

ТЕМИРКУЛ ҮМӨТАЛИЕВ

Тандалмалар

2 ТОМДУК
ЫРЛАР ЖАНА ПОЭМАЛАР
2-ТОМ

ФРУНЗЕ
«АДАБИЯТ»
1989

ББК 84 Ки 7—5
У 52

Редакциялык коллегия: С. Жусуев башкы редактор,
Ж. Абдыкалыков, М. Борбугулов, А. Өмүрканов,
Т. Самудинов

Көркөмдөгөн А. Байбөрүев

Үмөталиев Темиркул.

У 52 Тандалмалар: 2 томдук: Ырлар ж-а поэмалар
/Редкол.: С. Жусуев, (башкы ред.); Көркөмдөгөн
А. Байбөрүев. — Ф.: Адабият, 1989.
2-т.—1989,—304 б.: фото.
ISBN 5-660-00144-0

Чыгармалар жыйнагынын экинчи томуна акындын элүүнчү жылдардан кийин
жазган окурмандарга кеңири белгилүү ыр, поэмалары топтолду. Аларда совет элинин
түзүүчүлүк ролу айрыкча даңазаланат.

4702300200—185
У _____ 58-89 ББК 84 Ки 7—5
М 455(11)—89

Во второй том собрания сочинений Т. Уметалиева входят стихи и поэмы,
написанные им после 50-х годов и широко известные читателям. В них воспевается
мирный созидательный труд.

ISBN 5-660-00144-0
© «Адабият» басмасы, 1989.

ЛЕНИНДЕН

Сурарсыңар: «Үйрөнөсүң сен кимден
Сөз жоргосун — тилиң чечен желдирген»?
Мен айтамын: «Жакшы, таамай сөздөрдү
Үйрөнгөмүн, үйрөнөмүн Ленинден!»
Айтам жана: «Жүрөгүм чын берилген
Чындык сөзүн кызганбоону элимден,
Калыстыкты урмат кылуу адатын
Үйрөнгөмүн, үйрөнөмүн Ленинден!»
Аман жүрсүн азамат уул керилген,
Айыл-үйдөн чачылбасын терилген!
Бейпилдикти, тынч дүйнөнү сүйүүнү
Үйрөнгөмүн, үйрөнөмүн Ленинден!»
Гүлдөр өнсүн аккан маңдай териңден,
Көрк өчпөсүн, бак качпасын жериңден!
Жакшылыкты каалаганды баарыңа,
Үйрөнгөмүн, үйрөнөмүн Ленинден!»
Эл байлыгы болсун тоодой көрүнгөн!
Кайрат куру чечилбесин белиңден!
Күрөшкөндү, иштегенди жадабай
Үйрөнгөнбүз, үйрөнөбүз Ленинден!»

БООРКЕЧ АДАМ

Аяган бардык шордууну,
Ач көз байдын зордугу
Жүрөгүнө так салып,
Аябай өткөн кордугу...
Кожоюн дебей алдууну,
Кудайдай сезбей малдууну,
Өзүнөн өйдө санабай,
Май баскан жонун жалдууну...
Эскинин житип калдыгы,
Жоголуп турмуш тардыгы,
Ак эмгектин жемишин
Тең көрсө деген бардыгы...
Камкору ким элиңдин,
Атадай бооркеч кенениң?
...Такалбай атайт биздин эл
Сүйүктүү ысмын Лениндин.

ЫЙЫК ТУУ

Келгендей жазы өмүрдүн,
Көңүлдүү мынча бүгүн күн?
Октябрь туусу желбирейт,
Темиркул, баш ий, жүгүнгүн!
Ушул туу шаңдуу желбиреп,
Жумушчу тап жеңди деп,

Жар салганда дүйнөгө,
Эт жүрөгүң элжиреп...
Сүйүнгөнүң эстеби?—
Сулуу ай ошол кездеги
Күбөсү болуп жеңиштин,
Токтогул комуз черткени.
Калды да ойдон чыкпастан,
Калбаган эч ким укпастан,
Жер солкунткан көп иштер
Бирине бири учкашкан.
Өз жайына койбостон
Уктаганды ойготкон,
Ошол көз, ошол учурлар
Жүрөктүн күүсүн толготкон.
Жолдошундай өмүрлүк
Көзүңө жакшы көрүнүп,
Баарынан башка бөлүнүп,
Күн нурундай төгүлүп...
Сар жылдыздай баркырап,
Сезимдей сулуу жаркырап,
Октябрь берген бак-таалай
Кыл кыяк болуп тартылат.
Куткарып күлдү азаптан,
Суу ичирип башаттан,
Өмүрлөрдү узарткан,
Көңүлдөрдү жашарткан:
Октябрь таңы ырыстуу!
Октябрь шаңы Кызыл Туу!

КАРЛ МАРКС

Көздөрүн көр өзгөчө балбылдаган,
Кыраакы да душманга алдырбаган!
Каштарын көр шумкардын канатындай,
Күрөштөрдө жалынга чалдырбаган!
Сакалды да өстүргөн, акылды да...
Акыл менен жеңген эр баатырды да.
Ишенгенден оюна, адамдарды
Теңсиздикти жыгууга чакырды да.

ЭСКИ БОЛЬШЕВИКТИН ЫРЫ

Каршы турдук күйбөй туруп өчүүгө,
Каршы турдук эзүүчүгө, эзүүгө.
Эзилгенге, чүнчүгөнгө кол берип,
Жардам кылдык өз укугун сезүүгө.
Алга жүрдүк бир орунда турбастан,
Ошон үчүн сыймыктуубуз ар качан.

Кайгы туман... Аны сүрүп тараттык,
Күндүн көзүн эл тарапка караттык.
Кыш куйдук биз колубузду кабартып,
Күн-түн иштеп жаңы дүйнө жараттык.
Бак өстүрдүк тоонун какыр сайына,
Ошон үчүн сыймыктуубуз дайыма.
Бардык жерде күчүбүздү сынадык,
Таштарын да бир бирине кынадык.
Окоп каздык, алга бастык от кечип,
Азаптардын миң түрүнө чыдадык.
Айтарсыңар: «Анык эрдик ушул да!»
Ошон үчүн сыймыктуубуз биз мына!
Укмуш экен чыдамкайлык, өжөрлүк,
Чай ичүүгө чолобуз жок өзгөрдүк.
Башталган иш бүтмөйүнчө дем албай,
Күрөшкөндө жеңиш туусун көтөрдүк.
Жадырады изибизге гүл өнүп,
Ошон үчүн сыймыктуубуз түбөлүк...

Биринчи Май!

Биринчи Май!

Туу кылкылдап бараткан шаңдуу көчө —
Бүт ааламдын көңүлүн буруучу жай.
Кыз, боз улан бөтөнчө убайымсыз,
Жаштык өтпөй гүл ачып туруучудай.
Ырдагыла, курбулар, ырдагыла!
Көңүл ачпай, шаттанбай турбагыла.
Пейил тардык азайып, бүт адамзат
Жол берүүдө достукка жылдан жылга.

БЕКЕМБИЗ

Ленин чачып жарыкты,
Көргөздү бизге алысты.
Кыргыз өңдүү көп элдер
Караңгыны чанышты.
Жеткирдик сууну кактоого
Жакындан буруп алышты.
Биздин кез таалай таңындай.
Биздин эл жолдон жаңылбай,
Өнүгүп, өсүп жатпайбы,
Бир жыгач жайган тамырдай.
Бекембиз — болот сепилдин
Көк тиреп турган чагындай.
Эчактан көнгөн адаттай,
Чыгамын жонго таң атпай.
Көк шибер көйкөл өрүштө
Жайылып жатат мал батпай.

Адыр, түз гүлзар бул кезде
Бозоргон жер жок бармактай.
Чөп кайда калган чабылбай?
Чөл кайда каткан жаңырбай?
Эгеси жердин эркин эл,
Эмгекти сүйүп жанындай,
Көгөрдү тегиз туш тарап
Бир адамдын багындай.
Касташуу менен коштошуп,
Ынтымакка кол созуп,
Орус, тажик, түрк дебей
Кучакташып достоштук.
Көйкөлгөн чексиз көк ойго
Баарыбыз жылкы откоздук.
Жыйнасаң бакта бышканды,
Жылан да карап суктанды.
Америкалык банкир да
Бул күндү бизден кызганды.
Кулак сал, досум, тынчтыкты
Коргоодон артык иш барбы.
Жол бербейбиз согушка!—
Болбой, көктөн ок учса,
Жеткирбей ата конушка,
Жарайбыз жерди корушка.
Баатырча туруу жагынан
Баарыбыз окшош оруска!
Болбосо дейбиз бир адам
Бак-таалайдан кур калган.
Гүл турмуш үчүн күрөшкөн
Айрылбасын жыргалдан.
Дан ташылсын кампага
Дыйкан чапкан кырмандан.
СССР Ленин чарбагы,
Биз Лениндин балдары
Биздики бул деп ырдайбыз
Багында бышкан алманы.
Ала-Тоодой мындагы
Ар бир сөздүн салмагы.
Биздин бул заман эскирбейт,
Биз көргөн күнгө кеч кирбейт.
Кыраан эл достук үйүнө
Кырсыктын колун жеткирбейт.
Ленин айткан сөз өлбөйт,
Ал бүтүргөн иш өлбөйт.

СОГУШТУК ДЕПТЕРДЕН

Көп нерсе унутулду, эстен чыкты,
Капкачан көргөн түштөй кышкы түндө.
Алыптыр көңүлүмө орноп мыкты
Эсимде кээ бир иштер ушул күнгө...

1

Венага жакын жерде бир кыштакта
Бир адам узун чачы ийнин жапкан,
Такыды көтөрчүдөй чоң кызматка,
Тарыхтын торун жайып, салып капкан.
Сурады сынагандай Чынгышкандан,
Сурады Хан Батыйдан, Темирландан...
Мөрөйдү өзүм алдым чыгып андан,
Күлүктөй байге бербей көнүп калган.
Жооп айтып, суроо бердим өзүнө мен:
— Кай жылы Аристотель өлгөн эле?
Карады адам окшоп бүшүркөгөн:
— Тарыхты окугансыз кайсы жерде?
— Окугам Москвадан, Фрунзеден.
Таң калды: «Окуу жайлар барган кайдан? »
Мен күлдүм: «Бардыгы да түшүп келген
Жай күнкү жарык нурдай күндөн, айдан!»
Ал айтты: «Шылдың кылба, уккан элек,
Силерде, Россияда, ошол жакта
Төрт класс... андан өйдө окуу жок деп,
Гейбельстин күнү батсын жалган айтса...»
Мен айттым: «Чындыгында батты күнү...
Өзүңүз ойлоңузчу бир аз терең:
Согушту жалын чачкан күнү-түнү
Башкарган, акыл менен буйрук берген.
Герингди коён өңдүү корголоткон,
Танктарын Гудериандын талкалашкан,
Гейбельсти кол куушурткан, жорголоткон —
Маршалдар окушуппу төрт класстан?»
Ордунда туруп калды сөз сураган —
Өрбөгөн узун чачы ийнин жапкан,
Чөмүлдү ой көлүнө тунжураган
Табылбай жаткан өңдүү тор же капкан...

2

Будапешт... Ышкырат кыш ажыдаардай,
Жарылган снаряддан кулак тунат.
Ызылдап октор учат бир дем албай,
Туш-туштан ач көз ажал мойнун сунат.
Алдыда сегиз кабат чоң имарат
Алганбы көркөмдүктүн тонун кийип.
Бир көрсөң тургуң келет кечке карап,
Ойлойсуң: «бүзбаса экен бомба тийип...»

Курусун, ал имарат кандай жаман,
 Жылдырбайт алга сени, кырсык чыгат.
 Фашисттер кабаттарга орноп алган,
 Былк этсең ошол замат атып жыгат.
 Сүйлөштүк биз өз ара ал-абалды:
 — Жолду ачып алуу үчүн атуу керек.
 Командир командирден буйрук алды,
 Кыйратты имаратты көп замбирек.
 Быркырап түшүп жатты терезелер,
 Көчкүдөй шыпырылып дубалдары.
 Чаң ызгып, түтүн каптап, көрүнбөй жер,
 Сороктойт куланган жоо куралдары.
 Биз турган чоң сарайдын жер байынан
 Бир селки чыга келди жинденгендей —
 Кармады капитанды алкымынан,
 Каргады сөзгө келбей, тилге келбей:
 — Ушундай сулуу жайды бузуу кандай?
 Жырткычы жырткычтардын силер белем?
 — Ким барган бизге каршы өчү бардай?
 Каары күч катаал болот согуш деген...
 Силердин аскериңер бизге барган,
 Себепсиз атып, кырып согуш салган,
 Үйлөрдү, мектептерди талкалаган,
 Жаш бөбөк, карыган чал жайсыз калган...
 — Силерде жок мындай жай. Тооккананы
 Бузушса, оңдоп алуу абдан оңой.
 Бул жайды куруу иши кайра жаңы
 Мүмкүнбү көп каражат чыгым болбой?
 Мен күлдүм, көз алдыма Москванын
 Мончоктой кооз үйлөрү келе калып.
 Көрүндү жана дагы Одессанын
 Көркөкө бай театры шамдай жанып.
 Ойлондум Фрунземдин көчөлөрүн
 Куюнган атырынан түркүн гүлдүн.
 Билбеймин ал бейбактын көргөндүгүн
 Кай жерден тоокканадай кимдин үйүн?..

3

Эсимде Болгария кыштактары,
 Токойлуу адырлары карайышкан.
 Эл салты салт сыяктуу биз жактагы,
 Көргөн кез ызат, урмат калайыктан.
 Эсимде кыз-келиндин гүл сунганы,
 Эсимде кубанычтуу ырдашканы.
 Эсимде бийлеп тоскон учурлары,
 Эсимде жай сурашып бир басканы.
 — Бар бекен аялыңыз сүйүп алган?
 — Бар болсо, көптөн бери турасызбы?

— Кат-кабар аласызбы күткөн жардан?
— Балаңыз барбы? Нечөө? Уулбу? Кызбы?
Кай жерге барбайын мен согуш менен,
Ким менен кезигишип сүйлөшпөйүн.
Бул суроо чыга калат турган жерден,
Сурашат бала жөнүн, сүйүү жөнүн.
Эң мурун ойлодум мен: «Эл салты экен
Баланы, үй-бүлөнү жакшы көргөн!»
Жок, бирок сурай берип бардыгы тең
Ал ойду кагып алды көңүлүмдөн.
Чоң кыштак. Дунай бою. Бир үйдө мен
Отургам каттарды окуп үйдөн келген.
Сары кыз он жашардай киби реген
Жабышып улам бир сөз сурайт менден:
— Аялың же балдарың барбы сенин?
Каттарды алсаң керек сен алардан?
Ойлонбой ошол замат: ооба, — дедим —
Баламды артык көрөм өз жанымдан.
Кызым бар ушул сендей кичинекей,
Колдору татынакай сеникиндей.
Бирок да көзү кара меникиндей,
Апасын жүргөн чыгар эриктирбей...
Сары кыз чуркап кетти ошол замат,
Жаныма кайра келди аз өтпөстөн.
Көздөрү очоктогу чоктой жанат,
Турабы суроолорду жөнөтпөстөн.
Кызыңдын сүрөттөрүн көрсөтчү сен,
Бар чыгар бирөө-жарым ала жүргөн?
Издедим ыр жазылган дептеримден,
Издедим кителимдин чөнтөгүнөн.
Бар экен сүрөтүбүз чогуу түшкөн,
Жанымда турат кызым жабышып бек.
Окшоштук көрүнүүдө көзүбүздөн,
Каш окшош, мурун окшош, белги жетет.
Сары кыз сүрөттү алып чуркап кетти,
Бир кезде бир короо эл кирди чууруп.
Сүрөткө, анан мага көп тиктешти,
Таңыркап «окшош» дешти карап туруп.
Чогулуш башталгандай эшик алды...
Катындар жулду сөздү бир биринен,
Карылар көңүл коюп, кулак салды...
— Мына бул үйгө кирген офицердин.
Бар экен баласы да, аялы да,
Орустун офицери, жалганы жок.
Мынакей сүрөтүнөн карагыла!
— Чын эле дал өзүнө турат окшоп.

Түшүнбөй, үйдүн ээсин чакырдым мен,
 Сурадым: «таңыркашат неге мынча»
 — Бар болчу укмуш жомок мындай деген:
 Никени большевиктер көрбөйт кылча.
 Аялдар жетегинде көрүнгөндүн,
 Ар күнү ар башка эркек жандаганы.
 Билишпейт атасы ким бөбөгүнүн,
 Багалбай көңтөбөгө таштайт аны.
 Оруста кадырлабайт үй-бүлөнү,
 Баланы сүйбөйт эч ким, албайт колго,
 Эп көрөт эркин басып, бой жүргөндү,
 Таанышат, ажырашат даңгыр жолдо...
 — Ушуга силердин эл ишенгенби?
 — Кантишет айтып жатса, жазып жатса...
 — Эсептеп көргүлөчү аскерлерди
 Жайнаган күн чыгышта, күн батышта!
 Ак деңиз, Кара деңиз ортосунда
 Ким экен фашисттерди кырып жаткан?
 Мунарык бүт Европа жолдорунда,
 Кимдер ал каптап кирип чаң ызгыткан?
 Ушунча көп кошунду алдык кайдан,
 Баланы таштасак биз көңтөбөгө?
 Таш эмес чогулткандай терип сайдан,
 Пул эмес жыйнагандай чөнтөгүңө?
 — Оңбосун — деди үй ээси, — пропаганда...
 Жаланы оңой көргөн суу ичкенден,
 Жалганды пропаганда деген анда
 Геббельс го... не кыласыз сурап менден.

4

Эрчиде, Будапешттен алыс эмес,
 Көчөдө салгылашуу жүрүп жаткан.
 Алда жоо, артта Дунай, кысылган кез,
 Сөз укпай, кулак тунуп карсылдактан.
 Чоң короо. Чыга калсам эшигине,
 Он чакты немец сулап жаткан экен.
 «Эс-эс» тин белгилери жеңдеринде,
 Боёлгон кочкул канга бардыгы тең.
 Бир азга тура калдым жакын барып,
 Карадым ар бирине кыжырланып.
 Бир адам узун бойлуу, калган карып,
 Ар жактан басып келди өң кумсарып.
 Көргөзүп чоң муштумун, сөктү мени:
 — Жырткычтар, бул кандайча кылганыңар,
 Баары жаш көрүшпөгөн эч нерсени,
 Кылмыш иш жашатпастан кырганыңар.

— Жок, — дедим, — атканым жок буларды
 мен,
 Ушундай ырайымсыз согуш деген.
 Сураңыз: согушту ким баштады экен?
 Биринчи ажал огу учту кимден?
 Ушулар биздин жерге барып келген,
 Балдарга, кемпир-чалга мылтык кезеп.
 Далайды кырган булар биздин элден,
 Ушундай болот тура келме кезек.
 Күңк этти оңбогон чал: «сөзүн анык,
 Кырылса кырылгандыр азиялык
 Айбандай оттогон эл артта калып...
 Не болмок чөл бөкөнүн атса барып?
 Кишилер этин жешет төрт буттуунун,
 Колдору калтырашпайт мал сойгондон.
 Өспөгөн, өнүкпөгөн көп улуттун
 Аз эле айырмасы уйдан, койдон.
 Гүл ачкан маданият багында өскөн
 Буларды теңештирбе өзүн менен,
 Булар күн жерге жарык чачкан көктөн,
 Сиздин эл тамеки окшош чыккан жерден».
 — Буларын орустарды көп атышкан,
 Орустар өзүңөрдөй европалык.
 — Жок, алар силер менен көп чатышкан,
 Кандары аралашкан, болбойт танып.
 Орустар азиялык болгон эчак,
 Атаба «европалык» аларды сен...
 ...«Карма, — дейт, — тапанчаны!» — ачуу кычып
 «Эх деймин, — карт дөбөттүн тилин кессем...»
 Уяттыр уруш баштоо картаң менен,
 Кечтим мен узак туруп сүйлөшүүдөн.
 Айланам «азиялык» элдеримден,
 Талбаган жарык чачып күрөшүүдөн!
 Москваны «Азия» деп айтса мейли,
 Сыймыкка толот менин эт жүрөгүм.
 Кемсинтип Азиядай кенен жерди
 Келжирек өңчөй макоо ойлойт төгүн.
 Волганы Азияга кошсо кошсун,
 Жанаша ага берет Иртыш, Нарын.
 Адамдар туушкандык колун созсун,
 Кангыча ичет сууну жүзүмзарым.
 Аташсын орустарды «Азиялык»
 Ансыз да жакынбыз биз бир туугандан.
 Кан бирге, аны неге жашыралык,
 Жан бирге Ленинизм туулгандан!

Замбирек дем алышка чыккан кези
Кат жазат солдат үйгө, алганына:
«Кут болсун элибиздин зор жеңиши!»
Мен турган үйдүн ээси карган доцент,
Кубанып кан күйгөн өрт өчкөнүнө,
Сөз сурайт: «согуш эми бүттү» дешет,
Атышуу басылдыбы бүт дүйнөдө?
— Жок,— дедим,— Япония чарчай элек,
Чыгышта жүрүп жатат салгылашуу...
Адамзат тынчтык күнгө шашуу керек,
Алдыда көк тиреген акыркы ашуу.
— Японго каршылар ким? Кайсы калктар?
— Кытайлар, Англичандар жана да көп.
— Бар чыгар Америка, көптүр актар?
— Бар,— дедим,— японго жоо бүт төгөрөк.
— Жеңилет андай болсо япондуктар.
— Билемин, жалгыз өзү күчсүз Япон.
— Кудайдын сүйгөндөрү биздин актар,
Сарылар жеңилишет ошондуктан.
Мен ага каршы туруп, суроо бердим:
— Немецтер кошулушат кай тарапка?
Окшошот кай улутка өңүм менин?
Кудайым, кулум десең, эми сакта...
Чочуду, шашты бир аз, сөзгө кирди:
— Кошулат биз сыяктуу немец акка.
Сиз болсо азиялык эмессизби?
— Бул чын сөз: менин элим ошол жакта.
— Анда сиз кошуласыз сарыларга.
— Советтик Армияны көрдүңүзбү,
Мен өңдүү сарылар көп катарында,
Ойлоңуз азыр айткан сөзүңүздү:
Ак немец кыйрап калды бизден неге?
Сарылар талкалашты кандайынча?
Бербейби кудай жардам сүйгөнүнө,
Алдына кол куушуруп бармайынча?
Чекесин кармап бир аз ойлоп туруп,
Кайрадан сөз талашты мени менен:
— Бир силер чыктыңарбы кылыч сууруп?
Бүт дүйнө, бардык актар көтөрүлгөн.
Немецтер ак насылга ок атышкан,
Ок жешкен кыргынынан ак элдердин,
Ак туруп, акка каршы нээтин бузган,
Болушкан кас душманы элдин, жердин.
Эгерде Азияга бара берсе,
Качырса сары, кара экөөнү тең,
Кеңитет болчу жерин он миң эсе,
Жашамак буту-колун керип кенен.

— Эх,— дедим,— окумуштуу европалык,
Көрбөпсүң таразалап дүйнө күчүн.
Жүрбөгүн он миң жылдык артта калып?
Кишинин баары киши, аны түшүн!..

6

Көп нерсе унутулду, эстен чыкты
Капкачан көргөн түштөй кышкы түндө.
Алыптыр көңүлүмө орноп мыкты —
Эсимде кемсинтүүлөр ушул күнгө.
Бирок мен кемибедим кемсинтүүдөн.
Не дебейт жеталбаган, ичи күйгөн.
Ойлосом, кабар алсам өткөн күндөн,
Азиям кем болбоптур башка жерден.
Кем эмес азиялык түк эч кимден,
Мактанып, сыймыктанып айтамын мен:
Табышкан алтын, күмүш кендеримден,
Качпаган булбул чочуп гүлдөрүмдөн.
Жанагы «окумуштуу» билер бекен
Кагазды эң биринчи жасаганды?
Эсепти ким ойлогон, тартиптеген,
Үйрөтүп адам сындуу жашаганды?
Жибекти азыр баары кийип жүргөн
Ким ойлоп, абал башта ким чыгарган?
Кай жылы улуу сепил бүтүрүлгөн,
Кайсы калк кана бүргөн чоң суулардан?
Азиям алтын уя акындарга!
«Манастай» дастандарды, «Миң бир түндү»
Ким айткан азиялык айтпаганда,
Бүт дүйнө үккан далай биздин үндү!
«Шах Нама» Азияда жазылганын
Билбеген кандай макоо, кандай неме?
Азия баатырлардын баатырларын
Бергени үгүлбаган кайсы жерге?
Азыр да үгүп жатат, көрүп жатат
Уйкудан азиялык ойгонгонун.
Зор жеңиш Азияга нурун чачат,
Ким билбейт эчак бизде той болгонун!
Азия, Россия — туугандашкан,
Москва — биздин уя, биздин жүрөк!
Ашыктай бир бирине көз ымдашкан
Кубанат, бирин көрүп бири күлөт!

СОГУШТАН СОГУШКА

ОЧЕРК

Эки тарап бетме-бет,
Качырып чыкты жүз миңдеп.

Жер онтоду, наалыды,
Жүлүнүмдү үздүң деп.
Замбирек сансыз атылды,
Аңызды көккө сапырды.
Бүт элге согуш желмогуз
Уу тырмагын батырды.
Аламын деп жаныңды,
Агызам деп каныңды,
Эсеби жок, саны жок,
Бомба түшүп жарылды.
Ок жааганда нөшөрлөп,
Тийген жери көзөлмөк,
Жигиттердин денеси
Жер үстүнө төшөлмөк.
Дал ошондой күн болду,
Чак түштө кара түн болду.
Ышкырып учкан жан алгыч,
Ыргытты жулуп миң колду.
Ошол түндө биз жүрдүк,
Бир күнүбүз жүз күндүк.
Азапка тең болсо да,
Миң күндүк иш бүтүрдүк.
Менин ынак жолдошум,
Айтканы эки болбосум,
Семен Ильич Савенок
Душманга сүрдүү жолборсум.
Ошол кыйын чактарда,
Кызыл кан сайдан акканда.
Кызыл жалын чатырап,
Кыр өрттөнүп жатканда.
Ажыдаар менен арбашты,
Кан ичкич менен кармашты.
Ал ыргыткан эс-эсти,
Аска кулап, жар басты.
Балатон көлү көгөрүп,
Түбүнө көп сыр чөгөрүп
Жаткан кез... Семен экөөбүз,
Буйрук алдык, жөнөдүк.
Жолугуу керек солдатка,
Солдат кыргын бир жакта,
Жоо тебелеп жанчылган,
Мекендин өчүн алмакта.
Айтуу керек солдатка:
Башталат чабуул тан ата
Ыргытуу керек бар күчтү,
Ач көз жоону карата.

Бардыгын айттык бир баштан,
Иштедик кечке тынбастан.
Окоптон өттүк окопко,
Бир жерде көпкө турбастан.
Мессершмидт шуу этти,
Бүткөн бой оттой дүр этти.
Капыстан мындай катылуу,
Келтирди оозго жүрөктү.
Тумшугунда күйгөн от,
Тытырай түштү пулемёт.
Он санымды талкалап,
Өткөндөй болду тийген ок.
Савенок мага сүйөндү:
— Кетти бейм жулуп сүбөмдү?
Кан толуп барат ичине,
Каларым тирүү күмөндүү...
Иштер иш, максат бир дешип
Биз менен турган сүйлөшүп
Жоокер жигит Курманбек,
Өмүр жиби күйгөнсүп.
Бүткөндөй жашоо булагы,
Чирене түшүп сулады —
Тамырын кырккан теректей
Туралбай тике кулады.
Савенок жашып карады,
Сөз айтууга жарады:
— Эр өлдү. Эрдик өлгөн жок.
Тарыхтын өчпөс барагы.
Кылымдардан кылымга,
Темиркул, сенин ырыңда
Көрүнсүн! Алга баскын түз,
Кылчайба, артка бурулба!
Бирге бардык санбатка,
Бирге жаттык санбатта.
Жан эриткен жакшы сөз
Жагат тура солдатка.
Эскирбей Семен жаңырды,
Кеч кирбей шамы жагылды.
Айыга баштап жарасы,
Ак ырга уйкаш табылды...
Канонада башталды,
Араң турган жаштарды
Туман баскан түн ичи
Тунук акыл башкарды.
Танк батпай талаа, түздөргө
Бирин бири сүзгөндө,

Окшоп турду башкача —
Күрөшкө тоолор түшкөнгө.
Кулакты жыртты карсылдак,
Тийгендей таяк тарсылдап.
Миң-миллион жарылуу,
Майкандар күчү барчылап.
Бир жума бою тынбады,
Снаряд, бомба «ырдады».
Апчып үзүп, асманга
Ыргытып жатты кырларды.
Көргөн өңдүү шайтанды,
Жер теңселди чайкалды.
Жыгачтар эттей тууралып,
Жок болчудай байкалды...
Сел кетпес жерден «сел» кетти,
Тепселди жердин бермети.
Эсеби жок танк күйүп,
Жылдызга толду жер бети.
Жоокерлер жоосун кырышты,
Тең бөлдү кылыч кылычты.
Чагылган үзгөн жыгачтай,
Замбиректер сынышты...
Самолеттор жер сүзүп,
Жарылган бомба колду үзүп.
Чет-үчү жок мейкинде
Фашизм калды боо түшүп.
Түшкөндөй эске алганы,
Качышты тирүү калганы,
Венгрия бошоду
Гүл сунган бизге балдарды
Жыттабай биз да турбадык,
Кубангандан ырдадык.
Сүйөндү мага Савенок,
Жаратты сезбей жыргадык...
Биз кеттик алга, илгери,
Ал күндүн эсте бир жери:
Ошондон кийин фрицтер
Качкандан башка билбеди.

ӨЗҮҢ ТӨРКҮН

Эстей берем Моздок чөлүн,
Арбашканды өмүр, өлүм.
Танк тебелеп, окопторго
Теңтуштардын көмүлгөнүн...
Эстей берем, эстей берем,
Кур санааны көрбөйм эрен.

Ал каардуу кез сай сөөгүмө
Батса керек өтө терең?
Көз алдымда жер чымырап,
«Бах!» — дейт бомба, башты жулат.
Бирок биздин чыдамкайлык
Ушул күнгө эсте турат.
Кыргын каптап ойду, кырды,
Күн-түн көрбөй кылыч кынды
Турган кезде, бизге тийген
Таш быркырап, темир сынды.
Жоо болдук элдин жоосуна биз,
Өрт коюп ажал тоосуна биз,
Тик карадык ажыдаардын
Ачылып турган оозуна биз.
Жутуудан бизди үмүт үзгөн
Желмогуз качты коркуп бизден.
Сый көрбөдү октон башка
Уч-кыйры жок мейкин түздөн.
О, мейкин түз, бопбоз мейкин!
Шамал сырдуу жортот эркин.
Кыргыз кыргыз, улуу жеңиш —
Бардыгына өзүң төркүн!
Жактырбаган ач көздөрдү
Жүрөк сыйлайт бул сөздөрдү
Алиге биздин эрдик ишти
Ырдап турат Моздок чөлү.

ЖАПАРКУЛОВ НАЗИКУЛ

Кээ бирөөнү үйрөтүп,
Жыйырма жыл окутуп,
Жыйнап билим башка жык,
Куш сыяктуу таптадык,
Бөпөлөп жем чокутуп.
Ошондо да ал урган,
Үндөккө дароо келмек жок.
Караган өскөн капталдан,
Кекилик учса чап салган,
Карчыга болуп бермек жок.
Жапаркулов Назикул
Полк мектебин бүтүргөн,
Ойлорду жаткан ичтеги
Аткара турган иштерди
Айттырбастан түшүнгөн...
Болгону кенже командир —
Старшина болучу.
Аткарса байге алуучу,

Чоң ишке аска жаруучу,
Жетелек болчу кол учу.
Кармаганы автомат
Чапчаң эле илбирстей
Тосуп барып жолунан
Канжарды душман колунан,
Алып келчү билгизбей.
Старшина Назикул,
Салмактуу кызыл дан эле.
Өткүрлүгү албарстай,
Касташкан менен кармашпай
Туралбаган жан эле.
Окко каршы түз барган,
Эрки күчтүү эр эле.
Байкатып баатыр мүнөзүн:
— Он фашистти бир өзүм
Оңколотом дээр эле.
Бошоткондо Майкопту,
Кылыч болуп чабылган.
Ал баскан жерден өрт кеткен
Акылдан танган беттешкен,
Түз тийгендей чагылган.
Шаарга кирген биринчи
Кыйкырып түштүк тараптан,
Кайгыны шилеп санаага
Караңгы баскан калаага
Ал күн болуп тан аткан!
Дал ошондо Назикул
Взводной болгон аз убак,
Кырк жоокерди башкарып,
Кыйкырыгы таш жарып
Көргөзгөн күчүн жаш убак.
Краснодарды бошоттук,
Назикул дуу-дуу анда да.
Фашистке мүшкүл түш болгон
Тоо көчкөндөй иш болгон
Ал кыйкырык салганда.
Ал өткөн жерде боо түшүп
Баскынчы жатат урулган
Чалгы менен чапкандай,
Катюша менен аткандай.
Эсеби жок кырылган.
Батальонго командир,
Болду баатыр Назикул
Түн эмес, күндүз чак түштө
Майор чыкчы тепкичке
Конду баатыр Назикул.

Старшина Назикул
Миң кишиге кол башчы
Астына түшүп жоо качты,
Суулардан кечти, тоону ашты,
Канча кыйын жол басты.
Осколок тийип колуна,
Ок жанылды санына.
Кийгени бизден башканын,
Карады өлүп жатканын,
Карабай кара жанына.
Чабуул коюп бараткан,
Таңдырып алып жарасын
Баскынчыны бастатпай,
Белин үзүп, башка атпай,
Кумары кайдан тарасын.
Калганда жакын Анапа,
Кармаарда жетип качканды,
Ышкырган бомба жарылып,
Түн түшүп дүйнө тарылып,
Челкилдешмей башталды.
Таамай тийип снаряд,
Назикул учту асманга.
Эрдик ишке ышкылуу,
Өктөмдүгү, курчтугу
Ылайык эле дастанга.
Ким десем, согуш түрбайбы,
Баардыгын бирдей сок деген,
Коркокту жаман дебестен,
Баатыр деп кайгы жебестен
Шылайт тура ок деген...
Өмүрү кыска болсо да,
Абанын жутту тазасын.
Жек көрүп жоону күңүлөп,
Ал көз жумду күбүрөп:
— Ата Журт эркин жашасын!

ҮЗҮНДҮ

Эсиңде барбы, Апсамат,
Колуңдан түшпөй автомат
Ашканды Кавказ тоолорун,
Ойлосоң жүрөк апкарат...
Ойлобо да, эскербе,
Болбогондой эч жерде.
Жөн жүрбөстөн көзүңдү
Чаптырсаң оттуу кездерге:
Сени кыял башкарат,
Жутунат ажал ачкарак...

Калкалап сенден күн көзүн,
Капыстан бомба ташталат.
Снаряд тийип таш жарат,
Жазайыл үнү баш жарат.
Тытырап «Максим» пулемет,
Кызыл өрт кыргын башталат.
Танк менен танк кагышат,
Атчандар кылыч чабышат.
Кан аккан согуш жолдорун
Көргөзгөн элес жабышат.
Жок, жок... Мен катуу жаңылам:
Андагы түшкөн чагылган,
Андагы бомба жарылган,
Андагы дүйнө тарылган.
Биз эмес, биздин душмандын
Ой-максатын бузганын,
Ажыдаардай Гитлерди
Жер жарылып жутканын.
Ойлосоң ойло, жоокерим,
Эсине түшсүн өткөнүң.
Ал оюңа касыңдын
Үйүнүн оту өчкөнүн.
Жалганбы көп жол басканың?
Жалганбы окоп казганың?
Бошотуп чөлүн Моздоктун,
Көргөнүң жоонун качканын?
Бир күн жок мылтык атпаган,
Тынч алып бир күн жатпаган,
Сенин эрдик ишиңди,
Краснодар көрүп мактаган.
Фашисттин канын төккөнсүң,
Өзүн да канга чөккөнсүң.
Өрт чалган танкка жармашып,
Кубандан сүзүп өткөнсүң.
Көп ишке күбө Анапа,
Экөөбүз ошол тарапта.
Какталып кызыл жалынга,
Чапканбыз жоону канатка.
Карагаттай көздөрүн,
Күйгөнүн көрсө өзгөнүн,
Көргөзөт тырык беттериң,
Башыңдан көп иш өткөнүн.
Өткөрбөй жоону жол тостуң,
Уктабай чепти коргоштуң,
Аттап да өттүң өлүгүн,
Жанындай көргөн жолдоштун.

Геленжик билет өзүңдү,
Туапсе көргөн күчүңдү.
Эльбурс — өзүң көп ашкан,
Тоолордон кыска үзүңдү.

ИЗ

Кавказ көргөн биздерди,
Биз бүтүргөн иштерди.
Качкан жоону кууганда,
Капталда калган издерди...
Жүндүбаев Сулайман,
Жигиттин көзү тунарган,
Дозоктой кыйын күндөрдө,
Коркоктуку кылайган.
Келтирбей жакын жанына,
Кир жукпай намыс-арына,
Жоокердин салтын көргөзчү,
Жолдоштордун баарына.
Атакага туруучу,
Биринчи найза сунуучу,
Бет алдынан туш болгон,
Фрицтин шору куруучу.
Жан керек болсо бет келбе...
Иш бүтөт жигит жеткенде.
Жарылган топтой быш этчү,
Сулайман ичке тепкенде.
Нөшөр куйган түн ичи,
Этегин өйдө түрүнчү.
Өлөмүн деп ойлобой,
Өлтүрөм деп жүгүрчү.
«Тил» керек кезде кетүүчү,
Болжогон жайга жетүүчү.
Тар жерлерден эң кыйын,
Тайгаланбай өтүүчү.
Эңдирбестен эңүүчү,
Жеңдирбестен жеңүүчү —
Дөңгөчтөй болгон эс-эсти
Бутунан сүйрөп келүүчү.
Ошол эр калды келбестен,
Өз үйүн кайра көрбөстөн.
Миллион эрдин бири да,
Бизге жарык көргөзгөн!
Жоо куралын алган биз,
Жоо бетине барган биз.
Жүндүбаев жаткан жер,
Кавказда бизден калган из.

Жаткан жери жай болсун,
Жакшылыкка бай болсун!
Күндүзү күн, түнүндө —
Күмүш нур чачкан ай болсун!

ЖООКЕРГЕ

Асыллов Омор балбаным,
Атышкан жерде калганын.
Ойлосо көзгө жаш келет,
Унутпайт эч ким арманын.
Эр эле эч бир коркпогон,
Ызылдап учкан октордон.
Жалтанып да койчу эмес,
Ал чапкан душман жок болгон.
Эрегиш болсо кычашкан,
Ар бир окту түз аткан.
Бир күндө бир топ фашистти
Бул дүйнөдөн узаткан.
Утурлап жоону жол тоссо,
Комдонуп жатчу жолборсчо.
Жаман кезде эн жакшы
Жолдош эле жолдошко.
Ойлобой башка эч нерсе,
Сулатчу касын кез келсе.
Ата Журт үчүн жан кыйды,
Жоо бетинде жоокерче.

ЖЕТКЕН ЖОК

Шульц эңседи Москваны көргөнү,
Орустарга көрсөтүүнү эрдикти.
Каалабастан элге салам берүүнү,
Ал каалады мейкиндикти, кеңдикти.
Өз эркинче созуп нечен ырларын,
Жүрсөм деди токойлордо чер жазып.
Көрсөм деди бай өлкөнүн жыргалын,
Ээлерине калтырбастан бир кашык.
Берлинин ташып орус жыйганды,
Кыздарынын кызыл өңүн бозортуп.
Асып дарга, атсам деди Иванды,
Алуу үчүн бардык жерин бошотуп.
Кеттик деди өзүн сезип Наполеон,
Мен дегендей албарс кылыч курчуткан.
Ажыдаардай өттү сойлоп жолдордон,
Темир кийип, темир минип, мылтыкчан.
Иван ага өз эшигин ачпады,
Кол куушуруп, көргөзгөн жок сый-урмат.
Же болбосо коркуп андан качпады,

Жоо келгенде жоокер каршы туруу — шарт.
Окко каршы октор учуп жатышты,
Кылычтарга каршы барды кылычтар.
Төшүн тосуп танк менен танк атышты,
Кызыгандан катуу кызып уруштар...
Кол үзүлдү, денеден баш бөлүндү,
Кыян жүрдү, акты селдей кызыл кан.
Кең дүйнө тар, түрү суук көрүндү,
Жер кепедей бомба тийип бузулган.
Шульц жеткен жок, Москваны көргөн
Кагылышта кан жөткүрүп жеңилди.
Иван дарга асылган жок, өлгөн жок,
Аралады туу көтөрүп Берлинди!

9-МАЙ ЫРЫ

1

Тогузунчу май десе,
Бардыгы түшөт эсime.
Элестейт баары көзүмө,
Сөз кошулат сөзүмө —
«От күйгөн кандуу майданда
Болгомун мен да» дешиме.
Жол берип мага айлана,
Айткын деп сурайт тоолорум.
— Ооба, мен нечен болгомун
Кан ичээр фашист коргонун
Бузушкандар ичинде,
Тытышкам темир торлорун.
Тогузунчу май десе,
Түшүмө кирет басканым,
Түн ичи окоп казганым,
Тез бүтүүгө шашканым
Көз алдыма элестеп,
Көрөмүн жеңиш асманын.
Талаасында согуштун
Окопто далай жаткамын.
Көргөмүн күндүн батканын.
Көргөмүн таңдын атканын.
Чагылгандай жаштарды
Чабуулга канча баштадым.
Тогузунчу май десе,
Көрөмүн жоонун качканын.
Карабай бир да арт жагын,
Тепсешип жолдун таштарын.
Суворов ашкан тоолордон
Мен өзүм канча ашкамын.

Карпаттан ары өткөмүн,
Алп тоолор артта калышкан.
Бомбалар бузган кепедей
Кыйраган кезде кагышкан,
Ойлогом кыргыз жергесин
Ой жетпеген алыстан...

2

Ийилбести ийгенбиз,
Билбеген ишти билгенбиз.
Аскасына Алп тоонун
Атыбызды чийгенбиз.
Ажыдаар менмин дегенге
Атылган октой тийгенбиз.
Теңирсинген тажаалды
Эльбадан ары сүргөнбүз.
Кас душман көздөн жаш төгүп,
Биз жаркылдап күлгөнбүз.
Жарыялап жеңишти,
Берлинге желек илгенбиз.
Москва салют бергенде
Далай жүрөк болк эткен,
Жер тургай, асман солк эткен.
Дүбүртүбүз дүң болгон,
Кутулуп дүйнө желдеттен,
Кол- жетпеске кол жеткен.

3

Көк темир туулга кийгенбиз
Качырып жоого киргенбиз.
Замбирек түзөп, ок атып,
Күн-түнү тынбай жүргөн иш—
Он миң жыл айтсам түгөнбөс
Жомогум болду бул жеңиш.

4

Тогузунчу май бүгүн,
Тоолорум нурга бай бүгүн.
Тоң моюн бизден жеңилип,
Тоголонгон кайгы күн.
Жыгылбасты жыккан күн,
Жергуйга башын тыккан күн.
Ийилбести биз ийип,
Кабарын дүйнө уккан күн.
Желмогуз бизден качкан күн,
Жазгы бак гүлүн ачкан күн.
Желбиреп туусу Лениндин,
Жеңүүчү шаңдуу баскан күн.
Тогузунчу май бүгүн,
Төрт тарабым шай бүгүн.

Сары санаа ойдо жок,
Салтанатка бай бүгүн.

ТҮБӨЛҮК ОТТОЙ

Кеттиң эле майданга ушул жерден,
Кубат коюп атыңды, өмүр берген.
Кайсы тоонун бүркүтү дебедиби,
Кызыл кыргын чабуулда сени көргөн!
Ажал камдап адамга кутурганды,
Алуу үчүн ааламды жутунганды,
Отко таштап наристе баланы да,
Ар-намыстан ажырап, бузулганды...
Күйгүзүүчү чок болуп чачылгансың,
Каарданган жолборстой качыргансың.
Баатырсынган фашисттин башын жулган,
Жазайылдын огундай атылгансың!
Курбалдашым согушка бирге кирген,
Тозок отун бир кечип, бирге жүргөн.
Карап турган ажыдаардан жалтанбастан,
Найза сунуп качырган, кайра сүргөн!
Эркиндигин сүйүктүү Мекениңдин,
Бак-таалайын балдардын, бүт элиңдин
Сактап, өзүн жашоодон кечтиң эле,
Бирок тирүү экенсиң, бүгүн көрдүм.
Атың Чолпон жылдыздай өчпөй калды,
Эр атагың түбөлүк оттой жанды! —
Кылымдарга жомоктоп айтып турмак
Бул окуу журт өзүңдүн атыңдагы!
Эне-атаңа чоң алкыш сыймыктанган!
Эл-журтуна чоң алкыш урматтаган!
Укум-тукум жадырап өнүп-өссүн
Ушул ыйык жергеңде күн батпаган!

БИЗДИН ДОСТУК

(Полковник Ысманкулов Осмоналыга)

Таанышканбыз ок ызылдап учкан жерде,
Бомба түшүп жаткан кезде кутман жерге,
Окоп казып канча жолу батып терге,
Кан кечиште душманды биз уткан жерде.
Жаткан кезде эки тарап бычакташып,
Достошконбуз кол кармашып, кучакташып.
— Мен көз жумуп, сен үйүңө аман кайтсаң,
Күн жарк этсе караңгы түн узак качып...
Айтып баргын менин сүйгөн жалжалыма:
Арман кылбай жаштай жесир калганына,
Сыймыктансын, ырын созсун баатырлыктын!
Атасынын жөнүн айтсын балдарына!—

Дешпедикпи чабуулга турар кезде,
Ура-а-лаган үндү майдан угар кезде.
Найзаларды жоо төшүнө сунар кезде,
Же жыгылып, же душманды жыгар кезде.
Жоо жеңилип, биз согуштан кайттык аман,
Жерди көрдүк күн нурунан жаркыраган!
Колдорубуз кан майданда биз кармашкан
Турат эрдей эч бир жоодон тартынбаган.
Кармашкан кол ушул күнгө эстеликтей,
Келе жатат ажырашпай, эстен кетпей.
Жашоо, өмүр узак жолун бастык бирге,
Жаман учур артта калды бизге жетпей,

ТЫНЧ БОЛСУН ДҮЙНӨ

1

Билбеймин, сага, адамзат,
Кандай жашоо жарашат,
Келечегин балдарыңдын,
Билалбай оюм адашат.
Нейтрон бомба ким үчүн?
Кең дүйнө тарып баратат...
Кырылса калбай тирүү жан,
Алтынды кимдер талашат?
Ким жашайт анан бул жерде?
Нью-Йорк калат кимдерге?
Көпөлөк, булбул жок болсо,
Ким конот сулуу гүлдөргө?
Ак чөлмөк ойнун ким курат
Ай чалкыган түндөрдө?
Кулак салсаң болбойбу
Каргылданган үндөргө...

2

Мен неге дөөрүп жатамын?
Мынчалык кимге капамын?
Адамзат эмес ырбаткан
Ай-ааламдын чатагын.
Ач көз бизнес, сүткор бай
Ажалдуу курал атагын
Айланып жаткан долларга,
Жыргалдай сезип азабын.
Адамзат, сага айтаарым:
Кайдигер карап жатпагын,
Коңулга башың катпагын,
Күрөштөн коркуп качпагын.
Тынчтык чебин сактагын,
Тынчтык ишин жактагын.

Ажыдаар түспөл согушка
Үй эшигин ачпагын.
Банкирдин тилин албагын,
Сөзүнө кулак салбагын.
Каргышың, каарың өрттөсүн
Капитализм чарбагын.
Согушту камдап жаткандын
Тартып ал колдон канжарын.
Жоготуп бардык бомбасын,
Кетирип бүтүр аргасын.
Ширенкесин согуштун
Тарткыдай күчү калбасын.

3

Көр казсаң каз, өзүн да ага жатасың.
Башканы атсаң — өзүңө согуш ачасың.
Ок ышкырса жерден, көктөн, деңизден
Өз башыңды кай үңкүргө катасың?
Уруу үчүн жаман көргөн кишиңди
Таш көтөрсөң өз бутуңду жанчасың.
Чок ыргытсаң короосуна коңшунун
Жок кыласың өз багыңдын алчасын.
Эң жакшысы — эч кимге кара санаба,
Кең болсун дүйнө, тынч болсун дүйнө сага да.
Бардыгы мол, аңкыган ак гүл ачылган
Бейпил турмуш энчи болсун мага да.

МЕН ГАНА

Бүгүн майрам, салтанат,
Элге толгон чар тарап.
Сөз кылат өткөн согушту,
Сүрүнөн коркок жалтанат.
Күү жаңырат бактарда,
Көңүлдүү бардык жактарда.
Ветерандар тынчтыкты
Каалашат бүткүл жаштарга.
— Биздер жеткен жеңиштин
Бүт түшүмүн, жемишин
Бергенбиз дешет балдарга,
Уланта турган эл ишин.
Мен гана үйдө олтурам,
Жаман экен ооруган.
Айыksam ушул оорудан,
Ажал ачкөз тооруган. —
Уят болуп шүмшүймөк,
Кошулуп куунак жаштарга
Жүрмөкмүн жарап басканга
Гүл аңкыган бактарда.

Мен гана үйдө олтурам,
Ойлоп өткөн жылдарды,
Замбирек созгон ырларды,
Фашистти чилдей кырганды...

АЛБЫРАТ

Эсте турат Альп тоолорун ашканым,
Нөшөр куйган түндө да жол басканым.
Көрбөдүмбү чет учу жок дүйнөнүн
Токойлорун, тоо сууларын, таштарын.
Ала-Тоомдун булутсуз ачык асманын,
Алтын күнү алтын нур шоола чачканын,
Алмашпаймын, алмашпаймын эч качан
Бардык жыргал байлыгына башканын.
Менин жергем кандай укмуш, караңдар!
Суусу дары. Айыгат илдет жараңар.
Токой кайда токоюндай Аркыттын?
Көл кайда бар Ысык-Көлгө барабар?
Көк тиреген тоодо сонун турмуш бар,
Карап ага суктанышат жылдыздар.
«Жылдызым» деп сулууларга ыр жазат
Атка минип кой жайышкан кыргыздар.
Ал кыргыздар бак-таалайдын төрүндө,
Ала-Тоодой сыймык сезим көңүлдө.
Кубанычы эркиндиктин албырат
Кымызындай бөртүп турган өңүндө...

КЕЛГЕН ТААЛАЙ

Бирөөлөрдүн колдоосуна
Муктаж болгон жан эмесмин.
Сүйөнүп баскан жолдошуна,
Жигит да бар, ал эмесмин.
Өз күчүмө ишенемин,
Мени баккан өз эмгегим
Алтын болуп агып келет
Таман акы, маңдай терим.
Тамырын жерге терең жайган,
Көрүнгөн шаңдуу алда кайдан —
Байтеректин дал өзүмүн,
Жердин күчүн ээлеп алган.
Эч бир шамал козгой албайт,
Жыгалбайт жана күчтүү бороон.
Жулалбайт жана ысык чалбайт,
Түруктуумун түптүү тоодон!
Эмгек, эмгек... Чыдамкайлык
Келген таалай, кетпес байлык.

УУЛУМА

Эдиреңдеп кирип келди эшиктен,
Кызыл жагоо тагыныптыр моюнга.
Айткан чыгар бет алдынан кезиккен:
«Азаматым, болсун Ленин оюңда!»
Болбосо да Ленин өңдүү акылман,
Туура болсун, чынчыл болсун Лениндей!
Эл тилегин көрүп, сезип жакындан
Элге кызмат кыла билсин эринбей.
Болбосо да Ленин өңдүү алп адам,
Күрөштөрдө миллионго күчү тең.
Жигит болсун кыйындыктан качпаган,
Камкор болсун, айкөл болсун ичи кең!
Болбосо да Лениндей жол көргөзгөн,
Жүрсүн уулум түз жолунда Лениндин?
Ишмер болсун ар-намыстуу эрге тең,
Ишти сүйгөн уулу болсун элинин!
Болбосо да Лениндей кол башкарган,
Чынчыл болсун, ошол дагы жакшы да.
Калыс болуп Ленин ишин жактаган,
Жүрө билсин Ленин туусу астында!

ҮМҮТ

Бүгүн жокту эртең болот дегейбиз,
Бүгүн бөксө, эртен толот дегейбиз.
Кээ бир жактан кемчиликтер бар туруп,
Пейлибиз ток, анчейин кайгы жебейбиз.
«Болот» деген ишенимге биз байбыз,
«Болбойт» деген сар-санаага кедейбиз.
Ошондуктан улам алга өтөбүз,
Бир орунда турбай, алга кетебиз.
Бөгөттөрдү түртүп салып жолдон чет,
Жакшылыктан жакшылыкка жетебиз.
Үмүт, ооба, үмүт менен ар качан
Күн чак түштөй жарык биздин кечебиз!

ОРУС

Баатыр жок артык орустан,
Бечерага болушкан!
Опол тоодой түптүү да
Орустан дос жолуккан.
Тууган жок жакшы орустан,
Туюкта калсаң жол ачкан.
Кыйналганга карашкан,
Кор кылбайт сени жанашаң.
Акылга конок берген эл,
Алдыга арыш керген эл.

Жакшылыкка жол коюп,
Жамандыкты жеңген эл.
Эркин заман жараткан
Эл тура учкул канатчан,
Ленин чыгып орустан,
Биздин жерге таң аткан!
Калыстык менен чындык сөз
Качан болсо оруста
Кошулган күнү оруска
Күн тийген биздин конушка.
Акылы түнүк булактай,
Алыңды билет суратпай.
Кезиксең эски ынактай,
Кыйын түндө чыдамкай...
Өнөр жок орус билбеген,
Ал жүргөн жер гүлдөгөн.
Кадырдаш болсоң оруска.
Күйөт отуң күйбөгөн!

КУТМАНЫМ

Орошон кыргыз — кутманым,
Ойногонун утканым.
Көз алдыма келтирем
Көтөрүп кымыз жутканын...
Элим кыргыз — кутманым,
Эңишкенди жыкканым.
Катуу кармаш, күрөштө
Коё бербейт тутканын...
Калкым кыргыз — кутманым
Кас душманын жыкканым.
Каары катуу бүркүттөй
Кармаганын тытканым...
Эркин кыргыз — кутманым,
Эргип бийик учканым.
Түтүмү бир элдерден
Тууган ыркын бузбагын!
Ойчул кыргыз — кутманым,
Орундуу сөздү укканым.
Айкөл орус аганын
Айтканынан чыкпагын!

ЖЕҢГЕНБИЗ

Илгери өткөн заманда
Токтогул качан жыргады?
Жакшылык көрбөй бир дагы,
Жеңижок зарлап ырдады:
«Колубуздан мал кетти,

Койнубуздан жар кетти.
Багалбай катын, баласын,
Бечарадан ал кетти».
Ал заман өттү, кайрылбайт,
Оокат деп эч ким кайгырбайт.
Маңдайынан тер төккөн
Бай турмуштан айрылбайт.
Ушундай биздин жөрөлгө,
Бак гүлдөйт ар бир өрөөндө.
Эсепсиз көп завод, кен
Кол жетти түркүн өнөргө.
Малга да бай жергебиз,
Данга да бай жергебиз.
Коммунисттер кол баштап,
Жокчулук итти жеңгенбиз.

СЕН БАР ҮЧҮН

Ата Мекен! Сага кандай баа жетсин!
Бүт ааламдын бардык алмаз, берметин.
Жыйнасаң да, анын баары бир гана
Ала-Тоонун көргөзө албайт келбетин.
Сен бар үчүн эркин басып жүрүү бар,
Сен бар, үчүн көңүл ачып күлүү бар.
Сен бар үчүн жүрөк согот көөдөндө,
Сен бар үчүн жаркын өмүр сүрүү бар.
Сен бар үчүн жалын чачып күйүү бар,
Сен бар үчүн жаштык сезим сүйүү бар.
Сен бар үчүн уясы бар шумкардын,
Мендейдин да баш калкалаар үйү бар.
Карааныңдан кагылайын, Мекеним!
Коргоп сени кыйын жолдун неченин
Көрдүм көптү. Ошолорду ойлосоң:
Көлдөй толкуп, жашоо күүсүн чертемин!

ЖЫРГАЛ ТУРМУШ ДАСТАНЫ

Эсиңде барбы, Темиркул
Кайгылуу кыргыз асманы?
Муз тиштеп борчук таштарды,
Кары кыш ызгаар чачканы?
Ач калган ата өз кызын
Бир баштык унга сатканы?
Көрдүңбү бүгүн, Темиркул,
Трактор айдап жериңди,
Тап-таза үрөн себилди.
Дыйкандар ташып эгинди,
Батыралбай кампага
Жатпайбы жазып чериңди.

Токчулук басып үйлөрдү,
Жокчулук элден жеңилди.
Азыркы балдар бактылуу,
Каткырык салып күлүшөт,
Кайгысыз өмүр сүрүшөт,
Эсиришип жүрүшөт
Тапканын ата-эненин
Чачканды жакшы билишет.
«Жок» деген сөздү укпаган
Гүлдөрдөн тандап гүл үзөт.
Чыкпасын эстен, Темиркул, —
Октябрь таңы атканы.
Тумчуккан кыргыз жаштары
Бой керип эркин басканы.
Лениндин күнү астында
Таалайын кыргыз тапканы.
Суктантат тыштан келгенди
Сен тиккен жемиш бактары!
Сен көрүп жүргөн бул заман
Жыргал турмуш дастаны!

ЖАША, ТЫНЧТЫК

Мен согушту каалабаймын,
Каалабаймын өрттү мен.
«Өрттөнбөсүн, кыйрабасын
Гүлдөп турган кең мекен!»
Ушул менин бардык оюм, тилегим,
Согуш курсун, согушту мен билемин.
Тынч эмгекти таштап барып,
Минаметту сүйрөгөм.
Бомба түшүп аба жарып,
Талаа койбой күйбөгөн
Согуш жүрүп жаткан жерге түнөдүм,
Колдон түшпөй сабы кыска күрөгүм.
Ок мөндүрдөй түшсө көктөн,
Үмүт үзбөй өмүрдөн,
Канды кечкем, кан да төккөм,
Жеңиш жакка жүгүргөм.
Ойдон кетпейт ошондогу күрөгүм,
Аны менен бир өңдөнүп жүрөгүм.
Ойдон кетпейт, көз алдымда
Жоо кырылган согуштар.
Али турат кулагымда
Жер жарылган добуштар.
Ал кармашта биз жеңгенбиз, курбулар,
Дайым бизге катылган жоо кырылар.

Ошондо да согуш отун
Жан алгычтан жек көрөм.
Тынчтык эмгек токтобосун,
Эл жыргалын эп көрөм.
Эмгек кылган эл талаада жайнасын,
Заводдордо болот сүттөй кайнасын.
Жарышкандан биздер чыктык,
Күрөшкөндү биз жыктык.
Жаша, жеңиш! Жаша, тынчтык!
Жаша, достук, сылыктык!
Ушул менин бардык оюм, тилегим.
Тынчтык менен бир өңдөнөт жүрөгүм.

БУЛБУЛ МЕКЕН

Түнөдүм Ош шаарына жайдын күнү,
Уйкумду тартып алып, көңүлүмдү
Ээледим тыным билбес булбул үнү,
Кубултат ышкырыгы түркүн күүнү.
Ай жарык, электери андан жарык,
Ыр таңшып жаркырак түн кулак салып.
Бак ичи, арык бою биз жаткан жер,
Атырын чачат көп гүл курчап алып.
Бактыга мас болгонбу булбул чечен,
Бурады күү сонунун алда нечен.
Жаштыктын, сулуулуктун, кишиликтин
Ырларын таңшытпайбы угам десең.
Тыңшадым эрип боюм, толкуп жүрөк
Бир башка көңүл чалкып, көңүл күлөт.
Ансайын кытыгылайт кубулжуп үн,
Байгеден чыгарчудай мени сүрөп.
Чоң арык, байыркы арык суусу мелт-калт
Мелтиреп таң калтырат, ойду тартат.
Анткени булбул билген ыр аттарын
Эсептейт кумду шилеп, кумду чайкап.
Жанаша керебетте жаткан багбан
Ойгонуп, мукам үндү тыңшап калган.
— Кандайча уккулуктуу, жагымдуу бул? —
Сөз салдым сурабасты сурап андан...
— Дүйнөдө акындар көп, — деди багбан, —
Булбулдай багбан ишин үнгө салган
Бири жок... Чын сөз ушул — бири да жок,
«Бар» деген арын сатып айтат жалган.
Булбул дос байыртадан багбан менен,
Үн алган багбандардын эмгегинен.
Уйкашы ырларынын, өзүм билем,
Багымдын сан-миң түркүн гүлдөрүнөн.

Гүл ирен бак ичине түшкөн күндөн,
Ырчы куш ошол замат келип көргөн.
Ат койгон ылайыктап ар бирине,
Мукам үн, ыр уйкашы гүлдөн өнгөн.
Албайбы аны бакка мурун келген,
Кечиккен карыз алмакчы аны кимден?
Дүйнөдөн өтөт акын сурап бүтпөй
Ыры көп гүл аттарын булбул билген.
Ош гүлзар, Ош жемиш бак, булбул мекен,
Ырлардын толкуп ташкан көлүнө тең.
Көп келсем, бак карасам, пахта терсем,
Мага да бир аз ыр, күү берер бекен?!

АРКЫТ

Али турат эсимде
Бала кезде жүргөнүм,
Кыз сүйө элек кезимде
Ушул жерди сүйгөмүн:
Кол менен жасап койгондой
Кооз бурчу дүйнөнүн!
Жаңгак турат мен көргөн
Баягыдай көк тиреп,
Көлү турат көгөргөн
Күзгүдөн тунук мелтиреп,
Кытыгылап кыялды,
Ырдагымды келтирет.
Мөлтүрөп бышкан алчасы
Кыздар тизген шурудай.
Карайт мени канчасы
Кылыктанган сулуудай.
Суктантпаса сулуулук,
Ыр чыгабы курулай.
Алмуруту эзилет
Семиз койдун этиндей,
Ар кыл алма кезигет
Сулуулардын бетиндей:
Чачыла болуп чачылган,
Кыз тою түшкөн кезиндей.
Орноптүр токой совхозу,
Бапестеп баккан жыгачты.
Ыктуу экен жумушчу,
Жыгачка жыгач улашты.
Бирин миңге арттырып,
Байлыкка байлык курашты.
Мурункудан Аркытым
Миң эсе сулуу көрүндү

Күлгөндөй сүйгөн жаркыным,
Күндүн нуру төгүлдү.
Шаттык ырын койчу ырдап
Көтөрүптүр көңүлдү.
Кулагында кыздардын
Күйгөндөй каухар сыргасы,
Бутагында алманын
Балбылдап жанат курдашы, —
Ал электр чырагы,
Коммунизм сырдашы.
Али турат эсимде
Бала кезде жүргөнүм,
Кыз сүйө элек кезимде
Аркытты мен сүйгөмүн.
Кол менен жасап койгондой
Кооз бүрчүн дүйнөнүн.

АРАВАН

Көрүштүм тооң менен асмандаган,
Өбүштүм күнүң менен жаркыраган,
Сүйлөштүм сууң менен шаркыраган,
Араван!
Араван!
Араван!
Көрүштүм тооң менен сагынганда
Жер менен биринчи ирет көрүшкөндөй.
Өбүштүм күнүң менен барынан да,
Кыз менен биринчи ирет өбүшкөндөй!
Сүйлөштүм сууң менен алышып үн,
Биринчи сулуу менен сырдашкандай!
Угамын түрсүлдөшүн жүрөгүңдүн,
Башынан канык болгон курдаш жандай!
Дос болдум тооң менен асмандаган,
Күнүнө ашык болдум жаркыраган,
Ырдаштым сууң менен шаркыраган,
Араван!
Араван!
Араван!
Дос болдум тооң менен бир башкача,
Бул тоодон менин каным жаралгандай,
Күнүңө махабатым кандай таза,
Жүрөгүм жарык нурун жамынгандай!
Ырдаштым сууң менен Керме тоону,
Лермонтов Кавказ тоосун ырдагандай.
Макташтым ак алтындүү кенен коону,
Некрасов орус жерин мактагандай!

Ырдаштым эркин эмгек кылган элди,
Эл эркин эңсеп Пушкин ыр жазгандай.
Макташтым кечке пахта тергендерди,
Теримчи кыздарыңды Турсункандай.
Анаров көң чачканда пахтасына,
Мен эктим катарына ыр чигитин:
Жазылып даңктын ардак тактасына
Пахтага поэзия катар өссүн!
Бул жерде иштегенмин мен бир кезде,
Түзгөмүн көп колхозду колум менен.
Мынакей, эми карап эл ишине,
Суктанам, ыр ойлоймун... болсун терең.
Көрүштүм элиң менен пахта тапкан,
Кармадым балбан колун кетмен чапкан,
Сүйлөштүм кыздар менен жаркылдашкан,
Араван!
Араван!
Араван!

ЫСЫК-КӨЛ ЖЕРГЕСИ

Маңдай-тескей чокулар ак калпакчан,
Ортосунда айдың көл чалкып жаткан.
Чалкыган бул толтура ырыс-кешик
Толук турар түбөлүк чарпылбастан.
Көрсөм кыргыз кеңдигин карап туруп,
Калкагар чоң күзгүдөн таза, тунук.
Бара жатсам астымдан тосо чыгып,
Бакыт сулуу тургансыйт кымыз сунуп.
Көрөм кыргыз жергесин калдайган кең,
Кыялымда ааламга бир өзү тең.
Бардык кубат жергемде, элестетем:
Максат — ак куу, мен — шумкар, куусам жетем.
Кээде толкуйт түрүлүп, өркөчтөнүп,
Кээде тыптынч тургандай ыкка көнүп.
Мүнөт сайын жаратат бөтөнчөлүк,
Мүнөт сайын өзгөрүү турат өнүп...
Карай берем көл үстүн көзүмдү албай,
Көрбөгөнсүп эч качан көлдү мындай.
Жел козгобой мелтиреп жатат кээде
Жигит ырын тыңшаган жаш сулуудай.
Кумар болбос менчелик эч бир ашык,
Жан эс алат жээгинде жүрсөм басып.
Жыргай түшөм кайыкка отурганда,
Бетти тосом толкунга черди жазып.
Кетким келбей кылчактайм эл жатарда,
Чөмүлгөнү барамын таң атарда.

Көл желпиген жагымдуу салкын аба
Кан жөткүргөн дарттууга табат арга.
Ээлеп ойду бир жолу алганыбы,
Каным менен биригип калганыбы.
Ысык-Көлдү кызганып түрчү болдум
Кызгангандай жан бирге жалжалымды.
Кызганамын чын эле ач көз жоодон,
Жүрөк калкан найзага, төшүм коргон,
Өмүр жетсе түбөлүк болуп сакчы,
Күзөтүндө турмакмын ушул бойдон.
Маңдай-тескей чокулар ак калпакчан,
Ортосунда айдың көл чалкып жаткан.
Арнайт элем күч жетсе бир чоң дастан
Мактоо ырын чогултуп бардык жактан.

КАНДАЙЧА

(Аркытка)

Жерге кирсин хандардын таажылары,
Көргөнсүймүн оп тарткыч ажыдаарды.
Аркыт, сени теңебейм таажыга мен,
Азыркы журт ошону сагынабы...
Сени болсо бир көргөн кайра баштан
«Көрсөм ээ» деп ойлонор жадабастан.
Атыр чачып, гүл ачкан көз алдымда
Сен бир жомок, башкача кызык дастан.
Теңештирбейм сени мен дейилдеге,
Бул кандайча кырс мүнөз пейил дебе.
Жылтыраган бий тону сага теңби,
Бизге, кийин балага, чебиреге.
Жат угулат «дейилде», «таажы» дешсе,
Ошондуктан кайрадан салам эске:
Сен асмандын күн нуру, бактын багы,
Ким теңесин алтынды сары жезге.
Бактылуунун тоюндай чыкпас эстен
Дүйүм жемиш чачылган дасторкон сен.
Кыялындай жыргалды ойлогондун
Кылымдарга тура бер кебелбестен.
Шаркыраган суулардын үнү кандай,
Карагым бар оюнду көзүмдү албай.
Бой эритет булбулдун таңшыганы,
Жүрөк кылын козгогон бир күч бардай.
Жерге кирсин таажысы падышанын...
Жаңгагыңды жактырам, анын шагын
Журт куруткан желдеттин кан жыттанган
Кийимине кандайча алмашамын!

ЖАКШЫНА

Атың кандай жакшына,
Чолпон-Ата! Чолпон-Ата!
Кыргыз элдин бактына
Жаралгандай башкача.
Эй, башкача, башкача,
Жарашат акын мактаса.
Ырдайт беле жакпаса,
Кумардан чыкпайт айтпаса.
Кумуң майда жакшына
Тегирменден чыккандай.
Мамык төшөк астымда,
Карай албайм кызганбай.
Эй, кызганбай, кызганбай,
Кумуңду таштап, кеткен жай.
Киши жоктур эч кандай,
Сүйбөгөн сени душмандай.
Көлүң сүлүү жакшына
Жерге бүткөн чолпондой.
Көргөн киши жактыра
Сүйүп колун созгондой.
Эй, созгондой, созгондой,
Ордунан эч бир козголбой
Жаткан көл, бүгүн токтолбой
Сүйгөндүн жолун тоскондой...
Абаң мынча жакшына,
Бак уланбас бактыма
Сени менен дос болбой.
Эй, дос болбой, дос болбой
Сайрамак беле боз торгой.
Ыр артынан озгондой
Куунак эл кайда достордой.
Чолпон-Ата, Чолпон-Ата,
Сергиттиң ойду жыргата,
Кечкурун көл толкундаса
Көңүл эргийт, качат капа.

КӨРБӨГӨМ

(САРЫ-ЧЕЛЕК КӨЛҮНӨ СУКТАНЫП)
Жээгинден карап турам өйүзүңдү
Ээлеген колхоз малы өрүшүңдү.
Дүйнөнүн кыдырсам да тең жармысын
Көрбөгөм көлдү сендей келишимдүү.
Курчаган айланаңды тоолор бийик,
Бийиктен карайт сени таргыл кийик.
Ыр жазат сен жөнүндө көк кагазга,
Аркайган кош мүйүздүү асман чийип.

Эсимде ар бир ташың, ар бир аскаң,
Эсимде: тигил турган борчук таштан
Бир ирик кулаганда — бир короо кой
Бүт ыргып сага түшкөн, жайын тапкан.
Түбүндө жакын агам жатат көптөн
Жыгылган ат жубам деп, сага чөккөн.
Билемин, неге мынча көгүлтүрсүң?
Кезинде аз болбогон көз жаш төккөн...
Жээгинде карап турам үстүңдү мен,
Калтырган кайсы сулуу күзгүсүң сен...
Көрүнөт миң түркүн өң, тартсам сүрөт
Сурабайм боёкторду түк эч кимден.
Көгүлтүр, жашыл, анан агыш тартып
Кубулуп жатышыңды көөхар чачып,
Жылаңач аскалардын арасынан
Карашат карагайлар, болгонбу ашык?
Карасам, бардыгын тең көрөм сенден:
Карагай, кайың, четин көчүп жерден
Түбүңдөн табышканбы жайлуу конуш?
Дапдайын жыбырашат: «сана бирден!»
Башымды көтөрсөм мен — турат аска,
Эңкейсем — турат аска, эмес башка...
Кыйкырсам кош жаңырык угам үндү,
Жеткирет сөздү бузбай таштан ташка.
«Чоң ата» — десем дароо «чоң ата» деп
Чоң аска жооп кайтарат келекелеп.
Түбүң да «чоң ата» деп күңгүрөнөт
Же сенин тереңиңде барбы чүңөт?
Эңкейсем тоёт кардым көрүп балык.
Кармабай тосмо коюп же тор салып,
Заматта эсептедим он чактысын
Шашпастан калпак менен сүзүп алып...
Көтөрсөм башымды өйдө, көңүлдү ачып
Жээктериң карайт мени жымыңдашып.
Жел жүрсө бардык чөбүң бүркөт жыпар,
Ким билет, кетсин дейби жан жыргатып.
Сылады жибек кол жел беттеримден,
Мемиреп ырахатка чөккөнүмдөн,
Жыгылып гүл үстүнө жаткым келип,
Кайрадан бала күнүм эстедим мен.
Эсимде не болгону мурун мында,
Эсимде ар бир колот, ар бир жылга.
Чоң атам узануучу ар күн кечке
Тээ тиги кайың, талдуу булуңунда.
Чарыкчан, үстү жүдөө, таар кийип
Отурчу уук жасап, түндүк ийип.

Эс алчу бактылуудай акысына
Гүл жыттуу салкын таза аба тийип.
Күү тыңшап булактардын шыңгырынан,
Ыр укчу созолонгон ойдон, кырдан.
Гүл өпчү аппак узун сакалынан,
Күн өпчү бутактардын жылчыгынан.
Бир түрүп өтө терең ойго батам:
Чын эле бактылуу го менин атам
Бул өңдүү көл четинде, гүл ичинде
Жашаган, кыйналса да жардылыктан.
Эл мага мүрзө казса ушул жайдан
Ичимде калбас эле эч бир арман:
Жатмакмын алма жыттап, жыргап тыңшап
Күүлөрдү күкүк таңшып, булбул чалган.
Карасам, көз жиберсем айланаңа:
Толуптур мал бакканга каптал, жылга.
Кандырдым суусунумду кымызына,
Жыргалын канат берди ырларыма.
Кыялым учту көккө, чыкты күнгө,
Бүт дүйнө кулак салсын биздин үнгө:
«Чогултуп жер жүзүнүн сүлүүлүгүн
Табийгат берген — деймин, — бир өзүңө!»
Жергемдин сүлүү кызы, мактан, мактан!
Ай өпсүн, жылдыз өпсүн ак тамактан.
Ааламдын саякатчы уландары
Келишер көрүү үчүн бардык жактан.
Жээгинден карап турам өйүзүңдү
Мал баккан элге толгон өрүшүңдү.
Атайын бүт жер жүзүн кыдырсам да
Көрбөсмүн көлдү сендей келишимдүү.

ТОО АЛМАСЫ

Жыты сонун тоонун кызыл алмасы,
Кимдер үзүп, кимдер сени албады?
Сугу түшүп, шилекейи куюлуп,
Бышырбастан кимдер тамга салбады...
Тарады күн, агарды тан, чыкты күн,
Күткөн селки сенин эгең биз бүгүн!
Жаз айында сен гүл ачып турганда
Бутагына конот булбул мукам үн.
Түбүн сайран, желпип согот салкын жел,
Жаным жыргап ыракатка берилем.
Түнук таза суу шылдырап арыкта,
Сергип боюм ыр жазамын эми мен.
Эркин тоонун таттуу кызыл алмасы,
Эски кайгы көңүлүмдө калбады:

Эркин тоонун эркин, сулуу кыздары,
Ийип шагың, бышканыңды тандады!

ЖЫЛДЫЗДУУ ТҮНДӨ

Сайрашат куштар,
Жымыңдашат жылдыздар.
Ырдашат кыздар,
Ыр бар жерде турмуш бар!
Шактагы куштар
Не жөнүндө ырдашат?
Бактагы кыздар
Не жөнүндө сурашат?
Жаз күнү куштар,
Гүлдү мактап ырдашат.
Бой жеткен кыздар
Жигит жөнүн сырдашат.
Сайрашат куштар
Гүлдөргө күн тийгенде.
Жадырайт кыздар
Жигит бирге жүргөндө.
Булбулдар гүлдү
Солбосо деп ырдашат.
Сулуулар өңдү
Оңбосо деп сырдашат.
Какшаткан карт кыш
Жетпесе деп ырдашат.
Жигиттер алыс
Кетпесе деп сырдашат!
Гүлдөргө көк муз
Тоңбосо деп тилешет,
Кан аккан согуш
Болбосо деп тилешет.

КОНСТИТУЦИЯГА

Укугум сага жазылган,
Эркиндик мөөрү басылган.
Менин жашоо законум,
Жайкы күндөй ачылган!
Укук бар эмгек кылууга,
Бейпил турмуш курууга,
Тоолордун кашка сууларын
Багына элдин бурууга.
Укук бар алга барууга,
Окууга, билим алууга.
Ай-жылдызды аралап,
Ааламга чалгын чалууга.

Көк ирим деңиз жээгинде,
Абанын таза жеринде.
Арасында гүлзардын
Эс алып эркин жүрүүгө.
Укук бар менде. Билемин,
Үйлөргө төшөп килемин.
Октябрь таңы атканда,
Орундалган тилегим.
Кең дүйнө, бери карагын, —
Түк батпас күндөй заманым.
Тоодон чоң таалай үстүндө
Түбөлүк оттой жанамын!
Таңгалткан четтен келгенди,
Тамшанткан башка элдерди,
Ленин ою күн болуп,
Жарык нүр төккөн жергемди,
Жергем толгон алтынды,
Алтынга эге калкымды,
Негизги закон көргөзгөн,
Тартипте жашоо салтымды.
Жетишинче алымдын,
Жалынын чачып жанымдын,
Жакшы көрүү торуна,
Мен түбөлүк чалындым.
Жалтанбай жоодон катылган,
Тартынбай октон атылган,
Айбыгып, сүрдөп, чочубай
Ажыдаардан оозу ачылган, —
Эл бийлигин колдоймун,
Күзөттө туруп коргоймун.
Ал үчүн миң күү толгоймун.

ДАГЫ ЖАҢЫ ЗОР ИШКЕ

Менин сөзүм уккула, жолдошторум!
Көп жыл болду мүчөсү комсомолдун,
Көп жыл бою аткардым чечимдерин,
Көп жыл бою комсомол менин ордум.
Мүчө болгом айлыбыздан мен биринчи,
Уюштургам ячейканы эң биринчи,
Ойлогомун комсомолдун тапшырмасы
Элдин жүгүн көтөргөн эрдин иши!
Сатпай, бербей эгинин жашырганды,
Малын айдап Кытайга ашырганды,
Армияга жөнөтпөй боз уланды,
Басмачыга кошул деп качырганды,—
Жаман көргөм мал жеген карышкырдай,
Турмак белек биз аны алыс куубай.

Жер үстүнөн тазалап жоготконбуз
 Адырларды чаңдатып жарыштырбай.
 Эң биринчи колхозду уюштурган,
 Ортолуктун алмасын кыйыштырган,
 Кош чыгарып, дың бузуп, орок тартып
 Ак кайрактын тушумун жыйыштырган;
 Молдолордун үгүтүн жүргүзбөстөн,
 Бай-манаптын кесирин тийгизбестен,
 Жерди бөлүп, кедейге шайман берип,
 Араванга биринчи чигит эккен;
 Кызылчага толтуруп мейкин Чүйдү,
 Аппак кантка карк кылган ар бир үйдү.
 Комсомолчу азамат кыз, боз улан
 Ар бир үйдө чырактай жанып күйдү.
 Кызыл-Кыя тааныган комсомолду,
 Суусамырга баруучу жол оңолду.
 Чоң Чүй канал, Кадамжай баарын куруп,
 Болтурганбыз тарыхта болбогонду!
 Майданында согуштун канча жүрдүк,
 Желмогуздай жутунган жоону сүрдүк.
 Бир кылымда бүтүүчү албан ишти,
 Биз ойлодук жумуштай тогуз күндүк.
 Менин сөзүм уккула, жаш досторум!
 Уул, кызы Фрунзеге окшоштордун,
 Канга бөлөп Мекенди жоо келгенде
 Коркуп качпай мылтыкчан жол тоскондун.
 Чүрпөлөрү Лениндин эл ишенген!
 Көрүп турам мелдеште жеңишиңен,
 Алга карай арышты керишиңен,
 Партияга рапортту беришиңен...
 Айныбастан салтыңан дал ушундай,—
 Көп иштерди дагы да бүтүрөсүң,
 Дагы жаңы зор ишке күтүнөсүң,
 Капитализм жүрөгүн түшүрөсүң!

АК ЗЫЙНАТ

— Күмүш нур чачып күн чыгат.
 Күндөн мурун ким турат?
 — Күн сайын эрте ойгонгон
 Күндөй сулуу Ак Зыйнат!
 — Неге уктабайт Ак Зыйнат?
 — Түн бою пахта ачылат,
 Теңтушун күткөн сулуудай
 Теримчини чакырат.
 Теримчи кыз Ак Зыйнат
 Терүүгө пахта ашыгат,

Арасында пахтанын
Антташкан бозой барчылап.
— Кызарып сулуу күн батат.
Ким талаада түн катат?
— Ал дагы биздин Ак Зыйнат.
Апасын жол каратат.
Жанындай сүйгөн жумушун
Жалжылдаган сулуусуң.
Жанына барсаң пахтанын
Жайкы гүлдөй турушуң!
Тере бер, Зыйнат, пахтаны
Мактасын булбул шактагы.
Ачылып турган гозодой
Алкымыңдын аппагы!

БАКТЫЛУУМУН

О, мен кандай бактылуумун! —
Кереги не айттыруунун,
Кереги не ал жөнүндө,
Баардык ырды жат кылуунун?
Күн көзүн албай тикийген,
Ай-жылдыз ашык чын сүйгөн:
Көрктүүдөн көрктүү Ала-Тоо
Көп түркүн гүлдөн тон кийген,
Ишенсеңер, досторум,
Баары менин энчиме тийген!

БҮТ ЭЛДИКИ

«Мен кедеймин» дегенди эл унутту,
Бир кишидей санайбыз көп улутту.
«Меники» деп түк эч ким сөз кылбастан,
Биз бүтүрдүк эсепсиз курулушту.
Бүт элдики көрүнгөн имараттар,
Бүт элдики көрккө бай гүлзар бактар.
Бүт элдики мал жаткан жашыл жайлоо,
Бүт элдики сан жылкы, тулпар аттар.
Карачы, жарды барбы алсыраган?
Тилемчи жок бир даны нан сураган.
Букара жок корккондон калтыраган,
Хан дагы жок кийгени жалтыраган.
Эл байлыгы теңдикти сүйгөн бизде,
Эл энчиси эркиндик тийген бизге.
Кайра кетпес бак-таалай кол куушурду,
Падыша тагын чыбыктай ийген күчкө.

ЭМГЕК

Эмгек, эмгек! Эмгек бул:
Курсагыңды тойгузат,
Ач көздүктү койгузат.
Бекер жатсаң ой басат
Иштесең, сенден пайдасыз
Сары санаа ой качат.
Үйдө жатып быкшыбай,
Бак өстүрүп болгун шат?
Кырман толгон кызыл дан,
Ар күнү өзүн жеген нан
Ак эмгектин жемиши.
Дайынсыз кетсе жокчулук,
Дос болсо сага токчулук,
Ал дагы эмгек жеңиши.
Болгун келсе элге тең!
Качпагын, уулум, эмгектен!

ЧЫНДЫК ҮЧҮН

Ырым, сага менин берээр кеңешим:
Бийик учкун, шаңдуу болсун элесиң!
Эңсегенге эркиндиктен кабар бер!
Чындык үчүн түк тажабай сен өзүң,
Жакшылыкты адамдарга кааласаң,
Жер солкунткан күрөштөрдө жеңесиң.
Чарчабастан чакыр баарын эмгекке,
Артта жүргөн алдынкыга теңелсин!
Элин сүйгөн эр жигиттин үнү бол!
Бак-таалайдын жарык тийген күнү бол!

КИТЕПТЕ

Китеп менин эски досум айрылбас,
Максатынан, өз сөзүнөн айныбас.
Китеп менен алга баскан адашпас,
Мүлк жыйнабай, китеп жыйган жанылбас.
Мен китептен издегеним табамын,
Мен китептен каалаганым аламын.
Китеп казына, илим-билим булагы,
Ким алтынга сатсын китеп барагын?
Китеп мага өмүр жолун тааныткан,
Китеп мага качан болсо жарык тан!
Акылыма акыл кошот чарчабай,
Кабар берет эчак өткөн алыстан.
Билбегенди окуп билем китептен,
Жакшы китеп менин шыгым күчөткөн.
Китеппи деп ойлоп кетем кээде мен
Жүрөгүмдүн ыр милтесин түтөткөн?

Акылмандын табылгасы китепте,
Акындардын жалындашы китепте.
Бүт ааламдын жабык сырын көрөсүң,
Көңүл коюп карай билсең китепке.

ТАЛ

Бутактуу көк тал барпайган,
Ким айтат сени: «Картайган»?
Кубанып карайт сулуу ай
Көк асманда чалкайган.
Бутактуу көк тал барпайган,
Бактылуу сендей жашаган.
Бутагыңдан чоң атам
Кереге, уук жасаган.
Бутактуу көк тал барпайган,
Баркыңды билет байкаган.
Жасалган сенден бешикте
Жатпайбы бөбөк балтайган!

ЭНЕ

Энекебай, эгер сөзүң кечпесең,
Эч убакта кутулуу жок карзымдан.
Мага төккөн мээриминди эстесем,
Корунамын сыйладым деп айтуудан.
Канча жылы коюнуңдан чыкпадым,
Канча жылы көкүрөгүң жыттадым.
Таң атканча он айланып эмизип,
Кан сөлүңдү мага бердин, кутманым.
Арнап мага жөрөлгөсүн өткүрдүн,
Куштай таптап канатымды өстүрдүң.
Жел тийгизбей кыштан сактап тай-тайлап,
Жарык нурдуу ушул күнгө жеткирдин.
Сен үйрөтүп, эмгек болду сүйгөнүм,
Иштейм ойлоп Ата Журтту, үй жөнүн.
Айланага сыймыктанып караймын,
Эгесиндей жаркыраган дүйнөнүн.
Ак сүтүңдөн билегиме күч толду
Мага тике карай албайт душманым.
Сен көргөздүң алга барар түз жолду,
Энекебай, айланайын кутманым!
Эгер өзүң ак сүтүңдү кечпесең,
Карыздар бойдон бул өмүрдөн өтөмүн.
Төлөй албайм, чак келээр жок эч нерсем,
Отко түшөм, бирок жанбай өчөмүн.

ЧЫНДЫК — БУЛ КҮЧ

Чындык эмне? Билүү үчүн философко
Барса бир күн чыйрак кедей иши жокто.
«Бий жигити мейманым, кол бош эмес,
Келсин,— дептир кедейди,— киши жокто».
Кошоматка кой союп жаткан экен,
Той түшкөндөй кызыкка баткан экен.
Бийдин сурап иштерин, ден соолугун,
Кызыл тилди байгеге чапкан экен.
Кедей күттү, жадабай күттү кечке,
Айла барбы чыдадым бүттү дешке.
Акыры айтты саламын философко,
Бий жигитин узатып бүткөн кезде:
— Кандай зарыл ишиң бар? Келдиң неге?
Аласам жок эч кандай менин сенде.
— Кабыл албай кемсинттиң нечен келсем,
Мүйүзү жок дейсиң го челишээрме?
— Менин кабыл алганым — албаганым,
Албаганым — алганым, бил ар жагын!
Ак-каранын көрүнгөн чеги барбы?
Чындык эмне? Сен аны сурабагын?
Ачууланган томаяк философту
Башка муштап, көргөздү ойдо жокту.
Колдон кармап, жыландай чапты жерге,
Тепкиледди кийиздей, томолотту.
— О, бул менин урганым — урбаганым,
Ыйлаганың бул сенин ырдаганың.
Азап тарттым дебегин этим ооруп,
Ал чынында биринчи жырдаганың.
Айтып муну, томаяк жолго түштү,
Жакшы бир сөз угуудан үмүт үздү.
Андан кийин ишенбей келжирекке,
Жан сактоого тырышты топтоп күчтү.

ЭСТЕН ЧЫККАН

Түйшүгүндө бүткүл элдик чарбанын,
Карылыкты капарыма албадым.
Кайда болсо кубанычтуу ыр создум,
Бул дүйнөдө эч бир жоктой арманым!
Мага карап күлүп турат күн көзү,
Уулум, кызым турмушумдун гүлдөшү.
Алтын кендүү Ала-Тоодой баа жеткис
Неберемдин «Ата!» деген бир сөзү.
Анан кантип карылыкты сеземин,
Эстен чыкса кайгы-мундуу кечээгим.

БИРИНЧИ МАЙ КҮНКҮ ЫР

Туу желбирейт эмгекчинин колунда,
Турган чагы бардык иши онунда.
Туу берилген атаандашып иштешип,
Өткөн үчүн эн алдыңкы орунга.
Мен кубанам шайыр өскөн жаштарга,
Туу көтөрүп алар шаңдуу басканда —
Коммунизм көз алдыма элестеп,
Күүлөр таңшып, ыр жаңырат таштан да.
Биздин жаштар тынчтык үчүн күрөшөт,
Маңдай терлер тамган жерге гүл өсөт.
Салтанаттуу биринчи Май түспөлдүү
Биз эңсеген, биз бараткан келечек.
Кулач уруп толкунунда жыргалдын,
Сызып барам канатында ырлардын.
Он миң жылга айтылуучу сөз болот.
Атак-даңкы биз жашаган жылдардын!

ГҮЛ ӨСТҮРӨТ

Күчүң барда келтир көчөт, өстүр бак!
Из калтырсын сен жашаган ушул чак.
Ар нерсенин өз убагы бар тура,
Уттурабыз бул чындыкты унутсак.
Күчтүү чагың өтүп кетет көп түрбай,
Бир кездеги жаштыгыңдай жүк калбай.
Арт жагынан жетип кармайм дейсиңби,
Азоо малды кармагандай куткарбай.
Мезгил качса ага жетүү болбогон,
Бир бөксөргөн оңой менен толбогон.
Күн өткөрбөй иш бүтүргөн азамат
Конушуна гүл өстүрөт солбогон!

ТАҢ КАЛУУНУН СЕБЕБИ

Бүтүн нерсе турат эсте:
Илгери мен бала кезде
Кой жайыттан маарап келчү
Ар күн түштө, ар күн кечте.
Азыр койлор неге бөтөн?
Оозун ачып келет экен.
Унчукпастан, маарашпастан.
Козулар да эмет экен,
Унчукпастан, маарашпастан
Унчукпай карайт асман...
Көрсө дүлөй болгон тура
Кудайберген бул сөздү айткан.

ЭР КИШИ

Жарабай улуу жумушка,
Жарабайт калыс турушка.
Кошомат айтып улукка,
Бөлүп жармай урукка,—
Бул жаман адам белгиси.
Алыс, жакын баарына
Бирдей болот эр киши.
Артса көп жүк көтөргөн
Пилдей болот эр киши.
Тандабай семиз, арыгын
Тегиз чачкан жарыгын
Күндөй болот эр киши!

ЖАМАН АДАМ

Эн жаманы адамдын
Эки жүздүү шерменде.
Ал жүрбөсүн жергеңде.
Кошомат кылып жүгүнөт,
Кол куушуруп бүгүлөт
Улуктарды көргөндө.
Карыптарга карабайт,
Карыз бергенге жарабайт.
Жаман ишти жерибейт,
Жакшы сөз айтсаң эрибейт.
Ага, тууган бүт өлсө,
Эч нерсеси кемибейт.
Жакшылык кылсаң, кубанбай
«Карап тургун, сени...» дейт.
Кум чачып кара көзүңө,
Жамандык иштейт өзүңө.

САЙРА ТАҢШЫП

Шаңкылдай бер, таңшый да бер, комузум
Кыргыз тоосу сенин ата конушуң.
Он миң түркүн өзгөрт билсең күкүктүн
Жан жыргаткан жагымы көп добушун!
Мукамың ай... Санат күүсүн черткенде
Ныязалы тийгизген да кол учун!
Сайра таңшып жайыттардын кеңдигин!
Сайра таңшып кой баккандын эрдигин!
Сайра таңшып биздин эркин заманды,
Бардык адам бардык иште теңдигин!
Ай жетпеген алыскы тоо артында
Сен болбосоң эс алдырат элди ким?

ҮЧ НЕРСЕ

Ата Журтум менин сүйгөн түнөгүм
Ата Журтум туура менин жүрөгүм.
Ата Журттун эркиндиги кеңдиги
Түбөлүктүү болсо экен деп жүрөмүн.
Тынчтык болсо, өрттөнбөсө эч нерсе,
Ушул менин эң биринчи тилегим.
Экинчиси: ойлойм бардык керегин.
Курт жабышып кууратпасын терегин,
Кургакчылык саргайтпасын жер өңүн.
Аз дебестен бирден машак теремин,
Иштеп тынбай, тапканымды бүт бойдон
Ата Журттун кампасына беремин.
Үчүнчүсү, дагы мындай максатым
Өтө жакшы! Ойлойм кимге жакпасын:
Бардык иште, бардык жерде уул, кызым
Менден артык Ата Журтун жактасын!
Ата Журтка берип терген пахтасын
Ата Журту сүйгөн ырды жаттасын.
Ушул үчөө тынч коюшпай жанымды.
Ушул үчөө толкутушат канымды.
Күн-түн бирдей эс алдырбай ойлонтуп,
Жалбырттатат ишке шыктуу жалынды.
Ата Журтка, сага таалай, бак берген,
Арнагын дейт алдуу-күчтүү чагынды.

«АРАШАНДЫН» АВТОРУНА

Сасык тумоо дегенди,
Сыркоолорду ар кандай,
Кол менен алып салгандай
Жок кылат экен бальзамын,
Алкышын уктуң канчанын.
Сени ойлоо кыйын тан калбай,
Сени көрсөм, Арстаке,
Ысык-Көлгө баргандай,
Бүткөн бой сергип, эс алам,
Чаалыгуудан өч алам...

ОРУС ПЕЙЛИ

Өз оюм менен кенешем:
«Эмнелерге теңесем?»
Жери кең десем орустун,
Жеринен пейли кең экен.
Жылытканы жагынан
От экен өчпөй жагылган.
Орус менен дос болсун
Кишиликти сагынган!

Айкөлдүгү жагынан
Ашып түшөт баарынан.
Кыйналсаң ооруп кокустан,
Карайт кетпей жаныңан.
Айбаттуу туруп арстандай
Мээримдүү, бооркеч атаңдай.
Үйрүлүп түшөт үстүңө
Өзүңдү тапкан апаңдай.
Кыйын кезде, баатырың
Аябайт кеңеш-акылын.
Ал сага берген жардамды
Бералбайт эч бир жакының.

ӨЗ ҮЙҮМ

Кызыл аянт салтанат,
Кубанып карайт чар тарап.
Ыр жаңырган жүрүштөр
Ушул жерден башталат.
Бул жер менин өз үйүм,
Кареги кара көзүмүн.
Москвага арналган
Жармынан көбү сөзүмүн.
Ашканга чейин отуздан
Балдарым мында окушкан.
Урушуу үчүн келчүмүн
«Үч» алып калса кокустан.
Көнүпмүн бала чагыман,
Көрбөсөм бир күн сагынам.
Отурсам бир аз эс алып,
Чыккым келбейт багынан.
Укмуш таштан жасалган,
Ичи, тышы жашарган.
Метродо баратсам,
Жаным жыргап эс алам.
Максим Горький көчөсүн
Карабай кантип өтөсүң?
Көргөн сайын жетилип,
Көргөн сайын өсөсүң!
Кызыл аянт салтанат,
Кубанып карайт чар тарап,
Ою жаман бузуку
Карай албайт, жалтанат.

ДАЛ ОШОЛ...

Коркоктордон болбодум,
Кыйынын бастым жолдордун.

Кызыл кыргын жылдарда,
Москва, сени коргодум.
Жексүрдүн танкын урам деп
Жыландай жерде сойлодум.
Кансырап жатып аңгекте
Ленинди канча ойлодум.
Өзүңдү сүйгөн жагынан
Дал ошол жолборс бойдонмун!

ҮНГӨ САЛАМ

Күн астында жаркыраган жердемин,
Куса болбой эркин иштеп тердедим.
Жемиш багын эмгек менен өстүргөн
Эч бир жоого алдырбадым, бербедим.
От сыяктуу күйүп турган өчпөстөн,
Бардыгы тең турат эстен кетпестен.
Эстен кетпейт кырк биринчи катуу жыл:
«Же түгөндүк, же көңтөрдүк биз» дешкен.
Жексүр келди, каршы түрдүм, шашпадым,
Желмогуздун башын жанчып таштадым.
Фашизмди желмогуздай кулаттым,
Баягыдай ачык бүгүн асманым!
Ленин туусун желбиреттим дүйнөгө,
Ыр жаңырды шаттык толду үйлөргө.
Таңшып сайрап, мактап күчүн достуктун,
Ырчы куштар олтурушат гүлдөрдө!
Мен ар качан бактым менен мактанам,
Бардык нерсем кептей менин башкадан.
Менин өлкөм жер бетине тийген күн,
Жарык берип түк эч качан батпаган.
Күн астында гүл жыттанган жазмын мен,
Кубарганды түк билбеген жашмын мен.
Конушунда эрктүү совет элимдин
Баары бышкан бак эшигин ачтым мен.
Куса болбой, куунак жүрүп көнгөнмүн,
Учуп, конуп, гүлдөрүнө жергемин.
Кубулжутуп үнгө салам миң түркүн
Ою мухит партиянын эмгегин!

ЭСТЕ КАЛГАН БИР КҮН

Канча жылдар өтүп кетти чубашып,
Канча суулар деңиздерге кошулду.
Бирок неге жаңжал сөзүн улантып,
Ушул күнгө жыялбаймын оозумду?
Эстен кетпейт, айткым келет согушту,
Тытылганын венгер жери бомбадан.

Айткым келет күндө канча ок учту,
Калбаганын бир да жыгач сынбаган.
Акыркы жыл... Априлдин төртүндө
Венгрия фашисттерден кутулган.
Куйкаланган кыргыздардын өртүндө
Кан ичээр жоо жан алгычтай жутунган.
Танкты танктар түртүп жыгып бараткан,
Кимдин канча жоготконун санаткан.
Ошол күндөр турат менин эсимде,
Жер онтогон согуш салган жарааттан.
Венгер доско: «Кайыр эми, кош!» — дегем,
«Сенин үйүң чыр-чатактан бош», — дегем
«Жыгылганды сүйөп өйдө тургузуп,
Алга карай атаандаштан оз!» — дегем.
Жетип согуп фашисттердин качканын,
Туткун кылып ок аталбай шашканын.
Көпкөндүктөн көк тиктешкен жексүрдун
Далайынын саландаткам баштарын.
Ошол күнү өткөм венгер чегинен,
Окоп казып Австрия жеринен,
Кыйкырганмын бүт ааламга жар салып:
«Жеңиш туусун желбиретем эми мен!».

СЕНИ МЕНЕН

Кара таандай жоо келгенде батыштан,
Коркуп качпай, астын тосуп атышкам.
Кавказ тоосун калкалагам алдырбай,
Канча жерди бошотууга катышкам.
Одессаны баскынчыдан куткаргам,
Тирасполдо өч алганмын душмандан.
Украина ал күндөрдү унутпайт,
Куткарганбыз канга тойбос жуттардан.
Автоматчан качкан жоого жеткенбиз,
Өтүк чечпей далай суудан кечкенбиз.
Тамга мисал жүрөктөргө басылган,
Ушул күндө эсте турат өткөн иш.
О, жаштыгым, мылтык болуп атылган,
Баатырсынган дөөнү кайра качырган!
Ажыратып көпкөндөрдү акылдан,
Ажыдаардын оозу болуп ачылган!
О, гүл ачкан жаш кайындай жаш чагым!
Сени толук кан майданга таштадым.
Коркту тебе жан алгычтын сүрүнөн,
Жанды сактап, сени таштап качпадым.
Буга күбө ай чалкыган асманым,
Ырын созуп жатканым жок башканын,

Сени менен бүтөгөмүн ширетип
Далай жолдун танк сындырган таштарын.

1418 КҮН

Бир миң төрт жүз он сегиз күн ок аттык,
Бир мин төрт жүз он сегиз күн жол бастык.
Бир мин төрт жүз он сегиз күн уктабай,
Басып кирген жан алгычка көр каздык.
Бир миң төрт жүз он сегиз күн тирештик,
Бир мин төрт жүз он сегиз күн күрөштүк.
Бир миң төрт жүз он сегиз күн дем албай,
Бомба менен, танктар менен сүйлөштүк.
Бир мин төрт жүз он сегиз күн кан кечтик,
Балчык кечтик, отту кечтик, кар кечтик.
Бүт жер жүзү жатса дагы өрттөнүп,
Бул азаптан кутулар күн бар дештик.
Колун үзүп киши сойгуч желдеттин,
Жок болуудан биз сактандык жер бетин.
Адамзатты кара түндөн куткарып,
Биз аткардык чын баатырдын милдетин.
Бир миң төрт жүз он сегиз күн көңүлгө
Тамга баскан, өчпөй турган өмүрдө.
Көөдөндөн кан, маңдайдан тер, көздөн жаш
Эл төккөнүн ким чыгарат төгүнгө?
Бир миң төрт жүз он сегиз күн от жанган —
Көп миллион жигит жоого аттанган!
Көп миллион... Бардыгынын аттары
Баатырлардын тизмесине катталган.
Бир миң төрт жүз он сегиз күн — чоң тарых,
Барак ачып карагыла аңтарып!
Ыр жазгыла, сүрөтүн да тарткыла,
Душман качсын карай албай жалтанып!

КОЛУҢДУ ТАРТ

Бегин, сенин кылмышың сыйбайт жерге,
Кыргын салдың өмүрдү сүйгөн элге.
Коңшуларды дүрбөтүп, өрт чыгарып,
Жумшабадың ажалды сен кимдерге.
Палестина арабы күнгө күйгөн,
Бак өстүрүп, мал багып, терин сүргөн,
Тынч жашаган эл эле, ошону да
Тентиттиң сен кубалап үйлөрүнөн,
Жиниң курчуп мизиндей устаранын,
Койдой мууздап далайды уйпаладың.
Отко таштап тирүүлөй чыркыратып
Наристени шыйрактай куйкаладың.

Жибергендей ок аткан кемелерди,
Жаш бала да душманга теңелеби?
Бооруң неге ачыбайт момундарга?
Аябайсың сен неге энелерди?
Желдеттериң Бейрутту атып жатат,
Жаны таттуу далайлар качып жатат.
Далайларды там кулап басып жатат,
Далай өлүк көмүлбөй сасып жатат.
Сириялык, бул сага, неден жазган,
Бузду беле үйүңдү сурабастан?
Ливандыктын күнөөсү кайсы деги
Сен кыйраткан калаада сулап жаткан?
Мынча неге кутурдуң ойлонбостон,
Эч кандай күч жок өңдүү жолуң тоскон?
Бар дейсиң го Пентагон куралга бай,
Баш кесээрлик ишиңе оюн кошкон?
Рейганга ишенсең жаңыласың,
Бомбаң окшоп өзүң да жарыласың.
Тель-Авивиң Бейруттан жаман болуп,
Өкүмүнө тагдырдын багынасың...
Жүз миллион араб бар айланаңда,
Партизан көп тоолордо, талааларда.
Элдер канча чындыкты талап кылган?
Уктап көрчү тынч жатып алар барда...
Жазаланбай калбаган кылмыш кылган,
Өч алуу бар баш кескен кылмыштуудан.
«Кан ичээр» дейт, өзүңдү, сура, Бегин,
Калыс сөздүн автору жумушчудан.
Арабды сүй дебейбиз, Бегин, сени,
Болсун дейбиз ар кандай иштин жөнү.
Токтот дароо жөнү жок жырткычтыкты!
Ата бербө күнөөсүз көрүнгөндү!
Жакын Чыгыш канчалык өлүм көрдү,
Жетээр кандын ушунча төгүлгөнү.

ӨЗҮМ БАШТАП

Төрөлгөнбүз жашоо үчүн,
Обон созуп, кыяк тартып,
Ойноп, күлүп күндөй жаркып,
Кубантуу үчүн жаштарды бүтүн.
Төрөлгөнбүз жашоо үчүн,
Тоого чыгып, деңиз бойлоп,
Эркин иштеп, эркин ойлоп
Гүлдөтүү үчүн бүт жер жүзүн.
Суу жетпеген гүлдөй солбой,
Түк эч кимдин кулу болбой,
Эркиндикти жоодон коргой

Жашоо биздин түпкү максат.
Коркокторду үйгө таштап,
Күзөткө чыгам өзүм баштап.

КӨБӨЙТПӨСҮН

Жактагыла, сактагыла тынчтыкты!
Ыргыткыла автоматты, мылтыкты!
Жок кылгыла нейтрондуу бомбаны,
Акыл-үйгө келтирбесин кырсыкты.
Менменсинүү калган учур жарашпай,
Достошкула душмандарча карашпай!
Кааласаңар адам окшош жашоону,
Түз баскыла туура жолдон адашпай.
Бириккиле жердин үстүн талашпай,
Иш болобу жакындашпай, жанашпай.
Кандай жакшы кол кармашып бир баскан
Эчак болгон чатактарды санашпай.
Өткөн иштер кылчайбастан өттү да...
Эсептебей өрт жалмаган чөптү да,
Жоготкула «согуш» деген сөздү да
Унуткула алынбаган өчтү да!
О, замандаш, сез талашпа, унчукпа!
Жапжаш бөбөк жашоо керек тынчтыкта.
Ай чалкайып, жылдыз жайнап турганда,
Элди тынч кой, өзүң дагы тынч укта!
Жактагыла, сактагыла тынчтыкты!
Ыргыткыла автоматты, мылтыкты!
Жок кылгыла жарылуучу заттарды,
Көбөйтпөсүн ансыз да көп жыртыкты.

ЭЛ ЖАШАГАН ДҮЙНӨДӨ

Тынчтык болсун эл жашаган дүйнөдө,
Тынчтык болсун чырак жанган үйлөрдө!
Көк шиберде согуш оту күйбөгөн
Көпөлөк да консун түркүн гүлдөргө!
Чочубасын келин бешик терметкен!
Бозой дагы мурут чыгып эр жеткен.
Атын токуп, жоокер киймин кийинбей,
Эр аттансын жумуштарга тердеткен.
Тилегеним жалын чачкан жаштарга:
Тынчтык болсун ай-жылдыздуу асманда!
Убайым жок, жүрөк оорур кайгы жок,
Жаштык, сүйүү угут болсун дастанга!

ЖҮРӨТ ӨЛБӨЙ

Эне тууса уулдарды арстандай,
Касташканга найза сунган жалтанбай,

Ким тууду экен коён жүрөк коркокту,
Коргологон кан майданга аттанбай?
Жоону сүрүп, эрдигине мактанбай,
Үйдө калып, жанын баккан картаңдай,
Канчалар бар жаштарын да өзгөрткөн,
Баатырдыгын келин-кызга көрсөткөн,
Акмактыгын, арсыздыгын билишпей,
Чын жыргалды таптык дешкен төшөктөн.
Жүрөт алар уялышпай, өлүшпөй
Кампайышып саман жеген өгүздөй.

МИЛИЦИОНЕР

Эр-азамат жигиттердин жакшысы,
Эл ичинде тартиптүүлүк сакчысы.
Милиционер. Сен аткарган бул кызмат
Дүрбөлөңсүз жашагандын бактысы.
Сен бар үчүн айсыз түндө коркпостон,
Эркин басам, эч жерде жок жол тоскон.
Жоголушту колдон жулган шүмшүктөр
Эч максатсыз зөөкүрлөрдү топтошкон.
Сен эмей ким, ак эмгекти жактаган?
Сен эмей ким, шаар тынчтыгын сактаган?
Сен бар үчүн көңүлүм ток үйүмдөн,
Сени менен сыймыктанам, мактанам.
Эр-азамат жигиттердин жакшысы,
Эл ичинде тартиптүүлүк сакчысы.
Милиционер. Сен аткарган бул кызмат,
Дүрбөлөңсүз жашагандын бактысы.

МЕНИН ӨМҮР БАЯНЫМ

Атам өлүп, энем кетип, жашыман
Мен колумдан таалай кушун качыргам.
Башкаларга тийген күн да жарыгын
Менден алыс булуттарга жашырган.
Эркелеткен ата сөзүн укпагам,
Канатым жок, эргип көккө учпагам.
Кой четинде төөнүн комун жазданып,
Тайбас менен кучакташып уктагам.
Буудай нанын көргөм, бирок жебегем,
Этти болсо эч ким мага бербеген.
Кебек, анан аталаны катыксыз
Шыбагама бай катыны «ме!» деген.
Шордуу жандай бул дүйнөгө бир келген
Чындык сөздү айтуудан да ийменгем.
Бирок менин курсагым ток болучу
Күн үч убак бай камчысы тийгенден.

Орногондо советтердин бийлиги
Мага дагы алтын кирпич күн тийди.
Таалай кушу конду менин колума,
Мурун мени кордогон бай үңкүйдү.
«Жок» дегенди билбейт азыр балдарым,
Башканын да билбейт ачка калганын.
Ырдамак жок маңдайынан тер төккөн
Жетишпеген начар турмуш арманын.
Эч ким болбой ачкасынан кезерген,
Тоо кулаткан дөө чыккан кез бечелден.
Чөп чыкпаган кактоо калбай, жар калбай,
Бүт жергебиз гүл оронуп безенген.
Бул жарашык кубандырган адамды,
Бардык жактан жетик кылган балаңды.
Өлкөсүндө советтердин күн түспөл
Ушул менин көз алдымда жаралды.
Куттуу жерде жыргалга бай күн тууган
Орус, кыргыз кучакташкан бир тууган.
Мен да жүрөм арасында көп элдин
Бак үйүнүн кен төрүнө умтулган.
Менин өлкөм толукшуган чагында,
Ырчы куштар таңшып тынбайт багында.
Кенен дүйнө бүт адамзат эңсеген
Биз тарапта, ленинчилдер жагында!

ЫР БЕРМЕТИ

Бирөө айтат: «Көл боюнда ыр жазам».
Бирөө айтат: «Тоо боорунда эргиймин,
Добушум да бийик чыгат ырдасам».
Күчү, шыгы ар башкадыр ар кимдин?
Мен ыр жазгам блиндажда отуруп,
Кубангандан көрүп жоонун качканын.
Отту кечип бара жатып жазгамын
Оттой жанган чын эрдиктин дастанын.
Кыш чилдеде ай-талаада толкундап,
Ырдагамын эңсеп тынчтык күндөрдү.
Шаңга бөлөп ай караңгы түндөрдү,
Ыр кылгамын ура-а-лаган үндөрдү.
Стол кайда, чырак кайда ал кезде,
Кагаз кайда, калам кайда келишкен?
Тургансыгам күн батпаган белесте,
Ыр жазганда үмүт үзбөй жеңиштен.
Азыр деле кичинекей бөлмөдө
Үнгө салсам жаратуучу эмгекти,
Нечен түркүн гүл ачкандай жер бети,
Тизилүүдө канаттуу ыр бермети.

БААТЫРСЫҢ ДЕЙБИЗ

Күчтүүнү көрүп шашпагын,
Колу көптөн качпагын!
Коргойм деп кара жаныңды,
Касыңа эшик ачпагын!
Ай караңгы түндөрү,
Миң койго тиет бир бөрү.
Биз деле кызыл кыргында
Өткөрдүк канча күндөрдү.
Танктары жайнап кырды
ашкан,
Замбирегин ырдаткан,
Миң фашистке бир Кубат
Ок аткан коркуп турбастан.
Канчасын атып сулаткан,
Канча көп танкын кулаткан.
Мен деле найза сунгамын,
Карап турбай ыраактан.
Жеңдирбейт күчүн топтогон,
Жеңишке жетет коркпогон.
Баатырсың дейбиз жоокерди,
Сан жоого мылтык октогон.

БИЗ КӨРДÜК

Оюн бүзүп жашынан,
Ийнине мылтык асынган
Ач көз фашист немецтин
Жырткычтыгы ашынган.
Алгандай чечип ичигин,
Терисин сыйрып кишинин,
Алтынын кырып тишинин
Үйлөрүнө ташыган.
Сөөгүн өрттөп, күл алган,
Базарга сатып, пул алган.
Этинен самын жасашып,
Андан да пайда чыгарган.
Кыз чачын кыркып алышкан,
Матрацка салышкан.
Он миң түркүн шумдуктун
Бардыгына барышкан.
Биринен бири алдыга,
Өтүү үчүн жарышкан.
Ошонун баарын биз көрдүк,
Далайды баштан өткөрдүк.
Жанын кыйнайт мүлк жыйнап ач көз наадан,
Акча сүрайт шилтебей эки кадам.
Баркы канча алтындын жездей сары,

Барын билет акылы жетик адам.
Жупуну жүрүү сапаты акылмандын,
Малды көрүп душманга сатылбаган!
Оңой эмес алдыга өтүү деген,
Оңой эмес чындыкты сезүү терең.
Акын болсоң шашылбай карай билгин
Өз ырыңа башканын көзү менен!
Сен ошондо бардыгын түшүнөсүң!
Таамай көрүп ырыңдын күчүн өзүн.
«Өзүм менен кесиптеш башкалардын
Ортосунда турам» деп мактанбагын!
Өтө албасаң баарынан озуп алга,
Узак жолго жөн эле аттанбагын!
Бекем туруу ортодо максат эмес,
Билген адам мышыкты арстан дебес.
Көргөндөрдүн бардыгы бала кезде
Унутулбайт, өлгөнчө калат эсте.
Жазалбаймын көңүлдүн кагазына,
Жаңылыкты кээ күнү карап кечке.
Жашы өткөндүн кемтиги ушул экен,
Жазып калар тетиги бүзүк экен.

БААРЫБЫЗ БИРДЕЙ

Айтуу кыйын бир баштан,
Айылда өстүм чырдашкан.
Айыпсызды жактадым,
Арт жактан карап турбастан.
Көп эмес ырлар мен жазган,
Көргөндөрүм миң дастан.
Чындык үчүн күрөштүм,
Четте карап турбастан.
Кыйналбай алтын тапканды,
Кара жанын бакканды,
Жоо келсе кылыч суурубай,
Жашынып үйдө жатканды.
Беттешүүдөн качканды,
Бетбакка эшик ачканды,
Жамандап жакын коңшусун,
Тоголок каттар жазганды.
Бузгандай ошол жер өңүн,
Баарынан жаман көрөмүн.
Арылса деймин алардан
Ата конуш өрөөнүм.
Жетимдин башын сылаган,
Жесирдин алын сураган,
Жыртылганды бүтөгөн,
Үзүлгөндү улаган.

Күндүздөй жарык жан-жагы,
Ар кимге тийген жардамы.
Ойлогону жакшылык,
Орошон, айкөл адамды.
Кадырлап артык атамдан,
Көрөмүн жакшы ар качан.
Сеземин жыргал башкача,
Ага бир ыр арнасам.
Жоомарт бар иштеп эл баккан,
Жексүр бар элге көр казган.
Жек көрүү, сүйүү ортосу
Өмүр жолу мен баскан!
Кал түшпөй жашыл гүлдөргө,
Муңкануу болбой күүлөрдө,
Жек көрүү жок бир гана
Сүйүүдөн бүтсө бул дүйнө.
Кагыша турган иш калбай,
Кайгысыз мезгил кыскарбай.
Эл курган жыргал турмушту
Эч кимден эч ким кызганбай...
Күрүчтөй таза күрмөксүз,
Баарыбыз бир жүрөкпүз.
Жемишин жыйнап эмгектин,
Армансыз өмүр сүрмөкпүз.

АЙТА ТУРГАН СӨЗ

(Кыргызга)

Ачып көздү жумганча
Өттү жылдар бир канча.
Толгон-токой иш бүттү,
Акын жазган ыр канча.
Баатыр өттү эл сүйгөн,
Дыйкан өттү жер чийген.
Кемпир болду кыз бурак,
Тиши жок, эрди кемшейген...
Жер каз кетмен сынганча
Иште тердеп дуңганча!
Антпесең өтөт өмүрүң
Ачып көздү жумганча.

ЧАКЫРЫК КЕЛГЕНЧЕ

Бактыбыз барда чеченбиз,
Бактыбыз качса бечелбиз.
Күн тийген жарык дүйнөгө
Беш күндүк мейман экенбиз.
Иштейли, жашай берели,
Чакырык келсе кетээрбиз.

УЙКУСУЗ ТҮН

1

Кедей түндө уктабайт, оюнда нан:
Азап тартат, кыйналат ачкалыктан.
Бай да түндө уктабайт, оюнда мал
Ууру, бөрү сагалайт бардык жактан.
Көргөн ким бар тынч уктап жырлаганды,
Көргөн ким бар ой басып сынбаганды?

2

Таң атырат томаяк шору катып,
Ачкалыктан кыйналып уйку качып.
Таң атырат бай дагы азап тартып,
Аш кылалбай жегенин онтоп жатып.
Түк эч ким жок жырлаган бул өмүрдө,
Кетпес жыргал көөдөктүн көңүлүндө.

ҮЙРӨНГӨН АДАТ

Ууру менен сүйлөшсөм:

«Уурдабаса болбойт» — дейт.
«Уурдабай курсак тойбойт» — дейт.
«Башына бак туш конбойт» — дейт.
«Уурдаган токоч табат» — дейт.
«Улуп-жулуп ар кимден,
Кор болбой жанды багат» дейт.
Соодагер менен сүйлөшсөм:
«Соодагер болгон дурус» — дейт.
«Кармаганы күмүш» — дейт.
«Бардык эл сүйгөн бир иш» — дейт.

«Сооданы чанган жанылат,
Алып, сатып жүгүртпөй
Акча кайдан табылат?»

Паракор менен сүйлөшсөм:

Паракор дейт бүт элди.
Жалтылдап тайдай сүт эмди,
Өзүн ойлойт ителги...
«Мага кудай берген» — дейт,
«Ырыскымды, энчимди
Айтып койгон элден» — дейт.
«Алып сатпай, уурдабай
Же пара жеп жыргабай,
Өткөн ким деп дүйнөдөн?»
Тантырашат бир далай.
Үчөө тең сөздөн чалыштайт.
Жашаткан эмгек бардыгын
Көңүлгө да алышпайт.

МЕНИН ЫРЫМ

Көптү көрдүм, бирок көптү билбедим,
Көп илимдин үйүн ачып кирбедим.
Атомдорду талдап көрүү жагынан
Ала-тоолук койчу менен биргемин.
Ошондо да менин атым Темиркул,
Менин ырым эсинде жок кимдердин?

ИШЕНБЕГИН

Он баланы багат ата бир гана,
Бир атаны багуу кайда он бала.
Карыдыңбы? Мүңкүрөбөй, кыйналбай,
Алуучунун келээрин күт, жол кара.
Кепин камда таба турган ал барда,
Көмүшөөр деп ишенбегин балдарга.

КОЛДУ ШИЛТЕ

Ушул бекен карылыктын жеткени? —
Убайымдуу бырыш басты беттерди.
Кыйналбай көр ойлогондо бетинди
Кыздын колу сылап турган кездерди.
Мезгил шүмшүк мүлжүгөндү койбоду,
Бизди канча мүлжүсө да тойбоду.
Бардыгына колду шилте, Темиркул,
Бир да жанды жыргатпаган ойлонуу...

ДАТ БАСПАСЫН

Урунбай таштап койсоң талаага сен,
Унутуп кармабасаң далайга сен,
Дат басат кылычты да жалтылдаган,
Сүрүнөн кас душманың калтыраган.
Дат басат менменсинген жигитти да
Эң зарыл эл ишине тартылбаган.
Четтебей өзүң кызыт элдин ишин,
Эл сынайт кыйын кезде эрдин күчүн.
Ар дайым калат артта теминбеген,
Кызматка бүткүл ою берилбеген.
Катардан калбас үчүн жеңин түргөн
Кан аккан согушта да жеңилбеген.
Темингин, сени чанып ат качпасын.
Көп жатпа ооругандай үйдө быкшып,
Курчуңду мокотуучу дат баспасын.

ӨМҮР

Өмүр деп айтат адам тирүүлүгүн:
От жагып, сууга барып жүргөн күнүн.

Ошол чын өмүр болсо баары сүйгөн,
Ойлоймун: «Жүз миң жылга тирүү Ленин!
Мына бул жаркыраган биздин заман,
Өмүрдүн түбөлүгү ал жасаган.
Бүгүн биз күрүп жаткан коммунизм
Эмеси өмүр үйү ал жашаган!
Ленин бар, Ленин тирүү оюбузда,
От жагып, жарык чачат жолубузга.
«Алга бас, жеңишке бар, токтолбо!» — дейт,
Ишенич туусун берип колубузга.
Элеси күндөй тийип, шамдай жанып
Турганда — дүнүйө мол, айран карык.
Ал багбан жемиш багын өстүрүүдө
Улам бир эрме чөлгө суу чыгарып.
Өмүрдү эсептесе көптү билген,
Күн эмес — ишке чыгып ал бүтүргөн.
Ой, анда болбос эле адамзатта
Лениндей даңктуу, узак өмүр сүргөн!
Бир гана революция — жеңген чындык,
Бар чыгар өмүргө тең он миң жылдык!
Жыргалдын Октябрда аткан таңы
Ленинден баарыбызга тийген сыйлык!
Тилегим: татынакай бөбөктөрүм
Лениндей өчпөс жарык өмүр көрсүн!
Достуктун, эрдиктин күнү астында
Тынымсыз өмүр гүлү өнсүн, өнсүн!

МУГАЛИМДИН СҮЙГӨН СӨЗҮ

Мугалим Сармат агай көптөн бери,
Төгүлөт күн нүрундай анын мээри.
Балдарын эмгекчинин окутууга
Сарп болгон бүт эмгеги, маңдай тери.
Таанышпыз аны менен көптөн бери.
Дагы бир ал кишинин жакшы жери:
Балдарга Ленин жөнүн сүйлөгөндө
Жазылат кубангандан көңүл чери.
Ал айтат: «Ленин дагы бала болгон,
Мектепте окуганын бүткүл калаа
Сөз кылган жомоктотуп эчен түркүн,
Лениндей баарын бешке окугула.
«Беш» алган жат жазуудан, эне тилден,
Эсептен, физикадан, грекчеден.
Тарыхты ыр сыяктуу жатка билген,
Марксти ал үйрөнгөн окуп үйдөн.
Сүрөттү, музыканы, ырды сүйгөн,
Кийимди таза кийген, таза жүргөн.

Турмушту жакшы көргөн үйрөнүүнү
Жумушчу кишилердин үйлөрүнөн.
Көз салган жолдошуна бир окуган,
Ар дайым жардам берип сабагынан.
Ленинде көрүнбөгөн жалгыз нерсе:
Эч качан болгон эмес баасы «жаман».
Ушинтип айткан сайын Сармат агай,
Угабыз анын сөзүн түк жадабай. —
Тургансыйт жапжаш Ленин бет алдында,
Сезилет дептериңди карагандай!

АЯЛ ЖӨНҮНДӨ ЫР

Билсек да гүлдөй жайнашын,
Билбейбиз аял кайратын:
Бошонбойт кечке жумуштан,
Чарчабайт тике түруштан,
Ар иштин табат айласын.
Ойгонот ак таң өпкөндө,
Дем алат чырак өчкөндө.
Бир колу очок жанында,
Бир колу колхоз малында.
Уй көздөйт жамгыр төккөндө.
Кызылчаны өстүрөт,
Кампага буудай жеткирет,
Бир колу үйдө кир жубат,
Бир колу пахта сугарат,
Бекер өтпөйт беш мүнөт...
Сылык сөз сүйлөп сызылат,
Бир колу тамак бышырат.
Экинчи колу... кылба шек,
Айланып айды жүрсүн деп,
Спутник жасап учурат.
Бешенеден тер кетет.
Бир колу бешик терметет.
Экинчи колу иш кылат,
Эритип болот күч курап,
Бүт дүйнөнү термелтет!

ЖӨНӨКӨЙ КИШИ

Ак болоттон ширеткен
Ак үйүн көк тиреткен,
Ак туйгунду түнөткөн —
Жөнөкөй киши.
Казып канал чыгарган,
Көк калтырбай кубарган
Какшыган жерди сугарган —
Жөнөкөй киши.

Ак буудайды чайлаткан,
Адырдагы кайрактан
Аппак нанды чайнаткан —
Жөнөкөй киши.
Бакка мөмө байлаткан,
Бактын гүлүн жайнаткан,
Бак булбулун сайраткан —
Жөнөкөй киши.
Сырты сулуу кундуздан.
Ичи жарык жылдыздан
Жыргал үйүн тургузган —
Жөнөкөй киши.
Карачы кандай кылган иши!
Жөнөкөй киши.
Согушту тилебейт,
Канал кайра какшысын дебейт.
Ал каалабайт жыргал үйү кулашын,
Өрт чалып багы куурашын.
Жок, каалабайт! Өрткө бербейт.
Тынчтык туусун колунан
Түк түшүрбөйт.

САРЫ БАРПЫ

«Сары барпы» күү кандай
Ниязалы таңшыткан.
Муңун айтып тургандай,
Уккан жанды жашыткан...
Чертмек боорун каратып,
Батырат ойго ар башка.
Алсыратып баратып,
Чакырат кайра кармашка.
Бошогон жанды чыйралтат,
Нымшыган бойду сергитет.
Чаалыкканды эс алтат,
Талпынат көккө, эргитет.
Чокуп сал дейт көздөрүн
Тойбогон ач көз жыландын.
Энчиси эмес өзгөнүн
Булбул уя шыралжын!..
Учкун дейт эркин кыргыйдай,
Көтөрөт бийик асманга.
Өзгөчө узун шырмыйдай
Өмүр тилейт жаш жанга.
Ойлоймун: «Укса бул күүнү
Тирилер өлүп бараткан!»
Көрсөткөн экен үлгүнү
Ушул күүнү жараткан.

Уккан сайын эс алам,
Укмуш күү куштай сайраган,
Уккан сайын жашарам,
Он бешке келип кайрадан.
Бактылууга өткөн күү
Бактысы жок муңдуудан.
Жадасамда булбулдан,
Жадабайм муну угуудан.
«Сары барпы» күү кандай
Ныязалы таңшыткан.
Укмуш күү, чыгып тургандай
Өмүрдү сүйгөн ашыктан.

ИШЕНГИН

Атак-даңк өзү келбеген,
Акчага бирөө бербеген.
Токтогул ырчы айткандай
Эр жигит көркү эл менен.
Элге арна кайрат, күчүңдү.
Эл баалайт сенин ишиңди.
Эл эскерип кадырлайт
Артыңда калган изиңди.
Бек болсун десең үзөңгүң:
Ишенгин элге, ишенгин!

УККУМ КЕЛЕТ

Көргүм келбейт жаш сулуунун ыйлаганын,
Гүлдөй чагын кайгы тепсеп кыйнаганын.
Көз жумбасын сүйүп алган жан биргеси,
Күнү батып жашырбасын нур жамалын.
Кур дегенде күндө бир маал уккум келет
Куунап, жыргап өз таалайын ырдаганын.

БИЛГИҢ КЕЛСЕ

Уктап жатсаң көрбөйсүң таңдын атканын,
Ичип алсаң көрбөйсүң күндүн батканын.
Анда сенин өтөт бекер ай, жылың,
Кайда сенин өмүр даамын татканың?
Кандай сонун дасторконго караган
Иштеп кечке, чарчап келип ачкарын!
Бардыгын көр, чекенден тер агызган,
Билгиң келсе көргөн күнүн башканын.

КӨППҮ ДЕЙМИН

Далай жылдар өттү шордуу башымдан,
Азаптарды канча тарттым жашымдан.

Жылаңайлак чок баскан күн жан кыйнап,
Көппү деймин башымдагы чачымдан.
Таш талкалаар күчтөн тайып калганда,
Учуп, учуп чалгын канат талганда.
Отурмын көзү кызыл бүркүттөй,
Акыл айтып сөзүм уккан балдарга:
— Адал эмгек кетпес дөөлөт адамга,
Иш бүтүрбөй ай өтпөсүн арманда.
Эрдик көрсөт эл башына күн түшсө,
Мен сыяктуу бактылуу бол карганда!

ЫРААЗЫМЫН

Кыймылдарга алым барда,
Көкүрөгүмдө жаным барда.
Баштагыдан аз болсо да
Жүрөгүмдө жалын барда,
Кыйкыргым келет тоо жаңырта
— Ыраазымын баарыңарга.
Айланамда турушкан,
Өзүмө көңүл бурушкан.
Таңдан кечке жүрсө да
Бошобой колу жумуштан,
Ырларымды окушуп,
Обонумду угушкан,
Жамандыкты жек көрүшүп,
Жакшылыкка кол сунушкан
Адамдарга ыраазымын.
Алар кенчи кубанчымдын.

ДУШАНБА

Көчөлөрү жалтырайт,
Айнектүү үйлөр жаркырайт.
Жагымдуу жакшы күү чертип,
Жанында чоң суу шаркырайт.
Айланасы жемиш бак,
Алыптыр түркүн гүл курчап.
Чаалыккан киши кумардан
Чыга турган бир жыттап...
Күлүп турат бул кандай,
Күн сүлүү көңүл бургандай.
Карап койгон кишинин
Моокуму кана тургандай.
Көркү башка, жайкалат,
Күүдөн боюң чайпалат.
Булбулдай ырчы куштардын
Мекениндей байкалат.

Жумушчу калктын конушу,
Тажиги менен орусу.
Бир туугандай болушу,
Таалайдын чалкып толугу.
Рубап, дутар күү курап,
Күү таңшып талы жыгылат.
Рудаки, Саади, Хафиздин
Ырлары шаңдуу угулат...
Ким алмашсын алтынга,
Калк жеткен кадыр-баркына.
Ысыктыгы болбосо,
Көчүрүп кетчү шаар тура.

КАРАСАМ

Карасам кыргыз жерин шашылбай жай,
Гүлгө бай, шиберге бай, сууларга бай.
Көлү көп, кар жамынган тоолору көп,
Кызыгып карайт көктөн күн менен ай.
Карасам кыргыз элин шашылбай жай:
Ойго бай тоонун таза абасындай.
Ырга бай айтып бүткүс Манасындай,
Таалайын сактайт көздүн карасындай.

ЖИЙДЕ БУРАК

Жийде бурак, жийде бурак!
Жазда келсем астыңа жыпар сурап,
Тармал бутак ийилип сулуу кыздай
Аябастан атырды чачып турат.
Жийде бурак, жийде бурак!
Жатканым жок түбүңө чөпкө сулап...
Сени тигип өстүргөн камбыл багбан
Сүйгөн элге сүйүүнүн жытын сунат...

КИЧИНЕКЕЙ САРЫ КЫЗ

Бармактай болгон сары кыз,
Баарыбызга дары кыз.
Таалайбекке көтөртпөй,
Талашабыз баарыбыз
Жүрөгүбүз, жаныбыз —
Жүрүп турган каныбыз,
Жайы-кышы, күнү-түнү
Жаркыраган таңыбыз,
Жанып турган шамыбыз —
Баары сенсиң, сары кыз,
Селдиретпей, чыйралткан
Сенсиң кубат алыбыз!

АРЫК КЫЗ

Кичинекей арык кыз
Бешенеси жарык кыз.
Уул болбой калды деп
Ушуну бекер чаныппыз...
Үйрөндү тилин кыргыздын,
Үнү бийик бул кыздын.
Таңшып турат булбулдай,
Атын билет жылдыздын.
Бармактай болгон жыргалым,
Билет орус ырларын.
Кубанамын көргөндө
Күкүкчө сайрап турганын.
Кошоматчы дебегин,
Кучактайт мойнун эненин.
Атакелеп чакырса
Эшиктен кайра келемин.
Дегенине көнөмүн,
Чекесинен өбөмүн.
Өпкөн сайын өмүрдүн
Өчпөс жазын көрөмүн.

АЛЛИТЕРАЦИЯ

Жашамак жок жай баракат жашыңдан,
Жаркыраган жай жарыгын жашырган.
Караңгылык каптап кирип келгенде:
Кайрат кылгам, каруулашкам, качыргам!
Касташкандын кабыргасын кыйраткам,
Таалайымды талашкамын тынбастан.
Жорток жылкы жоо жолуна жарайбы,
Күлүктөрдөй кыйын күндө кырды ашкам.
Чарчасам да, чаалыksam да чөкпөгөм!
Көңтөбөгө көмүлбөгөм, көктөгөм!
Кырсык кыйшык күчөткөндө кастыгын,
Өчөшкөндөй өөрчүгөмүн, өчпөгөм!

АПАМА

Апакебай, акың көп менде сенин.
Даңгыр жолго чыгардың... жетеледиң...
Картайсам да уулуңмун, келет менин
Жыттап сенин төшүңдү, эркелегим.
Унутпаймын өзүңдү, апакебай,
Унутсам да бардыгын көргөндөрдүн.
Дат баспаган оюмдун алтынындай
Эсебине кошпоймун өлгөндөрдүн.
Апакебай, тирүүсүң көңүлүмдө,
Жарык чачкан күндөйсүң тийип көктөн.

Мен энелүү баламын али күнгө,
Эске түшсө мээримин мага төккөн.

АПЕНДИ

Апенди жолдо бараткан...
Алдынан чыгып үч атчан,
Арт жагын ойлоп турбастан,
«Атың ким?» деп сурашкан.
Апенди шашып бараткан
«Атым Кудай» деп айткан.
Алдынан тороп: «жүр!» деген,
Атчандын бири жаракчан.
Ак сарайга жеткирген:
— Алдаяр, ханым, — деп кирген, —
Ушундан уккан укмушту
Укпаган элем эч кимден...
Капырдын башын алайын,
Курмандыкка чалайын.
Кудайды шылдың кылды бул,
«Куп!» деңиз, канжар малайын.
Айтпаса шору курбайбы,
Ашыкса кудай урбайбы.
Баш кесмей бар болсо да,
Тил кесмей жок турбайбы.
Кол куушуруп Апенди,
Чөгөлөй түшүп, бүгүлдү:
— Унчукпай өлүп кетемби,
Угат ким менин үнүмдү!
— Айт сөзүңдү! — деди хан.
— Атың ким? — деп, бул адам
Астымдан тосуп сураган,
Аптыгып айттым мен араң...
«Кудай берген» өз атым,
«Кудай» деп жармын тез айттым.
«Бергенин» айта электе,
Бекемин көрдүм тузактын...
Айттырбай сөздүн акырын,
Айдап алды «баатырың».
Текшер, ханым, кимибиз
Бузуппуз актын чатырын?
Көңүл ачты күлүп хан,
Калыстык болсун улуктан.
Улугу калыс болбосо,
Урмат жок көзү жумуктан...

БАБЫРГА

(«БАБУРНАМЭНИ» ОКУП)

Бай болдуң, падыша болдуң, баатыр болдуң,
Терисин душмандардын тетир сойдуң.
Жыл өттү чөптөй куурап, гүлдөй солдуң,
Кара жер, караңгы көр жаткан ордуң.
Хан башың кул башындай чирип жерде,
Таажы, так, бак берген жок шордуу элге.
Дүң болгон баш кесүүдөн, кан кечүүдөн
Атак-даңк чаңдай ызгып учту желге.
Не таптың токтоо билбей жутунуудан,
Алкыңды агытуудан, учруудан?
Бир дагы ойлобопсуң жакшы иш жогун
Ач көздүк туткунунан кутулуудан...

АШЫКТАРДЫН МЕКЕНИ

Булбул таңшып, күкүк муңдуу күү чалган,
Бүркүт шаңшып, улар тоодон үн салган.
Менин жергем ашыктардын мекени,
Сүйүү ырын айперилер тыңшаган.
Кийик оту килем болуп төшөлөт,
Көрктүү жүгүн алп тоо өзү көтөрөт.
Жумшак жели жан сергиткен кең төрдө,
Гүл сулуусун тандап конот көпөлөк.
Гүл аралап эркин өскөн жалжалым,
Гүл турмушта жоктур сенин арманың!
Бардык кезде көтөрөсүң сен дагы
Бак-таалайдын Балкан тоодой салмагын.

САРЫ-ЧЕЛЕК ТҮНҮ

Суу шаркырап аскадан,
Үн чыккансыйт таштардан.
Чыбырчыктайт көл бети
Ай турат тиктеп асмандан.
Серүүн жумшак жел жортот,
Сезимдерди ойготот.
Атыр жыт аңкып гүлдөрдөн,
Ар нерсени ойлонот.
Ар жактан, айыл четинен,
Бир уксаң чыкпас эсиңден,
Шаңк этет добуш жагымдуу...
Кыз-келиндер «эсирген».
Куш уйкуну чанышкан,
Селкинчек куруп алышкан.
Барбайбы жетип ал жерге
Кур эмес жигит намыстан.
Селкинчек тебет, жыргашат,
«Бекбекей» айтып ырдашат.

Кез болушуп короого,
Кыз, боз улан бир басат.
Байкаганга бул лаззат
Бирде жыргал, бирде азап.
Болгондой эстүү миң жашап,
Бирин-бири сынашат.
Ишенүүнү сурашат,
Мүрүлөрүн кынашат.
Жыгылбай басып гүлдөрдү,
Араң-араң чыдашат.
Суу шаркырап аскадан,
Үн чыккансыйт таштардан.
Чыбырчыктайт көл бети,
Ай турат тиктеп асмандан.

ЖАЗДА

Күздө чечкен жашыл тонун,
Жамынды кайра бак-дарак.
Карачы, дүйнө кандай сонун,
Жашынды гүлгө алма бак!
Өзгөчө бир той түшкөндөй,
Аарылар гүлгө конушту.
Канча көп шире сорушту
Ачыккандар тоюшту.
Уя салып канаттуулар
Жүрүшөт бактын башында.
Таш урба, Алмаз, качырба!
Бардыгы жакшы жазында!
Бардыгы бүрдөп гүл ачат,
Бутак мончок тагынат.
Көгөрөт баары, жаңырат,
Түркүн боёк тагынат.
Адам гана карыган
Жашарбайт жазда кайрадан,
Гүл дагы ачпайт жайнаган,
Бак болбойт мөмө байлаган.

ИШ ЖҮЗҮНДӨ

«Жакшы бол!»— деп миң айтасың балаңа,
Жадагандай кулак салбайт ал ага.
Бир да сөзүң дабаа болбойт жарага,
Айтканыңдын баары кетет талаага.
Айтпай эле, иш жүзүндө сен өзүң
Көрсөт ага жакшы сапат мөмөсүн!
Адамзаттын курт түшпөгөн көчөтү
Өз багыңда, өз колуңдан көгөрсүн!

Туура сүйлө, түк эч кимди алдаба!
Түз баспаган паракорду жандаба!
Колхоз коюн уурдап сойгон тууганды
Кармап бергин, бекитпегин далдага.
Таза болгун күн нуруна жуугандай,
Таза жүргүн жаман ишке булганбай!
Бүткүл элге жакшы жагың көрүнсүн,
Бийик болгон туу чокуда тургандай!
Балаң сага сыймыктанып карасын,
Жакшы жосун ээлесин бүт санаасын!
Жайкы күнгө теңештирсин өзүңдү
Жаркыраткан кырка тоолор арасын!
Иштейт бала көргөндөрүн күнүгө,
Иштегенди ата-энеси үйүндө.
Ала турган үлгү кайсы асманда?
Алма жатат өз шагынын түбүндө.
Колдон келет какыр жерди гүлдөтүү,
Бакты сактоо багбандардын милдети.
Уулун көрүп, атасы ким экенин
Билген дешет акылмандар илгерки.

СОНУН КЕЗ

Күндүн нуру төгүлгөн,
Күндөй сулуу көрүнгөн,
Күнгөй-тескей Ала-Тоо
Кетпөөчүдөй көңүлдөн!
Белине чейин таш баскан,
Байчечек жерден баш баккан,
Жымыңдап укмуш азгырат,
Жаш селкидей каш каккан.
Адыр-түз аппак, ап-аппак,
Жамынган ак гүл бардык бак.
Жаткандай боёп ааламды
Жаш жигиттей алдуу чак.
Бул сонун учур жаз болот,
Бозоргон ыраң аз болот.
Көңүл эргип, ой чалкып,
Көп эле киши мас болот.

СӨӨЛӨТҮМ СЕН

Калкагар тоо, күн нуруна чөмүлгөн!
Капталында калың өскөн көбүргөн.
Кылымдардан кылымдарга турасың
Күү чыгарып кетпей турган көңүлдөн.
Калкагар тоо, күн нуруна чөмүлгөн!
Коркпойсуң сен жок болуундан, өлүмдөн.

Ким сага тең узак жашоо жагынан?
Кимдер сага сый беришкен өмүрдөн?
Калкагар тоо, күн нуруна чөмүлгөн!
Кыргыз айлы конуш ээлеп төрүңдөн,
Кыздар чардап, селкинчектер тебилген,
Канча сулуу тою түшпөй өбүлгөн.
Калкагар тоо, күн нуруна чөмүлгөн!
Келечекти көрөм сенин өңүңдөн.
Каухар түспөл көпөлөктү гүл өпкөн
Күн зер чачып карайт сүйүп көгүңдөн.
Калкагар тоо, күн нуруна чөмүлгөн!
Сөөлөтүм сен алда кайдан көрүңгөн.
Дөөлөтүм сен ашып-ташып төгүлгөн,
Мен жашаймын, дабаам сенин чөбүңдөн.

ДЕБЕГИН

Өз жериңди сүйбөсөң,
Өз элиңе күйбөсөң,
Бирине-бириң карашып,
Бир кишидей жүрбөсөң,
Башканы да сүйбөйсүң,
Башкага да күйбөйсүң.
Жактабасаң элдердин
Жаратуучу эмгегин.
Колдобосоң бирдигин
Көп улуттуу жергенин,
Эркиндиктин желегин
Мен көтөрөм дебегин.

ОЙЛО ДАЙЫМ

Душманыңа эшик ачсаң
Ажырайсың үйүңдөн.
Туура жүрбөй, кыйшык бассаң
Айрыласың сүйүүңдөн.
Үйүң, сүйүүң
Жакын эгиз баладай,
Кара жаның карабай,
Төшүңдү тосуп окко,
Түшсөң да кызыл чокко,
Экөөнү бирдей сакта!
Ал экөө жокто
Зордукчунун кулусуң,
Жашаганың курусун.
Ойло дайым экөөнүн
Түптүү тоодой турушун!
Үйүң — мекен,
Сүйүүң бекем ал барда,

Жашын өтүп, карганда
Болбос үчүн арманда,
Күркүрөп тур жолборстой,
Душманына жалбарба!

АРКЫТЫМ

Атын ким койгон жаңылбай?
Эң кыйын жүрүү сагынбай.
Мен өзүм сүйгөн сулуунун
Бой жетип турган чагындай.
Башка жердин баарынан
Издесең кынайт табылбай:
Аркытым, менин Аркытым,
Бейиштин алма багындай!

КИМ ТҮТӨТ

Суранбаймын, э жалынбаймын эч кимге,
Бардык жумуш, бүт демилге эркимде.
Өзүм иштеп, талап кылам башкадан,
Карап турбай калың элдин четинде.
Күндөн күнгө мелдеш кызып, иш күчөп,
Мал семирет, эгин бышат, үй бүтөт.
Сен сүйгөн жер болгон соң эмгек майданы,
Шымаланып ишке кирбей ким түтөт?

БАЙЫРКЫ СӨЗ

Байлыкты табат эл иштеп,
Той болсо баары келишет.
Күлүккө байге беришет.
Күкүккө неге беришпейт?
Берилет сыйлык дулдулга,
Берилбейт неге булбулга!
Бурулса көңүл кургурга,
Болбойбу дастан миң жылга.

ЭҢ СОНУН

Уч асманга, учкун менин ойлорум!
Үстүнөн көр жер жүзүнүн тоолорун!
Баарын кара, текшер бардык сайларын,
Кыдыр бүткүл адам баскан жолдорун!
Менден артык бактылууну таппайсың,
Мен көргөндөн башка дүйнө ачпайсың.
Кайда барба советтерди мактайсың,
Мен көргөн күн, мен көргөн жер эң сонун!

ЖАЛГЫЗ-КЫР

Мен көргөнмүн гүл аңкыган бакты да,
Мен көргөнмүн булбул түнөк шакты да.
Кайсы жер бар Жалгыз-Кырга теңелээр,
Колумдагы наристемдей жакшына?
Жыргай турган, ырдай турган жак мына,
Жаралганбы мен өңдүүнүн бактына?
Жалгыз-Кырым көрүнүшү бир укмуш
Эркелеткен наристемдей жакшына!

БАШКАЛАРДА

Биз өргөндү башкалар да өрүшөт,
Биз көргөндү башкалар да көрүшөт.
Күн астында гүл ачылган өрөөндө
Биз өнгөндөй башкалар да өнүшөт.
Биз чечкенди башкалар да чечишет,
Биз кечкенди башкалар да кечишет.
Жоготушуп жек көрүүнү, кастыкты,
Биз жеткенге башкалар да жетишет.
Жоготуу бар адам ичи тардыгын,
Жоготуу бар эскиликтин калдыгын.
Социализм бардык элдин энчиси,
Тынчтык жеңет, достук жеңет бардыгын.

КҮЧӨБӨСҮН АРМАНЫҢ

Максим Горький! Ал айткан сөз эн туура,
Ал бир куту алтын, каухар толтура!
Күрөштөргө, же каршы тур, же жакта,
Орто жерде кол куушуруп отурба!
Өз башыңдан далай ишти өткөрдүң,
Жакшыны да, жаманды да көп көрдүң.
Бирин танда жүрөгүңө кеңешип,
Чындап сүйгүн, же болбосо, жек көргүн!
Катуу айттым, көңүлүңө албагын,
Максаты жок ара жолдо калбагын.
Өмүрүңдүн түк пайдасыз өткөнүн
Кийин ойлоп күчөйт сенин арманың.

БААРЫНАН ДА

Билинбестен айлар өтүп жатпайбы,
Байкабасак бакыт күнү батпайбы.
Бекер жүрүү ит адаты. Биз аны
Өлгөн иттей аңга сүйрөп таштайлы.
О, Зүкөштай! Тез кургаткын чачыңды,
Азырынча көп куюнба атырды.
Жумуш иштеп, атыр бүрккөн гүлзарга
Айланталы чөп чыкпаган такырды.

Бир кездерде колунда жок жакырды
Большевиктер бул жыргалга чакырды.
Баарынан да кызык окшойт келечек,
Ошон үчүн иштетели акылды.

АЙТА КӨРБӨ

Сенин атаң түк оозуна албаган
«Чарчадымды» айта көрбө, жан балам.
Жамгыр жаабай, болгон жылы суу таңсык
Жер көгөрбөйт тоо суусуна канбаган...
Ошон үчүн кечке чечпей белиңди,
Шымаланып, түрүп этек-жеңиңди.
Алыш байлап, арыгыңды тазалап,
Канмайынча сугар болгон эгинди!
Күн ысыгы кургатпасын үрөнүн,
Кансын сууга кант кызылчаң, жүгөрүң!
Кансын сууга эккен арпа, буудайың,
Сугар, сугар! Сынбайт андан күрөгүң.
Сугар, сугар! «Чарчадымды» айтпагын,
Баштаган иш бүтмөйүнчө жатпагын!
Далдасына кенебестик жайыңдын
Эрдигиңди, кайратыңды катпагын!
Сен коркпогун кырсыктардын биринен,
Кырсык корксун сенин шаңдуу сүрүңөн!
Өткүр өстүң дыйкан атаң жаныңды
Кичинекей арсек бала күнүңдөн.
Сен качпагын, качсын сенин күчүңдөн
Кургакчылык көп дүрбөлөң түшүргөн!

КҮҮ КЫЛЫП БЕРДИМ

Таякты таштап, колума
Алтын калам кармадым.
Өлкөнүн өсүү жолуна
Өмүрүмдү арнадым.
Жакшылыкты ырдадым,
Жамандыкты жактырбай,
Желпинип туунун турганын
Жан биргем элдин бактындай...
Айландырып дастанга,
Көкөлөттүм асманга.
Сөз калар дедим айтарга
Бактысы тоодой жаштарга.
Бул чоң күрөш жолунда,
Кээде ток, кээде ачкарын,
Кулатып тоонун таштарын,
Кай ашуудан ашпадым?

Тар жол, тайгак кечүүдөн
Түк тартынган жокмун мен.
Кан майданда от күйгөн,
Көп жериме ок тийген.
Ушунун баарын унутпай,
Добуш улап добушка
Калсын деп ата конушка,
Күү кылып бердим комузга.

БАЙЫРКЫНЫН ЖОМОГУ

Чоң жол узак созулган,
Жол четинде олтурган
Ак чач кемпир сөз айтат;
— Буларды алсын кол сунган!
Бир жагында алтын — зар,
Алмаз, каухар дагы бар,
Акак, бермет, дүйнө мүлк,
Каалаганың табылаар.
Экинчи жагын караган
Турганын көрөт кара нан.
Ким ачытып, ким жапкан?
Келтирип кайсы калаадан?
Айтууга бир сөз жарабай,
Апсайган чачы таралбай.
Ач адам нанды апчыды,
Алтын жакты карабай.
Баалуу экен баарынан
Бир сындырым кара нан.
Булгабайт нанды, тепсебейт
Башында акыл бар адам.

ЫРДАГЫЛА

Армандуунун чоорун тартып ыйлабадым,
Арыз айтып эч бир чоңду кыйнабадым.
Үнү менмин өз таалайын ырдагандын,
Кулу менмин эмгегимди сыйлагандын.
Көрбөсө да бул заманды энем, атам,
Кубанычтуу обон созуп келе жатам.
Жыргал күндү ырдагыла тоо жаңыртып!
Ушул менин баарыңарга берээр батам.

ИШТЕЙТ БЕЙМ

Ойлосом оюм чатышат,
Кимгедир ичим ачышат.
Кошомат кылган мага да
Кишилер чыгып жатышат.

Кыйшык дүйнө курусун,
Ким түшүнөт мунусун,
Кээ бирөө ойлоп кыйнабай,
Иштейт бейм билген жумушун?

ЫРДАЙЛЫ

Кереги жок атактын,
Кереги жок чатактын.
Отуруп, ойноп күлөлү
Жанында салкын башаттын!
Укпайлык үнүн кырсыктын,
Көтөрүп туусун тынчтыктын,
Көрүнөлүк дүйнөгө,
Кубанып бүт эл, ыр чыксын!
Ырдайлы достор, ырдайлы,
Бейпил түндө жыргайлы!

ТЕРЧИЛ ДЫЙКАН

Соодагерсиз өлбөгөн эч ким атчан,
Акынсыз да жол тапкан жоодон качкан.
Кылымдардын азаптуу барагына
Аз болбогон көп иштин жөнүн жазган.
Бирок, кокус болбосо терчил дыйкан,
Болмок эмес, түк эч ким сени баккан.
Атасы сен баарынын, дыйкан баба,
Он миң алкыш жүрөктөн айтам сага.

ДӨӨЛӨТ

Акылсызды семиртет,
Алаңдатат, элиртет.
Алга барчу жол турса,
Аңды көздөй теминтет.
Ажыратат жолдоштон,
Көтөртпөй жүгүн колдошкон.
Көктү тиктейт дөөлөт мас,
Баягыдай болбостон.
Көк тиктеген жаңылат,
Жаза басып жыгылат.
Кайра чыкпас чуңкурга
Көтөрүм тайдай тыгылат.
Байлык, мансап адамга
Жолдош болбойт түбөлүк.
Мүнкүрөтөт акча да
Мал жеген чөптөй түгөнүп.

ЧАТКАЛ БАЯНЫ

Ачылбаган алтындардын
Ай чырайлуу кени жаткан,
Сулуулардын өңүн тарткан
Ай-ааламды суктандырган сүрөт түспөл,
Асман менен төш тирешкен кенен Чаткал.
Тизе бүгүп таазим кылчу жерим өзүң.
Теңдеши жок сонун жайдай көрүнөсүң.
Кандай укмуш жарашыгың кыялымда
Күндүн алтын нуру болуп төгүлөсүң.
Кыраан Сыргак жоосун атка бөктөргөн жер,
Кызыл кыргын чабыштарды көп көргөн жер.
Башым ийип күлдүк урам таштарыңа,
Кеңеш куруп Манас жыйын өткөргөн жер.
Көрктүү жактан өтө кызык дастандайсың,
Кыргыз эне чачыла-кешик чачкан жайсың.
Бактылуууга багышталган дасторкондой
Кулач жайып чалкайып кен жаткан жайсың.
Кызыктар көп эңсеген жетпей турган,
Укмуштар көп көңүлдөн кетпей турган.
Ак мөңгүнүн үстүндө топоз жүрөт,
Бир көргөн жан ар күнү эстей турган.
Сулуулукка толтура үстү жердин,
Бардыгы бар сыяктуу биз сүйгөндүн...
Ана бээлер ээрчителишет күлүндарын,
Ошолордой жарашыгы бүт дүйнөнүн)
Көк шибер көйкөл тектирлер үй оттогон,
Жылга-жыбыт атчан кыргыз мал жоктогон,
Жашыл беттер, капталдар кой жайылган
Ыйык жергем кут конуп, бак токтогон.
Өссө деймин бир да түбү жулунбастан.
Турса деймин кырсыктарга урунбастан:
Өйүз-бүйүз карагай, кайың-талдар
Канаттуулар ыр жаңыртып чурулдашкан.
Көңүл ачып сергигейби бир караган,
Суу бөксөрбөй сайлар менен жылгалардан,
Турган кезде түбөлүк жыгылбастан
Аблатундун аркасы ырга айланган.
Ай кучактап тургандай нурдуу Чаткал,
Ашыктардын оюндай сулуу Чаткал,
Адыр-түзүн береке түнөк кылган,
Атагындай Манастын улуу Чаткал!
Кыялымда чөбүңө оонап жатам,
Оонап жатып чөбүнө ойго батам:
Мен сүйгөндөй өзүңдү сүйүшкөндүр
Менден мурун көп адам, энем, атам?

Карап жатам кубанып өйүзүңдү,
Жылкы жаткан күтүрөп өрүшүңдү.
Бара жатат желээге чака кармап,
Бээ сааганы жаш селки келишимдүү.
Гүлүн окшош сүлүүлөр жүрчү жерсиң,
Өткүр жигит жашап өмүр сүрчү жерсиң,
Көркүң жакшы, Чаткалым, нээтиң жакшы
Менде жүргөн кайгырбай, күлсүн дейсиң.
Жыйырма жашым бир жолу келсе кайра,
Жигит кезим гүл болуп өнсө кайра,
Жаркыраган баягы өмүр жазым,
Жүрөгүмө от шилеп көрсө кайра...
Кылчактабай, Чаткал, сага барат элем,
Кайра тартпай өзүңдө калат элем.
Баатыр чабан Ташбайдын жолун жолдоп,
Бир оторду багууга алат элем.
Чаткал, Чаткал! Чалкайып уюп жаткан
Алтын, күмүш, каухарды бизге каткан.
Касиеттүү жергесиң абал баштан,
Тулку бою нукура асыл таштан.
Чаткал, Чаткал! Ата журт кайгы качкан
Асман менен өбүшөт ар бир аскаң.
Сендей жайлуу жер кайда, сендей кенен
Бакты-таалай, сүлүүлүк баары баткан!
Өмүрүмдө бир барып болдум ашык,
Күү жаратат жүрөгүм толкуп ташып.
Күндөн түшкөн жароокер жаш селкидей
Күлүңдөйсүң сүйүүңдүн отун чачып.
Унутпаймын сени эми түк эч качан,
Ыр сыяктуу сүйгөн жарга өзүм жазган,
Көңүлүмдө турасың атыр бүркүп,
Калкагар тоо, кең Чаткал, өлбөс дастан!

ДАҢАЗАЛА

Киши барат жамандыктан жакшылыкка,
Адашуудан, жаңылуудан чындыкка.
Төмөндүктөн улуулукка, асылдыкка,
Согуш ачат өңү суук кылмышка.
Киши барат караңгыдан жарыкка,
Согуш атын жолотпостон жайытка.
Достошууну жазат мактап тарыхка,
Өзүмчүлдү жыгат катуу айыпка.
Биргелешүү, жакындашуу жакшылык,
Ал укмуш ыр, алуу керек жат кылып.
Кол кармашып иштөө кандай сүйкүмдүү,
Ал жыргатат көңүлүңдү шат кылып.

О добушум, о жалындуу ыр сөзүм!
Даңазала чындык арыш керишин!
Даңазала өзүң сүйгөн эл ишин!
Даңазала достук, бирдик жеңишин!

* * *

Ойгонду бүгүн Африка,
Уктабайт эми кайрадан.
— Көргүн дейт менин күчүмдү:
Эскирген кишен үзүлдү,
Элдердин эркин байлаган.
Бак болом эми эң сонун,
Ачылып гүлү жайнаган,
Булбулу таңшып сайраган.
Менин бул укмуш көркүмдү
Таңыркап карайт айланам...

ЖАРАБАЙТ

Туулмак бар, кыйналмак бар, өлмөк бар,
Азап тартып, чокту басып көрмөк бар.
О, замандаш! Айтчы билсең башкасын,
Бул өмүрдө дагын кандай өрнөк бар?
Мал миңдеген бай болоюн дейсиң сен,
Эл бийлеген хан болоюн дейсиң сен.
Жайдын күнү дыйкан чапкан кырманда,
Саман болбой, дан болоюн дейсиң сен.
Бай болсоң да, хан болсоң да карыпсың,
Көп жашоого күч жетпеген арыксың.
Көзүң өтсө, сенин териң жарабайт,
Таманына койчу кийген чарыктын.

ОТУРАМ

Ак жондон соккон жел элем,
Ак-Сайдан жүргөн сел элем.
Душманыма ок элем,
Досторума бел элем.
Ала-Тоо менен тең элем,
Казса бүтпөс кен элем.
Күч-кубат кетип карыдым,
Көп минген аттай арыдым.
Өз балама кур десе
Жетпей турат жарыгым.
Тор жайып кармоо эми жок,
Соң-Көлдүн майлуу балыгын.
Кыбыраарга алым жок,
Баягы ысык жалын жок.
Жел дыр этсе, өпкөмдү
Чалабы деп жаным жок.

Отурам үйдөн чыкпастан,
Чакырган үндү укпастан.

АЛМА МЕНЕН СҮЙЛӨШҮҮ

Мен сурадым алмадан
— Кайсы жылы төрөлдүң?
Бардыгын билген өнөрдүн
Ким алпештеп көгөрдүң?

АДАМДЫН КЕМЧИЛИГИ

Өзүн-өзү аябаган куштанбыз,
Өзүбүзгө бир өзүбүз душманбыз.
Жүрөк байкуш кантээр экен дебестен,
Коньяктарды суу жуткандай жутабыз.
Касыбыздын ата журтун бузгандай
Ден соолукту аябайбыз, бузабыз.
Айбандан биз ашып түшкөн айбанбыз.
Кастык торун өзүбүзгө жайганбыз.
Жаман ишке баатыр жана балбанбыз
Ошондуктан адам атын алганбыз.

БЕРБЕС ЭЛЕМ

Ойлонбостон, кыйналбастан жүрбөймүн,
Кээде туруп өз оюмдан сүрдөймүн.
Кээде жайкы жадыраган гүлдөймүн.
Бирок кээде кыргый илген чилдеймин.
Саргайган күз мынча неге тез келет?
Өмүр чиркин мынча кымбат? Билбеймин...
Жашоо үчүн өзүн сүйгөн эл менен
Каалагандын бардыгы бар, жер кенен.
Кандай укмуш жигит чагы кишинин
Токубастан жайдак минген азоону!
Ала-Тоодой алтынга да бербес элем
Ай астында аш бышымга жашоону...

ЖЕРТӨЛӨМ

Жетимишти ашсам да,
Жолдун көбүн бассам да,
Канатын жулган бүркүттөй
Калсам да учпай асманга, —
Кызым келет: «Ата!» — деп.
Мунун неси ката кеп?
Көк ала болуп картайып,
Көкүрөктөн ал тайып,
Кемпиримдин кашында
Отурсам да жалпайып, —

Уулум келет: «Ата!»—деп.
Мунун неси ката кеп?
«...Министрге барып кел
Же телефон чалып бер!
Биз деле минип жүрөлү:
Бир «Жигули» алып бер!»
Ишенет күчү жетет деп,
Ишенет сөзү өтөт деп.
Ойлосо артат кубанчым,
Баарына жетсе кулачым,
Имере тартып ааламды,
Балдарга калчу мурасым:
«Мынакей ушул,— дейт элем,—
Бүт дүйнө менин жертөлөм!».

АЛЫПМЫН

Далайды баштан өткөргөн,
Кордукту да көп көргөн;
Кезеги келе калганда
Душманын атка бөктөргөн.
Кыргыздын уулу мен өзүм,
Мурас кылып, энчиме
Алыпмын, кыргыз мүнөзүн...

БИРДЕЙ БОЛ

Күн бүркөлдү. Тоо да кабак чытыды.
Өткөн күндүн жан чыдагыс ысыгы
Булуттарды алып келди көрүнөт?
Балким ушул бул дүйнөнүн кызыгы?
Бирде киргил, бирде тунук суулар да,
Бирде шаңдуу, бирде жапыз кырлар да.
Биз жашаган жерге жарык түшүрүп,
Ай менен күн кезектешип турганда:
Кыйын, оңой — бардыгына бирдей бол,
Бардыгына чыдап көнгөн пилдей бол!

БҮТ ЭСТЕ

Колуң бошпу? Көзүңдү сал китепке,
Кызыктардын кызыктары китепте.
Кыргыздарга Манас башчы бир кезде
Кылыч кармап Сыргак турган күзөттө.
Жарк дей түшөт Азиянын ортосу,
Кыргыз жүргөн Ойкүмөндүн чоң тоосу.
Урянхайдын шагылында жатпайбы
Унут калган жабагынын ноктосу.
Алтай, Шибер, Кызыл Жардын токою,
Жыртылган жай кыргыздардын чокою.

Эске салып жоокерчилик жылдарды,
Боздогондо Токтогулдун «Ботою»
Хакас, Шору, Тува биздин туугандар,
Бир кездерде бирге жашап тургандар.
Бирдик туусун желбиретип асманга,
Хан Кай-ларга найзаларын сунгандар.
Бардыгы тең кыргыз дешкен өздөрүн,
Көз артышпай бактысына өзгөнүн.
Каалашпастан эч бир оттун өчкөнүн,
Эңсешкен дейт Ата Журттун көктөмүн.
Ушулардын бардыгы бар китепте,
Көңүл буруп, көзүңдү сал китепке!
Достук, "бирдик бек болушкан кааласаң,
Өткөн кезди, эртеңкини бүт эсте!

ТАНДАП АЛГАНДАЙ

Кыйын иштен качпадым,
Көп дагы жазып шашпадым.
Жаздым бирок ойготуп
Жан дүйнөсүн жаштардын.
Чогулткан жокмун үйүмө
Черткен күүсүн башканын.
Элимдин көргөн жыргалын,
Обон кошуп ырдадым.
Көп түркүн күүгө келтирдим
Гүл ачып бактын турганын.
Жазууга тандап алгандай
Турмуштун өңчөй күн жагын.
Көлөкө жагын дүйнөнүн
Мен илгертен сүйбөдүм.
Бербеймин куржун алтынга
Каткырып кыздын күлгөнүн
Теңдеши жок жыргалдай
Теңтуштар менен жүргөн күн!

АЗДЫК КЫЛААР

Алкыш сага калкагар тоо күн өпкөн!
Алкыш сага сени сүйгөн жүрөктөн!
Ата-бабам көчүп, конуп мал баккан
Адырыңда, кырларында гүл өскөн.
Ышкын үчүн жашыл беттен мен терген,
Гүлдөр үчүн мен жыттаган кең төрдөн.
Жаркыраган жыргалы мол кез үчүн
Окуп, иштеп сенде жүрүп өткөргөн...
Абаң үчүн гүлдүн жытын аңкыткан,
Көркүң үчүн адам көөнүн чалкыткан.

Сууң үчүн чаңкаганды кандырган
 Аздык кылаар айтсам миңин алкыштан?
 Тамга болуп басылыпсың сезимге. —
 Тескейинде алгы казган кезимде,
 Бала дебей, жетим дебей, бутумду
 Бычак окшош тилген ташың эсимде.
 Таштарыңа тамды канча көз жашым,
 Мейли дечи эмне болсо өз башым.
 Ным жетпеген талдан бетер көгөрбөй
 Куурап калды менин канча жашташым...
 Ошого да карабастан бүгүн мен,
 Наристедей кир жүкпаган дилимден,
 Он миң алкыш айтам сага Мекеним,
 Сөздүн балын чачыратып тилимден.
 Жылкы кайрып атам барган жактарга,
 Суу алганы апам баскан капталга,
 Кубулжутуп түркүн обон чыгарып
 Куштар конуп маектешкен шактарга.
 Карайм кээде ойго чумуп ар кандай.
 Бир жеринде балалыгым калгандай.
 Баягындай гүл жамынып тұрасың,
 Күз келээри, кыш түшөөрү жалгандай.
 Киндик каным турпагыңа төгүлгөн,
 Аталардын сөөгү сенде көмүлгөн
 Кубануулар, кайгыруулар сен берген
 Тирүү чакта кетүү кайда көңүлдөн.
 Алкыш сага, кыргыз тоосу күн өпкөн,
 Алкыш сага, сени сүйгөн жүрөктөн!
 Мен ырдаймын шаңдуу бийик аскаңды
 Таалайымдын качпас кушун түнөткөн.

АЛКЫШ

1

Каалабасак эмгекти,
 Баалабасак жогору,
 Ушунчалык жер бети
 Көк шибер көйкөл болобу.
 Гүлзарлар үчүн күлпунган,
 Жайкалган эгин жай үчүн,
 Төрт түлүгүм шай үчүн,
 Ата журтум бай үчүн —
 Алкыш сага жумушчу,
 Жарындай сүйгөн жумушту!

2

Эзүүчү жок, андыктан эзилген жок,
 Жокчулуктан кеңири кесилген жок.

Кандай укмуш сүйүктүү өлкөбүздө
Теңсиздикти башынан кечирген жок.
Ач көз бай жок камандай күркүрөгөн,
Ошондуктан кедей жок мүңкүрөгөн.
Эл багынын ичинде жашайт киши
Өз таалайын колунан түшүрбөгөн.
Баарыбыздын энчибиз жер, суу, асман,
Көрчү бир да талаа жок көркү качкан!
Аталарга чоң алкыш бул күн үчүн
Эчен кыйын күрөштүн жолун баскан.

ЖОЛ КУРУУЧУЛАРГА

Азаматтар нечен кырды кезешкен,
Майдаланган ташты жолго төшөшкөн!
Борчуктарды, мүйүштөрдү жардырып,
Ошол жерде жоосу бардай өчөшкөн.
Жай, кыш тынбай жаткан эле казышып,
Дүлөй тоонун түюк сырын ачышып,
Көргөн жанды суктандырган жол бүтүп,
Турушпайбы кубанычка батышып!
Эч убакта адам буту баспаган,
Эчки коркуп өтө албаган аскадан
Автомобиль кайсы сайга таштаган?
Коркунчаагын кайсы сайга таштаган?
Автобустар таң атпастан шашышат,
Ар күн ушул — кишилерди ташышат,
Кара-Көлдөн, Таш-Көмүрдөн Күрп-Сайга
Куруучулар ишке бара жатышат.
Жол кеңейген, жол кыскарган бир канча,
Ал жөнүндө акын жазган ыр канча.
Азыр эле отургандар ашыгып,
Келдик дешет ачып көздү жумганча.
Ооба, келдик, калды бир аз бурушуп
Мына Күрп-Сай, мына жаны курулуш!
Бул бүткөндө жаркыратпай коёбу
Канча шаарды бул ГЭС берген нурубуз.
Баарына даңк! Абдыкерим, сага даңк!
Колуңардан ар укмуш жаралат.
Мен силерге каалайм шашпай басууну
Узун жолдой өмүр черин аралап..

АЛА-ТОО

Айланайын, Ала-Тоом, алтын тагым,
Атам карап өстүргөн алма багым!
Ырыс-кешик толтура дасторкондой
Түндүк, түштүк, айланаң — бардык жагың.

Сенсиң жергем сүйүктүү менин көптөн,
Кыртышыңа кыргызым терин төккөн.
Эл көчкөндө те-тиги кашка жолдон
Арча бешик өңөрүп энем өткөн.
Конушум сен, Ала-Тоо, элим конгон,
Аскаларың кезинде чебим болгон.
Жайытым сен, Ала-Тоо, мал семирткен.
Турагым сен дың бузуп, эгин оргон.
Айланайын көркүңдөн алтын тагым,
Эмгек жеңип, салтанат курган чагың.
Ленин жалгап, өркөнүң өстү сенин,
Эч бир солбос гүл ачып турган чагың.
Өткөн чактар оюма келбей мүлдө,
Толкундаймын көркүңдү көргөнүмдө.
Он миң акын он миң жыл жазса дагы
Укмуш ырлар табылат сен жөнүндө.
Жергеси сен элдердин бир туугандай,
Жаркырадың түк батпас күн чыккандай.
Болуп жатат тарыхта болбогондор,
Кол кармашкан достуктун күчү кандай!
Карааныңдан кагылам калкайган зоо,
Кучагыңда биз жашап, биз турсак соо,
Келбейт сага эч кайдан батынып жоо.
Ала-Тоо! Алтын тоо! Залкар тоо!

КАНАТЫНДА КЫЯЛДЫН

Сан-миң жылкы айдаган,
Сары-Жазды жайлаган,
Байлык мүлктү эсепсиз,
Багында булбул сайраган,
Кымызга тоюп уктаган
Карынбай жүзгө чыкпаган.
Алтын такта отуруп,
Айткан сөзүн болтуруп,
Көөхарга, күмүш акчага
Казынасын толтуруп,
Чоң ак үйдө кыштаган
Черчилль да жүзгө чыкпаган.
Жылаңайлак, жылаң баш,
Кээде дырдай жылаңач,
Түнөп короо четинде,
Уктай албай, курсак ач,
Көп тарткан турмуш азабын,
Мен өзүм жүздөн ашамын.
Өмүрү атка минбеген,
Ак үйгө сүрдөп кирбеген,

Майданында эмгектин
Тер сасып дайым кирдеген,
Мен али көп жол басамын,
Черчиллден узак жашаймын!

РОССИЯНЫ СҮЙӨМҮН ЭМНЕ ҮЧҮН

Россияны сүйөмүн мен эмне үчүн?
Эмне үчүн жактаймын жеткенче күчүм?
Себеби ал кыйын кезде сактай алган
Эркиндиктин, бак-таалайдын багын бүтүн.
Эч бирөөнү энчисиз калтырбаган,
Болбосун деп кайыр сурап жалдыраган.
Бардык жерде эмгекчи адамдарга
Жол көрсөткөн жылдыздай балбылдаган.
Орус ыры жөнөкөй, жагат мага,
Көп иштерге баштап мени барат алга.
Кимден болсо аябайт жакшылыгын,
Биз бактылуу, биз эркин орус барда.
Сүйөм неге Россияны өмүр бою?
Россияда адамдардын бүткүл ою.
Адамзаттын үмүтү жакшылыктан,
Өтө кыйын Москваны сүйбөй коюу.
Жалганчыга үй эшигин ачпаган эл,
Жалган сөздү четке сүрүп таштаган эл.
Россияда жашап келе жатат көптөн,
Чындык үчүн күрөштөрдү баштаган эл.
Салам айтып келгенге жаят кучак,
Россиядан батпас күндү көрөт иши ак.
Чет-үчү жок улуу өлкө, кенен өлкө,
Эл каалаган миң түркүн мөмө бышат.
Кармашкан колубуз бир,
Бараткан жолубуз бир.
Кааласаңыз сиз дагы
Биз менен болуңуз бир.
Гүлзар бакта өмүрдү
Өткөрөбүз көңүлдүү.

БИРГЕ

Бир жашайбыз орус, кыргыз дебестен,
Бүтүрүүчү иштин жөнүн кенешкен.
Бир айылдык достордон да таттуубуз,
Бала кезден окуп, ойноп тең өскөн.
Кышта, жазда, ысык, суук күндөрдө,
Конуш бирге, иче турган суу бирге.
Кыйынчылык туш болгондо бул жерге,
Кан майданга биз көтөргөн туу бирге.

Тагдыр окшош, өмүр окшош биз сүргөн,
Жол дагы окшош алга карап биз жүргөн.
Ишканада жаны турмуш жасаган
Жумуш окшош биздин колдор бүтүргөн.
Атаандашта өтсөк мейли кимибиз,
Дилибиз бир, түшүнүктүү тилибиз.
Табылганды талашпайбыз эч качан,
Кызганбайбыз бирибизден бирибиз.
Көчөбүз бир, үйүбүз да жанаша,
Биз көргөн күн өзүнчө бир тамаша.
Таамай көрмөк жеңиштерди биз жеткен
Өйдө чыгып айдан бирөө караса.
Чоң бүлөсү ынтымактуу элдердин
Айтып турат оомат кимге келгенин.
Тоо жаңыртып достук ырын созобуз,
Майрам кылып Ленин ою жеңгенин.
Бир жашайбыз, орус, кыргыз дебестен,
Туугандардай бирин-бири билишкен.
Биз советтин бактысы чоң уул, кызы
Беттешкенин жеңип жүрүп эр өскөн.

ЖАМАЛТАЙГА

Медерим менин, кубатым,
Айланайын кубанчым!
Карааның шаңдуу көрүнүп
Кайгымды алыс кубасың.
Жайдары сонун мүнөзүң,
Жаркылдап иштеп жүрөсүң.
Он балага барабар,
Ойлоп көрсөм бир өзүң.
Сен бар, жашап турамын,
Өчпөсүн жаккан чырагың!
Топчубек экөөң тойдо жүр,
Бактылуу болсун Чынарың!

БАК-ТААЛАЙДЫН КОНУШУ

Баардыгы турат эсимде:
Советтик бийлик кезинде
Калбады кайгы эч кимде,
Күн дагы батпайт кечинде.
Бүтөлдү тамдын жыртыгы,
Жоголду турмуш кырсыгы.
Жүдөгөн шордуу кыргыздын
Чынар болду чырпыгы!
Жибек болду түргөнү.
Гүлзар бак болду жүргөнү.

Баа жеткис мүлккө толтурду
Бак конбогон үйлөрдү.
Таңшыды черткен комузу,
Кубанып чыкты добушу.
Бул күндө кыргыз жергеси
Бак-таалайдын конушу!

ЭҢ АЛДЫДА

I

Улуу тоодой жер кайда?
Төө-Ашуудай бел кайда?
Бир киши келсе кой сойгон,
Кыргыздай жоомарт эл кайда?
Айкөлдүгү жагынан,
Атадан туулган чагынан
Ажырабай багынан,
Айрылбай, түшпөй тагынан...
Айдыңдуу журтка бар болгон,
Ааламга даңкы жар болгон,
Кызыл кыргын чабышта,
Кол баштап өткөн тар жолдон.
Манастан тарап өөрчүгөн,
Адашпай сулуу көркүнөн.
Достордун коргоп намысын,
Душмандын отун өчүргөн...
Кыргызым, баатыр кыргызым!
Кыргызым менин ырысым!
Калкагар тоодон пас эмес,
Туу кармап шаңдуу турушуң!
Жайкалган Чүйдү жердейсиң,
Жумуш иштеп тердейсиң,
Эрегиште, мелдеште,
Эч кимге мөрөй бербейсиң.
Жайсаң жетпес кулачың,
Жыргал турмуш курасың.
Ак пейилдүү жагынан
Эң алдыда түрасың!
Үйүндө бекер жатпаган,
Жоо келсе башын катпаган.
Же жүгүнүп арын сатпаган,
Даңазалап эрдикти,
Манасын ырдай жаттаган.
Бооркеч кыргыз, ак пейил
Элим менен мактанам.
Бактысын коргоп кыргыздын,
Ар жагында жылдыздын
Жоо бар десе аттанам.

II

Адамдарга жакшылык ойлоо жактан,
Баш катканды түртпөстөн колдоо жактан,
Алсыраган муктажга жардам берип,
Элдик жакшы салттарды коргоо жактан —
Эң биринчи катарда турат кыргыз,
Үшүгөнгө жүрөк отун сунат кыргыз.
Кызганбастан тоолорунун сууларын да,
Чаңкагандын багына бурат кыргыз.

АЛЫП ЧЫК АЙГА

Атабыз Манас болуптур,
Ай астына конуптур.
Бирок, ал коркок болбоптур.
Ар жактан келген душмандан,
Аёосуз ачкөз жуттардан
Ала-Тоо журтун коргоптур.
Дүрбөлөңдө шашпаптыр,
Каптаган селден качпаптыр.
«Кырк чоролоп» кыйкырып,
Кыргызды жоого баштаптыр.
Бээжинге чейин барыптыр
Алдырбаптыр, алыптыр.
Кызмат кыл тынбай кыргызга!
Намысын элдин талашкын!
Атагын-даңкын Манастын
Алып чык айга, жылдызга!

ЭМГЕКТИ СҮЙ

Тынчтык керек, нан, суу жана абадай
Бирок аны орнотчу ким жадабай?
Тактайлар да бир-бирине жабышпайт,
Жонуп-кынап, мык өткөрүп кадабай.
Биз айтабыз: «Бирдик керек бузулбас!»
Бирок ким бар аны колдон үчүрбас?
Эмгек менен достук үйүн тургузсак,
Бак-таалайдын күнү батпас, тутулбас.
Жемиш бышкан бак кылгандай жер бетин,
Күндүн көзүн эл бар жакка каратуу,
Бирдикти да, достукту да жаратуу
Ыйык иши, зор милдети эмгектин.
Эмгекти сүй! Эмгек менен күн көргүн!
Өчсүн аты бекер басып жүргөндүн!
Ал жалакай кайдан көрмөк түз жолду,
Куткаруучу зым торунан түндөрдүн?
Эзүүчүнүн баары чогуу жеришкен,
Күрөштөрдө бирге туруп жеңишкен.

Жумушчулар дос болушкан эмгекте
Ачууну да, таттууну да тең ичкен.

АСЫЛ

Кымбат көрүп күндүн чачкан жаркынын,
Кымбат көрүп жердин каткан алтынын,
Жыргал дейбиз эч нерсеге теңебей
Жай чилдеде жашыл төрдүн салкынын.
Анык жыргал, анык асыл жердеги:
Эр жумушчу, баба дыйкан эмгеги!
Аш жетпеген бул турмуштун тардыгын,
Айткылачы, эмгек качан жеңбеди?
Кур кыялга бекер орун бербестен,
Сурагыла көп жашаган жердештен:
Жаратууда жаркыраган дүйнөнү
Асыл барбы өйдө турган эмгектен?

ТОО СУУСУ

Кашка суу түшкөн тоодон атам жүргөн,
Кашка суу түшкөн тоодон апам жүргөн,
Ушул суу атам атчан кечип өткөн,
Ушул суу апам үзүп түркүн гүлдөн,
Жээгинде ойноп өскөн бойго жеткен,
Сейилдеп көңүл ачкан, бой сергиткен.
Ыйык суу өз кезинде нике суу деп,
Идиштен атам ичкен, апам ичкен.
Ыйык суу тартылбаган, какшыбаган,
Күүлөрү тоо жаңырткан шаркыраган
Кабыландай күркүрөгөн, аркыраган,
Боюнда жаңы турмуш жаркыраган.
Миң жылдык эл жомогу, эл баяны,
Тарыхта ондон бири айтылбаган.
Мен дагы кошом шаңдуу добушуна
Үнүмдү кыл кыяктай шаңкылдаган.

АК МӨҢГҮ ТОО

Атам, энем сыяктуусуң өмүр берген,
Ак мөңгү тоо, ата конуш, түптүү жерге!
Көк шибегиң аралаймын, суу бойлоймун,
Жан жыргаткан шамалыңа төштү керем.
Кубатым сен, кубанчым сен түгөнбөгөн,
Ыр чогултам жыпар жыттуу гүлдөрүңдөн.
Капталында бара жатып көрөмүн мен
Бак-таалайды менден калбай бирге жүргөн.
Ак мөңгүлүү кырыңа чыгамын мен,
Аркар көрүп, улар үнүн угамын мен.

Бүт дүйнөнүн жалгыз өзүм эгесиндей
Бүт тарапка көз чаптырып турамын мен.
Колум сунуп чертем көктүн түнүкесин,
Мойнум созуп жыттайм айдын ыйык төшүн.
Сен үлүксүң. Бул чын, бирок, мен башыңда!
Сени менен бой керишет бийик сезим!
Атам, энем сыяктуусуң өмүр берген,
Ак мөңгү тоо, ата конуш, түптүү жергем!
Түп атамдан бери жагы сенде жүргөн,
Карааныңдан кагылайын, жаным биргем!

* * *

Укмуш ээ жыргал биздин чак:
Жергебиз толо жемиш бак!
Ала-Тоодон бийик, төмөнтөн
Суктанып карайт эңиш жак.
Ушунча сулуу көргөзгөн
Элибиздин эмгеги ак!

ТӨӨ-ЖАР

Эң бийик кашат, бийик кыр,
Эл конгон жайлуу ыйык кыр.
Тээ-тиги чок тал башаттуу,
Айтайын жөнүн, угуп тур:
Кашатына чыккан сайын
Караймын эски конушту.
Башатына барган сайын
Угамын тааныш добушту.
Ал үнү момун атамдын,
Колунан кушун качырган.
Ал үнү менин апамдын
Кайда деп мени чакырган.
Угамын дайым үндөрүн
Тан эртең, түштө, кечинде,
Жүрсөм да жердин четинде.
Жүрсөм да айдын бетинде.
Бир эле секунд унутсам,
— Айт деп турат ата журт.
Бурулуш жакка баратсам,
— Кайт деп турат ата журт.
Берсе да мейли тууган жер,
Уу бекен, мейли, ичемин.
Конушту жоодон коргойт деп
Өзүмө болгон ишеним —
Бардык тоодон бийик да,
Бардык салттан ыйык да!

САГЫНДЫМ

Жаз кечикти, билбейм неге кечикти?
Жолун тороп кандай кырсык кезикти?
Тышка чыксаң, тоонун муздак шамалы,
Токтотпостон кайра жабат эшикти.
Сан түркүн гүл көркүн ачкан багымдын
Сулуу чагын сагындым мен, сагындым...

КУБАНГАНДАН

Ыр угулат Базар-Коргон тараптан,
Ырдаган бул ак алтынды жараткан:
— Ата Мекен, сага менин эмгегим!
Жайы, кышы ак эмгегим бал аккан!
Мен жыйнаймын куттуу жердин түшүмүн,
Көрсө деймин совет эли үзүрүн.
Анан айтам: калсын укум-тукумга,
Эмгекчиге жарык нурдуу ушул күн!
Ошон үчүн сүйөм тууган жеримди,
Ошон үчүн төгөм маңдай теримди.
Заводдорго пахтаны мол жөнөтүп,
Кубангандан сергип жазам черимди!

ФРУНЗЕМ

Фрунзем менин, Фрунзем.
Жыттасам жыпар гүлүм сен.
Таалайымды көргөзүп,
Тийип турган күнүм сен.
Өркөнү өскөн кыргыздын
Сыймыгы, шаңы бүгүн сен.
Болгон менен атың шаар,
Кыштак элен чаң баскан.
Байга дөөлөт, кедейге
Шор болуп кетпей жармашкан,
Соодагер, сүткор талбастан
Момундарды алдашкан.
Октябрь таңы атканда,
Эркин куш шаңшып асманда.
Бийликке келген эл колу
Дарбазанды ачканда,
Өкүмдар, мите кан соргуч
Өзүңдү таштап качканда
Арылып шоруң кайнаган,
Ачылып гүлдөр жайнаган.
Бак өсүп, жемиш байлаган,
Булбулдар таңшып сайраган.
Тамаша сонун шаар болдуң,
Тан калып карайт айланаң.

Чокусу күнгө жанашкан,
Чокусу нурду талашкан,
Чоң тоолор көзүн албастан
Карашат сени танбастан.
Кубанып карайт туш тарап,
Көркүңө жылдыз суктанат.
Бактылуулар курушкан,
Бактылуулар турушкан
Берекелүү бир шаарсың,
Жокчулукту эл унуткан.
Фрунзем менин, Фрунзем
Алтын туур бүгүн сен.

ЖҮДӨЙТ БЕЛЕ

Жетик кылып көркүн ачып жергенин,
Жеңилдетти кишилердин эмгегин.
Күнү бою буудай оргон дыйкан да,
Мына бүгүн эч бир айтпайт: «Тердедим».
Киши колу комбайнды башкарат,
Көп жумушту механизм аткарат.
Бак үйүнүн төрүнө да адамды,
Бул замандын машинасы алпарат.
Карап көрчү, кандай укмуш чар тарап!
Кайда болсо иш илгери, салтанат!
Бүт өзгөргөн, жарашыктуу бардыгы,
Ою бузук тик багалбай жалтанат.
Менин атам келсе кокус тирилип,
Издеп таппай өз кыштагын эч жерден,
Издеп таппай эшик астын тепселген,
Сурай берип кишилерден кез келген...
Ишенбестен элдин айткан сөзүнө,
Ишенбестен өзүнүн да көзүнө,
Жүдөйт беле тан калып карап шаарга.
Кишилердин жылдыз таккан төшүнө?

ТОЁР БЕЛЕМ

Карап тойбойм, тоолорумду ак калпакчан.
Карап тойбойм, көлдөрүмдү чалкып жаткан.
Карап тойбойм, алтын күндү жарык чачкан.
Ашык болгон жаш сулуудай жымыңдашкан
Жылдыздарды карап тойбой таң атырам,
Карай берем өмүр бардай ала турган.
Тоёр белем, он миң өмүр өтүп баштан,
Төгөрөктү мактап жазсам он миң дастан?

КАЙДА

Чалкаят бийик көк асман,
Көк асман көрүп жараткан
Ысык-Көл чалкып жатпайбы,
«Коңшулар» бизден талашкан.
Ай күн, жылдыз — бардыгы
Сугу түшүп карашкан.
Сулуу мындай көл кайда?
Мындай көл жок эч жайда.

УШУЛ ЖЕРДЕ

Көлдүн бою. Кыз, улан көп, каткырык...
Бирөө айтат: «Кимди жатат азгырып?»
Мен айтамын: «Кандай укмуш бул учур
Өз бийлигин орноткондой жашчылык!»
Көк асман, көл ширелишип жаткандай,
Көргөн ар ким миң кызыкка баткандай.
Чын сулуулук чоң салтанат кургандай,
Кайгылуу жан бүгүн көңүл ачкандай.
Укмуш сонун сезим мени арбады,
Укмуш күчтүү сыйкырдуу кол кармады.
Мени колдоп көкөлөтүп жатабы,
Ушул жердик ата-баба арбагы?
Ооба, ооба, Ысык-Көлдүн жакасы!
Ушул жерде кимдин качпайт капасы.
Карап көрчү, тийсе керек бул жерге
Касиеттүү аталардын батасы!

БӨКӨНБАЕВ КӨЧӨСҮ

Көргөн сайын ойго түшөт те-тиги
Боз улан кез сөз талашып бир баскан,
Кедейлерге сен биринчи ыр жазган,
Оттой күйүп айланага нур чачкан.
Келген сайын карайм баскан изиңди,
Алам ойго таштап кеткен ишиңди.
Алп жыгачтар! Өзүң тиккен көчөттөр,
Чоңоюшкан бир калыпта турбастан.
Өзүн жоксуң, атың көчө гүл ачкан,
Жаштар барат сен жазганды ырдашкан.
Көп меймандар таңыркашып карашкан
Көркөм үй көп бул заманга жарашкан.
Ленин ою өтүп сенин сөзүңө,
Чачыратып Октябрьдын нурларын,
Эңсептирсиң элдин көрөр жыргалын,
Жаратыпсың бак-таалайдын ырларын!
Аты Жоомарт, акын Жоомарт өрт элең,
Курдаштардын көңүлүнөн кетпеген!

Баатыр элең бак эшигин ачышкан,
Дыйкан элең өлбөс үрөн чачышкан.
Өзүң сүйгөн, өзүн жүргөн шаарыңа
Көчө болдуң бактылуулар басышкан.
Көз алдымда тармал кара чачтарың
Элестеткен поэзия асманын.

ТУУГАН ЖЕРГЕМ

Жообуң болсо, Ала-Тоо, айтчы бачым:
— Буттарымды тилбеген кайсы ташың?
Кыйналганда азаптан менин жаным
Барбы жылгаң көрбөгөн көздүн жашын?
Согончогу жыртылган тикениңден,
Кордук тагы жай алган ичегимден.
Бай камчысы, көр жеме, ач, жылаңач...
Айтып качан бардыгын бүтөмүн мен?
Жок, жаңылам, Ала-Тоо, туулган жергем,
Эзүүчүнү, эзүүнү кууган жергем!
Ырын созуп Октябрдын, туу көтөрүп,
Бүт ааламга жар салып турган жергем.
Өзүң болдуң эркиндик тапкан жерим,
Жетим мени тойгузуп баккан жерим.
Эне болуп алпечтеп, көзүм ачып,
Таалайымдын чырагын жаккан жерим.
Бала болуп койнунда эркеледим,
Бардыгына жеткирдин эңсегендин.
Бак ичинде гүл жыттуу өмүр сүрдүм,
Кереги жок мындан көп эчтеменин.
Сүйөм сени, Ала-Тоо, жакшы көрөм,
Көзүм албайм кой жаткан жашыл төрдөн.
Кандай укмуш бактылуу жайкы күндөр
Ышкыны көп капталда мен өткөргөн.
Тунук булак, кашка суу, тармал арча,
Уйкаш издеп ырыма бардым канча.
Күүсүн толгойт сүйүүнүн салкын жели,
Көңүлүмдү эргитип алдым канча.
Ыраазымын, Ала-Тоо, бардыгына.
Жаман кетип, жакшылык калды мына.
Алтын каткан сандыктай бүт турманың,
Ар колотуң толтура шаңдуу ырга!

ОЙЛОП ИШТЕ

Бирөөгө чуңкур казсаң кеңирээк каз,
Себеби: ал чуңкурга сен түшөсүң.
От жаксаң кызыл алоо болбосун аз,
Тезирээк бүтүү үчүн күйүп өзүң.

Бирөөгө кастыгыңды арттырсаң сен
Кастыгын арттырасың сен анын да.
Мышыкты кыйнасаң сен отко кактап,
Жолборстун илинесиң тырмагына.
Ар иштин алдын, артын ойлоп иште,
Адамсың көөдөнү чоң, мойну ничке.

КАЛАТ

Бул жүргөндүн баары кетет,
Баатыр кетет опол тоодой көрүнгөн.
Акын кетет оозунан ыр төгүлгөн,
Сүлүү кетет күн жылмайган өңүнөн,
Калат кетпей көз жетпеген жылдарга
Акын жазып, эл жактырган ыр гана.

КИМГЕ КЕРЕК

Биринчиси — бекем болсо ден соолук,
Экинчиси — шаттык кетпес дос болуп.
Өмүр өтсө кайгы-капа жолобой,
Кимге керек алтын жыйнап сологой.

СҮЙҮҮНҮН ЭКИНЧИ АТЫ

I

Сүйүү дейбиз ооз көптүрүп кубанып,
Сүйүү десек кетет көздөр тунарып.
Сүйүү дейбиз жыргал, таалай түбөлүк
Түруучудай бир-бирине уланып.
Бирок курсун, анын батат ичине,
Жаман иштер — эң чоң, орто, кичине.
Орго түртөт илингенди тишине,
Ал күткарбайт илингенди тишине.
Сүйүү дейбиз — «сойкулук» го бир аты,
Ал башталат өчүргөндө чыракты.
Сак болбосоң абийириңди кетирет,
Ал тааныбайт жакын менен ыраакты.

II

Сойкучулук!
Каракчылык,
Киши өлтүргөн
Нааданчылык
Күчөшөт түндө караңгы,
Түн жашырат арамды.
Ичкенде арак, бозону,
Акындар мактайт ошону.

ЖААНДАН КИЙИН

Нөшөр токтоп, күндүн көзү ачылды,
Калың туман кайда житип жашынды?
Жердин бетин желпип чарчап бүткөндөй,
Желаргынын жини дагы басылды.
Бирөө сыйрып ыргыткандай пардасын,
Ак чоку тоо сулуулугун ашырды.
Жаандан кийин күн жарк эткен кез кандай,
Жарык нурдан коркуп кайгы качкандай.
Кимдир бирөө муктаждардын баарына
Жыргалы көп үй эшигин ачкандай.
Кимдир бирөө кишилердин баарына,
Бактысы чоң өмүр берип жаткандай.
Кандай үкмуш бак гүл ачкан чар тарап,
Бүт айлана той түшкөндөй шаттанат.
Аарылар да күжүлдөшүп алышкан,
Алар үчүн курулгандай салтанат.
Карап туруп тиги тентек Алмаз да:
«Мунун баары биздин жер» деп мактанат.
Мактан, уулум, ата журттун мактагын,
Учур келсе аны жоодон сактагын!

БҮТ ЫРЛАРЫМ

Сынчы сурайт: «көргөнсүңбү, кайгырып?
Көргөнсүңбү жакындардан айрылып?»
Мен айтамын: «эсеп жеткис көп ирет
Күйүттөрдүн тикенине сайдырып,
Жүрөгүмдү канча жара кылгамын,
Жүз миңден көп азап чеккен бир жаным».
Сынчы сурайт: «Анан неге ырында
Кайгылардын жыты да жок ырымга?»
Мен айтамын: «көрбөгөндөй жамандык,
Бүт ырларым дал ошондой чынында.
Менин ырым — менин оюм, тилегим:
Муң чалбасын түк эч кимдин иреңин.
Кызыл кыргын согуштарды мен көргөм,
Мындан ары көрүшпөсүн балдарым.
Ата журттун кайындарын, талдарын
Өрттөп бомба тыйпыл кылып салганын,
Эч бир жерде эч бир адам көрбөсүн,
Ок жаңылып бир да жигит өлбөсүн!»

КЕП КЫЛБАЙ ЖҮРГҮН

Көрбөсөң жашап көңүлдүү,
Көрбөсөң сыйлап өмүрдү,
Кишинин зээнин кейитип,
Кеп кылбай жүргүн өлүмдү.

Күчтүү жок эч бир өлүмдөн,
Жок кылат жарык дүйнөдөн.

БИР ЖАШ АКЫНГА

Акын ыры ар-намыстан табылган,
Чындык үчүн кылыч болуп чабылган.
Эки жүздүү уятсызга дос эмес,
Алыс турат араң жандуу «ак ырдан».
Ар бир сөзүн таамай тийген ок болсун!
Ок болбосо, айтылбасын, жок болсун!

БИР ЧОНДУН СӨЗҮНӨН УЛАМ

Тартиби жок, бирдиги жок эл кайдан
Баатыр болсун ата журтун сактаган?
Бекем болсун ар-намысын сатпаган?
Калыс болсун чындык ишин жактаган?
Тартиби жок элден чыккан илгертен
Түн жамынып мал уурдаган короодон.
Жолоочунун өтчү жолун торогон,
Уят дебей коңшуларын тоногон.
Бирдиги жок элден чыккан илгертен,
Башын ийип душманына бүгүлгөн.
Кол куушуруп, таазим кылган, жүгүнгөн,
Коён жүрөк эртеңинен түңүлгөн.
Жери турса башка жакты караган,
Айылын таштап, жер кезүүгө жараган.
Өз тууганын иттен бетер талаган,
Ачкөз көптө өзүн ойлойт ар адам.
О, кыргызым, ынтымактуу жагынан,
Ар күнү жүз түшсө дагы чагылган,
Чымчык чочуп учпай турган багынан
Эл болушуң кымбат мага баарынан.

НЫСАБЫ ЖОК БИРӨӨГӨ

Ой жетпеген алыска барам дейсиң,
Кол жетпеген бийиктен алам дейсиң.
Тер тамбаса чекеңден тууган жерге
Бүт тапканың уурулук, арам жейсиң.
Улуп-жулуп көнгөн жан түрбайт көпкө,
Канча кыйын болсо да учпайт көккө.

АНДАН КИЙИН

Кулкунуңду өзүңдүн тыйбай түрүп,
Не кыласың башкага көңүл буруп?
Болсун десең бүт жерде кишичилик,
Алганды кой кишиден улуп-жулуп.
Элден мурун сен өзүң нысап кылгын,

Напси курсун эч качан толбос тулуп.
Кошоматчы ар күнү келсе дейсиң,
«Жок» дебейсиң «берешен» турса сунуп.
Баатыр болсоң жеңгиниң ач көздүктү!
Андан кийин: өзгөгө көрсөт күчтү!
Соодагерге, ууруга курчут тишти!
Калыстыкка, чындыкка үйрөт бизди!

ТААЗИМ КЫЛАМ

Кишилер, арыз-муну угулбастан,
Күн бою жол түзөшкөн, дүмүр казган,
Дан тиштеп бара жаткан күмурскадай,
Кечинде үйүн карай кыбырашкан
Биз дешет бул турмушту куруп жаткан.
Биз дешет бүт ааламдын көркүн ачкан.
Байкасаң дал ошондой чынында да,
Ар бири өз ишинде сүрдүү арстан!
Ошолор дан чогултат дың жерлерден,
Ошолор алтын табат сан-миң кенден.
Ошолор чарчабаган, муңайбаган
Өлкөңө кубат берген, өмүр берген!
Салам бер жумушчуга, алптын алпы,
Кичине көрүнсө да өзү сенден!
Кичине көрүнсө да анын өзү,
Үйрөнгөн иштеп көнгөн улуу иши.
Жараткан биз таңгалган сулуулукту,
Тарыхтын автору да ушул киши,
Баш ийип таазим кылам жумушчуга,
Биз үчүн алтын сарай куруучуга!

КУТУЛ

Сен эмессиң ойноп учкан бөктөргө,
Көп сүйлөбө, күндү бекер өткөрбө!
Көркөм дүйнө ак эмгектен жаралган
Бак гүл ачкан маңдай терди төккөндө.
Адамдардын колдорунан үй бүткөн,
Адам колу түндө чырак күйгүзгөн.
Адам колу, адамдардын эмгеги —
Бул турмуштун жүрөк канын жүргүзгөн.
Көп сүйлөбө, сөзгө бышпайт бир да нан,
Кимди көрдүн көп келжиреп жырлаган?
Жашоо үчүн кыйын ишке билек түр,
Сөздөн кутул беш тыйынга турбаган!

КЫШКЫ КЫЯЛ

Кыргыз чечип тонун жерге жапкандай,
Кызыл, жашыл, коңур ыраң качкандай,

Кудурети чоң сүрөтчү табийгат
Бүт ааламга окшош боёк тапкандай.
Адыр түз ак, тескей, күнгөй бардыгы ак,
Бир тоок тууган жумурткадай бардык жак.
Үйдүн үстү, жыгачтардын баштары,
Бүт айлана ак куу болуп алган чак.
Адамдардын ичтери да ушундай
Айдың көлдүн ак жоодар жүн кушундай,
Кар жамынган калкагар тоо бетиндей
Аппак болуп, турса кайра бузулбай...
Кирдебесе, карайбаса көңүлү,
Ак иштесе, ак сөз айтса өмүрү...
Анда бүт жер мелт-калт болуп чындыкка,
Жоголот эле ак, карага бөлүнүү...

АЛАСЫҢ

Кар эрип, жарлар эшилип,
Топурак нымдан эзилип.
Жаз келди, мына, жаз келди,
«Мынчалык эмне кечигип
Кайда жүрдүң?» дебестен,
Иш башта, дыйкан, чечинип.
Экпегенди эк быйыл,
Сеппегенди сеп быйыл,
Аябай жумуш күчүңдү.
Ишинден болгун кадыржам,
Трактор бузган адырдан
Аласың арбын түшүмдү.

СЕН АР КАЧАН

Укпайт деп ушак айтпа сен эч качан,
Жердин да кулагы бар тыңшап турат.
Сен айткан ар бир сөздү таамай угат,
Бир сөзүң он сөз болуп чайлап чыгат.
Көрбөйт ден ууру кылба сен эч качан,
Күндүз күн, түнкүсүн ай көрөт жазбай.
Төшкө түртөт, таанышып эшик ачпай,
Мүңкүрөйсүң кирерге тешик таппай.

ЫР ТҮНӨГҮ

Көргүм келсе бирөөнү,
Элестейт көзгө гүл өңү.
Жакшылыкка берилген
Мендеги ырдын түнөгү.
Ар дайым элдин тилеги:
«Көп болсун көлдүн чүрөгү!»

Сулуулукка суктанат
Мендеги ырдын түнөгү.
Бир иштеп бирге жүрөлү,
Куунак өмүр сүрөлү,
Ынтымак деп үн салат
Мендеги ырдын түнөгү.
Бекемдеп тынчтык тирегин,
Себели достук үрөнүн!
Тирүүнү сүйгөн ырлардын
Түнөгү менин жүрөгүм.

БААРЫНАН АСЫЛ ҮЧ НЕРСЕ

Сулуулуктун бир түспөлү айда бар,
Бир түспөлү көк шибер көйкөл жайда бар.
Адамдардын адам сынын көрсөткөн
Эркиндиктен артык нерсе кайда бар?
Сүйүү — сезим бир атылган ок тура,
Курсагы ток кайда болсо шок тура.
Дүрбөп алсаң ойлогонго жеткирет,
Ден соолуктан артык нерсе жок тура.
Жай айындай гүлдөп турган жаштыктан,
Артык нерсе иштейт киши мастыктан.
Дөөлөт өйдө, мансап бийик дейт экен,
Ал келжирөө акыл кени аздыктан.
Канча кымбат алтындан да чаң баспас,
Көөнү кара жат колунa карматпас:
Ден соолугуң, эркиндигиң, жаштыгың —
Ушул үчөө эч нерсеге алмашпас.

КЫРГЫЗ ТИЛИ

Кыргыз тили, өзүм сүйлөп үйрөнгөн,
Абалтадан ата, бабам сүйлөгөн!
Сен бар кезде — мен тирүүмүн, мен бармын,
Сен жоголсоң — мен жоголом дүйнөдөн.
Эч бир жерде «мен кыргызмын» дебесин,
Ойлоп сенин тагдырына күйбөгөн!

* * *

Билебиз өмүр аздыгын,
Ажалдын бизге кастыгын.
Бир өтсө кетет кылчайбай
Кулпунган жаздай жаштыгың,
Түбөлүк күйгөн от кайда,
Тарайт бир күн мастыгың,
Өткөрбөстөн учуруң,
Өр карай арыш керип кал!
Өмүр гүлүн терип кал,

Бак болуп мөмө берип кал.

* * *

Ок аттым мен — түштү суунун өйүзүнө,
Таш ыргыттым — уйдун тийди мүйүзүнө.
Жоголду бүт кеткен өңдүү учуп желге,
Жарабастан кур дегенде бир ишине.
Жалгыз гана толкуп жазган ырым калды,
Жүрөгүнөн окугандын орун алды.

БӨЛҮНБӨСҮН

Жароокер кыз жигитке гүл сунгандай,
Айткан менен сөз жетпес көркү кандай.
Жашайт бирге сулуулук, адептүүлүк
Ай менен күн табышып бир тургандай.
Сырты сулуу суктантпайт түк эч кимди,
Сүйбөйт эч ким сулуу деп адепсизди.
Адептүүлүк, сулуулук экөө бирге
Аркандабай туткунга алат бизди.
Адептүүлүк сулуудан бөлүнбөсүн,
Күндү булут жапкандай көрүнбөсүн.

ОЙЛОЧУ

Досуңду кайдан сүйөсүң,
Тууганга кайдан күйөсүң.
Жүрсөң элге кошулбай,
Өзүң менен бир өзүң?
Жек көрбөсөң душманды,
Элдердин ыркын бузганды,
Ачыбайт бооруң эч кимге,
Ойлочу артык иш барбы:
Достукту мактап жазгандан,
Бузукту башка чапкандан?

КОҢШУ КЕЛИНГЕ

О, Света, шашпагын!
Менин да бийик асманым.
Аман жүрсө керилген
Жигит болот Арсланым.
Көп кыздар жакшы көрүшөт,
Жеткени жыттап өбүшөт.
Жетпесе көз жаш төгүшөт.
Кээси чылап уу ичет,
Кээси муунуп өлүшөт.
Же каргашат, сөгүшөт.
Ыйлап, ыйлап акыры
Тагдырына көнүшөт.

Бучук депсиң уулумду...
Көбөйтпө менин ырымды,
Кой, Света, мунуңду!

ЫР ЧЫГАТ

Тоону карап ыр жазам...
Толкун шилеп чындасам,
Тоо жаңырткан добушу
Токтогул менен ырдашам.
Кылчак карап турбастан,
Кыялымда кырды ашам.
Жашыл төр жайлоо жергемде
Жеңижок менен бир басам.
Кыякты күүгө келтирем,
Комуз болуп чертилем.
Миң түркүн ыр жаралат
Менин күчтүү эркимен.
Калыктын ырын уккамын,
Коргоолду канча ээрчигем.
Күү чыгат тоодон мен ашкан,
Ыр чыгат жолдон мен баскан.

БООРКЕЧ ТАГДЫР

Көз алдымда кырк жыл мурун өткөн иш
Көз алдымда мен баскан жол, түшкөн из.
Күн от жагып, ок от желпип, кан кургатып,
Чыдай албай чыла суудан ичкенбиз.
Жүрөгү таш шум дүйнөнүн өкүмүн
Мүнөт сайын, секунд сайын күткөнбүз.
Бирок, мына, кырк жыл эмне? Эң жаман
Баш кесерлер кыргын тапты. Мен аман.
Бооркеч тагдыр аягандан кыргыздын
Ырчысына сунбаган го кылычын?

КӨРҮҮ ЖОК

Жаман үй турат кулабай,
Жакшы киши жок эчак
О, курдаштар, бу кандай?
Кылчайып артка карасак.
Жолдоштордун көбү жок,
Аларды эми көрүү жок.

КЕЧИККЕН ОЙЛОР

1

Түркүн куш уя салбаса,
Токойдун кимге кереги?
Көргөнү эч ким барбаса,

Көрксүз да тоонун тереги.
Пайдасыз төрдөн чөл артык,
Каз, өрдөк конгон көл артык.

2

Алганың тосуп турбаса,
Сулуулугуң не керек?
Балдарың урмат кылбаса,
Улуулугуң не керек?
Жан-жагыңа куш конбойт,
Жолуңан таалай туш болбойт.

АРМАНДУУ ЫРЛАР

Кагайыпсың терегим,
Эми жок сенин керегиң.
Мурункудай шаңданып,
Чыгарбайсың жер өңүн.
Кессекпи дейбиз отунга,
Ойлобой андан бөлөгүн.
Карыптырсың, Абыке,
Көрүндүң эле ар иште.
Калыпсың го жарабай,
Кыздарга салам беришке.
Желпилдебей, ойлоп бас,
Жетпейсиң эми жеңишке.

КОРКПОГУЛА

Эгер келсе колуңардан,
Алыс жүрүп момундардан,
«Ак жеринен согулгандан»,
Эски, жыртык тону бардан,
Сак болгула тымпыйгандан!
Коркпогула кыйкыргандан!

КУЧАКТАШПАЙТ

Жокту табат издеген.
Көптү табат тиштеген.
Алтын, алмаз, каухарды
Алыстан көрөт тиктеген.
Темтеңдеп аңга жыгылбайт
Түн катып арак ичпеген.
Акылынан адашып,
Кучакташпайт ит менен.

ЖҮРӨГҮҢ СЕЗЕТ

Жорткон түлкү көп билет,
Козголбой жаткан арстандан.
Көзүң менен көрбөсөң,

Колуң менен өрбөсөң,
Камчы да түшпөйт асмандан.
Аласың билим окусаң,
Каласың куру отурсаң.
Түк чарчабай жазгандан,
Жаратсаң жакшы ырларды, —
Жүрөгүң сезет жыргалды.

ООРУБА

Өкүм айтар бийлик жокпу колуңда?
Өз үйүңдөн алыс жерде ооруба.
Ар кимге бир жалдырайсың жетимдей,
Окшошосуң сен эч аргасыз шордууга.
Мүңкүрөйсүң эркин басып кеталбай,
Ажыдаар тосуп жаткан өңдүү жолуңда,
Оору сенин мүлжүп бүтөт алыңды,
Кордойт абдан жарым кылып жаныңды.

БОЛГОН КҮНҮ

Көрдү көзүм акмактардын неченин,
Катылгандын бердим мен да кезегин.
Болгон күнү жакшы киши жанымда
Өзүмдү да жакшы киши сеземин.
Жашаганча жамандардын тобунда,
Жан бакканча күн тийбеген коңулда.
Өлсөм деймин куйкаланып шыйрактай
Жакшы киши жаккан оттун чогуңда...
Адам уулу адам окшош күн көрсүн,
Эшигине жыты жакшы гүл өнсүн!

КУУ ДҮЙНӨ

Жүрөгүңдү түтөткөн,
Арманыңды күчөткөн:
Жаз өтүп күздүн келиши.
Кечээги кыздар биз өпкөн
Кемшийген кемпир бул күндө
Ушундай экен куу дүйнө.

ЧЫНАР ООРУГАНДАГЫ ЫРЛАР

1

Чынартайым, айланайын көзүңдөн!
Доктор сенин таш таптык дейт өтүңдөн.
Мынча кыйнап өч алгыдай өзүңдөн,
Күнөөсүздүн күйгөн шамын өчүргөн,
Катаал белен аяганды билбеген?
Каргыш угуп көрдүң эле сен кимден?
Эч айырмаң жок эле го жарыгым,

Үлбүрөгөн жазгы назик гүлдөрдөн.
Үзгөн жоксуң бак алмасын бирөөнүн,
Бузган жоксуң эч бир күштүн түнөгүн.
Бул сыркоодон калдыгы жок айыгып
Кубанта көр карыган ата жүрөгүн!
Ичкин ушул Москванын мүрөгүн,
Каалайм сага солубаган гүл өңүн!
Кайра барып көрүп жүрөр бекенсиң,
Карыбаган Ысык-Көлдүн чүрөгүн...

2

Качырдың, балам уйкумду,
Кетирдиң менин тынчымды.
Бооркеч тагдыр бар болсо,
Кыйбас сендей кырчынды.
Докторлорго жалынам,
Колдорунан кагылам,
Эритип ташты жок кылса,
Ошол кымбат баарынан.

3

Кубанычым, кубатым!
Атаңдын зарын угаарсың?
Карыган менин бактыма
Күн болуп тийип турарсың.
Кутулсаң ушул оорудан,
Куусаң кетпей тооруган.
Чатыраар элем үйүңдө,
Чай ичип сенин колуңдан.

4

Чарчабаган бир дагы
Чалдардын элем чыйрагы.
Чалдыбы көзү душмандын,
Чынартай ооруп кыйналды.
Жылдызым эмне болот деп,
Жүрөгүм сыздап ыйлады.
Сар-санаа күүсү турбайбы
Бул турмуштун бир жагы.
Ойлоймун өткөн жылдарды,
Ал жылдарга сын барбы?
Элестейт көзгө Чынардын,
Эркелеп минип турганы...
«Атакебай, чү!» — десе,
Арнадым канча ырларды.
Алтынга бергис экен да
Ал кездин ошол жыргалы!

5

Күн жаркырап тийип турат асмандан,
Тоо жаңырткан ыр угулат жаштардан.

Анан неге мен мынчалык самтырайм
Эски тондой кең төбөгө ташталган?
Чынартайым ойноп айыгып,
Чуркайт сергип тоо суусуна чайынып.
Жыттайт тандап Ала-Тоонун гүлдөрүн,
Эртең эле көрөм жыргап күлгөнүн.
Түн уйкумдан ойгондум,
Чынартай, сени ойлодум.
Болочок күндү сүрөттөп,
Ыр жазганды койгомун.
Ойлогонум бир өзүң,
Көз алдымда сүрөтүң.
«Бөйрөгүмдө таш бар» деп
Коркутуп мени күлөсүң.
Ошол таштан кутулуп,
Бак-таалайга жутунуп,
Ойноп жүрөр бекенсиң,
Бул кырсык сенден кутулуп?

7

Бул балакет ооруга
Кайдан жүрүп кабылдың?
Тыкан элең башынан,
Сергек элең жашыңан.
Кандайынча жаңылдың?
Ооруган сени көргөнү
Бул кандай менин келгеним?
Мен оруп, көрсөң сен келип,
Ыр жазбайт белем термелип,
Кагылайын эрмегим!

8

Айланайын үнүңдөн,
«Ата!» деген тилиңден!
Өзүңө, чолпон жылдызым,
Каалаганым дилимден:
Мындан ары ооруба!
Кут болсун китеп колуңа!
Кайда бассаң, бак-таалай
Карап түрсун жолуңда!
Кулпунганы жарашкан,
Көргөндөр токтоп карашкан
Ала-Тоонун гүлү бол,
Адамдын баары талашкан!
Чынартайым, чырагым,
Мойнумдагы тумарым!
Карабасам күндө бир,
Түк таркабайт кумарым.
Чынартайым Чырагым.

Үн салган тоодон уларым!
Угуп жүрүп үнүңдү
Үйрөнүптүр кулагым.
Чынартайым, чырагым,
Таңшый турган убагың.
Таңшып сайрап отурсаң,
Түк жадабай угамын.
Чынартайым, чырагым,
Сен барсың жашап турамын.
Таштан ташка секирген
Менин тентек улагым!
Айыгып кет, ооруба!
Сен керексиң дооруңа.
Сүйүнүп кыргыз, күү чертсең,
Гүл карматсын колуңа!

10

Чынартайым, көлөкөм,
Кагылайын берекем!
Сен бар үчүн бул дүйнө
Жарык экен, кең экен!
Көп ооруп мени карытпа,
Кең дүйнөмдү тарытпа!
Барып турган бактылуу
Жашайт тура жарыкта.

11

Төшөктө жатсам мен ооруп,
Сен келип мага суу берсең,
«Атаке, жатпай, тур» — десең
Ооруган эмне билбесең, —
Жыргал даамын татмакмын,
Жыргап күлүп жатмакмын.
Сен жүргөн ата конушка
Он миң алкыш айтмакмын.
Бир ай болду, мен мына,
Жок туруп эч бир чатагым,
Москвада жатамын.
Жатпай кайда качамын.
Ооруганы баланын,
Азабы тура атанын.
Түпсүз сары-санаанын
Тереңине батамын.
Коркунучтун уу даамын
Бир күндө жүз миң татамын.
Ак үйдө жанган чырактай,
Айланам, сенден Чынартай!
Секирип ойноор бекенсиң
Жаңы отуккан улактай?

13

Каргыш тийген коркунуч
Кетпей мага бурулат.
Каарын чачып жулунат.
Найза болуп сунулат.
Калбыр кылып бооруңду
Кайнатам дейт шоруңду.
— Үзүлбөс укмуш дебегин
Мага жайган торуңду.
Далай торду тыткамын,
Далай ордон чыккамын.
Жети башым бар деген
Желмогузду жыккамын.
Коркутуудан коркпогом,
Кылмыштууну соттогом.
Мен турган жерде сендейлер
Жети атасын жоктогон.
Чынартайым айыгат,
Жүрөт менин жанымда
Үй жарык анын барында,
Ал тийген күн Нарынга!

14

Элде сөз бар айтылган:
«Ден соолук кымбат алтындан».
Менин бактым бар экен
Сен айыктың дартыңдан.
Чырагы жанып үйүмдүн,
Мен аябай сүйүндүм.
Эч качан эми батпастай
Тийип турган бүгүн күн.
Багбаны өмүр гүлүңдүн
Докторго, балам, жүгүнгүн!

15

Владислав Александрович Карецкийге
Алып мен ырчы калаамды,
Арнадым сага саламды.
Таш оорудан куткарып,
Сактап калдың баламды.
Таштадың сууруп тикенин
Жаш жүрөккө кадалган.
Жакшылык кылсаң адамга,
Жакшылык көр адамдан!
Кайнаткан жоксуң шорумду,
Ар кандай урмат орундуу.
Музейге коёр эл кийин
Ардактап алтын колуңду.

ЗҮКӨШКӨ

1

Ойго келбей үйгө кайтуу олжолуу,
Сай бойлодук, суу бойлодук көп жолу.
Кыйын тура жүрөгүңдү башкарса,
Кыл кыяктай күүгө келүү, толгонуу.
Сай бойлодук жыттап гүлүн жергенин,
Сездик жыргап тоо салкыны желгенин.
Суу бойлодук шаркыраган үн угуп,
Карап тойбой табигаттын бергенин.
Сенин колуң сылап чачын арчанын,
Менин көзүм көрбөй тоонун таштарын.
Кадалганын ак бетиңе өзүңдүн
Эсиңдеби байкап коюп шашканың?
Кең дүйнөгө көз чаптырып көп жүрдүк,
Капталдардан ышкын терип жеп жүрдүк.
Кеч киргиздик сулуулукка суктанып,
Турмушубуз бийик болсун деп жүрдүк.
Эми бизге болуу кыйын үй күчүк,
Көп карабай ичибизди күйгүзүп,
Дем алышта баралычы Кой-Ташка,
Жыттайлычы кийик оттон бирди үзүп.

2

Сен гүл элең мен жыттаган күнүгө,
Сен үз элең үн улаган үнүмө.
Жалжылдаган көздөрүңө сын кайда,
Жанып турган чырак элең үйүмдө.
Жарыгыңда дастан жаздым, ыр жаздым,
Айдыңыңда кыял менен бир бастым.
Жайкы күндөй кереметтүү күч элең
Жүрөгүнө от жандырган курдаштын.
Жакшынакай жарашыгы коруктун,
Кандайынча копол мага жолуктуң?
Түк аябай гүлдүн баркын билбестен,
Чөптөй көрүп тепсеп жүрүп солуттум...

3

Таза сүйүү жайкы күндүн нурундай,
Оттой жанса, жүрөк кантсин жылынбай.
Сенин сүйүүң, менин сүйүүм кошулуп
Ойдо турат ашыктардын ырындай.
Таза сүйүү жаш кезинде жолуккан
Карыганда да кетпейт көнгөн жоруктан.
Жалбарганда берген антың көп кымбат,
Бардык мүлктөн өмүр бою чогулткан.
Таза сүйүү окшош ысык жалынга,
Биз бактылуу ушул жалын барында.

4

Күн нурундай жаркыным,
Баасы кымбат алтыным!
Бардык жакшы жагынды
Баян кылар жарчымын.
Күн тийген жакка чакырган
Каныкейим акылман!
Барынан сулуу гүлүм сен
Багымда жайнап ачылган.

5

Бир сыяктуу бизди тапкан энебиз,
Канча жылдар бирге жашап келебиз.
Куда күттүк — уул үйлөнттүк, кыз бердик,
Биз аткарган иш өлчөмү ченегис.
Ойлоп көптү кубанабыз, күлөбүз,
Ойдогудай ынтымактуу бүлөбүз.
Ажырабай колдорубуз кармашкан,
Жыргал турмуш гүлзарында жүрөбүз.
Биз жүргөн бак энчи болсун балдарга!
Биз үй курдук. Күн батмай жок ал барда.

6

Өмүр шерик Зүкөшүм!
Ойлогонум бүт өзүң.
Азабы күчтүү мендейге
Бир гана сен түтөсүң.
Тил албай канча кыйнадым,
Канча жолу ыйладың.
Бир өсүп, бирге көктөдүк!
Болгон кезде бөксөлүк,
Мөгдөбөдүк, чөкпөдүк.
Көп жолу сүйөп өткөрүп
Тайгак жолдон, эңиштен, —
Сен болдуң менин периштем.
Көп күттүң мени периштем,
Үмүт үзбөй жеңиштен.
Мага деген ууну да
Тартынбай бөлүп тең ичкен,
Менин бактым, жыргалым,
Зүкөш — деп таңшыйт ырларым.

7

Өттү бир кез күчү мол,
Көп жол басып арыдык
Көп жашадык, карыдык,
Унутту бизди Купидон.
Кыздар бизди карашпайт
Бизге да ал иш жарашпайт.

Коркпо, Зүкөш, чалыңды
Сенден эч ким талашпайт.

БИЙЧИ КЫЗГА

Кулагың ың-жың болуп жатат бекен?
Талаштык... Бийчилерден ким сага тең?
Сөз кылып көпөлөктөй учканыңды,
Негедир кайра сени аяп кетем...
Жүрбөсүн бирөөлөрдүн сугу түшүп,
Сахнада калбас бекен колуң үшүп,
Турушуң үлбүрөгөн ак назик гүл,
Койбосун ач көз бирөө копол үзүп.
Мен эмне? Эмнелерди ойлоп жатам?
Сен аккуу сүзгөн көлгө мен да батам...
Мынчалык карайт белем ай жүзүңдү
Бийиңден укмуштарды жаратпасаң.
Бирде сен боз жоргодой чайпаласың,
Бирде сен закым болуп байкаласың.
Бир кезде жерге тийбей көктө калкып,
Көргөндүн жүрөгүнөн жай табасың.
Ийиктей чимирилип бир заматта
Күн болуп көрүнөсүң туш тарапка.
Атайдын комузга маш колундай сен
Буттарың көзгө илешпей ойноп жатса...
Зырп этпес, бир мөңкүбөс кандай жүрөк!
Сыйкырдуу канаты бар сен Айчүрөк,
Кыргыздын өзүң сүйгөн бий өнөрүн
Байгеден чыгара көр тынбай сүрөп!

КИРПИК КАКПАЙ

(КҮЙГӨН)

Көргөзбөй жүзүн Зыйнаттын
Тагдыр, сен мынча куураттың?
Карагат көзүн көп ойлоп
Кирпик какпай түн каттым.
Угалбай сөзүн Зыйнаттын
Убайым тартып түн каттым.
Жакын келсе, жеңине
Жабышуучу уйгакмын.
Жаш ыргайдай ийилген
Жакшынакай белинен
Ийе тартып алсам деп,
Ителги куштай элирем.
Жаңырган айдай жаркыган,
Жыпар жыттуу алкымдан
Кангычакты өпсөм деп,
Карчыга куштай талпынам.

Арзыттың мени Зыйнатым,
Ай менен күндөй кымбатым.
Кокуй күн, дартым ыrbаттың,
Комүздүн боорун тырматтың.
Көгүчкөндөй Зыйнатым,
Көөнүмдү сага уурдаттым.
Көптөн бери көралбай,
Күйүтү күчтүү күү кактым.
Тоту куштай Зыйнатым.
Тозоктуу мени ырдаттың.
Жалжылдап карап койсоңчу,
Жалының жанды жыргатсын!

БАЛЕРИНА

Шапар тепсең көпөлөктөй учасын
Калкып көктө канаттуудай сызасың.
Жеткирбестен кылтылдайсың жоргодой,
Келтирчүдөй кавалердин ызасын.
Кээде бийик секиресин улактай,
Кээде күндөй жарк этесиң суратпай.
Бирде туруп мелтирейсин суз тартып
Сыр табакка уютулган жуураттай.
Аңдып барган мергенчиге аттырбай
Ары карай көлдө сүзгөн ак куудай
Калкып кетип бара жатып, бир кезде
Көз алдымдан жылт коёсуң таптырбай.
Кол чапканда кайра чыксын жалжылдап,
Көзүң жанып электордой балбылдап.
Карап турган жаш жүрөктү эзилтип,
Күндөй бетиң кан тамгандай албырат.
Кулач уруп музыканын көлүндө,
Жүргөнсүйсүң кубат берип өмүргө.
Кетчүдөйсүн кытыгылап жүрөктү,
Жагымдуу бир так калтырып көңүлгө.
Чап дей түшсөң кавалердин мойнуна,
Кайра түшүп, колун алсаң колуңа,
Менин өзүм ал кавалер сыяктуу
Келип турат гүл төшөгүм жолуңа.
Тартып алып электордун тогундай,
Жандырасың таш көмүрдүн чогуңдай.
Бирок кетсең ошол бойдон кетесиң,
Беш атардын жеткирбеген огундай.
Мейлиң, теги жеткирбесең жеткирбе,
Бардык жүрөк бир өзүңдүн эркинде.
Замананын эркин кушу, уча бер,
Жыргал турмуш сүрөтү бар көркүңдө.

ЫСЫК-КӨЛДҮК БИР КЫЗГА

Көк ирим көлдүн кыласың,
Конуш кылып турасың.
Көл шылтоо, барган бозой көп,
Кимге көңүл бурасың?
Бардыгы көлгө чөмүлөт,
Барынан бал сөз төгүлөт.
Көбү шайыр, көбү ойчул,
Кимиси жакшы көрүнөт?
Күлбөсөң да ырсактап,
Карайсын түрбай сыр сактап.
Кай жигиттин жүрөгүн
Калсам дейсиң кылтактап?..

БИР СЕЛКИГЕ

Сенсиң менин баа жетпеген күмүшүм,
Сенсиң күнүм жарык кылган жер жүзүн
Бүт дүйнөнүн жыргалына барабар
Кубандырып гүлзар бакта жүрүшүң.
Карап койсоң — ырлар жаза баштаймын,
Күлүп койсоң — эрип кете жаздаймын!

ЧОЛПОНУ КЫРГЫЗ КӨГҮНҮН

Урмат кылсаң өзүңдү,
Угуп түр жигит сөзүмдү:
Мойнуна шуру такпаган,
Бетине упу жаппаган.
Кызартып эндик сүртпөгөн,
Кылык-жорук күтпөгөн.
Ошого да карабай,
Көзгө сүйкүм баладай!
Шүүдүрүмгө кириген
Тоо гүлүндөй көрүнгөн
Чыга калып булуттан,
Көңүлүңдү жылыткан...
Жайкы күндөй күлгөнү,
Жарык кылган дүйнөнү.
Сүлүү келин бар десең,
Кыргыздан чыккан ал десең,
Ишенбейт элем эч качан,
Жеңилбейт элем талашсаң...
Күчтүү жокко чындыктан
Алпты серпип ыргыткан.
Чындык экен көрдүм мен,
Айталбайм ачык, кимге тең?
Тең эмес ага Айчүрөк!
Туйгун куштай бир түлөк...

Кундуз чачы кулпунат,
Кулуп койсо күн чыгат
Тең эмес Бермет, билемин,
Карасам гүлдөй иреңин,
Дүпүлдөп согор жүрөгүм,
Көргөндөй сүйүү үрөөнүн.
Каныкей ага тең эмес,
Ал көөхар болсо, Жаныл жез
Теңдеши жок бир элес,
Нур чачса күн-түн кемибес.
Ашкере сулуу дейт экен,
Азгырып жанды жейт экен.
Гүлбурак сулуу дейт экен,
Күйгүзүп жанды жейт экен.
Сүйгөнү ким билбейсиң,
Сүйүүгө бүткөн гүл дейсиң.
Бирок күлбөйт ырсактап,
Карабайт сени кылчактап.
Тоо суусундай таптаза,
Айнектей түнүк башкача.
Текшерет жыгач бүрлөрүн,
Тоо чөбүнүн түрлөрүн...
Илимге берип көңүлүн,
Элге арнаган өмүрүн.
Чолпону кыргыз көгүнүн!
Жигиттердин көбүнүн
Көздөрү түшөт жалжалга,—
Жүрүшөт жетпей арманда.

ЖАЛЖАЛ КӨЗ

(ВАЛЬС)

Карагат кара көзүң бар,
Алчадай сулуу өзүң бар.
Алдыңа барсам айтууга
Шекерден таттуу сөзүң бар.
Уктабай сени ойлодум,
Ойлосом ойго тойбодум.
Кур дегенде сый кылып,
Кубантып карап койбодуң.
Тосоюн деймин жолуңду,
Кармасам деймин колуңду.
Карабай кетип перизат,
Кайната көрбө шорумду.
Жүрөгүм менин бир гана,
Жүз жүрөк менде болсо да,
Эмгекти сүйгөн жалжал көз,
Берер да элем бүт сага.

Үн улап менин үнүмө,
Орток кыл өмүр гүлүңө.
Аймалап жыттап жүрөйүн
Ай сайын эмес, күнүгө.

ЖАЛЖАЛ КӨЗ БИР КЕЛИНГЕ

Кезиксең кашың кересиң
Көзүмдөн кетпейт элесиң.
Мен жигит кезде көрбөдүм,
Деги сен кандай немесиң?
Айтсаңчы мага чыныңды,
Айтсаңчы катпай сырыңды.
Сүйөсүңбү жалындап,
Угасыңбы ырымды?
Көзүңдөн секет кетейин!
Кел дечи, чуркап жетейин!

БОЛОР БЕЛЕМ

Коё бербей ууздай аппак колуңду,
Кармап турсам болор деймин орундуу.
Кара көзүм суранарым өзүңдөн:
Кагып-силкип катырбагын шорумду.
Болор белем боз баладай бактылуу
Тартып тузак жайсаң мага торуңду?

ТҮБӨЛҮК БОЛСО...

Сен жакшысың жалжалым,
Сен барда түгөл мал-жаным.
Сен карап турсаң жанында,
Оюну жакшы балдардын.
Сен турган жупун үй жакшы,
Сен токуган чий жакшы.
Теңтуштар курган үлпөттө
Сен аткарган бий жакшы.
Сен баскан жол эң жакшы,
Сен гүл эккен жер жакшы.
Сен экөөбүз бир барып
Карагат терген чер жакшы.
Сен ойноп чыккан кыр жакшы,
Арналган сага ыр жакшы.
Түбөлүк болсо канаке
Экөөбүзгө бул бакты!

ҮШҮТПӨСӨҢ

Кулпунасың жоогазындай жаздагы,
Балбылдайсың таңкы чолпон жылдыздай.

Жалжылдашың күндүн шоола чачканы,
Тамшантасың бейиштеги үр кыздай.
Оюм туткун, жаным туткун өзүңө,
Сенден оолак кеталбаймын эч кайда.
Алгын мени кошуп шаңдуу көчүңө
Сен жок болсоң үй жок мага эч жайда.
Бооруңа тарт, жылыт мени жалжалым,
Үшүтпөсөң кайдан болсун арманым.

ЖОМОК ӨНДҮҮ

Таң атканча кирпич какпай сүйлөштүк,
Кээде жаным, шапар тептик, бийлештик.
Бирок сенин ак бетинден өппөдүм,
Кечирип кой менден өтсө билбестик.
Укмуш элең, ачылган ак гүл элең,
Чаңкай түштө көз уялткан күн элең.
Сөз айталбай канча жигит сүрдөгөн,
Бактылуумун дебедиби бир көргөн.
Ал сонун кез учуп өттү зымырап,
Азыр айтсам жомок өңдүү угулат.

ОН МИҢ ЖОЛУ

Сайрагүл бирге мактанды:

— Жашымда сүлүү болгомун,
Балтыркан эле колдорум.
Жолунан чыкпай мастыктын,
Аябастан жаштыктын
Ак кайрагын оргомун.
Күн элем көктөн көрүнгөн,
Нур элем жерге төгүлгөн.
Гүл элем жыргал багында
Көп гүлдөрдөн бөлүнгөн.
Аз болгондо ак бетим
Он миң жолу өбүлгөн!
Унчукпай күүдүл турабы,
Үркүнбай андан сурады:

— Жыргап барат жөн эле
Уккан жандын кулагы.
Болгон бекен эч жерде
Мактан сөздүн турагы?
Сүйкөнгөндөй байкалган,
Аркыттын кызыл алчасын
Ойрон бет кайдан чарчасын.
«Он миң жолу»... дедиңиз,
Өзүңүздүн эркиңиз
Өптү экен анын канчасын?

КАТ КҮТҮҮ

Сүйүү отун жандырган карегиңди
Он миң карат алмазга береминби.
Ушул күнгө унутпай келе жатам
«Сендей жигит кайда бар?» дегениңди.
Оролгонсуйт мойнума сеңсел чачың,
Ойдон кетпей кыйнады сенин атың.
Сагындырдың мынчалык өчүң бардай,
Таңда чыккан чолпондой перизатым.
Унутпасаң сөз берип антташканды,
Кур дегенде таштаба кат жазганды.

БЕШ МҮНӨТ

Өмүр өтөт учкан куштай зыпылдап,
Көргөн эмес чарчап баспай кышылдап.
Гүлдөп алгын, күлүп алгын, эр жигит,
Турган кезде сени көрүп кыз ырдап!
Өмүр чиркин кийим окшоп эскирет,
Өмүргө да иңир кирет, кеч кирет.
Ошон үчүн эстен чыкпай калат да
Селкиң менен бир отурган беш мүнөт.
Беш мүнөттөр бекер өтүп кетпесин,
Иш бүтүрбөй, карган учур жетпесин.

БИР СУЛУУГА

Чагылгандын отусуңбу, моймолум?
Мынча неге жүрөк менен ойнодуң?
Мынча неге жалыныңа кактадың?
Мынча неге жанымды тынч койбодуң?
Шылдың кылуу максатыңбы, моймолум?
Күйүп бүтүп, күл болбоюн, ойлогун:
Барабардай атом бомба түшкөнгө
Кокус сенин бир жалт карап койгонуң!
Көп кыйнабай, колуңду сун, алайын,
Күйүп өлсөм — кучагыңда калайын.

ОЙЛОСОМ МЕЙЛИ

Ачылган аппак гүл өзүң,
Ар дайым куунак жүрөсүң.
Ар дайым, мейли жалжалым,
Үйүңө таалай түнөсүн!
Эч кандай кайгы билбегин,
Кубануу болсун билгениң!
Көп ойлоп сени саргаюу
Шыбагам болсун бир менин.
Ойлосо мейли күнү-түн,
Үзүлбөйт сенден үмүтүм.

КАНАКЕЙ

Тоо кызы, Ата-Тоонун перизаты,
Артына таштап койгон өрүп чачты.
Жалт карап жалын шилеп көңүлүмө,
Сүйүүнүн тозогуна мени тартты.
Күйгүздү, куйкалады. Аябады.
Түгөнбөс азап болду караганы.
Канакей басып келип, дары берип,
Жоготсо жүрөктөгү жараларды...

ӨЧ АЛАМ

Карагаттай көзүңдү,
Кош алма бышкан төшүңдү,
Адамдын сугун түшүргөн
Ачылган гүлдөй өзүңдү
Караган сайын жашарам,
Караган сайын эс алам.
Күүлөрүн толгоп жаштыктын,
Карылык иттен өч алам.
Жашырынбай, ар күнү
Көрүнүп турчу Калбүбү.
Жайкы күндүн нурундай
Төгүлүп турчу Калбүбү.

КЭЭДЕ МЕН

Эсиңде чыгар жалжалым,
Атайы сага барганым?
Жытындай бышкан алманын
Жагымдуу сезип калганын
Мен неге сенден жашырам,
Ачылган гүлдөй татынам?
Жыттадым, канча сыладым
Жибектей жумшак чачыңдан
Кээде мен ойлоп ал кезди
Уктабай таңды атырам...

УБАГЫНДА

Кызыл гүл элең — солупсуң,
Кыз элең — жубан болупсуң.
Сыр бербей басып кетчү элең,
Солуган кезде жолуктуң.
Жалжылдабай жалдырап,
Жүрөгүмдү ооруттуң.
Убагында ар нерсе:
Убагында келбесе,
Тилегиңди эңсеген
Убагында бербесе —

Өтөт бары кайрылбай
Эскерүү калат кайгыдай.

БИЙГЕ ЧАКЫРУУ

Балбылдаган чырактай аруу кыздар,
Бийлеп көңүл ачууга барыңыздар!
Жакшы бийлеп, утсаңар мелдешкенди,
Жигит сунган гүлдөрдү алыңыздар!
Сулуу кыздар, суйкайган аруу кыздар,
Сыркоо болгон жүрөккө дары кыздар!
Өткөрбөстөн жаштыкты зер учурган
Сүйүү отун тартынбай жагыңыздар!
Аруу кыздар, күн түспөл сулуу кыздар,
Күн чыкканча бийлейли, туруңуздар!

АРМАНСЫҢ

Жибек кайда... Эски, жыртык чыттайсың.
Эми кайдан жигит мойнун жыттайсың?
Тиш шалдырап, тырыш басса бетинди,
Амур сага эми кайдан кылчайсын.
Кушмун дебе, эчак учуп талгансың,
Гүлмүн дебе, эчак солуп калгансың.
Жаш чагыңдын көргөн үчүн үзүрүн,
Жалгыз мага арылбаган армансың.

ЭМИ КАЙДА

Сен баш көкүл кезинде,
Салкын жел соккон кечинде,
Көк шибер көйкөл конушта
Айылдын чыгыш четинде,
Кучакташып отуруп
Айткан сөзүң эсимде:
— Жашынбастан чак түштө
Жолукту күткөн бак бизге.
Өзүңө берген антыма
Күбө болсун ак мисте —
Көкүрөктөн жан чыкпай
Көңүл калуу жок бизде.
Бузган тилге кирбеген,
Калп айтканды билбеген,
Чак-челекей турмуштун
Чатагын көзгө илбеген
Наристедей тап-таза
Перизат элең башкача!
Ал күндөр өттү закымдап,
Карылык жетти такымдап.
Ал түрсүн калды өмүрдүн

Батаар кези жакындап.
Эми кайдан биздерди
Кыз оюнга чакырмак.

ӨЗБЕК КЫЗЫНЫН ЫРЫ

Сен жүргөн көчөнүн чаңын
Шыпырсам деймин чачым менен,
Жуусам деймин мен аны
Көздөн аккан жашым менен.
О, боз жигит! Көк тиктеп өтпө!
Сен издеген чолпон жок көктө.
Ал мына, сенин жаныңда!
Мынчалык неге түртөсүң өрткө?
Кемсинтсең мени, кордосоң,
Керилсең, бооркеч болбосоң,
Көрбөсөң гүлүн көчөнүн,
Ыйлап жүрүп өтөмүн...

АНАРГА

Бийледик бирге кечеде...
Кандай сонун кез эле!
Кылчайбай кеткен жаштыктай
Ал учур өттү тез эле.
Көрүнгөнү төгүндөй,
Карааны калды көрүнбөй.
Кызыл нур өчүп, күбардык
Күнгөйдүн күзгү чөбүндөй.

ЭРКЕЛЕЧИ

Моймолжуган көзүңдөн айланайын,
Узун кара чачыңа байланайын.
Жабыркатса жалгыздык, келгин бери,
Жаман, суук көздөрдөн далдалайын.
Жаным бирге жаш селки Ала-Тоолук,
Эркелечи наристе бала болуп!
Бул дүйнөнүн күн жеткис жыргалындай
Жарык чачкан ак жүзүң айдай толук.
Эркелечи, чарчабай, эркелечи,
«Эс алчу кез биз үчүн эрте» — дечи!

ҮМҮТ ҮЗБӨЙМ

Көрсөңчү карап тарыхтан,
Кай жерде көңүл калышкан?
Кат жазсам жообун бербестен,
Кыйнадың мени, Алымкан.
Мен качан сени таарынткам?
Жок элең күтүп зарыккан.

Гүл сунсам албай томсоруп,
Күйгүздүң мени, Алымкан.
Гүлдөрдү карап аары учкан,
Издеймин сени алыстан,
Сен берүүчү жарыктан
Үзбөймүн үмүт, Алымкан.

АЙТСАҢЧЫ

Убада сөзүң бекемби?
Оюма салдың неченди.
Узун жомок дүйнөдөн
Убайым тартып өтөмбү?
Айыктырбай жараны,
Азаптын тагы калабы?
Жүгүргөн жетпей, тоо гүлүн
Буйруган бирөө алабы?
Азапка салбай жанымды,
Айтсаңчы бир сөз жагымдуу!

КЫЗ БАЛА

Таш эмессиң катып калган түбөлүк,
Муз эмессиң, жылуулугу түгөнүп,
Түткүн болгон күн тийбеген тескейге
Жөнүң да жок карагыдай түнөрүп.
Жүзүмгө да чымчык конот бышканда,
Алкымыңды бир тосуп кой, кыз бала!
Сагынычым тарагыча жыттайын,
Жер үстүнүн жарашыгы биз гана.
Ойлоп сени болду жүрөк жыш жара,
Өзүң болдуң, аны тилген устара.
Муздай тоңбой, жарык чачсаң күн болуп,
Айыктырчу даба сенсиң, кыз бала.

ЖҮРӨЛҮ ЭСТЕП

Жалжылдап карап турасың...
Оюмду кайда бурасың?
Жайлоодо болгон бир күндү
Унутпай жүргөн чыгарсың?
Ошондо сезген жыргалды,
Ошондо созгон ырларды,
Булакты өзүң бет жууган
Унуткан жокмун мен дагы.
Тоону биз мурда чыкпаган,
Кырларды кийик уктаган,
Көк шибер көйкөл капталдан
Экөөбүз үзүп жыттаган:

Укмуштай сулуу гүлдөрдү
Унутпай эстеп жүрөлү.

САГЫНУУ

Унутпасаң азабын айрылуунун,
Таарынбагын, сен мага таарынбагын!
Айтуу кыйын сөз менен кургуруңдун,
Көрбөй көпкө өзүңдү сагынамын.
Сагынуудан азаптуу эч нерсе жок,
Күчтүү кайгы, ал өзү күчтүү кайгы.
Отко кактап жаныңды, чокко тосот
Табалбайсың эс алып түрчү жайды.
Секунд сайын ойлоймун бир өзүңдү,
Желбир жибек, кыз эрке мүнөзүңдү.

ЖАЛТЫЛДАП КОЙ!

Көздөрүңөн, жан эркем, жалжылдаган,
Таңда чыккан чолпондой балбылдаган.
Азоо элем, канаттуу тулпар элем,
Оңой менен укурук салдырбаган.
Сени көрүп эсимден тана жаздым,
Бир ай ачка калгандай өңдөн аздым.
Курубайын ажалдан мурун өлүп,
Түшкү күндөй түз карап нуруң чачкын!
Экөөбүзгө түшкөндөй жаңыдан той,
Жел козгогон атластай жалтылдап кой!

ӨЗГӨРДҮҢ МЫНЧА

Жандырып көңүл чырагын,
Ойлойт ар ким ынагын.
Өзгөрдүң мынча, Гүлбара?
Айтар сөз таппай турамын.
Айтайын мындай чечимди,
Кадырлап назик сезимди.
Кайрадан мага бир көргөз
Кулпунган гүлдөй кезиңди!
Талгыча көзүм карайын,
Кангыча жыттап алайын!

НАЗДАН

Жигит көзү карабаса кашыңды,
Жигит колу сылабаса чачыңды,
Бүк түш анда, ыйла тынбай, жаш сүлүү,
Сени чанып, күн булутка жашынды.
Өзүңө кас кырсыктардын бороону
Үйдөн айдап таалайыңды качырды.

Жигит ар күн жүз кайталап атыңды,
Жигит сенин күтсө жазган катыңды:
Бактылуунун бактылуусу менмин деп,
Бураң белим, наздан бузбай салтыңды.
Өмүр бою түк унутпай алкап жүр
Тагдырыңа ыр арнаган акынды.

ДА БИР ЖОЛУ

Токоюнда Аркыттын жүрдүк эле
Кубалашып, суу чачышып күлдүк эле.
Уктук эле куштардын сайрашканын,
Ошол жыргал бир эле күндүк беле?
Көп жыл өттү арадан бак гүл ачкан,
Акындар да жазышты эң көп дастан.
Чач агарттык экөөбүз ар кай жерде,
Ошол бойдон көрүшпөй кайра баштан.
Жалынына сүйүүнүн күйсөк деймин,
Жайдак өткөн жылдарга күлсөк деймин.
Токоюнда Аркыттын да бир жолу
Баягыдай гүл жыттап жүрсөк деймин...

БЕРГИЛЕЧИ

Санаторий. Гүл аңкыган укмуш бак.
Дал ушундай болсо дейсиң бүтүн жак.
Көлдүн жээги, өркөчтөнгөн ак толкун
Сүлүүлүктүн ак чардагын учурат.
Жан сергиткен жагымдуу жел башкача,
Көңүлдү ачат салкын аба тап-таза.
Ким ойлобойт: «Ушул сонун жыргалдын
Күн чырайлуу гүл ыраңы качпаса...»
Бирок мына дем алууга келген кыз
Бардыгына көз чаптырып көңүлсүз
Бир сөз айтты: «Пенсионер чал өңчөй»
Бир күн турбай, кайра кетти өңү сүз.
Күндү бербей тартуу кылган күзгүсүн,
Айды бербей нурун төккөн түнкүсүн,
Баарын бербей, бергилечи жаш кызга
Жаш бозойдун жан эргиткен күлкүсүн.

ҮЛГҮСҮ БАР

Өтсүн өмүр жакшы көргөн кишиң менен,
Атың чыксын эл жактырган ишиң менен.
Жакшылыкка улам алга барсын жаштар
Жер бетине сенин салган изиң менен.
Жакшылардын етө жакшы үлгүсү бар —
Адамдарга тикен сунбай, гүлдү сунар.

Адаштырбай жолду баштап, жолдошторго
Түндү сунбай, жарык нурдуу күндү сунар.

СҮЙҮҮ ДЕГЕН КАНДАЙ СӨЗ

— Жакын деген сөз кандай?
— Эки жүрөк жанашат,
Таң жаңыдан аткандай,
Бирин-бири карашат.
— «Ынак» деген сөз эмне?
— Эки көңүл табышат.
Сый табылбайт берүүгө,
Көрсө — күйүп, жанышат.
— «Сүйүү» деген кандай сөз?
Айтчы, билсең, жалын жаш?
— Эки жүрөк бөлүнбөс,
Өмүр бою карыбас!
Жаккан өңдүү чырагдан
Жарык жолу өмүрдүн,
Көрүнүүчү ыраактан
Кубанычы көңүлдүн!
Ынтымак, достук, сый, урмат,
Жакшылыктан жаңылбас,
Өмүрдүк үлпөт, жүрүү шат,
Оңой менен табылбас!
Үмүт үзбөй жеңиштен,
Бир болууга көнүшкөн.
Таалай суусун ичип тең,
Кайгыны тең бөлүшкөн.
Иште бирге жардамдаш,
Ою бирге көңүлдөш,
Сапары бир кадамдаш, —
Ар бир бакыт төгүлбөс!
Мына сүйүү кандай сөз,
Жарыгы жазгы таңдай сөз,
Таттуулугу балдай сөз,
Кымбаттыгы жандай сөз!
Теңтуштар үчүн башкача
Бийик жана ыйык сөз,
Булак суудай таптаза,
Кол тийгиз асыл ыйык сөз!

ОЙНООР БЕЛЕМ

Акырын жорткон тоо жактан
Жибек жел сылап чачыңды,
Капаңды ойдон качырды,
Менин да көөнүм ачылды,—

Учуруп санаа булутун,
Убайым баарын унуттум...
Мен ошол жумшак жел болуп,
Сылаар белем бетинден.
Сулуулук жактан жетилген,
Ак айдан артык сезилген?
Ойноор белем чач менен
Сүйүүнүн күүсү чертилген?
* * *

Аралап тоонун гүлдөрүн
Айсулуу менен жүргөн күн,
Капа-кайгы жок ойдо,
Каткырык салып күлгөн күн
Көз алдымдан кетеби?
Ал күнгө күндөр жетеби?
Ал күндөрдү эстетип,
Ачылган гүлдөр жайнашат,
Биз жүгүргөн капталдан,
Бизди көргөн жактардан,
Биз өстүргөн бактардан
Булбулдар таңшып сайрашат.
* * *

Бак гүл ачат
жерге көрк жарашсын деп,
Бараткандар
суктанып карашсын деп.
Кыз бой жетет
ак беттен жыттаганда
Көңүлүнө жигиттин
таң атсын деп.
Кубандырат сулуу гүл
караганды,
Ошон үчүн атайы жаралганбы?
жароокер кыз
Колун бекем кармоого
жараганды.

АКБААРЫ

Алкымыңдын аппагы
Ачылган ак гүл шактагы.
Ар качан барсам көрүнбөй,
Азапка салдың, Акбаары.
Торгой тилим какшады,
Толукшуп сени мактады.
Томсоруп мени карабай,
Тозокко салдың, Акбаары.

Көөнүң башка жактабы?
Күлгөнүм сага жакпады.
Күнүгө бир ой ойлонтуп,
Күйгүздүң мени, Акбаары.
Ак алма сенсиң бактагы,
Атыңды жүрөк жаттады.
Арзыган сен деп көңүлдү
Аясаң кантет Акбаары.
Карабайм сенден башканы,
Калтардай кара чачтары
Күйгүзбөй күндөн сактачу
Көлөкөм сенсиң, Акбаары.
Чыгалы бирге чапканы
Чигити каухар пахтаны.
Чаңкай түштө көрүнгөн
Чолпонум сенсиң, Акбаары.

ДУХТАРИ ЗИБА¹

Ленинабад шаарында,
Гүл жамынган багында
Жарк дей түштү карап мага
Духтари Зиб
Көрктүү жайлоо толгон малга,
Каратегин, Жерге-Талда
Кымыз куюп, сунду мага
Духтари Зиб
Душанбанын гүлзарында
Фабрикага бардым. Анда
Ашык отун чачты жанга
Духтари Зиб
Өрүк жыттуу Исфанада,
Жибек созгон ишканада
Жылмайды мени бөлөп нурга
Духтари Зиб
Сүйкүмү көп элдүү жылга,
Жылганы өрдөп чыктым кырга
Бай кылды мени достук ырга
Духтари Зиб
Кайгы чоорун тартпай бир да,
Жыргал даамын таттым кыйла,
Тундурду бейм мени сыйга
Духтари Зиб
Заводдор көп калаасында,
Пахтага бай талаасында

¹ Духтари Зиб — сүлүү кыз.

Жалжылдайт жаштар арасында
Духтари Зиба.

КЫЗ ОЮН ЫРЫ

О, кыз бала, мени сүй,
Тандабастан мага тий.
Алсаң мына жүрөгүм,
Өзүң эге, өзүң бий.
Белиңдеги куруңмун.
Мойнуңдагы шуруңмун.
Капа кылбайм эч качан,
Ак жүзүңдүн нурумун.
Издегендей кезиктиң,
Ар нерсеге жетикмин:
Киериңе көйнөкмүн,
Кирериңе эшикмин.
Кирсең эшик ачамын,
Чыксаң бирге басамын.
Айсыз түндө жолуңа
От болуп жарык чачамын.
Базарыңа барамын,
Көтөртпөй жүгүң аламын.
Очоктон күлүң чыгарып,
Отунду өзүм жагамын.
Көркүмүн гүлдүү чагыңдын,
Көтөрчү мөмө шагыңмын.
Кышкысын жылуу үйүңмүн,
Жайкысын салкын багыңмын.
О, кыз бала, мени сүй,
Тандабастан мага тий:
Алсаң мына жүрөгүм:
Өзүң эге, өзүң бий.

АМАН ЖАР

(ЭЛДИК МОТИВДЕ)

К ы з:

Амансыңбы сүйгөнүм,
Ар күн ойлоп жүргөнүм.
Көрбөсөм да көп айлар,
Көңүлүмдө биргемин.
Эсенсиңби сүйгөнүм,
Эңсеп ар күн жүргөнүм.
Түңүлөт деп ойлобо,
Түш көргөндө биргемин.

Ж и г и т:

Аман, аман, аман жар,
Арзыганың аман бар.

Кел, кучактап алайын,
Карап турсун адамдар.
Эсен, эсен, эсен жар,
Эңсегениң эсен бар.
Жарым, сени көрөлбай,
Жүрөгүмдө кесел бар.

К ы з:

Кел, аман жар, ойнайлу,
Карасууну бойлойлу.
Тандап жыттап гүлдөрдү
Таалай жолун ойлойлу.
Бол, аман жар, турбайлы,
Бак алмасын ыргайлы.
Шагын ийип ырдайлы,
Шапар тээп жыргайлы.

Экөө бирге:

Аман, аман, аман жар,
Арзыганым аман бар.
Күйгөндөрдүн ырына
Күлбөгүлө адамдар.
Эсен, эсен, эсен жар,
Эңсегеним эсен бар.
Күлүп шылдың кылбаңар,
Күйгөн биздей нечен бар.

БОЛСОМЧУ

Төрдөн орун беришет бардык жерде,
Түгөнбөгөн көп алкыш жоомарт элге!
Таалай күнү батпастан чачсын жарык
Татынакай боз улан, келиндерге!
Кайда барсам аламын, уча, жамбаш,
Кой союлган үйлөрдө меники баш.
Бирок бул сый адамга баары бир аз,
Ардактоодон ажалың алыс качпас...
Өмүр күнүм бешимдеп барат кыйгач,
Эл сыйынан карайбас агарган чач.
Төргө чыгып «аксакал!» дедиргиче,
Улагада турсам да болсомчу жаш!

СҮЙҮҮ ЖӨНҮНДӨ ОЙ ТОЛГОО

Кээде сүйүү — таалай күнү кеч кирбес,
Кээде сүйүү — кызыл кымкап эскирбес.
Кээде качкан калтар түлкү сыяктуу,
Колго түшпөс, кууган менен жеткирбес.
Кээде таттуу Сарчелектин балындай,
Кээде кымбат дал өзүңдүн жаныңдай.
Отко түртөт, жардан алыс секиртет,

Укмуш бир күч намысыңдай, арыңдай.
Кээде сени кубандырат, жылытат,
Кээде сага күн тийгизбей курутат.
Кээде сени кактайт ысык жалынга,
Курган жаның азап тартат, уу жутат.
Кээде сени карегинен кагылтат,
Кээде сени туткун кылып багынтат.
Күзгү чөптөй саргайбай көр кээде сен,
Колго тийбей же көрүнбөй сагынтат...
Кээде жайнап бак гүлүндөй ачылат,
Кээде жарык күн нурундай чачырап.
Туругу жок тоодон соккон шамалдай,
Ойго салып, түн үйкүңдү качырат.
Сүйүү — бул бир учкул сезим кыз өпкөн,
Өзүн катып, чуу куйругун көрсөткөн.
Дүрт дей түшкөн арсыз жалын баркы жок,
Бир тартылган ширеңкедей тез өчкөн...
Сүйүү — бул бир жүрөгүңө жагылган,
Оттой күйүп, учуп өткөн чагылган.
Ырдап койдум карыптардын атынан
Сүйүп жетпей, бардыгынан кагылган...

КӨП КАРАБА

Күздө түшөт дарактын жалбырагы,
Күтөт жыгач мезгилди алдыдагы.
Жазда кайра көгөрөт, гүл жамынат,
Булбул сайрап шаңдантат ар жыл аны.
Өткөн күнүн адамга көрмөк кайда,
Жолдон кармап түк эч ким бербейт кайра.
Бырыш басат беттерди, чач агарат,
Өмүр жазы аттанат келбес жайга.
Калат сенин жаштыгың балдарыңда,
Конот булбул балаңдын чарбагына.
Көп караба суктанып андай болсо,
Көз жетпеген тоолордун ар жагына.

ЖАЛБАРБА

Тээ-тиги кырда мал жатат,
Ботосу менен нар жатат.
Мал жандууга карматат,
Малы жокту ардантат.
Ботобай, сен да мал карма!
Болбойсуң ачка ал барда.
Кичинең ичээр сүт үчүн,
Ую барга жалбарба!

ЫРЛАРЫМА ӨТҮШКӨН

Жаз элем гүлдөр жайнаган,
Бак элем булбул сайраган,
Күз айындай кубарды
Өзүм түгүл айланам...
Билбейм неге шашканын,
Агарып кетти чачтарым?
Ар жагындай Алайдын
Алыста калды жаш чагым...
Күн күйгүзгөн таштарын
Күнгөйдөгү аскамын.
Көз артпаймын бирок мен
Күлкүсүнө башканын.
Бала чагым эсимде,
Барса да өмүр бешимге,
Суктанбаймын эч кимдин
Сулуу, жаштык кезине.
Өмүр жолун баскамын,
Карыбас үчүн жазганым,
Ырларыма өтүшкөн
Тармал кара чачтарым!

ДАГЫ УШУЛ

Досторумду кучактап өптүм беттен,
Ал учурлар мен өлбөй кетеби эстен.
Салам айттым кезиккен тааныштарга,
Эңкейгенге эңкейдим ким дебестен.
Бир кишиге жамандык кылганым жок,
Эр баратса жол бөгөп турганым жок.
Келе жаткан бирөөнүн душмандыгын
Билбей туруп найзамды сунганым жок,
Каалаганым жакшылык баарыңарга:
Күн батпасын жашаган жагыңарда!
Гүл ачылып миң түркүн багыңарда,
Ырчы куштар таңшысын шагыңарда.
Айтып турам бардыгын жүрөгүмдөн,
Ырым ушул дайыма ырдап жүргөн,
Ишим ушул атамдан мен үйрөнгөн,
Алган энчим дагы ушул бул дүйнөдөн!

ДОСМУН

Эй, курдаш.
Мен дайым жашмын,
Гүл ачкан жазмын.
Улам бир гүлгө кономун,
Көпөлөккө досмун.
Суу боюнда сономун,

Бактыга масмын.
Күн астында нурга бай
Жыңалбашмын.
Жылаңайлак, ысыган таштын
Канчасын бастым.
Саргайган күзгө да,
Сурданган кышка да.
Дос эмес, касмын.
Аны жактырбасаң качкын.

ШАШЫЛБАДЫМ

Жай жүрдүм, шашылбадым максатка
Эч качан тыгылбадым баткакка.
Убара кылганым жок эч кимди,
Себеби жок мени коргоп макташка.
Жай жүрдүм, шашылбадым максатка,
Жөлөдүм, жардам бердим аксакка.
Дал ушуну чын эрдиктей түшүндүм,
Колумдан көп иш бүткөн жаш чакта.

ТИЛЕГИМ

Балдарым келсе аталап,
Балбылдайт күндөй чар тарап.
Бактылуу кездин ырларын
Аткаргым келет кайталап.
Ай чыксын, бирок, батпасын,
Аркарды мерген атпасын.
Аталап турган балалуу
Азамат көргө жатпасын...

УЗУН ДАСТАН

Атам мени мойнуна илип жүргөн,
Атамды мен ат кылып минип жүргөм.
Алып келип базардан белектерди,
Атам мени эсепсиз сүйүндүргөн.
Атам мени бооруна нечен кыскан,
Алпечтеген кийгизип көйнөк, ыштан.
Атам мага үй болгон от жагылган,
Ошондуктан чыккамын өлбөй кыштан.
Атам мени жыттаган мооку канбай,
Көздөрүмдөн бир нерсе окугандай,
Көп караган эңкейип көзүн албай
Эркелеткен жадабай өчү бардай.
Атамды мен бир күн да баккан жокмун,
Арнап ага жакшы сөз тапкан жокмун.
Жорго токуп астына тарткан жокмун,
Бейитине алкыш от жаккан жокмун.

Өтүп барам карызымдан кутулбастан,
Ата даңкын куш кылып учурбастан.
Аталардан балдарга өткөн кызмат
Айтып, жазып түгөткүс узун дастан...

АЙРЫКЧА

Көргөнүм жок кудайдын өзүн дагы,
Укканым жок сүйлөгөн сөзүн дагы.
Адам өлсө: «Кудайым алды» дешет,
Ал шордуунун биздерде өчү барбы?
Көргөнүм жок жакшыга өмүр улап,
Жоготконун оңбогон пейли тарды.
Көргөнүм жок чоң жолдо баратканын,
Укканым жок ишинин сапаттарын:
Жабыштырып эт, майды бир-бирине
Кан жүргүзүп бир жанды жаратканын.
Көргөнүм жок айрыкча кедейлерге
Кудай жактан күн чыгып, таң атканын...

ЖАШЫРАТ

Колдо болсо, убайымың азайып,
Көңүлүң да, курсагың да ток болот,
Досторуң да, тууганың да көп болот.
Бийлик жана дөөлөт кетсе колундан,
Эртели-кеч тосуп туруп жолундан,
Алың сурап, салам айткан жок болот,
Эң жакының, өзүн сенден качырат,
Тууганың да туугандыгын жашырат.

КАЧЫРАСЫҢ

Ачкың келсе жакшылап көңүлүңдү,
Ач көңүлүн курдаштын капаланган.
Өткөрбөйсүң бекерге өмүрүңдү,
Калган ишти улайсың аталардан.
Көргөн адам кубанса жоругуна,
Кубанасың өзүң да жан жыргатып.
Кирбегендей бир да мал коругуңа,
Качырасың кайгыны ырдап жатып.

НЕГЕ МЫНДАЙ

Байкап көрдүм нечен курдай,
Бир орунда көпкө турбай,
Өзгөрүлөт бардык нерсе.
Неге мындай? Неге мындай?
Түз караган түк бүрүлбай,
Сүлүү элең күн нурундай,

Кемпир болдуң жөп-жөнөкөй
Неге мындай? Неге мындай?

КУЛУБАЙ АЧКӨЗ

Жашыл төрдүн малга жайлуу конушун,
Жалгыз өзүм ээлесем дейт Кулубай.
Тоо суусунун шаркыраган добушун,
Түк эч кимге бербесем дейт Кулубай.
Кыштоого да жалгыз өзүм консом дейт,
Жалгыз өзүм үрүк болуп өнсөм дейт.
Күн астында жалгыз өзүм болсом дейт,
Жылдыздарды жалгыз өзүм көрсөм дейт,
Элди сүйбөйт ачкөз алкы бузулган,
Жарык дүйнө бүт тийсе дейт энчине
Татпай эч ким тууган жердин тузунан,
Мен жетсем дейт айдын алтын кенчине.

ЭКИ ЖҮЗДҮҮ

Түштөн мурун «мусулман»,
Түштөн кийин бузулган,
Капырды мындай ким көргөн
Калп айтып соттон кутулган?
Бир туруп мактайт өзүңдү,
Бир туруп чукүйт көзүңдү.
Бир туруп досуң менмин дейт,
Колуңду мага бергин дейт.
Бир туруп кайра келжирейт:
Үйүңдү өрттөп салууга,
Үй ичин тоноп алууга
Аттанып мында келдим дейт.
Эртең менен «мусулман»..
Кечинде капыр бузулган.
Аларда өзү байгени
Пайдаланат учурдан.

КЫЗ АЛА КАЧУУ

Эски жосун кудалашуу алдын ала,
Бирин-бири көрбөсө да эки бала,
Кол кармашат аталар, болду дешет,
Көп кездерде андайлардын иши чала.
Өмүр, Темир бир учурда үйлөнүшкөн,
Бир жүрүшкөн, бир биринен сый көрүшкөн.
Өмүр уулдуу, Темир кыздуу болушкан соң,
Ташташабы ата салтын үйрөнүшкөн...
Сүйүнчүлөп ат чаптырып бир-бирине,
Сылык сөздөр, ыйык сөздөр келди тилге:

Кол алышты, куда болдук дешти дароо
Эки жолдош жери бирге, эли бирге.
Өмүр уулу күйөө бала Темирбайга,
Темир кызы келин болуп Өмүрбайга.
Ыңаалашат, эмчек сорот, анан үйкү...
Бирин-бири билүү кайда, көрүү кайда?
Жылдар өтүп, бой жетишти аташкандар,
Жаштайынан тагдырлары чаташкандар.
Уул атасы, начар тартты, жону жука,
Көбөйүштү кыз атасын макташкандар.
Дүр-дүнүйө жалгыз ага табылгандай,
Үйдүн үстү күмүш төшөп жабылгандай.
Кирсең чыккыс, короо-жайы казынадай,
Ак алмалар жымыңдашкан багы кандай?
Бай адаты теңсинбеген жардыларды,
Байыртадан малдуу карайт малдууларды —
Барыш-келиш, урмат-сыйга жарай турган,
Колунда бар, жону калың алдууларды.
Темир четтеп качып калган Өмүрбайдан,
Той жөнүндө сөз сүйлөшүү эми кайдан...
Күбүр-шыбыр: «Темир кызы укмуш сулуу,
Жигиттер көп тузак тартып, торун жайган».
Өмүр уулу кайрат отун тамызганбы,
Кемсинтүүгө чыдабады, намыстанды.
Жолдоштордон үч-төртөөнү топтоду да,
Жөнөй берди колуктуга «алыстагы».
Түн бир убак, таттуу үйкү өкүм сүргөн,
Каалаганды алса болот өтүр төрдөн,
Ары-бери шейшебине орой салып,
Узай берди жолборс жигит кыз көтөргөн.
Арт жагынан үн угулду: «Шашпагыла.
Колукту мен. Ал балдыз кыз, таштагыла».
Көтөрүлүп бара жаткан кыз сүйлөдү:
— Ал калп айтат. Токтобостон чуркагыла.
Мени таштап, өзү качып кеткиси бар,
Уятсыздын айткан сөзүн укпагыла.
— Таштабайбыз, жүргүн дешти өзүң бирге,
Биз төрт жигит ою бирге, сөзү бирге.
Эртең менен жүз көрүшүп сүйлөшөбүз,
Биз макулбуз тием десең өзүң кимге.
Болду чечим, качты чогуу кол кармашып,
Максатына жетишти алар тоолорду ашып.

ИТ МЕНЕН МЫШЫК

Жоготчудай оңолбогон бузукту,
Баштачудай жан көрбөгөн кызыкты.

Атырылат, ашат ыргып дубалдан
Ала дөбөт көргөн сайын мышыкты.
Мышык качат. Дөбөт кубат далайга,
Айткан жан жок: «Жетет, мынча карайба».
Шордуу мышык кара жандын айынан
Талга чыгат же жашынат сарайга.
Жеткирбестен кетти дейби мазактап,
Ала дөбөт тилин салып акактап,
Туруп калат көктү тиктеп арасат.
Бүт көргөндөр шылдың кылып карашат.
Тилин билген кимдир бирөө сурады иттен:
— Өчүң бардай куудуң мынча? Эмнеликтен?
Араң-зорго тили келбей күрмөлүүгө,
Жооп кайтарды ала дөбөт үнү бүткөн:
— Бул чоңойсо, жолборс болуп, чайнайт мени,
Жан сактатпай биротоло жайлайт мени.
Андан көрө кууратайын кырчынында...
...Жашоо турмуш эрежеси бул чынында.
Адам уулу адамча жашаган жөн,
Акыл сөзүн балдарга атаган жөн.
Баатыр өтөт алдыга жолду баштап,
Тамыр жайчы ынтымак урук аштап...

БИРИНЧИ БАЙЛЫК

Айтпайт кыргыз билбестен,
Айтат кыргыз илгертен:
«Биринчи байлык ден соолук!»
Досторго «максат бир» дешкен
Айта турган сөзүм бул:
«Жаш кезде жыйган гүлдестең
Узак жылдар солбосун!
Ден соолук начар болбосун!»

КОЛУМДАН КЕЛСЕ

1

Колумдан келсе бардык иш,
Буйрук жазсам ыргалбай,
Толгоону сезип жыргалдай
Төрөмөк эне кыйнабай.
Колумдан келсе бардык иш —
Көргөзүп күндү сокурга,
Айтмакмын: «Бекер отурба.
Көз бердим, китеп окурга».
Колумдан келсе бардык иш —
Кулагын ачып дүлөйдүн
Угузуп жеңиш күүлөрүн,
Көрмөкмүн жыргап күлгөнүн.

2

Колумдан келсе бардык иш:
Кыш өмүрүн кыскартып,
Жаз өмүрүн узартып,
Башкарып күндү, айды биз,
Жашай турган чак болмок,
Жылдыз да жемиш бак болмок.

ОШОНУН ӨЗҮ

Ыргытып кыпын көздөрүн,
Түшүрүп сугун өзгөнүн.
Эргисе көккө көңүлүң
Эсиңе келбей өткөн күн...
Элден артта түрбасаң,
Эл менен бийлеп, ырдасаң.
Оорубаса эч жериң,
Эл менен бирге жыргасаң.
Алганың менен тең бассаң,
Аңтарып тоону кен казсаң,
Өсүшсө куунап балдарың,
Ошонун өзү миң дастан!
Ошонун өзү бак-таалай!
Ошону айтып мактабай,
Ошону дайым жактабай,
Ошону бекем сактабай...
Дагы эмнени каалайсың?
Эмнени бийик баалайсың?
Тийип турса күн сулуу,
Дагы эмнени карайсың?
Ынтымактуу бүлөдө
Сулуулуктун түркүнү,
Бак-таалайдын төркүнү
Бардыгынын чордону.
Андан артык ойлобо
Алтын сарай ордону.

ФРАГМЕНТТЕР

1

Таза сүйүү мөлтүр суудай башаттагы,
Унуттурат мурун тарткан азаптарды.
Ооба, сүйүү өз боюна бириктирген
Адамдагы баардык жакшы сапаттарды.
Бооркеч кылат. Сызгыч кылып жүрөгүңдү
Элге сүйкүм көргөзөт ал гүл өңүңдү.

2

Алымсынбай кулак менен укканга,
Жүрөгүмдү төшөй салсам ырыңа.
Эс аламын ыр отуна жылына,
Чөмүлөмүн көздөрүңдүн нуруна.

3

Тал жакшына башын жерге ийгенден,
Тоо жакшына күн жаркырап тийгенден.
Кыз жакшына периштедей жерде жок,
Кыбыраарга алы калбай бир көргөн,
Көзүн албай эстен танып сүйгөндөн,
Жүрөгүнөн түтүн чыгып күйгөндөн.

4

Сенин оттуу көздөрүң балбылдаган,
Кай жигиттин жүрөгүн жандырбаган.
Түткүн болуп отурам мен өзүм да
Түк эч кимге эч качан чалдырбаган.
Ая мени, кууратпа, кагылайын!
Ай жүзүңө садага чабылайын!
Айдан түшкөн ак түнүк бермет болуп,
Алты оролуп мойнуңа тагылайын...

5

Күн тийип борчук ташына,
Таң атты тоонун башына.
Алтын боёк сүртүлсүн,
Айперим, желбир чачыңа!—
Ак таңы сенин бактыңын,
Уйкудан көзүң ачкының!

6

Гүл ачылып, жыт аңкыган айларда
Суу шаркырап, комуз черткен сайларда,
Булбул таңшып, концерт берген жайларда
Кол кармашып бирге бастык, жалжалым.
Анда бүгүн эске салып не кылам
Өткөн кездин кээ бир өксүк арманын?

7

Күлүшөт кыздар, каткырышат,
Кайдадыр ойду азгырышат.
Кайгысыз жыргал жаш чагыңдын
Шарабын сүнүп мас кылышат.
О, сулуу кыздар! Силер бар жерде
Убайым чоочун азамат эрге.

8

Суктанып карап отурсам:
Туулган кыргыз журтунан
Тоос куш менен бир тууган,
Көпөлөк сенсиң кулпунган!

9

Он айланып тиктейсиң,
Оңдомуш болуп жакамды.
Түндө да мени издейсиң:
Төшөгүмдө жатамбы?
Мынчалык кимден кызгандың?
Мен алмасы багыңдын,
Бир сен үчүн бышкамын!

10

Сүрөтүң сулуу кайыңдай,
Ана бээнин тайындай.
Жадырайсың башкача,
Гүл жыттуу кыргыз жайындай!

11

Бара жатсаң жумушка,
Мен ыраазы турмушка.
Ойлоймун. «Күндөн түшкөн да
Укмуштай сулуу бир нуска!»
Келе жатсаң суу алып
Тал чыбыктай буралып,
Татынакай мүчөңдү
Турамын карап кубанып.

12

Көчөдөн мени өтөөр деп,
Көз нурун таштап кетээр деп,
Терезеде турасың:
Сүйгөнүн чануу бекер кеп.

13

Ачылган күндөй жаркырап,
Сен күлсөң көөнүм ачылат.
Караңгы үйдүн төрүндө
Сен өзүң күйгөн шам чырак!

14

Күн нуру менен бирдейсиң,
Килемге түшкөн түрдөйсүң.
Анан неге, жалжал көз,
Мени карап күлбөйсүң?

15

Коңулга башың катпастан,
Бекинип үйгө жатпастан,
Ачыкка чыккан сүйүүнү
Айтпайт эч ким: «Дат баскан»
Чыныгы сүйүү чирибейт,
Эскирбейт, сүттөй ирибейт...

16

Сен менин сүйүү дайрам толкуп аккан,
Сен менин сүйүү көлүм чалкып жаткан

Сен менин жайкы салкын, жумшак желим,
Желбиреп жан жыргаткан бардык жактан!

17

О, жаш сулуу! Мени мынча карайсың?
Дейт бекенсиң: «Сен эмнеге жарайсың?»
Билем, билем, менден бир аз жаш жанга
Жагына албай ар күн чачың тарайсың...

18

Орундалып оюбуз,
Өтүптүр эчак тоюбуз.
Торго түшкөн туйгунмун,
Тамашаны коюңуз.

19

Жетимиш жашты унутуп,
Көп ойлойм сени уу жутуп.
Жазамын арман ырларын,
Көзүмдүн жашын кылгыртып.
Азабың тарттым билбейсиң,
Алымды сурап келбейсиң.
Мынчалык неге бооруң таш,
Кезиксем салам бербейсиң?

20

Көп карап оттуу көзүңдү,
Унутуп калам сөзүмдү.
Балбылдаган көздөрдөн,
Алчудан бетер өчүмдү, —
Карачу болдум чарчабай,
О, сулуу бышкан алчадай!

21

Кылтылдап басса келишкен,
Кыздардан башка периштем!
Жагымдуу айткан ар сөзү
Шампандан артык мен ичкен.
Кегелес бою сымбаттуу,
Сулуудан сулуу периштем!

22

Жаркыраган ачык асман бүгүн жок,
Кабак чытып үтүрөйт туш тарап.
Чыт көйнөкчөн сергип баскан бүгүн жок,
Турган күн жок терезеден кыз карап.
Булут каптап, туман басты дүйнөнү,
Мал баккан эл жем, чөп ташып дүрбөдү,
Кайда кетти короодогу Атыркүл?
Кайда менин жүрөгүмдүн сүйгөнү?

23

Өткүр болгун кыздар менен сүйлөшсөң!
Күлкү кылат катылбасаң, тийбесең,

«Кунары жок байкуш» атка коносун,
Көөнүндөгү ала куртун билбесең.

24

Артык не бар адамды жакшы көрүүдөн?
Өмүр бою кетээр эмес көңүлдөн:
Жакшы көрүп жалжал көздү өпкөн кез,
Ал укмуш күн алтын нуру төгүлгөн!

25

Агарды чачым, сакалым,
Кийгизип кебин атанын.
Кыз-келин менден уялат,
Кандайча көңүл ачамын?
Жаштыкты ченеп аз берген,
«Жараткан», сага капамын.

26

«Атка бергис кунан бар,
Кызга бергис жубан бар».
Ушул жагын ойлошсун,
Үйлөнүүчү уландар...

27

Кайда сенин калтар кундуз чачтарың?
Кылтылдашың, тузак тартып басканың?
Кайда менин жаркыраган жаш чагым?
Азыр ага окшошпоймун, башкамын.
Өмүр чиркин бир атылган ок тура,
Өткөн жаштык кайра келмек жок тура...

28

Эскирсем да мен өзүм,
Баягы бала мүнөзүм.
Мүнөзүм ээлеп алганбы?
Жаш кездин куунак дүйнөсүн?
Картайсам да мен өзүм,
Картайбайт жазган ыр сөзүм.
Өзгөргөс, өчпөс боёктор
Ырыма өтүп жүрбөсүн?

29

Жашаш керек түк саргайбай, арчадай,
Сүйүү керек сүлүүлүктү чарчабай.
Сүлүү кызды мөлтүрөгөн алчадай,
Сүйгөндөй сүй ары-бери калчабай!
Өтөт сызып жаш өмүрүң арманда,
От чачуудан калсаң кумар таркабай.

30

Качкан куш мисал, о мезгил,
Калтырдың мынча көңүлдү?
Өчүрдүң кызыл өңүмдү,
Бүтүрдүң мүлжүп сөөгүмдү.

Бирок менин ырыма
Тишиң өтпөйт. Төгүнбү?

31

Тоо бар жерде тескей да бар күн тийбеген,
Күнгөй да бар алтын түспөл нур төгүлгөн.
Куунак өмүр сүргүң келсе нурду кара,
Көлөкөгө орун бербей көңүлүңөн!
Күүгө келтир, обонго сал жашыл төрдүн
Жыпар жыттуу гүлүн терип кыз жүргөнүн!

32

Жел козгоп бир аз башын жай,
Турбайбы шаңдуу жашынбай.
Кырчын тал — миң сан чырпыктар
Кыздардын сулуу чачындай!
Көркү, сыны тамаша
Кайыңдар катар жанаша,
Бой жеткен кыздай ар бири
Боз улан кокус караса!

33

Боз жигитке сылык бол, силкип какпай,
Кокус калса бир жерден иши жакпай.
Эгер сунса жок дебей, алгын колун,
Кардан муздак сөз менен бетке чаппай.
Адам уулун кордосоң, кор болосуң,
Кадырыңды сыйларга киши таппай.

34

Сенден эч ким эч качан корунбасын
Сен өзүң да турмуштун торундасың.
Киши болсоң сөзүңдөн сенин айткан,
Түк эч кимдин көңүлү оорубасын.
Жаман десең жолдошту жакын жүргөн,
Андан жаман бирөөгө жолугасың.

35

Өзгөрбөгөн калдыбы?
Өзгөрөт экен бардыгы.
Өзгөрбөй келет бир гана,
Адамдын ичи тардыгы.
Колуңдан келсе тар болбо!
Кыйшык көз кырсык тар жолдо.

МЕНДЕ ЖОК

Күнү жок тойго барбаган,
Күнү жок мөөрөй албаган.
Жигиттер азбы күндө мас,
Жеп, ичип тынбай чардаган?
Ээрчиген жокмун аларды,
Алардан үлгү аламбы?

Коюн союп багылган,
Өзүнөн чоңго жагынган,
Кошоматчы жок эмес
Конок күтүп чабылган.
Андан биз нени кызгандык?
Караган жокмун ич тарып.
Өзүн өзү мактаган,
Өзүн өзү жактаган,
Ойлогону атак-даңк,
Кабары жок башкадан,
Мансапкордук жоргосун
Мен эч качан бакпагам.
Кем болбос үчүн байлардан,
Мал жыйбадым ар кайдан.
Кедейликтен кайгы жеп,
Мен эмесмин саргайган.
Болду деп улук аз күнгө,
Суктанбадым эч кимге.
Көп көрдүм эрди чиренген,
Мен өзүм деген бир элден.
Баа жеткис түркүн байлыгы
Үйүнө батпай тирелген...
Карадым качан суктанып?
Менде жок андай ич тардык.

КАЙДА КЕТКЕН

Кимдин кимге ишенгенин,
Кимдин кимге берилгенин.
Билсе билээр көргөн адам,
Кимди-кимдин жеригенин...
Ишенүү да, берилүү да
Убактылуу, мен ушуга
Ишенемин: киши дайым
Даяр турат бузулууга.
Кимди көрсөм сүйлөйт бүрүп.
Кайда кеткен түруктуулук?
Жалындап сүйүү,
Жалбырттап күйүү
Бараткансыйт унутулуп?

САКТАН

Өтүкчүнүн өтүгү жыртык болот,
Манасчынын өз үйү тыптынч болот.
Жаны таттуу өтө сак Сергекбайдын,
Үй ичинде ар күнү кырсык болот.
Акыйкаттын жолунда иштегендин,
Он кишинин тогузу кыйшык болот.

Сууга жакын жашаган суусап өлөт,
От жанынан турбаган муздап өлөт...
Билүү кыйын жел согот кайсы жактан,
Кырсык келет эч кимден айттырбастан.
Ойлой берет дайынсыз, корко берет,
Акылынан адашып, бакты качкан.
Эркин иштеп, калыс жүр, калыс сүйлө!
Жек көрүнөт айылга кыйшык баскан.
Кулагыңа түй сөздү атаң айткан!
Жаман ишти эл сүйбөйт. Андан сактан!

КАЙРАТТУУ КИШИ

Өлүм барын тоготпой,
Өлөөрдү ойго жолотпой,
Кайраттуу киши жалтылдайт
Курчутулган болоттой.
Ак шумкар куштай баркылдап,
Алга карай талпынат.
Күнүгө жаңы иштерге
Кызыгуусу артылат.
Бардыгы турат көңүлдө
Эч качан тойбойт өмүргө.
Балдарды жүргөн көрсөм дейт
Бак-таалайдын төрүндө!

АКСАКАЛ

1

«Орозбеков» көчөсүндө бара жатам,
Орозбеков жөнүндө ойго батам.
Кимдир бирөө сурагансыйт «О, бул адам
Бул жерлерде жүргөн качан, болгон качан?»
Айтсам деймин,
Жазсам деп,
Мактоо сөздүн берметин чачсам деймин.
Орозбеков кимдигин билүүчүгө
Барактарын тарыхтын ачсам деймин.
Күчүм жетпейт,
Сөзүм жетпейт,
Эмне кылам?
Чымырканып көрсөм да улам, улам,
Батыналбай, даай албай мына кара
Сыя болуп кагазга араң жугам.

2

Жыйырманчы жылдардын аягында,
Отузунчу жылдардын баш жагында.
«Орозбеков!»— дечү эле кубангандан
Аны көргөн тоолордун таштары да.

Дарактын башы шуудурап,
 Талаада торгой чулдурап,
 Жибек жел элпек жүргөндө
 Жайкы түндү башкарган
 Жылдыздар тарап асмандан,
 Таң куланөөк сүргөндө,
 Ак жуумал жүздүү, далдайган,
 Жылдызы жанган маңдайдан,
 Сакалын кырган, мурутчан,
 Шамдагай, чыйрак бир адам
 Дырылдатып мотоцикл ойнотуп,
 Фрунзенин чаң көчөсүн,
 Тар көчөсүн ойготуп,
 Көп эшиктин алдынан өтөөр эле,
 Таң атканын кабарлап кетээр эле.
 Жумушчулар жумушка бара жаткан,
 «Орозбеков аксакал!»—дешээр эле.
 Оттуу көзүн,
 Ак жүзүн
 Көргөмүн мен,
 Угуп жүргөм аксакалдын
 Жөн-жөнүн мен:
 Кедейлерди жактаган эрдигине
 Көңүлүмдү көп жолу бөлгөмүн мен,
 Ага келчү акыйкатты издеген,
 Ага келчү эл кызматын иштеген.
 Калыстыктын кылычындай курч эле,
 Күнөөсү жок бир да кылды кеспеген.
 Иштеген иши,
 Айткан сөзү
 Так болчу.
 Эл дегенде алды-артын ойлоп сак болчу.
 Партияга ой-пикири Түштүктүн
 Чаң жукпаган пахтасындай ак болчу.
 Сакчы болчу эл энчисин күзөткөн,
 Уста болчу кыңыр ишти түздөгөн.
 «Бизди курган Орозбеков болчу»—дейт
 Даңгыр жолдо «Волга» менен биз өткөн.

3

Ак-Суу, Токмок, Караколдо, Нарында,
 Жалал-Абад, Кызыл-Кыя шаарында,
 Өзүн көрбөй, атын араң угушкан
 Эл жашаган кыштактардын баарында
 Ал баратса астын тосуп түрүүчү
 Астын тосуп эл арыз-муңун сунуучу.
 Чындык үчүн чын туулган эр эле

Убактын тургай,
 Жанын курман кылуучу.
 Ажыдаар көрсө колго кылыч алуучу,
 Ажалга да тике карап баруучу.
 Элге кастык кылышкандар тобуна
 Чабуул коюп, чаң-тополоң салуучу.
 Ал барган жерде жаман ойлуу жашынган,
 Андан качкан эл багына таш урган.
 Бай-манапка, басмачыга калганда,
 Арстан эле атырылып качырган.
 Аксакал биздин атабыз деп сөз салчу
 Бай-манаптан кордук көргөн, жанчылган...
 Өзү дагы малайлыктан эзилген,
 Өз башынан далай күндү кечирген.
 Ошон үчүн бооркеч эле элжиреп,
 Эмгекчи ага бир туугандай сезилген.
 Эч нерсени аячу эмес кезиксе,
 Колунда жок жетим менен жесирден.

4

Ал жылдарда түшүнбөгөн бар эле,
 Алар үчүн жол кең эмес тар эле,
 Жеке менчик адаштырчу далайды,
 Жактаганы кызыл дан эмес чар эле.
 Түшүнүгү аз кээ бир, кээ бир адамдын,
 Алды жагы кулап өлчү жар эле.
 Ошолорго Орозбеков айтканын
 Угуп жүрүп өттү менин жаш чагым:
 — Ачпасаңар көзүңөрдүн пардасын,
 Куубасаңар пейил тардык шайтанын
 Курсак тойбой, куурап калуу турган иш
 Дал өзүндөй ным көрбөгөн арчанын.
 «Өкмөт бизден алып коёт» дейсиңер,
 Мал бакпастан кандай оокат жейсиңер?
 Өрдөк, тоокту жоготуп да салдыңар
 Бардан бетер сыйкырлап шорпо берчиңер.
 Эгин эгип, дан салып,
 Кой семиртип мал багып,
 Көбөйүү улам энчиңер
 Салт эмес беле илгертен?
 Азайбайсың, туугандар,
 Ак эмгек байлык кенчиңер!
 Жоктун жолу тар,
 Жоктун түбү зар.
 Жок болсо сага да, мага да жок,
 Бар болсо сага да, мага да бар.
 Эшигин пейилдин кең ачсаңар,
 Малды көбүрөөк баксаңар —

Көбөйүп эт, май, сүт,
Жегилик бүт,
Тоюнат бардык ачкаңар.
Ачпаса эле курсагы
Ыйлашпайт жаш балдар
Өкмөткө да жетет,
Өзүңө да жетет.
Жакырчылык алыс качып,
Жокчулук үйүңөн кетет.

5

Абдыкадыр өз аты
Орозбеков атак-даңкы,
Жаш кезинен «аксакал» деп атаган
Жакшы көрүп сыйлаган кыргыз калкы
Бийиктик жактан Ала-Тоодой бар эле
Биринчи төр аганын кадыр-баркы!
Өнүп, өскөн ак пейил кыргыз жеринен
Азамат бир ак жигит эле керилген
Ал коммунист эл атасы болучу,
Эл ырына жүрөгү менен берилген
Октябрдын шаңдуу туусун көтөргөн,
Ленин ишин аткарам деп көшөргөн!

ЭНЕНИН ЖҮРӨГҮ

1

Күн чыгыштын гүлдөрү көп багында,
Булбулдары сайрап тынбайт шагында
Күн чыгыштын жомогу көп, ыры көп,
Ким эңсебейт уккан сайын уксам деп.
Ошол өңдүү жомоктордун айтылган,
Же сүрөттүн эчен кайра тартылган
Бир чыгар? Мен кайталап олтурам,
Эчак өткөн окуяны сөз кылам...

2

Күн чыгыштын элдеринин биринде
Күн уяга камынганда кирүүгө
Күндөй жаркын үйдөн чыкты жаш сулуу,
Өзүн сезип күндөгүдөн бактылуу.
Көчө менен эшигинин алдынан,
Көрктүү бозой көңүл отун жандырган
Өтүп барат жал-жал карап токтолбой,
Кызды көрүп жаш жигитче шоктонбой.
Кашы кара, көө сүрткөн ким чарчабай?
Көзү кара өтө бышкан алчадай!
Буудай ирең, келишимдүү шыңга бой,
Бир караган көңүл чалкып тойгондой!

Сөз каткан жок, күлгөн да жок ырсактап
 Бирок кетти кыз жүрөгүн кылтактап.
 Жүрөгүнүн арт жагынан кыз чуркап,
 Жетип кармап, жаш бозойду кучактап...
 Жашын төктү: «Койгун тирүү жанымды,
 Сени көрүп кечтим ысык жалынды.
 Жүрөгүмө чок ыргыттың, тутанды...
 Уу сүйүүнү жалгыз өзүм жутамбы?»
 Жигит айтты: «тике кара көзүмө!
 Ишенбеймин, ишенбеймин сөзүңө...»
 Кыз сурады: «ишенесиң не кылсам?
 Көлгө түшсөм, там башынан жыгылсам...
 Жигит айтты: «ишенбейсиң, эгер, сен
 Өз энеңдин жүрөгүн сууруп келбесең».
 Кыз жалынды тура түргүн ушундай...
 Үйүн көздөй чуркап четти тызылдай.
 Ал чуркады ылдамыраак күлүктөн,
 Сен кимсиң деп сурабады жигиттен.
 Сурабастан эли-журтун, улутун...
 Сурабастан аты-жөнүн, уругун...

3

Үйгө кирди, алды кара шамшарды,
 Сөзгө келбей эне кардын аңтарды,
 Салып колун тапты чеңгел жүрөктү,
 Сууруп тартты... түгөнгөн кыз түгөттү...
 Чуркап чыкты... жигит кеткен ыраактап,
 Кыз жүгүрдү этек-жеңи булактап.
 Мүдүрүлдү сыр көргөндөй жолунан,
 Жыгылганда жүрөк түштү колунан.
 Кыз туралбай өз тизесин кармады,
 Чаңда жаткан жүрөк ага жалбарды:
 «Жаным кызым, кагылайын эрмегим,
 Ташка тийип, оорудубу бир жериң?»
 Энесинче карегинен кагылды,
 Элжиреген аёлуу сөз табылды,
 Сөз кылбады кызы бычак салганын,
 «Сүйүү» үчүн курмандыкка чалганын.

4

Күн да батты, ай асманга тоголду,
 Жигит узап, баткан күндөй жоголду.
 Бир кылчайып кайрылган жок артына,
 Караган жок сүйгөн кыздын дартына.
 Тизең сенин сыйрылдыбы деген жок,
 Жапа чегип, бирге кайгы жеген жок.
 Кейип-кепчип энесинин жүрөгү,
 Ошол гана кетпей бирге түнөдү.

Назик добуш кулагынан кетпеди,
 Ар күн кечте кыз ал үндү эңседи:
 «Күмүш кызым, жаркыраган чолпонум,
 Күзгү гүлдөй солосуң деп коркомун...»

5

Баарыңардын энеңер бар билемин,
 Тыңшасаңар көкүрөгүн эненин:
 «Уулум, кызым, уулум, кызым» деп кагат
 Ал жердеги жебеси алтын чоң сагат.

ТААЛАЙЛУУ (ЛЕГЕНДА)

1

Бизден мурун илгери бир бактысыз,
 Төрөлгөндөй көрүндү убактысыз.
 Эч нерсеге жетишпей өмүр сүрдү
 Кыркка жашы чыкканча өзү жалгыз.
 Ал ойлоду мен шордуу, мен бир карып,
 Мен жолоочу бараткан арып-азып,
 Мага келип жанашкан алда шордуу
 Эмне керек шордууга аял алып?..
 Кеберсиди ачтыктан эриндери,
 Тамтыгы жок самтырак кийгендери,
 Философтой кайгырып олтурганда
 Мына мындай башына бир ой келди:
 — Эч нерседен кайгысыз бактылуу ким?
 Хан менен бай, илимпоз билген илим.
 Жашайт чыгар жыргалда убайымсыз,
 Өткөн сайын өмүрү болуп ширин.
 Ал ойлонду көрмөктү таалайлууну,
 Издеп аны, бойлоду далай сууну.
 Байга барды, эңкейип айтты салам:
 — Билбейсиз го, байым сиз кайгырууну?
 Жылдызындай асмандын малыңыз көп,
 Көлүңүздө сүзүшөт аккуу, өрдөк.
 Акчаңыз бар эсепсиз, ал ошончо
 Канча болсо сан жактан жердеги чөп.
 Сиз билбейсиз ачтыктын эмнелигин,
 Тийген күндөй жаркырайт сиздин кийим.
 Убайымсыз жашайсыз жаш баладай,
 Жыргал турмуш сиздеги кандай ширин!
 Ачуу күлүп анда бай айтты муну:
 — Сен сүйлөйсүң кайдагы бактылууну?
 Кайгы менен өмүрүм өтүп барат
 Ойлой, ойлой бул малды арттырууну.

Мал көбөйдү, багууга чөп жетишпейт,
Карабаса, ууру алат, карышкыр жейт.
Барган сайын көбөйүп көз арткандар, —
«Мал деп жүрүп кепинсиз өлөт бул» дейт.
Менден артык баюуну ойлогон бар,
Ал турганда күн сайын кайгым артар.
Мал көп болсо, ошончо душмандарым,
Тынчым кетер ойлонуп, уйкум качар.
Андан ары томаяк ханга барды,
Он бүгүлүп эңкейип тура калды:
— Ассалоому алейкум, алдаяр хан!
Бул дүйнөдө сизде да арман барбы?
Коркпогондор кудайдан — коркот сизден,
Каалаганды аласыз ар күн бизден.
Жалгасаңыз жашашар кайра баштан
Жашы жетип өмүрдөн үмүт үзгөн.
Каарыңыздан кара таш талкаланар,
Сүрүңүздөн кезиккен шер жалтанар.
Хандын ханы баатырдын баатыры деп,
Атыңызды чыгарып айткандар бар.
Көктө кудай, жерде бир өзүңүз бар:
Тетир баскан тентекти тезге салар.
Кылычыңыз жалт этсе, күнөөлүүнүн
Шактан түшкөн алмадай башы кулар.
Таалайлуусуз, алдаяр, адамзаттан,
Кайгы билбей эл сурап жыргап жаткан.
— Жок, — деп айтты хан анда тура калып,
Менмин күндө кайгыдан азап тарткан.
Эл бийлесем, элден көп менде түйшүк,
Каламын деп тагымдан бир күн түшүп,
Коркконумдан уктабай түн катамын,
Убайым жеп күнүгө жүрөк үшүп.
Мендей тартпайт азапты эч бир карып,
Этим жашык карачы — өңүм сарык,
Өткүр болсо кылычым — жоо бар күчтүү
Бак талашчу элиме бүлүк салып.
Андан ары жөнөдү ойчул кедей,
Издегени бир жерде бар эмедей —
Жетип барды илимпоз бир кишиге,
Кыроо түшкөн башына күз келгендей.
— Ассалоому алейкум, окумал жан,
Сүйлөгөндө сөзүңө эл таң калган,
Не бардыгын дүйнөдө бүт билесиң,
Айтчы, кары өмүргө жоктур арман?
Шашып айтты илимпоз: көп арманым,
Нечен ирет бир күндө кайгырамын.

Жыргаган аз, куураган — таруудан көп,
 Тең көрбөгөн тагдырга таарынамын.
 Бир кишиге жамандык кылганым жок,
 Бала кезден окудум, болбодум шок.
 Адам түгүл, айбанды таарынтпадым,
 Аңчылык да кылбадым, атпадым ок.
 Кур эмесмин душмандан ошондон да,
 Жактаган аз, көп болду каршы мага.
 Кээ бирөөлөр күнөөнү менден көрөт
 Жер титиреп, дубалы жарылса да.
 Бир жыңылык тапсам деп убарамын,
 Эгер тапсам — кубанбай, кубарамын.
 Ушакчылар шыбырап, хан чакырып,
 Кылмыштуудай ар дайым сураламын...

2

Төгөрөктүн төрт бурчун кыдырып бүт,
 Таалайлууну табуудан үмүт үзүп,
 Карып кедей карадан келе жатса,
 Капталынан бир добуш чыгат күңүрт.
 Карай салса бир ырчы жакын келген,
 Чыкса керек бечара алыс жерден?
 Араң шилтейт аягын арык аттай,
 Көз киртейип, өң кеткен кайран эрден.
 Комузу бар колунда үч ичектүү,
 Өзү араң турса дагы сөзү күчтүү:
 — Кайдан келе жатасың, максатың не?
 Өңүң азгын ичинде кайгы күчпү?
 — Таалайлууну издеген бир жан элем,
 Жер калтырбай кыдырып кайтып келем.
 — Айтчы кана, таптыңбы таалайлууну,
 Эр окшойсуң бир ойчул көлдөй терең?
 — Жок, таппадым, эч жерден издеп жүрүп,
 Келе жатам, табуудан күдөр үзүп.
 Таалайлуу жан жок окшойт жер жүзүндө,
 Арман көп дейт кишилер эчен түзүк.
 Ырчы күлдү айтуучу сөзү бардай,
 Бир аз түрдү сөздөрдү тандагандай,
 Анан айтты: карагын өз айлыңдан,
 Мындан ары эч кайда издеп барбай.
 Эл бар болсо суу аккан ар бир жерде,
 Таалайлуулар жүрүшөт эл ичинде.
 Кайгы-капа билбеген чын бактылуу
 Ынтымактуу жашаган үй-бүлөдө.
 Кедей түрдү ырчыдан көзүн албай
 Издегени кокустан табылгандай.
 Кымыз жуткан сыяктуу боло түштү
 Чаңкагандан кургаган байкуш таңдай.

3

Ошол кедей издеген таалайлуу жан,
 Жер бетине түшкөндөй күндөн-айдан,
 Биздин күндө жаралды өсүп-өндү,
 Көргөн сайын бүт дүйнө калгандай таң.
 Таалайлуулар — Советтик кишилер да,
 Бир туугандай жашашкан ынтымакта.
 Ынтымактуу үй-бүлө — советтик эл,
 Жыргал үйүн тургузган гүлдүү бакка!

КАНЫШБЕК

(ЛЕГЕНДА)

Ысык-Көл эне бизге байыртадан,
 Биздин эл өнүп-өсүп жайытынан,
 Жай алган күнгөй-тескей өйүздөрдөн,
 Күн менен бир мезгилде оту жанган!
 Мал жайган өзөн бойлоп, көчүп-конгон,
 Эр жетип боз балдары, кыз чоңойгон.
 Таанышып бозой селки көч үстүндө,
 Байланган бир бирине, ашык болгон!
 Ошондой өтө кызык окуядан,
 Сүйлөгөн бирин мага кылып баян
 Карыган, Арстанбаптык Арапбай чал,
 Укканын унутпаган, жаңылбаган.
 Көп уккан жаш кезинен карылардан,
 Кабардар эчак өткөн кылымдардан.
 Ишенет укканына, айтат аны,
 Айтпаган өмүрүндө эч бир жалган.
 Жазамын укканымды Арапбайдан,
 Сөз салам жүз жылдардан, алда кайдан.
 Же жомок, же болгон иш, билбейм анык,
 Сезилет ошондо да көз жаш, арман.

1

Тескейин Ысык-Көлдүн жердеп Мундуз,
 Кийбеген уулу суусар, кызы кундуз.
 Көңүлүн эч бирөөнүн бурмак эмес
 Андагы ал өткөргөн күүгүм турмуш.
 Жок болчу каткан мүлкү, алтын- зары,
 Жок болчу жайык толуп жаткан малы.
 Бар болчу бойго жеткен кыз баласы,
 Суктанып сөз кылышкан журттун баары.
 Каштары чабалекей канатында!
 Чачтары кара жибек зер чачкандай!
 Көздөрү түн ичинде от жаккандай!
 Ак жүз жаркып турат таң аткандай!
 Моюну ак копшоп койгон сыйда талдай,
 Алкымы сүткө түшүп агаргандай!

Ар кандай айта берсе эп келчүдөй,
 Албырат эки бети кан тамгандай!
 Жарашкан кымча бели шыңга бойго,
 «Жүрсөчү ойноп, күлүп тойдон тойго,
 Эби бар эркелесе мейилинче»,
 Көргөн жан бул пикирди келтирди ойго.
 Тургандай түндүгүнөн тиктеп жылдыз,
 Үйүндө жанды шамдай ал сулуу кыз.
 Канышбек анын аты, нүрүн төккөн,
 Келгендей күндөн түшүп өзү жалгыз.
 Суу акты шылдыр кагып жылгалардан,
 «Канышбек!.. Канышбек!» — деп комуз чалган.
 Чамынды тоо шамалы ойдон, кырдан
 «Жетмек жок, жетмек жок» — деп уңулдаган.
 Мундуздун үйү бурду эл көңүлүн,
 Бир көрүү ошол үйдүн эшик-төрүн.
 Тилеги болуп калды далай жаштын,
 Ошол үй эңсегендей жигит гүлүн.
 Келишти чиренишкен байбачалар,
 Калыңга айдап берер малы барлар.
 Келишти улуулары, аталары,
 Башкарган, өкүм өскөн боз уландар.
 Атказып, ат алышты бир да тынбай,
 Жолоочу кыйгач өтпөй бир кайрылбай.
 Кылчактап ким болбосун карап кетет,
 Ал үйгө жашынгандай күн менен ай!
 Канышбек көрсөтпөдү күндөй өңүн,
 Келгендин карабады бир да бирин.
 Байлардын кызыкпады байлыгына,
 Улук деп тоготподу бийдин бийин..
 Эч бири сылаган жок кара чачын,
 Көргөндөр көңүлү жок көз карашын.
 Корунуп кушту көргөн кекиликтей,
 Сезишти жоготкондой бакыт ташын.
 Таң атты эчен жолу, күн да батты,
 Жуучулар келип жатты, кетип жатты.
 Карашкан көздөр сүрайт Канышбектен:
 — Каалайсың эми кайсы азаматты?

2

Айылда келгин бала жүрчү көптөн,
 Жаргак шым, куур тончон жүдөбөстөн,
 Келгенин кайсыл жактан жан билбеген.
 Түшкөндөй ал бул жерге түндө көктөн.
 Жок болчу ал байкушта, ага, тууган,
 Бир жанын түйшүк менен бага турган...
 Ар кимдин отун жагып, күл чыгарып,
 Жумшаса, кайда болсо бара турган.

Буттары жан карагыс туурук, кесик,
Канаткан тикен кирип, чөңөр тешип.
Мойну кир, колу кычы, көз киртейген,
Качкандай бечарадан таалай безип.
Жок бирок, оттой күйчү анын көзү,
Жебедей өткүр болчу айткан сөзү.
Капкара көө сүрткөндөй каш астынан
Көрүнүп турар эле эр мүнөзү.
Сөз айтса ал бирөөгө оозун ачып,
Жарк этип азгын өңү жарык чачып,
Көрүнө калган өңдүү болор эле
Жашынган акыл көлү толкуп ташып.
Бир күнү өз үйүнө Мундуз аны
Чакырып, теги-жайын сураганы:
— Уулусуң ким дегендин? Өз атың ким?
— Билбеймин. Сурабаңыз кайдагыны.
Атам ким? Айткан эмес эч ким мага,
Энем ким? Болгон бекен? Болсо кана?
Көрбөгөм бир да бирин көзүм менен,
Аттары чалынбаган кулагыма.
Айыл жок беш-он күнү мен жүрбөгөн,
Эшик жок тоочу сурап мен кирбеген.
Барбаган, кыдырбаган жерим да жок,
Жетимдик кенедейден жетелеген.
Жокчулук жаш дебестен токуп минген,
Камчысы көкөй кескен, жонду тилген,
«Куу жетим», «шүмшүк» деген сөздөн башка
Укпагам өз атымды түк эч кимден.
— Тентипсиң, — деди Мундуз, кеттим аяп,
Басыпсың көп жолдорду жылаң аяк.
Айланган түнөгү жок кыз экенсиң,
Андыктан сенин атың болсун Саяк.
Канышбек чочуп кетти Саякбы деп,
Көзүнөн көзүн албай калды тиктеп:
Жаркырайт бет алдында жапжаш бозой —
Сүйкүмдүү, чыйрык, өктөм, илгир элпек.
Аёнун чогу түштү көңүлүнө,
Тутанып жалбырттачу күндөн күнгө.
— Бечара! — деди сулуу өз ичинде,
Карады атасына үмүттөнө.
— Бечара, — деди кой көз кайра баштан,
Ким сени мынча жанчкан аябастан?
Эмнең кем жүргөндөрдөн? Жетимсиң да.
Ата-энең кайда качкан карабастан?
Кызынын оюн дароо кармагандай
Үй ээси айта салды мына мындай:

— Кааласаң биздин үйдө жүрө бергин,
Сүйөмүн, эркелетем өз баламдай,
— Куп! — деди жетим Саяк сүйүнгөндөн,
Кызарды эки бети тамылжып өң,
Көрүндү Канышбектин кубанганы,
Күйүмдүү от чагылган көздөрүнөн.
Заматта жетимдиктин түнү кетип,
Чыккандай боло түштү күн жарк этип.
Аталуу, үйлүү-жайлуу болбодубу,
Кийимге, аш-тамакка колу жетип!
Жылынды тонгон бою жаз келгендей,
Табылып жоголгону, сүйүнгөндөй,
Көңүлү көтөрүлдү, жакырчылык
Түбөлүк ушул бойдон жеңилгендей.
Жабагы таакы жүнүн таштагандай
Таштады куур тонун. Көрчү кандай:
Нур түздүү, күн чырайлуу жигит болду,
Ар кандай сулуу көрүп суктангандай.
Биринчи бет келишип көрүшкөндөй
Жашырбай, жашырынбай эч бирөөдөн,
Канышбек Саяк экөө жаны бирдей
Бөлүшүп жеп жүрүштү бир нанды тең.
Жүрүштү иштеп, ойноп күндө бирге,
Жүргөндөй бир туугандар өз үйүндө.
Теришти куурай, тезек бирге барып,
Жок издеп бир чыгышты, калып түнгө.
Кармашты көпөлөктү жашыл төрдө,
Чуркашты кол кармашып көк шиберде.
Карашты суктанышып бирин-бири,
Билишпей кандайлыгын көп кездерде.
Жанаша олтурушту от жанына,
Карашты ысык, жарык жалынына.
Көрүндү кызыл алоо окшош болуп
Жүрөктүн кан айланган тамырына.
Антсе да жетпей ысык оттон келген,
Сезишти жылуулукту бир-биринен.
Ыкташып бирин-бири ысытышты,
От жанып экөөнүн тең жүрөгүнөн.
Байкалды өмүр бою бир жүрчүдөй,
Байкалды бөлүнүшсө өлүүчүдөй.
Ажырап баскылары келишпеди,
Алдынан ач карышкыр көрүнчүдөй.
Көп кезде уктоо үчүн шашышпастан
Түн жармын өткөрүштү жатышпастан.
Бир-бирин аз көрбөсө сагынышты,—
Сүйүштү сүйүү сөзүн айтышпастан.

Айрылуу бар экенин билишпеди,
Андайды ойлогусу келишпеди.
Аларга көрүнбөдү, жок сыяктуу
Айылда' жүрүү чеги, сүйүү чеги.
Угушту узун түндө кемпирлерден,
Укмуштуу жомокторду кызык экен.
Угушту табышмактуу лакаптарды,
Байыркы баатырлардан кабар берген.
Ойлошту, болсок дешти ошолордой,
Жоо келсе турсак дешти жолун торгой.
Сезилди иш сыяктуу эң бир оңой
Баатырча ажал табуу элди коргой.
Түшүнө Саяк кирди Канышбектин,
Ал эми Саяк жетим: «ойго жеттим,
Канышбек меники!» — деп мактангансыйт,
Жанында алганындай басат эркин.
Дал ушул назик сезим болуп себеп,
Канышбек жуучуларды көрүүчү жек.
Томсортуп кур чыгарган бардыгын да,
Түз карап сүйлөшпөстөн, ээрчитпей кеп.
Кез болчу жоокерчилик, эл дүрбөлөң,
Үй чеччү кыз, келиидер туруп түндөн.
Жортуулга Кокуй калмак чыкты десе
Жүрөктөр түрсүлдөшкөн кубарып өң.
Жолдошу ар биринин болуп кайгы,
Талашчу тоо ичинен буйга жайлы.
Ит улуп журтта калып, мал чуркурап,
Түн катып жамынышчу капчыгайды.
Калтырбай көргөндү да эшиктеги,
Келген жоо талап турган кезиккенди
Мал айдап, жылкы тийип кете берчү,
Талоонун жок болучу эч бир чеги.
Талоодон, түн ичинде кол салуудан,
Жалкыган катын, бала кантсин анан,
Укканда жоо келгенин «кокуйлаган», —
Кокуйдун атын атап чочулаган.
Ошондон мурас өңдүү ушул күнгө,
Көңүлгө түшө калып, келип үнгө:
Жүрбөйбү «кокуй, кокуй» адат болуп,
Белимчи же кейикчел чал-кемпирге.
Ар айыл көчүп-конуп ар кай жерде,
Баш ийген уруулардын бийлерине.
Бийлери тыштан келген жоого каршы
Көрбөгөн умтулушуп биригүүгө.
Анысы аз келгенсип, кошоматка
Кой союп жүгүнүшкөн келген жатка.

Акылчы же жардамчы болушпаган
Эл камын ойлой турган азаматка.
Ал турсун, жардам кылчу душмандарга,
Эл канын суудай сүзүп жуткандарга,
Өчүрүп күйгөн отун, күлүн чачып,
Очогун үй-бүлөнүн бузгандарга.
Уялбай, бир уруудан бир урууга,
Бий барчу душман үчүн кол чалууга.
Жоо колун баштап барчу тоо ичине,
Талатып өз коңшусун, чуу салууга.
Көргөзчү кыз сулуусу кайсы жерде,
Жайлагы күлүк аттын кайсы белде.
Катпастан өз ичинен айтып турса,
Кандай жоо келбей койсун мындай элге.
Бир күнү жигит келди Тосор бийден,
Башкарган тескей калкын, баарын билген
— Кол курап Кокуй баатыр келип калды
Тандоого кыз сулуусун көл жээгинен.
Болобуз тукум курут урушунан,
Жан чыгат сүрдүү карап турушунан.
Бир шилтеп шылай чапты урчук ташты,
Кан тамат албарс миздүү кылычынан.
Аскага дал ушундай салып тамга,
Көрсөттү не болорун алышканда.
Кырк сулуу кыз сурады биздин элден,
Бербесек — боёлобуз кызыл канга.
Тосор бий буйрук кылды карап шартка,
Кызыңды кийиндир да мингиз атка!
Калмактын издегени Канышбегиң,
Кантесиң, Мундуз аба, жанды сакта.
Түнөрдү түн түшкөндөй Мундуз өңү,
Бир чайнап жеп ийчүдөй көрүнгөндү.
Кыжыры кайнаса да унчукпады
Кандайдыр унуткандай сүйлөгөндү.
— Эх, — деди, Саяк чыдап туралбастан, —
Сен дагы жанмын дейсиң уялбастан,
Душманга кызмат кылып чапкылайсың...
Жигитти тепкиледі жыгып аттан.
— Буйрукпу? Кордук сөзү чыдап уккус,
Миң жылы жашасаң да ойдон чыккыс.
Айдалып мал сыяктуу кетишеби
Айылдын жарашыгы биздин кырк кыз!
Урушуп өлбөйбүзбү бу көрөкчө
Эл үчүн намыс сактап эр жигитче.
Жок өңдүү болушары, жан күйөрү,
Канышбек жем болобу жолбун итке?

— Кой,— деди колун кармап Канышбеги, —
 Не пайда урганыңдан бу немени?
 Жалгызсың, күчүң да жок алып калар,
 Кордукка көнөт дебе бирок мени.

4

Чогулду бардык кырк кыз бир заматта,
 Кайтышып чабышкандар бардык жакка.
 Ызы-чуу түшүп жатты эр өлгөндөй
 Тосордун айылында — Шарпылдакта.
 Көл үстү боёгондой өтө көпкөк
 Агарат өркөчтөнүп түрмөк-түрмөк,
 Жар боорун урат толкун шарпылдата,
 Бекерге айтпаганай шарпылдак деп.
 Угулуп чоң сайдагы суунун шары
 Туурады үн алышып ыйлаганды.
 Айткандай ойлогон жан: аны дагы,
 Душманга багынгын деп кыйнаганбы?»
 Тосор бий үйдө чыкты эл алдына,
 Эл аны тегеректеп алды мына.
 — Айтыңыз, аттан бетер көнөбүзбү
 Калмактын жүгөндөгөн кордугуна?
 — Бул калмак,— деди Тосор,— баатыр Калмак,
 Кааласа шердин шерин алат кармап.
 Кыз берчү андай эрге сыймык, атак,
 Биз үчүн эл болбойбу илик-жармак.
 Тыйгыла ыйыңарды, сүйүнгүлө!
 Кайткыла, жакшы баргын үйүңөргө.
 Таң ата узатабыз бул кыздарды,
 Той болсун ушул жерде бүгүн түндө.
 Жылт этип үмүт шамы өчпөгөндөй,
 Канышбек күлдү көз жаш төкпөгөндөй.
 Кыпыны кубануунун учту көздөн,
 Кемеси таалайынын чөкпөгөндөй.
 Сезилди душман колу жетпегендей,
 Кыз башы туткун болуп кетпегендей.
 «Саяк!» деп түрсүлдөдү жаш жүрөгү,
 Биринчи бүгүн аны эстегендей.
 Бий болсо, сүйлөп болуп, кайра баскан,
 Токолу чыга калып эшик ачкан.
 Короодо, кой менен бир жуушагандай,
 Калышкан өңчөй карып кайгы тарткан.
 Жаш Саяк көрүнбөдү эл ичинен,
 Издемек аны кайсы чий түбүнөн.
 Же жүрөт куткаруунун жолун карап,
 Же кетти түңүлгөндөн үмүтүнөн.
 Жаштар жок, жигиттер жок, кайда кеткен?
 Жашынган, кайсы далда сайга житкен?

Ойлошпой ар-намысты, өч алууну,
 Кай жакты бет алышып качып кеткен?
 Карылар улуп-уңшуп ыйламакта,
 Беттерин көз жаш менен сыйламакта.
 Кокуйду конок кылып, май чеңгелдеп,
 Үйүндө семиз Тосор жырламакта.

5

Калмакка тартуу болчу кыздын баарын, —
 Кыйышпас катар өскөн теңтуштарын.
 Канышбек ымдап четке көл жээгине,
 Көрсөтүп ачып салды сыр капкагын:
 — Уксаңар, курбуларым, сөздүн чынын,
 Эң эле коркунучтуу менин сырым:
 Күң болуп кеткичекти бөтөн жерге,
 Ойлосоң кантер экен жан тынымын?
 Жомогу болсок кантет арткылардын?
 Астына кулап түшүп ушул жардын?
 Ысык-Көл өз койнуна тартып алсын
 Ар күнү көрүп жүргөн сулууларын.
 Көзүнөн Канышбектин көзүн албай
 Карылар жомок угуп олтургандай,
 Ак маңдай, кымча бел «чын сөз!» — деди,
 Түткундан азыр эле кутулгандай.
 — Баргыча жоолошкондун төшөгүнө,
 Шуңгуйлу тартынбастан көл түбүнө.
 Ушунда жатсак, — деди дагы бири,—
 Киребиз сүйгөндөрдүн түштөрүнө.
 Канткенде барат элек сүйбөгөнгө,
 Биз күйгөн отко кошо күйбөгөнгө?
 Жок,— деди бото көз,— бир барбайбыз
 Биз баскан жолдо бирге жүрбөгөнгө.
 Ойлогон оюбузду билбегенге,
 Айтканда сөзүбүзгө кирбегенге,
 Сүйлөсөк тилибизге түшүнбөстөн,
 Чаңкасаң, суу ордуна уу бергенге.
 Келишти бардыгы тең бир пикирге,
 Карматпай сүйүү жибин үмүткерге,
 Карашат ажал койнун, капалуудай
 Жандарын корголоткон жигиттерге.
 Арт жагын көрбөс үчүн кайра кайтып,
 Турушту жар башына катар тартып,
 Карашты көл бетине, түнкү толкун
 Жар боорун тынбай сүзгөн шарпылдатып.
 Үн чыгат келгиле деп чакыргандай,
 Кыздарга көлдө кызык оюн бардай.
 Чын эле кандай сонун сүзүп жүрүү,
 Талбастан чабак уруп балыктардай!

«Качкыла!» деген өңдүү кайра баштан,
 Шарп этет урган толкун кайтып таштан.
 «Кайткыла, — дегенсийт көл, — келбей жакын,
 Кандайча өлөсүңөр жашабастан?»
 Шыбактар шыбырашат: «Кайда качат? —
 Асты жар, арт жагында Кокуй жатат»...
 «Болгула, болгула! — деп жел шаштырат, —
 Таң атса, байлап-матап узатышат».
 Сөздөрдү айтылбаган угушкандай,
 Түшүнүп түндүн сырын турушкандай,
 Карашты жаш сулуулар бирин бири,
 Качандыр таарынышып урушкандай.
 Канышбек эмненидир унуткандай
 Селт этип, сөзүн айтты мына мындай:
 — Коркокту жек көрүү бар элибизде,
 Коркпостон тең кулайлы бир адамдай.
 Коркууну жолотушпай ойлоруна,
 Колдорун бириктирип колдоруна
 Чачтарын байлаштырып чачтарына,
 Бүт кырк кыз кошоктолуп болду мына.
 Үн чыкты: «Абийир үчүн, намыс үчүн!»
 Кырк сулуу топтоп туруп бардык күчүн,
 Өздөрүн ыргытышты, «чолп!» дей түштү,
 Ургандай дөңгөч менен көлдүн үстүн.
 Чайпалды чоң Ысык-Көл көбүк чачып,
 Толкунга толкун кошуп, кырдан ашып,
 Согулду таштан жарга, жардан ташка,
 Сабады Шарпылдакты шарпылдатып.
 Жетиген тиктей албай өчүп-жанды,
 Жерде чий тынч туралбай кыймылдады.
 Жеткендей жаман кабар, тоо шамалы
 Кайгынын күүсүн толгоп уңулдады.

6

Кыздардын кыйкырышы куланарда
 Чуркаткан бүт айылды бийик жарга, —
 Толтурган көлдүн жээгин ызы-чууга, —
 Боздошкон урук; тууган таппай арга.
 Эшигин Тосор бийдин Мундуз ачкан,
 Эңкейбей, тике карап сөзүн айткан:
 — Ысык-Көл Кокуйга кыз бербес болду,
 Куткарды сулууларды ою жаттан.
 Кызымды бербей эрге, бердим көлгө,
 Кубанам кордолбостон өлгөнүнө!
 Арданып араң турам, бийим сенин
 Душмандын жетегине көнгөнүңө.
 Башканын бүтүн жалап, көзүн карап,
 Сага окшоп жашаганча күндү санап,

Кыздарча жаштай өлүп тынган жакшы,
Түбүнө өз көлүңдүн баш калкалап.
— Бул не? — деп ыргып турду Кокуй калмак,
Колуна кынсыз жалаң кылыч кармап.
— Жогол! — деп атырылды Тосор дагы,
Сөгүштү жеп ийчүдөй алмак-салмак.
Кылычтан, каардануудан корксун кайдан,
Качпады өлбөчүдөй Мундуз андан,
Кыжыры кайнап турган чапчышсам деп, —
Кордукка чыдабастан жан карайган.
Кокуйду бир чапчудай тура калган,
Кармады торой басып түз алдынан, —
Ачуулуу арстан өңдүү жараланган
Апчыды кылыч алган оң колунан.
Кылычын шилтегенде ташты кескен, —
Аларда тартып андан үн дебестен, —
Каларда кан диркиреп кекиртектен, —
Жайлады Кокуй, Тосор экөөнү тең...
«Токтой түр» деген өңдүү туш тараптан
Угулду кыйкырыктар зоо жаңырткан.
Ал үндү күчөтүштү ого бетер,
Чуркурап катын-бала ыйлап тыштан.
Айылдын жигиттери тоого качкан,
Келишти тасыратып бардыгы атчан.
Алышкан колдоруна бардыгы да
Найзадан же шылк этме — чокмор баштан.
Айылдын чыга келип капталынан,
Жатышты ыргып түшүп аттарынан.
Бир башка тургансыды жер солкулдап,
Алардын ар биринин басканынан.
Кырчудай кырк кыз үчүн жоону бүтүн,
Кылчудай быркыратып баарын күкүм;
Ачышты эшиктерин ар бир үйдүн,
Түрүлүп түндүгүнөн чыккан түтүн.
Толушуп жоолошкондор ар бир үйгө,
Сунушту кылыч, найза бир бирине.
Алышса кээ бирөөлөр кекиртектен,
Кээ бири эрк берүүдө шылк этмеге.
Көз чыгып, диркиреди баштардан кан,
Кекиртектен киркиреди чыгарда жан.
Агарды керегелер мээ чачырап,
Көрүштү көргүлүктү найзалардан.
Көзөлдү эчен киши көкүрөктөн,
Тынчыды тең жарылып жүрөк өктөм.
Эрдикти аябастан иштеп жатты
Озунуп куралына колу жеткен.

Көрсөттү жоо көзүнө Саяк күчүн,
Оозунан от аралаш чыкты түтүн.
Ал шилтеп шылк этмени, урган сайын
Кыйкырды: «мына сага кырк кыз үчүн!»
Кыйкырды атын атап Канышбектин,
Кыйкырды Тосор бийге мынча көптүң...»
Буйдалбай ошол замат чокусун
Түшүрдү куйган чоюн шылк этмесин.
Бир уруп жыгып жатты кезиккенин,
Кыйратты бийдин жакын жигиттерин.
Төбөсүн оё чапты, салды жайлап
Кокуйдун кошо жүргөн жан-жөкөрүн.
Кыйкырат: «кырк кыз үчүн!» Жарат башты,
Жигиттер кыйкырыкты кайталашты:
«Кыралы кырк кыз үчүн!.. Кырк кыз! Кырк кыз»
Ал үндөн кете жаздайт жоонун шашты.
Калмактар болушкандай өйдө тургус,
Тил билбей кыйкырышты: «кыргыз... кыргыз!»
Ал сөздү жат кылышты угушкандар —
Балыктар Ысык-Көлдөн, көктөн жылдыз.
Жайланды жоонун колу үйлөрдөгү,
Жок болду намыс үчүн күймөнгөнү.
Антсе да кутулушту чыга качып
Минүүгө аттарына үлгүргөнү.
Мундузду түртө салып байкоосудан,
Кыйшайтып босогону, Кокуй качкан. —
Биле албай не кыларды коркконунан
«Кыргыз!» — деп ал да кошо кыйкырышкан.
«Ошол сөз ошол бойдон биздин элдин
Калганы аты болуп чынбы деймин!»
Ушундай божомолдойт Арапбай чал,
Чындыгын же жалганын мен билбеймин.
Өлбөстөн Кокуй кетти минип атка,
Житкенин, жашынганын кай тарапка
Билбеди эч бир адам караңгыда, —
Жоголду жер жуткандай бир заматта.
Көл бою күтүлгөн жок коркунучтан,
Көп куулар тууган элдин ыркын бузган, —
Кокуйга сөз жеткирип баштап келип,
Кордукту көрсөтүшкөн тынч турбастан.
Табылган өз ичинен жаман тууган,
Туугандан тууганынын күнүн кууган, —
Кек сактап Тосор үчүн, сунуп найза,
Өч алган өнүп-өскөн өз айлынан.
Жок өңдүү аңдып турган башка душман
Кек кууган же Саяктан же Мундуздан,

Ат жыгуу, барымта, доо эр өлтүрүү...
Көпчүлүк азап тарткан куу турмуштан.
Ким билет, тукум курут болот белек,
Калбастан кыйылгандай бардык терек, —
Батыштан орус келип бириктирип,
Болбосо кыйын күндө бизге жөлөк?
Жадашкан, жашоодон да аша кечкен
Көп айыл көлдү таштап, көчүп кеткен,
Алардын бири Мундуз, урпактары
Бул кезде Арстанбапты мекен эткен.
Барса да Жумгал, Кабак — далай жерге,
Кирсе да бут баспаган калың черге,
Жанга тынч жай болсо да ошол жерлер,
Жашырын кайра келди Саяк көлгө...
Тургансып бет алдында кырк кыз карап,
Жылдыздай жымыңдашкан көздөр жанат...
Кылактап саятчыдай көңүл кушун,
Оюна Канышбеги түшө калат.
Сулуусу сулуулардын ал Канышбек,
Табалбай, өзүнө тең жигит издеп
Жүргөндөй тереңинде сулуу көлдүн,
Ойлонду Саяк кырдан көлдү тиктеп.
Ал барды Шарпылдакка айлуу түндө,
Олтурду жар башында көл четинде.
Кыздардын кылыктарын көргөзгөндөй,
Жыбырайт майда толкун көл бетинде.
Чулп этет жаш чабактар ар кай жерден,
Жылт этет ок сыяктуу белги берген.
Чын эле биз дешеби көл түбүнөн,
Укташкан сулууларды көрүп келген?
Кырк кыздын жоого моюн сунбаганын,
Кордукка чыдап карап турбаганын
Кошкондой, мактагандай салып үнгө,
Койбоптур тоо шамалы ырдаганын.
Өлүүдөн коркпогонун Канышбектин
Өзүндөй айтпагансып билип эч ким,
Сайларда күү чалышат агып суулар,
Милдетин аткаргандай үч ичектин.
Чокулар тыңшашкандай таң калышып,
Шамал, суу адатынча тең жарышып,
Эч кандай кир жүгүзбай сулуулукка,
Болушат ырдашкандай үн алышып:
«Канышбек корккон эмес жоо каарынан,
Коркпогон ажалдын да кажарынан.
Антсе да коркок эле жандан ашкан:
Ал корккон эл алдында уялуудан.

Ал корккон элден кетип жоголуудан,
 Ал корккон сүйбөгөнгө күң болуудан.
 Ал корккон капалантып чын сүйгөнүн,
 Тирүүлөй максатынан айрылуудан.
 Ал коркуп карайтуудан айдай жүзүн,
 Теңтушка, күлкү шылдың болбос үчүн,
 Издеген амал-айла кутулууга,
 Топтогон канындагы кайра күчүн.
 Сүйүүнүн шуруларын таза сактап,
 Сүйүүнүн назик ырын ойго жаттап,
 Сатпастан ар-намысын, көлгө чөккөн,
 Сүйүүсүн жүрөгүнөн чын ардактап.
 Өңүндөй сулуу болчу көңүлү да,
 Өзүндөй кымбат болчу өмүрү да.
 Жашабай сулуу көңүл, кымбат өмүр,
 Сүйгөнү айрылууга көндү мына».

8

«Көнүү жок!»—деди Саяк чочугандай,
 Ордунан тура калды, отуралбай,—
 Сүйгөндөн, жетпей туруп, айрылуунун
 Жүрөктү куйкалаган оту кандай!
 Карады Канышбектин жүргөн жерин,
 Ойлоду ойноп бирге гүл тергенин.
 Эстеди ысык күндө чаңкаганда,
 Жаркылдап: «иче кой!» деп суу бергенин.
 Закымдап көтөрүлдү көңүл өргө,
 Ант кылды карап туруп Ысык-Көлгө:
 — Суу ичпейт ниети жат өзөнүңдөн,
 Кокуйдун аты чыкпайт жашыл төргө.
 Канышбек суу алууга барган булак,
 Кечпестен душман буту, таза турмак.
 Канышбек баскан жерди тепсебейт жоо,
 Кезинде чөбүрөлөр оюн курмак.
 Кайдыгер тез бурулуп болду кетмек,
 Дал азыр зарыл өңдүү сапар чекмек,
 Буттары козголбоду бирок анын,
 Бул жерде кетмекчини көргөндөй жек.
 Ал турду жерге бекем кагылгандай,
 Же бою бир нерсеге таңкалгандай,
 Таштаган аны качан, кайсы жерде
 Өктөмдүк чартылдаган чагылгандай?
 Ал карайт көлдүн тунуп жатканына,
 Ал карайт көл жээгинин таштарына.
 Канышбек коё бербей турат бекен?
 Жүрөгүн байлап алып чачтарына?

9

Кол алып, ашып эчен ашуу белди,
 Кайрадан көл бетине Кокуй келди.
 Шиберге чатыр жайды тандап жерди,
 Ал көнгөн келген сайын талап элди.
 Кыйшайып көлдөлөңгө сунуп бутун,
 Чыйратты сейрек, узун кыл мурутун.
 Олоңдой аркасына өрүлгөн чач
 Качырат аны көргөн элдин кутун.
 Жок өңдүү каршы турар эч ким ага,
 Өкүмү өтүүчүдөй ар бир жанга,
 Тандоого ат күлүгүн, кыз сулуусун
 Жиберди жигиттерин айылдарга.
 Сойдурду тай семизин сурабастан,
 Эт жеди бүкүл кесип, туурабастан.
 Кымыздан тарткан арак жутуп алып,
 Карайды кан ичкендей, кубарбастан.
 Карматып салкын төрдөн жайытынан,
 Өткөрдү жетелетип атты сындан.
 Кур десе сурап койбойт кимдики деп,
 Унчукпайт мал ээси да карап турган.
 Ойготуп үй-бүлөнү уйкусунан,
 Өткөрдү чечиндирип кызды сындан.
 Кумсарды жаш сулуунун нурдуу жүзү,
 Темейде жазгы күндөй жаркып турган.
 Кыйратты желдеттери жеткен жерин,
 Жыйнашты илбирс, аюу терилерин.
 Алышты кур дегенде коюшпастан,
 Сөйкөсүн, чач мончогу келиндердин.
 Аңтарган Ала-Тоону мергенчиден,
 Сурабай бир жигитти тартып келген
 Кызгылт жүн сүлөөсүндү Кокуй кармап
 Турганда, кирди бирөө элтеңдеген...
 Үстүндө эчки тонун жамгыр чалган,
 Айрылган он жеринен, самтыраган.
 Шишиген ак күп болуп, жылаңайлак,
 Мөңгүдөн чыккан өңдүү калтыраган.
 Корккондой көргөн адам кокусунан:
 Каптаган көкүрөгүн кыпкызыл кан,
 Мурда жок, оң кулагы түбүнөн жок, —
 Селт этти Кокуй көрүп чочугандан.
 — Сен кимсиң?—деди Калмак,—келдин кайдан?
 Жылт этип чыга келдин кайсыл сайдан?
 — Арзым бар ыйлап туруп айта турган,
 Азапты сайдан эмес, көрдүм байдан...
 — Тез сүйлө, арзыңды айт, ал кандай кеп?—
 Койнуңа агыптыр го кан диркиреп...

— Мурдумду, кулагымды кести Саяк?
Кыйыктап «мага жоокер болбойсуң» деп.
— Тез сүйлө: Саяк деген кандай неме?
Ачык айт: ага керек жоокер неге?
— Кул эле отун алган ар кимдерге,
Ал сүйгөн Канышбекти кезегинде.
Ошол кул байып алып, эми кара:
Ар кимдин жүрөгүнө салды жара.
«Куп!»— дешти кыңк этпестен өйүз-бүйүз
Жок өңдүү баш ийүүдөн башка чара.
Укканда келгениңди мында сенин,
Жыйнады жигиттерин өйүзгү элдин.
Ал айтты: «Калмак менен урушабыз,
Болгула менин баатыр жоокерлерим»!
Мен шордуу коркуп кетип тура калдым,
Бир сөздү жалынгандай айта салдым:
— Билбеймин урушууну, калтырыңыз
Жанында айылдагы бардык малдын.
Карады каарын чачып Саяк мени,
Сезбепмин ошондо да эч нерсени.
Жаны жок устун мисал ийилбепмин,
Тиктеди аягандай элдин теңи.
Болбоду «жок дегиче, бир кол жетти,
Көзүмө болот кестик жалт-жулт этти.
Кулагым, анан мурдум ысый түшүп,
Кан агып коюнума толуп кетти.
— Келбесе жоокер болгуң, мына сага! —
Кул болдуң кулагы жок, көнгүн ага.
Жүрө бер күлкү болуп келин-кызга,
Күн өткөр көрүнгөндүн малын бага.
Коркоктун ушул, — деди көрөр күнү! —
Көзөдү көңүл кабын Саяк үнү.
Башыма казанбактай көмкөрүлдү
Кордуктун теңин билбес айсыз түнү.
Алдыңа, баатыр, сенин качып келдим,
Аркасы тийүүчү сендей эрдин.
Саякты басып алгын камынтпастан,
Өчүмдү менин дагы алып бергин.
Биле албай Кокуй бир аз бүшүркөдү:
— Ачык айт, кайдан чыккан Саяк!—деди
«Ал сүйгөн, — деди жана — Канышбекти».
Тосорду өлтүргөндүн өзү эмеспи?
— Дал ошол өзү! — деди кесик кулак, —
Ал канкор бир чапканда Тосор сулап,
Ордунан турган эмес ошол бойдон,
Кайрадан күйбөгөндөй өчкөн чырак.

Тосор бий асыл эле кишиде жок,
 Доско күн, душманына атылган ок! —
 Ыйлады бийди жоктоп ушундайча,
 Турса да ал жөнүндө мындай ойлоп:
 «Эгерде өз үйүнүн эшигинен,
 Сүйбөгөн тикенекти кезиктирсең,
 Жүлүп сал аны дароо дүмүрүнөн,
 Ордуна отургузуп жыттуу гүлдөн».

10

— Жол башта, Кесик кулак!—деген Кокуй,
 Жабыла бардык колү атын токуй,
 Камынган ошол замат жортуулга,
 Кокуйдун көздөрүнөн буйрук окуй.
 Жөнөгөн каракчыдай түн жамына,
 Кол курап жаткандарга кол салууга,—
 Алдыда кесик кулак жайдак атчан,
 Сөз берген ыктуу жерден жол чалууга.
 Жолунан жолто болот кезикпей жан,
 Кол чубап түшүп келди ойго кырдан.
 Ойлошту: «Бармак болдук пайдаланып
 Көрүнгүс көзгө сайса караңгыдан».
 Баратат баарын байкап жол баштаган,
 Өтүштү шек билдирбей Түп суусунан.
 Угулду иттин үнү бет алдынан,
 Көрүндү от жылтылдап Күдүргудан.
 Алдыда соруп алма былкылдак саз,
 Ар дайым учуп-конгон бырыксып каз.
 Кубанды өз ичинби жол баштоочу:
 «Мынаке, Кесик кулак, кумарың жаз!»
 Ал айтты токтой калып: «Келдик мына
 Саяктын жайкы конуш жайыгына,
 Ар качан чатак салган, тынчыбаган,
 Тон моюн, топос кыял айылына.
 Бардыгы жигиттердин жатат уктап,
 От жаккан күзөтчүсү кулагы сак.
 Камынтпай жаткан бойдон басыш керек,
 Буйдалуу ойлогондун баарын бузмак,
 Кокуйдан сөз угулду ошол замат:
 — Жарадың, Кесик кулак, ой азамат!
 Жабыла чү коюуга берди буйрук,
 Турмакпы күлүк аттар учкул канат.
 Чуркашты кулактарын жапырышып,
 Тепсешти бир аз жерди тапырашып.
 Жок, бирок буттан тарткан бирөө бардай,
 Жатышты көмөлөнүп сазга батып.
 Али да үмүт үзбөй байкуш жандан,
 Атынын башын тартып токтой калган

Мурду жок, кулагы жок жол баштоочу
 Кыйкырды калмактарга арт жагынан:
 — Жаткыла, кырылгыла кырк кыз үчүн!
 Мен Саяк Канышбектин алдым өчүн!
 Тойбогон эч нерсеге көзүңөргө
 Көргөздүм Ысык-Көлдүк элдин күчүн.
 Жыгылды ошол замат жайдак аттан,
 Чапкандай бирөө жетип арка жактан, —
 Кадалды жүрөгүнө кош тил жебе,
 Кайрылып сазга баткан Кокуй аткан.

11

Жел жүрүп, камыш башы шуудурады,
 Эрдикти тынбай мактап күү курады.
 Сар жылдыз жактыргандай жымыңдады,
 Боз торгой таңды тосуп чулдурады.
 Шаркырап Түп, Жыргалаң салышып жар,
 Токтоосуз туш тарапка учту кабар.
 Ыр болду баатыр Саяк канаты бар,
 Уккандын жүрөгүнөн орун табар.
 Табылды анын орду бардык жерден, —
 Дос тапты, тууган тапты бардык элден.
 Сүйүүсүн аяшмакпы жаш сулуулар
 Сүйүүгө бүт жүрөгүн берген эрден.
 Өмүрдү улай албай өмүрүнө,
 Далай кыз ашык болду өлүгүнө.
 Коюлуп көп бөбөктүн аты Саяк,
 Жатталды энелердин көңүлүндө.
 Талашат сүйлөшкөндөр: «Алган кайдан? —
 Баатырлык пайда болгон, кайдан жайдан?»
 Айтышты: «Сүйгөндүктөн Канышбекти!
 Келиппи же болбосо түшүп айдан?»
 Айтышты: «Ал сүйүүчү Ысык-Көлдү,
 Андыктан жоодон көлдү коргоп өлдү.
 Коркпостон өз кулагын өзү кесип,
 Кокуйду баштап келип сазга көмдү.
 Баары чын, баары туура талаштардын,
 Мен дагы талапкери талашкандын —
 Саяктын эрдик күчүн жараткандын
 Кимдигин, канчалыгын санашкамын.
 Ал туура: Саяк сүйгөн Канышбегин,
 Ал туура: Чын жүрөктөн сүйгөн элин.
 Жанындай жакшы көргөн тууган жерин,
 Сагынган аз көрбөсө Ысык-Көлүн.
 Ал эрдин сүйүү толуп жүрөгүнө,
 Күч кирген, кубат бүткөн билегине.
 Кызганып сүйгөндөрүн душманына,
 Тилегин кошкон элдин тилегине.

Болуптур ал күчтүү эр ошондуктан,
 Бали! — дейт өзүн көрбөй, атын уккан.
 Той ырын жаштар созот, өтүшсө да
 Канышбек, Саяк экөө кошулбастан.

СОҢКУ СӨЗ

Ысык-Көл эне бизге байыртадан,
 Көп түркүн гүлдөр көрдүк жайытынан.
 Канышбек өзгө бекен ал гүлдөрдөн,
 Укканды ушул күнгө калтырса таң?
 Канышбек сулуу бекен өзгө гүлдөн,
 Ак жүздүү артык бекен тийген күндөн,
 Сүйүүсүн сүйбөгөнгө бербес үчүн
 Жоо жетпес жай издесе көл түбүнөн?
 Канышбек күчтүү бекен бардык күчтөн,
 Кайраттын отун чачкан чын жүрөктөн?
 Айтпаса Саяк баатыр болгон жокпу
 Сулуусу чөккөн көлдү сүйгөндүктөн?
 Ортосун көп тоолордун ээлеп жаткан,
 Оолугуп кээ күндөрү толкуп ташкан
 Ысык-Көл ушунчалык сулуу бекен
 Түбүндө кырк сулуу кыз жаткандыктан?
 Мен жаздым укканымды Арапбайдан,
 Сурабай уккандыгын анын кайдан?
 Азыр да «Канышбек» деп отургандыр,
 Шашпастан ууртап коюп мамил чайдан.
 Болгондур Канышбеги сулуу ашкан,
 Ак бети айдан, күндөн нур талашкан?
 Саяк да кыйын жигит болгон чыгар,
 Даңкы бар эл жаттаган ыр жарашкан?
 Болгондур балким кырк кыз элин сүйгөн,
 Батынып эли күйгөн отко күйгөн?
 Көргөндүр чоң Ысык-Көл андайларды
 Тигилген жакасына ар бир үйдөн?
 Жомоктур же болбосо бул айтылган?
 Кыяктын күүсү чыгар бир тартылган?
 Канышбек, Саяк, кырк кыз ою бекен
 Элинин баатырлыкты максат кылган?
 Болгондур кыйын-кыстоо күндөрү да,
 Болгондур чагылгандуу түндөрү да?
 Далай эр, далай сулуу өтүшкөндүр
 Сүйүшкөн Ысык-Көлүн илгери да?
 Өткөндүр көл бүткөнү нечен кылым?
 Биринчи ыр эместир менин ырым? —
 Кайталап миң-сан ырчы мактагандыр
 Кыласың, өйүз-бүйүз, оюн, кырын?
 Андыктан эмес чыгар сулуулугу,
 Айтууга эп келишкен улуулугу? —

Артылды биздин күндө ого бетер
Жүрөккө жакындыгы, жылуулугу!
Сүйүшкөн Ысык-Көлдү «өз көлүм! — деп,
Сулуулар биздин күндө миң эсе көп.
Ар бири ал кыздардын бир Канышбек:
Ыр ырдап, эгин жыйнап, кой төлдөтөт!
Жактырган Ысык-Көлдү «Сулуу көл» — деп,
Жигиттер азыр бизде канчалык көп.
Ар бири ал азамат уландардын
Бир Саяк, көрсө житкен жоосу жүдөп!
Түшүрөт жылкыларын жашыл төрдөн,
Сугарат аргымагын Ысык-Көлдөн!
Өстүрөт ак буудайын, жемиш багын,
Тон жапкан жер үстүнө сан-мик гүлдөн!
Бир гана кыргыз эмес Ысык-Көлдөн
Балыкты бал татыган кармап көнгөн,
Жан бирге чын ашыгы улуу орус
Жанындай Ысык-Көлдү ысык көргөн.
Ал келди, көөнү сүйдү, кулач керди,—
Айдады ар кыл сонун кемелерди.
Жарашып, тан калтырган ай-жылдызда,
Желектер мачталарда желбиреди!
Гудоктор чаңырышты ал орноткон,
Көркүндөй көл жээгинин заводдордон.
Жасады сулуулукту жумушчусу
Жансызга жан жараткан баатыр колдон.
Көбөйдү эмгекчилер, талыкпастан,
Көл боюн көрккө бөлөп иштеп жаткан.
Өз көлүн, өз эмгегин сүйүшкөндөй
Өткөндүн жакшы жагын урматташкан.
Сүйүшөт Ысык-Көлдүн айланасын,
Сүйүшөт күн нурундай заманасын.
Ар бир жаш чарчабастан тартса дешет
Жүрөктүн элди сүйгүч арабасын.
Каалашат көп болушун кыз, боз улан
Душмандан элди-жерди коргой турган.
«Канышбек, Саяк, кырк кыз болуптур» — деп
Жомоктоп айтышкандыр ошондуктан.

БААТЫР

АРНОО

Көкүрөгүнө кыздардын
Бир кызыл гүл кыстардым,
Кимиси бекем жыттаса,
Ошол кызга куштармын.

ЖИБЕК ЖАЛ

Тегени каптап келди басмачы, ,
Бактыгулга конок болду паңсаты,
Бөлүнүштү айылма-айыл, онду-сол
Эсеби жок толуп жаткан башкасы.
Эч ким билбейт кайдан жүрөт бул көп кол!
Эмне жүмүш, эл талообу максаты!
Кара булут күндүн көзүн бүркөдү,
Кара булут тоонун башын чүмкөдү.
Тай сойдуруп ыпылдады Бактыгул,
Аялга айтты: «бизге келген бакты бул!»
Казан-казан таруу бозо сүзүлүп,
Сыр аяктар бошой түшүп жатты утур.
Үй башына бирден чыгым ат түшүп,
Жигит барып кыстап жатты: «таап, кутул!»
Келтирилди Келдикенин Жибек жал,
Тегенеде бул сыяктуу жоктур мал!
Жакшы ат чиркин мал ээсинин жаны го,
Жүрөгүндө жүрүп турган каны го!
Алыс жүрсө алып жеткен учуп тез,
Канаты го, сөөлөт, көркү, шаңы го.
Сүйүп алган жаш жарынан кем көрбөс
Баа жетпеген алтын, күмүш зары го.
Карт Келдике кара жанын карч уруп
Жетип келди, арзын айтты тик туруп:
«Жалгыз аттан ажырап
Жанды кантип багамын!
Кимге барам жалдырап,
Нанды кантип табамын!
Балдарымдын курсагы ач,
Баары тыттай жылаңач...»
Унчукпады үйдөгүлөр отурган,
Ыргып турду паңсат жаткан ордунан,
Жерди чийип сол ныптада сүйрөлүп,
Албарс кылыч кошо турду тилеп кан
Көзү күйүп акырайса сүрдөнүп,
Коркок киши тына турган берип жан...
Ачууланды таноолору дердейип,
Тике турду муруттары сербейип...
«Мен аттансам черүүгө
Жигит болуп келбейсиң,
Ак жолуна минүүгө
Атың турса бербейсиң.
Дин исламдын балдарын
Большевикче көрбөйсүң.
Атка ыраазы болбосоң
Азыр менден өлөсүң.

Кызыл каның шыркырайт,
Кыяматка жөнөйсүң.
«Чымын жаның чыркырайт,
«Чын дүйнөнү» көрөсүң».
Оңурайып желмогуздай көрүндү,
Кабагынан каардуу каары төгүлдү.
Түндүк тиреп ант ургандын чокусу
Колуң жетсе алып көр дейт кегинди.
Ач арбактай нысапсыздын кол, буту,
Ат талашсаң табамын дейт эбинди.
Бетинде бир жылан түгү барчылап
Аны тике кароо кыйын жан чыдап.
Бактыгул бай, эриндери калбайып,
Саман тыккан тулуп мисал дардайып,
Кошоматтап, сөзүн жактап паңсаттын
Келдикенин кайра өзүнө койду айып:
«Көп жыл чаптың күлүк атты не таптың?
Дагы эле көр, кеткениң жок сен байып,
«Элүү койго алмаш» дедим, бербедиң,
Айтканымды бир тыйынча көрбөдүң...
Жарды киши жакшы ат күтүп не кылат?
Ата даңкы... кайсы атагы угулат?
Иштен калып ат чабам деп күнүгө
Куру бекер тоого-ташка урунат.
Жармач киши күлүк аттын үстүнө
Жарашабы? Түшөт, бир күн жыгылат.
Ээси келди, Жибек жалды бергиниң,
Бек алдында жарашканын көргүнүң.
Ат болбосо күнүң өтпөй калабы,
Кейибегин, бектин көөнүн алалы,
Ат сураса, жок дебейли, берели,
Тон сураса алып барып жабалы.
Кол куралсын, жоого кирсин, көрөлү,
Кошуп бергин бир азамат балаңы.
Биз жаталы актан тилеп жеңишин,
Мусулманга жыргал заман келишин...»
Жандан коркуп араң эле түрса да,
Маакул болду азыр башын жулса да.
Чыдабады Бактыгулдун сөзүнө,
Токтор эмес керип салып урса да.
Карабады бектин, бийдин көзүнө,
Кетер эмес көп кишилеп кууса да.
Көз тунарды караңгы түн баскандай,
Калчылдады жер титиреп жаткандай:
«Бекке кирсең өзүң кир,
Сага керек Бактыгул,
«Ат бер!», «тон бер!» азап күн

Мага келет, Бактыгул.
 Бир жыргалын өзүң ал,
 Басмачыга өзүң бар...
 Балдарым жаш, баралбайт,
 Карап иш кыл көзүңө.
 Жүрөккө от жагылбайт,
 Ишенбеймин сөзүңө.
 Ары алпаргын бегинди,
 Уккум келбейт кебиңди.
 Кулак, мурун кесилип
 Кара көзүм оюлбай,
 Көөдөнүмдөн жан кетип
 Көр ичине коюлбай,
 Кайрылбаска кат бербейм,
 Каракчыңа ат бербейм».

«Тарт тилиңди! Мүнүн айткан сөзүн көр.
 Кайда желдет! Алчу энесин азыр бер!
 Каракчынын тилин чыдап угабы
 Ак жолборско ат салдырган кыраан эр,
 Абийирсиздин башын албай турабы
 Айбаты зор Аманпалбан артык шер!»
 Бактыгулдан качып бүттү сылык сөз,
 Чанагынан чыга жазды эки көз.
 Аман ууру тура калып бакырды,
 Жеп ийчүдөй желдеттерин чакырды.
 «Ал!.. Алып чык.. Башын кес да, жок кылгын
 Дин исламга тил тийгизген капырды!»
 Дагы бирин ымдап четке акырын
 Бир жашырын иш шашып тапшырды...
 Каны качты жылан соруп салгандай,
 Өңү кетти өлөрүнө аз калгандай...
 Келдикени алып чыкты үч желдет
 «Бол!», «Бас!» дешип арт жагынан түрткүлөп,
 Улуп жатты Караттынын шамалы,
 Эмнеси өлүп боздогонун ким билет?
 Булут учат бузулгандай заманы,
 Коркунучтуу жер сурданат, ит үрөт...
 Бозбуну ашып далдаланды күн батты,
 Эл уктабай уу-чуу менен тан атты.

АКЫЙКАТЫҢ КУРУСУН
 Кимдир бирөө жаткан өңдүү соттолуп,
 Бактыгулдун эшигине топтолуп,
 Эл дүбүрөйт. Келдикенин үч уулу
 Бирдей жүрөт. Көп жан карайт токтолуп.
 «Эрте өлдүк!»... дейт элге карап кичүү уулу.
 Көзү күйөт отто жалын, чок болуп!
 «Атсын!.. «Кырсын!..» «Бул кордукка ким чыдайт!»

Аял ыйлайт, бала да ыйлайт, эл ыйлайт...
Боздойт кемпир бирөө көзүн ойгондой,
Асман кулап астын-үстүн болгондой.
Кыздар жүрөт кабактарын салышып,
Кыш тез түшүп, ачылбай гүл солгондой...
Паңсат чыкты мас кишидей чалышып,
Жата албады уйкусунан ойгонбой.
Басып турду кынсыз кылыч таянып...
Толкуйт көп эл, түрар эмес аянып...
«Эмне болду? Кимге эмне кылдыңар?
Башсыз кулдар, дагы кимди урдуңар?»
Көрө коюп, Келдикенин өлүгүн,
Айтты паңсат: «жаман ишко мунуңар!..
Бул кылмышты ким кылса да көрөмүн.
Бери келсин тоо таппаса урунар!..
Келтиришти бир жигитти жетелеп,
Беттеринен жара тагы кете элек...
Айтты бири: «ушул жигит кылды» деп,
Эл билеби калп айтканын жанын жеп.
Аман канкор сөгүп сурак жүргүздү,
Түткүн турду, айталбады бир да кеп.
Көтөрүлүп кылыч жалт-жулт дей түштү,
Баш томолоп, дене калды бир бөлөк.
Шыркырады, кар үстүнө кан акты,
Келин, кыздар эси чыгып карашты...
Карга сүртүп тазалады кылычын,
Куу камыштай эрбеңдетти мурутун...
«Ыйлаганды, киши өлтүрүп сооротсоң,
Түү, бетине! Акыйкатың курусун»...
Айтты муну үлүп шамал ойлосоң
Ким жек көрбөйт түрү суук турушуң...
Бир аз түрдү айтар сөзүн табалбай,
Анан паңсат күркүрөдү камандай...
«Карап турган калың эл,
Айткын болсо арзыңды!
Бейбаш өскөн бирөөдөн
Кордук көргөн барсыңбы?
Качан билбей койдум мен,
Калайык эл, баркыңды?
Жаңы келген бир жигит,
Эки кылды эсимди,
Келдикени өлтүрүп
Кара кылды бетимди.
Көз алдына көрсөтүп
Алдым мына өчүмдү.
Мен баштадым чоң казат,
Мага жардам бергиле.

Аттуу, тондуу азамат
Катарыма келгиле.
Казат кылсам капырга,
Кан майданды көргүлө.
Казаттан баш тарткандын
Үйүн талап аламын,
Кыз, келинин ыйлатып,
Кызыл кыргын саламын.
Акылың бар ар кимиң,
Артыңды ойлоп карагын!..»
Турду баары сөз кайрууга жарабай,
Кабак бүркөк, келген ачуу тарабай.
Кээси ойлоду: кудай тапсын жайыңды...
Кетти паңсат арка жагын карабай,
Эшик ачты Бактыгүлдүн айымы,
Былк, былк этип эмчектери чарадай,
Зордукталган, кордук көргөн кыз, келин
Унчугушпай кубартышты жүздөрүн...
Айтышпады айбанчылык артканын,
Кемпир, чалды көкбөр кылып тартканын.
Келин, кызды кең төбөдө сүйрөшүп,
Үрүп чыккан иттерди ойноп атканын.
Күйгөн шамын өчүрүшүп көп үйдүн,
Кордуктары эл жанына батканын.
Айтышпады туш кийизди чечкенин,
Тирүү бойдон кой куйругун кескенин...
Жазып жатты жигит бол деп паңсатка,
Кай бирөөлөр кызыгышты жакшы атка,
Бекер тамак, бекер кийим табылды,
Кай бирөөлөр жеткеншишти мансапка...
Келдикенин Бектени да жазылды,
Атасы өлүп, эне калып азапка,
Эң кичүүсү алп көкүрөк Айдарбек
Тетир басты. Көңүлүндө калып кек...
Ортончу уулу козголбостон Бөлтүрүк
Атакесин алды табыт келтирип,
Кумсарыптыр, бир кызыл жок бетинде
Шымаланган этек-жеңин тең түрүп.
Кеги кайнап анын дагы ичинде
Өч алсам дейт чоң паңсатты өлтүрүп.
Жел шыбырайт: «мүмкүн эмес бул азыр,
Сакта кекти, тиште эрдиңди! Сыр жашыр

ЧООЧУН ЖИГИТ

Ойлоп-ойлоп ой түбүнө жете албай,
Ой-деңиздин өйүзүнө өтө албай,
Үй жанында жаш Айдарбек отурат,
Же бир жакка тентип басып кеталбай...

Мынчалык көп ойлоп башын катырат,
Тынар эмес бир тарапты бет албай.
Ойлойт улам атасынын өлгөнүн,
Кара жерге багуучусун көмгөнүн.
Ойлоп кетет эбак мурун өткөндү,
Ойлоп кетет өз агасы Бектенди,—
Жек көрүнөт өз атасын өлтүргөн
Каракчыга жигит болуп кеткенди...
Эске түшөт үч жыл удаа Төрөнүн
Эшигинде малай жүргөн кездерди.
Эске түшөт шайыр мүнөз Калыйча,
Эркелетип ойногону таарынса.
Ой артынан жаны бир ой кезигет,
Жабыр тартып кыйналгандай сезилет.
Жайнап турган өткүр кара көздөрү
Кек аралаш көлгө чөгүп бекинет.
Бир да кыл жок сыйда кызыл беттери
Ачуу жыйнап, алда эмнеге өкүнөт.
Кар жамынып каарын чачып кыш турат,
Айдап шамал аждагардай ышкырат.
Чөп табалбай уйлар басат кычырап,
Түтүн булап жыртык кара үй турат.
Үй жанына алып чыгып суу төксө
Бир заматта көк жылгаяк муз кылат.
Эгер уйку суук менен мелдешсе,
Бул азыр да уйку күчсүз, уттурат.
Бирок аны тоготпойбу Айдарбек,
Тышта отурат ичтен сызып кайгы жеп.
Сезбей калды чоочун бирөө келгенин,
Укпай калды анын салам бергенин.
— Ойго чумбай өйдө кара, эстүү жаш
Таанып турам, сени мурун көргөмүн.
Кайрат керек эр жигитке, эй курдаш!
Билесиңби атаң кандай өлгөнүн!
Чочуп кетип карай калса Айдарбек
Үшүп бүткөн жигит турат не керек?
Амандашты ыргып түрүп ордунан,
Билбесе да, кайдан жүргөн, кандай жан.
Алып кирди, от жактырып үйүнө.
Жылындырды. Чай кайнатып, койду нан.
Азап тарткан, жетип калган ийине
Кандай жигит? Карап кемпир болду тан...
Башы жара, кулагынын жармы жок,
Кайдан тийип, жулуп кеткен кандай ок?
Айтты конок: «Жигитимин Амандын,
Токсон күндүк жолдошумун Агаңдын,

Бирге жүрдүм Бектениңдин жанында,
Билгиң келсе айтып берем кабарын...
Уруш болуп Чаптын ары жагында
Эси чыкты баатырсынган баланын.
Ок жаңылып оң санына азыраак,
Карары жок кала жазды кансырап.
— Бул эмне дейт, эсен барбы, деги өзү?
Катуу турмуш каарына алды, бул неси?
Коногунун айткан сөзүн чала угуп,
Кулап түштү муңдуу кары энеси.
Көпкө чейин үнү чыкпай буулугуп,
Шалдырады шайы кеткен денеси,
Эс алдырды, Айдарбеги жөлөдү,
Энекесин уулу жаман көрөбү.
Айтты конок: «Коркпо энеке, уулуң соо.
Бирок билбейт: кимдер тууган, кимдер жоо,
Арт жагынан ээрчип алып Амандын
Элди талайт, аңтарганы коку-коо.
Эстеп койбойт, оюнда жок балаңдын
Тууган эне, тууган жери — Ала-Тоо.
Ок тийгенде аз күн жатып оңолду.
Андан кийин далай айыл тонолду.»
Кыйын, кыйын сөздөрү бар күйдүргү,
Чай ичкенче далайды айтып үлгүрдү.
Баш кесилип, кандар аккан майданда
Аралашып, ок атышып бир жүрдү.
Эми эс алып сөзгө кулак салганда
Өзү кайдан? Аты-жөнүн билдирди:
Аты Мурат, ушул жердик жан экен,
Аблетунда ата-энеси бар экен.
Айтты Мурат өз башынан өткөнүн:
Басмачыга зордук менен кеткенин,
Үйлөрдү өрттөп, неченди уруп киргенде
Көрүп туруп көздүн жашын төккөнүн,
Айылды ат деп Аман буйрук бергенде
Карап туруп ичке жыйган кектерин.
Көргөн экен Келдикени атканын,
Бактыгулдун мооку канып жатканын.
Уккан экен толуп жаткан сөздөрдү,
Өткөрүптүр эчен кыйын кездерди.
Билген экен Амандын көп иштерин:
«Колго түшкөн бир туткунду» текшерди —
Тилин кесип, чагып салды тиштерин,
Билбейм неге, неге анчалык кектеди?
Байлап туруп, алып жүрдү көп күнү
Жеди карып нечен таяк, тепкини.

Акыр келип Келдикени атканда,
Эл чуркурап чыр чыгарып жатканда,
Жалаа жапты ошол карып туткунга,
Башы кетти кылыч менен чапканда.
Мурат карап турган экен ушунда,
Аман ууру өз кылмышын жапканда...
Айтты конок качып келе жатканын,
Сагынганын үйдө калган жаш жарын...
Эне, бала угуп конок сөздөрүн,
Кайда олтурат, сезишпеди өздөрүн.
Коркунучтуу, сөзү укмуштуу «бир качкын»
Уккандардын алды белем сездерин,
Улам-улам оозун тиктеп Мураттын
Чочуп жатты эне алайтып көздөрүн...
Жаш Айдарбек жыйды кайрат боюна,
Бир заматта көп иш келди оюна...
Бул учурда үйгө кирди бөлтүрүк,
Көтөргөнү жети-сегиз кекилик.
— Сөз бар, отур! — тура калды Айдарбек,
Сөз аралап боло түштү кеңчилик.
— Кулак сенде, айтчы кана, кандай кеп!
Кеткенсиди эрдик күүсү чертилип...
Көп сүйлөштү эки тууган, бир конок...
«Бирдик!.. Кайрат!.. ошондо ишиң оңолот».

ҮЙҮ-ЖАЙЫН ТАШТАШТЫ

Ай көрүнбөйт, өкүм сүрөт жарым түн,
Кыш чилдеси, туман баскан жер бетин.
Жонду бербейт оттоп жаткан көп жылкы
Калың түшкөн кар чыгарат түн көркүн.
«Акырын бас, келдик» деген үн чыкты,
Малтап карды кышта түндө жүрөт ким?
Бирден атты кармап минди. Бүттү иши,
Кайра тартты, жолго түштү үч киши.
— Бастыргын тез, кала электе таң атып!
— Жолду байка кыйналбайлы адашып.
— Атын алып, кылмыш кылдың бийиңе
Эми кантип эл болосуң жарашып!
Келди жетип Келдикенин үйүнө,
Токтолушту бирин-бири карашып.
Түшө калып ат токушту жабылып,
Жаратпады, желдик, ичмек табылып.
Эне ойгонуп тура калды төшөктөн,
— Түн ичинде калдыраткан кимсиң сен!
— Энекебай, укта жатып, эч сөз жок,
Таппай жүрөм жүгөн издеп, уулуң мен.
— Айдарбекпи?.. Айланайын эмне кеп?
Эмне керек? Сура! Табам, мен энең.

Үйдүн ичин жарык кылды от жагып,
 Уулун карап тура калды таң калып.
 Көрө коюп Бөлтүрүктү, Муратты
 Биле койду көздөшкөнүн бир жакты...
 — Айткылачы, барасыңар кай жерге?
 Баарыңарга кайдан берди ким атты?
 Кайгы үстүнө кайгы жүктөп энеге
 Бул көрүнүш жүрөгүмдү уулантты.
 Таркаттыңар мен шордуунун уйкусун,
 Айткылачы, угуп көөнүм тынчысын.
 Энесине жакын келди Айдарбек:
 — Тынчытпады жүрөктөрдү кыйнап кек.
 Кантип чыдап жүрмөк элек зордукка,
 Атам өлдү, биз азапта, кайгы көп...
 Аттаналы, чек коёлу кордукка,
 Ыйлаба эне, балдарыңды көрбө жек.
 Кызылдарга кошулганы барабыз,
 Эгер берсе — кылыч, мылтык алабыз.
 — Ук сөзүмдү, кагылайын каралдым!
 Азап чеккен иреңимди карагын...
 Мен шордуунун көргөн күнү не болот?
 Нан берчи деп сурап кимге барамын?
 Агабы эми көздүн жашы шорголоп,
 Карыганда кантип жалгыз каламын?
 Балдарым ук, эне тилин алгының,
 Бириң кетсең, бириң мында калгының.
 Үйдө жалгыз боздоп калган болобу...
 Атаң өлдү, Бектен тирүү жоголду.
 Эми силер бирдей таштап качсаңар
 Кайдан жүрүп менин шорум оңолду,
 Келбес сапар, алыс жолго бассаңар;
 Сезбей кантем кышкы чилде бороонду,
 Бу көрөкчө эки көзүм оюп кет,
 Көрүмдү каз, колуң менен коюп кет!..
 — Энекебай, ыйлабастан кайрат кыл,
 Ойлонбойсуң көргөн күндү, кайда акыл!..
 Тебетейин баса кийип, камчы алды,
 Сүрдүү басып кеткенсиди бир баатыр.
 Үчөө бирдей шапа-шупа аттанды,
 Эне калды, айталбады: «тура тур!»
 Бир туугандар кыйын жумуш башташты.
 Карт энесин, үйүн-жайын ташташты.
КЕТТИМ, КОШ БОЛ, ТЕГЕНЕ
 Кышкы чилде, бороону жок, боз түшүп,
 Киши тургай талаадагы жылкы үшүп,
 Тал кычырап, кайың сынып турса да
 Жамынгансып от жанында көрпө ичик,

Аттан түшпөй баратышты жол тарта
Айдар, Мурат, сөзгө мокок Бөлтүрүк,
Үч бозулан, үчөө бирдей жаш арстан,
Алга койгон максатынан калбастан.
Жылгыз-Кардын аскалары аркайып,
Тоо башында тоо текелер каркайып,
Узаткандай баары карайт эрлерди,
Ачык асман ал да карайт чаңкайып.
Жол боюнда отун алган жердеги
Чынар карайт эчак бүткөн картайып,
Баары айтышат: «баракелде жигиттер,
Чын азамат болуу керек үмүткөр».
Бозбу карайт, жумурткадай кар баскан,
Аттар басат, ээрчийт изи калбастан.
Каршы алдынан шамал жүрүп шыбырайт:
«Өчкөн чырак калбайт кайра жанбастан,
Өмүр бою баатырлардын ырын айт,
Өч алгыча күрөшө бер талбастан.
Ошондон сен алмалуу бак көрөсүң,
Качкан кушту кайра кармап келесиң».
— Эй, Мурат,— деп жандай келип Айдарбек
Бастырганча бара жатып салды кеп:
— Айтчы, досум, кайсы жерге барабыз?
Кайсы штабга барганыбыз болот эп?
— Бастыра бер, барар жерди табабыз,
Көп ойлонуп не кыласың кайгы жеп...
Анжыянда Фрунзенин өзү бар,
Акылы мол, айтса шекер сөзү бар.
Ошол эрдин дал өзүнөн барабыз,
Курал-жабдык, окту белен алабыз.
Коржолондоп качып жүргөн Аманга,
Куба жетип кызыл кыргын салабыз.
Кылган эмгек кетпейт учуп шамалга,
Кек кубабыз, добулбасты чалабыз!
Көрүп тургун момун агаң бөлтүрүк
Мооку канат чоң паңсатты өлтүрүп!
Камчыланды Бөлтүрүк да чыйралып,
Кыял менен алп урушуп кыйналып,
Келатты эле бастыра албай арт жакта
Калган өңдүү салган тамы куланып.
«Таш ыргыткан билекте күч бар чакта,
Тең курбуңдан калба кийин буйдалып!»
Карылардын сөзүн угуп чындады,
Шамал менен үн алышып ырдады...
Булагыңдан суу ичтим,
Алма жедим багыңдан,
Адырыңдан гүл үздүм,

Тааныйсың жаш чагымдан,
 Кеттим кош бол, Тегене!
 Жарым түндө кыйналдым
 Жарың менен жаткырбай.
 Эмчек бер деп ыйладым
 Эшикке эркин бастырбай,
 Ак сүтүң кеч, кош, эне!
 Ажалым болсо өлөмүн,
 Азабым болсо көрөмүн,
 Ай тоголуп, түн күлсө
 Айланып кайра келемин...
 Бүркүт шаңшып бийик аска жаңырды,
 Баатырдыктын добулбасы кагылды,
 Айдар, Мурат каткырышып күлүшүп
 Эки жактан тамаша сөз жабылды:
 — Мына булбул, мына торгой Бөлтүрүк!
 Мынаке эми жол эрмеги табылды,
 Бири күлсө үчөө бирдей тең күлүп
 Баратышты үчөө бирдей желдирип.

ЭКИ БАРЧЫН

Июль айы. Намангендин чоң багы
 Булбул таңшыйт гүл ачылган шактагы.
 Көлөкөдө отургучта эки аскер
 Баары айтылып көкүрөктө жатканы,
 Сыр сурашат, эске түшөт көп кездер,
 Эске түшөт көп кызыкка батканы:
 — Тез бүтүрсөк каргыш тийген урушту,
 Үй-жай күтүп, курат элек турмушту!..
 — Уруштун да бүтөрүнө аз калды,
 Эми чындап бир тердетсек аттарды.
 Басмачынын аягына чыгабыз,
 Оңколотуп ою бузук жаттарды,
 Анан Ленин сөзүн айтат, угабыз:
 «Бардык жерде жаңы заман башталды!»
 Атыр жыттуу жазгы журтка конобуз,
 Ала-Тоонун ээси өзүбүз болобуз!
 Кайра баштан кыз жөнүндө болду кеп,
 Бири сүйлөп, угуп бири күлдү көп...
 Бул олтурган эки барчын бүркүттүн
 Бири Мурат, бири биздин Айдарбек.
 Маңдайына нурун чачып тийип күн,
 Жаркыратат айта берсе бардыгы эп.
 Айдар айтты: «госпиталда бир кызга
 Ашык болдум, окшоп таңкы жылдызга!
 Ким көрсө да бир жетүүгө ашыгар,
 Жалтылдаган алтын сары чачы бар.
 Татар кызы бураңдаган кымча бел,

Жанган жүрөк жетпей кантип басылар.
Желбиретет жибек чачын жумшак жел
Ыгы бар го эчен каттар жазылар!

Мен да жаздым, ал сулууга бир терең,
Октой өткүр сөздөрү бар ыр менен.

БОЛБОС ДЕЙМИН АРМАНЫ

Сары алтынга сакадай боюң теңешпей,
Көп жан айтат: «бирге олтуруп кеңешпей»
Колуң жумшак бир гана үзүм кебездей,
Кармагандын болбос деймин арманы!..
Көзүң күйүп ак үйдүн кавхар чырагы!
Күлкүң кымбат театрдын ыргагы,
Бир жеткендин болбос деймин арманы!..
Айткан сөзүң кант салган таттуу чайга окшойт!
Аппак жүзүң он беши толгон айга окшойт!
Баскан жолуң салкын төр шибер жайга окшойт!
Сени сүйгөн жигиттин жок арманы!
Боору калбай улам санын чапкылап
Мурат күлсө көздөрүнөн жаш чыгат:
«Айткан сөзү кайдан шекер татыган,
Өзү көктөн түшпөгөндүр тамчылап!
Бекем тартып сордуң беле оозунан,
Ар жагында айтылбаган сыр турат!»
Бир кыстаса Мурат кыйын шаштырат,
Койбой жатып бар сырыңды айттырат...
— Шаштырбасаң аягына чыгамын,
Эчен жолу сары чачын сыладым,
Өзү келип кучактаса мойнумдан,
Сорбогондо неге карап турамын...
Айттым: «Сенин жадабаймын ойнуңан
Тие турган ой барбы?»— деп сурадым.
Күлүп сулуу айтса боло ырасын,
Айымы экен мени баккан врачтын...
Эми гана күлкү чыкпай көрсүнчү...
Мурат зоону өзү жалгыз көчүрдү!
Шаттык жеңип толгон узун санааны
Алыс кууду, алда кайда кетирди...
— Айт Айдарбек, бир аз күлүп алалы.
Жомок каптын оозу жаңы чечилди.
Өрдөгүңдү учура бер, чындагын,
Тайганыңды агыта бер, турбагын...
— Эсиңдеби биз мектепке келгенде
Жапжаш гана бир командир бар эле?
Алган жары ошол казак жигиттин
Ашкан сулуу, жанып турган шам эле...
Мас болосуң көрсөң күндөй күлүшүн,
Ирең жактан теңдеши жок жан эле!..

— Билдим, билдим!.. Анын аты Бектубай
Айткан сөзүн коюучу эмес үктүрбай.

— Ошол жигит мени менен топ ойноп,
Теңтуш болду, кээде кеттик суу бойлоп.
Мен ыр ырдап, өлөң айтат ал болсо,
Тарттырбадым, турганым жок чоң ойлоп...
Кээде алайып караганы болбосо
Жаман айтып сөгүүчү эмес ороңдоп.
Бир күн менден ыр мазмунун талашты,
Сынап көр деп жалгыз сабак ыр жазды:

ДОСУМ

Эмгек кыл, маңдай терди төккүн досум!
Эңсеген максатыңа жеткин, досум!
Миң түнү жаман менен бир жатканча,
Жакшыны бир эңкейип өпкүн, досум!
«Коюңуз, уят» деген сөзүн угуп
Үйүнөн курсант болуп кеткин, досум!
— Бул ыр менен кеп жүрөктү козгойсуз,
Бир нерседен кутула албай боздойсуз...
Түш сыяктуу элес-булас көрүнүп
Эчак мурун өпкөн жарды козгойсуз.
Ак маралдай турган менен керилип
Аяшка бул ыраазы эмес окшойсуз?..
«Таптың!..— деди, далортомо муштады,—
Канаке, эми, сен ыр жаз!» — деп кыстады.
Тарткынчыктап бир аз турдум буйдалып,
Аптыгамын сөз табалбай кыйналып...
Мындай кезде санаа күлүк, билип кой,
Көңүл төрүн көрөр белең бир барып...
Бири келип, бири кетти түркүн ой,
Кармай албайм көкүрөктү тең жарып!
Туруп, туруп чыга келди күү ташып,
Бере салдым эки сабак ыр жазып:

БЕКТУБАЙ

Алганың айдың көлдүн күндүзү экен,
Асмандын чолпон сары жылдызы экен!
Жаныңда жанып турат чырак мисал,
Жакшына жаркыраган бир кыз экен!
Алганым менин дагы болсо ушундай
Айкалып жатат элем күн-түн түрбай!
Армансыз той күнкүдөй жүрөт элем
Ойлобой, кайгы тартпай, жыргай-жыргай!
Капырай, сен, кайдан жүргөн ырчысың!
Бирде чырсың, бирде кыйын сынчысың!..
Ырас айтам, бул адатың барында
Качырасың далай кыздын уйкусун.

Тап бересиң кээде күйгөн жалынган.
Кээде момун, кээде жеткен күйткусун!..

— Мына минтип, сөздү бөлүп саласың,
Айтпай койсом кайра асылып каласың.
Айткын эми, кулак сенде, сөздү узат,
Сендей неме мактап койсо көккө учат...

— Мына, мына! Жалаа деген ушубу?
Сендей неме бир заматта ырк бузат,
Кулак салгын сөздү бурбай утуру,
Тамаша эмес, мактан кыял мага жат.
Окуп көрүп Бектубайым ырымды
Ары кетип, бери кетип жулунду...

— Соо эмессиң, жүрөктөгү сырың бул,
Жүрөгүңдөн сызып чыккан ырың бул,
Өңү кетип, таноолору кыпчылды,
Жайлап салып төлөй жазды мага кун.
Айдарбегиң күлүп араң кутулду,
Андан кийин алыс жүрдүм, чыны ушул.
Бул арада жаң урулду, угушту,
Күлүшкөнчө орундуктан турушту...

КАЙСЫ ГҮЛГӨ КОНОСУҢ

Мылтык атып келе жатып кайрадан
Аскер өттү көп чоң эмес дайрадан,
Аралабай жандап өттү карашып
Кара бакты, гүл ачылып жайнаган,
Жол боюнда гүлгө конуп жарашып
Олтуруптур ырчы булбул сайраган,
Чочуп кетип уча качты акын куш...
Бир сулуу кыз келе жатып болду туш...
Ууга чыкса колдон кушу качкандай,
Көкүрөктү кайгы жүгү баскандай,
Көпкө чейин солкулдады кызыл гүл
«Кош эми!» деп кол булгалап жаткандай...

Ыйлап жатты, бар болгону чыкпайт үн,
Тийип турган жарык күнү баткандай...
Учкан булбул кайра келип конобу,
Булбулсуз гүл жарашыктуу болобу...

Турду сулуу гүлгө карап таңыркап,
Бир нерсе ойлоп өз ичинен жабыркап...

Биздин Айдар өтө берип сөз катты:

— Сиз эмнеге мунаясыз жабыркап!

Жалт бир карап: «жөн эле» деп жол тартты

Калды жигит, боло түштү жаагы жап...

Бирок көзү көз алдынан кетпеди,

Жалын кирди, жаш жүрөгүн өрттөдү!..

Ойго чүмдү көп көчөдөн өткөнчө,

Ой кетпеди казармага жеткиче,

Жанып турат жалтылдаган көздөрү,
Сын жетеби тийген күндүн көркүнө!
Арт жагынан чуркоону да эстеди,
Кайра ойлоду: коё бербей эркине...
Мейли дагы, көрөмүн деп ойлоду,
Бул көрүнүш «бир кыз» аттуу ыр болду:

БИР КЫЗГА

Көзүм түшүп көзүңө
Ашык болдум өзүңө,
Алигиче мас болом,
Айткан жалгыз сөзүңө!..
Чыдаймын кантип жанбастан,
Суктанамын талбастан!
Ээрчип жүрсөм деп ойлойм
Арт жагыңдан калбастан!..
Болор замат ичип кечки тамакты
Руксат алып келди аралап гүл бакты.
Бир назик ой жаш жүрөгүн тынчылдай
Айдарбекти туш тарабын каратты.
Аралады көп сулууну унчукпай,
Издегендей жал-жал карап баратты...
Бир кезекте утур чыкты үр кызы,
Күндүз көргөн таңдын чолпон жылдызы.
Тааныгандай амандашты керме каш,
Мандай-тескей токтолушту эки жаш!..
Көрөр болсоң бири булбул, бири гүл
Кошкун келип миң издесең табылбас...
Бактын ичи жарык болду тийип күн!..
Бул экөөнүн нуру деген жаңылбас,
Сулуу кыздын алган букет гүлү бар —
Тартуу кылып бирөө берген түрү бар.
Айтты Айдарбек кыздын гүлүн кармалап
— Турган гүлгө бүгүн күндүз сиз карап!
Акыр, мына бүтүрүпсүз өмүрүн.
Өз ордуна койбодуңуз неге аяп?
Жакшына гүл!.. Бурат ар ким көңүлүн,
Улам көрсө улам карап таң калат,
Сиз гана эмес, ар ким көрсө кызыгат —
Үзүп жыттап, дагы үзбөй деп сызылат...
Сиз да, мына улам-улам жыттайсыз,
Көрө сала ашык болгон кыздайсыз!
Алып барып терезеге коёсуз,
Арзын айтса, назик үнүн укпайсыз,
Эртең солот, анан көзүн жоёсуз,
Алып чыгып кең төбөгө таштайсыз.
Андан кийин карабайсыз сиз муну,
Жакшына гүл!.. сүргөн өмүр ушубу?..

«Бул чын» дешти, экөө бирдей күлүштү,
Бакты аралап бирге басып жүрүштү.
Айдарбекке эми, мейли атсын таң...
Бир-биринин атын сурап билишти!
Айтты сулуу; менин атым Айдайкан,
Эригишпей көп аңгеме курашты.
Бир-биринин түбү жайын сурашты:
Жарк дей түшөт тийген күндөй күлүшүң!
Жомокто айткан пери мисал жүрүшүң.
Айып көрбө, билгим келип сурадым,
Айтчы сулуу, кайсы бактын гүлүсүң?
— Ушул калаа төрөлгөндөн турагым,
Ушул жердин кыздарынын биримин.
Бир жүрчү элең Бектүбайды билесиң,
Жалгыз агам, бир тууганы — мен өзүм.
Көп күн болду уга элекмин кабарын,
Көрөр бекем жаркыраган кабагын!
Кеткен эле каршы аттанып Аманга,
Биле албаймын кайдан издеп табамын...
Кайтар бекен чалдыкпастан каманга,
Караңгыда чырагыма от жагарым?
Ойго чумду, бир азга сөз басылды...
Тийип турган күндү булут жашырды.
— Анчалык көп ойлонбогун Айдайкан!..
Эр азамат жатчу беле үйдө анан.
Кайгырасың кайраты жок немече,
Качкан жоонун аркасынан жүрсө агаң.
Айдарбекти жал-жал карап бир нече
Күлдү сулуу, кайра баштан атты таң!
Таңшып үнү салкын төрдүн улары
Көп сөздөрдү Айдарбектен сурады:
Кайсы элдин күлүнүсүң,
Кайсы жерден болосуң!
Кайсы бактын булбулүсүң,
Кайсы гүлгө коносуң?
Кайсы асканын шумкарысың,
Кайдан учуп келесиң?
Кайсы үйүрдүн тулпарысың,
Кай тарапка желесиң?
Булбул болсоң мунуңду айт,
Учтуң кайда гүл тандап?
Бурмалабай чыныңды айт,
Улам учпа миңди алдап!..
Шумкар болсоң уяңды айт:
Кайсы зоонун башында?
Тулпар болсоң үйрүңдү айт:
Кайсы төрдүн сазында?

Сурап болуп Айдарбекти карады,
 Өткүр көздө даяр беле арагы?..
 Жаш арстанды мас болгондой теңселтти,
 Эл көрүндү эрдин бардык тарабы...
 Айдай сулуу түзөп чачын сеңселтти,
 Күмүш өңдүү жылт-жылт этип тарагы.
 Олтурушту орундука жанашып,
 Чүрөк менен Семетейдей жарашып!
 «Кана баатыр, сүйлө!» деген эмедей
 Көк мемирейт эч нерсени кенебей.
 Чоң түп алма шагын ийип тунжурайт
 Жан бүткөндү өз боюна теңебей!..
 Асмандагы жылдыз карайт, сөз тыңшайт
 Күйөө-кызды аңдып турган жеңедей!..
 Айтты Айдарбек кайсы жолдон өткөнүн,
 Бул калаага кайдан келип жеткенин...

БӨЛТҮРҮКТҮН ӨЛҮМҮ

Тегенеден чыккан түнү ээрчишип,
 Карасуунун көпүрөсүн өтүшүп!
 Мурат достун өз үйүнө түшүштү,
 Эртеси эле Аблетунга жетишти...
 Кой союшту, бозо алдырып ичишти...
 Жай баракат жатты белди чечишип.
 Айтты: «үч-төрт күн ойноп-күлүп алалы,
 Фрунзе эрге андан кийин баралы»...
 Жары келип, колуктусу сүйүнүп,
 Тышка чыкса эшик ачты ийилип.
 Апакеси жаны калбай жалбарды,
 Муратынан калган эле түңүлүп.
 Атакеси койго жумшап балдарды,
 Туугандары келип жатты үйүлүп.
 Жомок айтып, комуз чертип жатышты,
 Эки күнү тамашага батышты.
 Үчүнчү күн кой келгенде короого
 Үй куштары түнөтүнө конгондо,
 «Эми качан!.. ылдам, ылдам бол!» дешип
 Казан асып, үй кишиге толгондо,
 Үч каракчы мылтыктарын кезешип
 Кирип келди... Мурат түштү томсоро...
 — Ойлодуңбу кутулам деп сен качкын,
 Он күн өтпөй үйдө олтуруп карматтың...
 Бул сөздү айткан бири барып Муратты
 Камчы менен дал ортого бир тартты
 Анын өзүн Чоң Бөлтүрүк бир чапты.
 Баштап коюп бүтпөй кайра тартабы,
 Бири артынан экинчисин сулатты.

Тополоңдо «тарс!» деген үн угулду.
От боюна Бөлтүрүк шер жыгылды...
Ок чыгарган үчүнчүсүн кармашты,
Колу, бутун чырмап бекем байлашты.
Бөлтүрүктүн башын жөлөп Айдарбек,
Көзүндө жаш; булбул тилин сайратты:
— Өзүбүздү Жаныш-Байыш дечү элек,
Эми мага ким келтирет кайратты?
Ажал огу көкүрөктөн тийиптир,
Бир башыма кетпес кайгы үйүптүр...
Аттай арка, тоодой медрес көрчү элем,
Арстан келсе алдын тосом дечү элем!..
Алп көкүрөк Бөлтүрүгүм турганда
Алышканды жыгамын деп жүрчү элем,
Айбыкпастан шер тургандай жанымда
Акимдерди шылдың кылып күлчү элем.
Эми мага сүйөнөр тоо ким болот,
Жоо камаса кимге барам корголоп?..
Кайран башым жапа-жалгыз калабы?
Кармап душман тиштеримди чагабы?..
Кургатпастан көкүрөктү көлдөтүп
Көздүн жашы тыйылбастан агабы?..
Касташкандар көрбөгөндү көрсөтүп
Карып кылып тозогуна салабы?..
Бир сөз айтпай Бөлтүрүгү уктады,
Бир туугандын зарлаганын укпады...
Мурат сүйлөп Айдарбекти түргүздү,
Суу келтирип бети-колун жуугузду:
— Ыйлабагын, кимди албаган бул өлүм,
Алган дешет Темирланды, Чынгызды.
Жазындагы гүл мисалы кыска өмүр,
Манас да өткөн айдап жүрүп кыргызды,
Ажал чиркин жаш экен деп аябайт,
Алган жарын ыйлап турса карабайт.
Бирөөгө ажал — кыйын, узак оорудан,
Бирөөгө ажал кирип жаткан чоң суудан...
Бирөө өлөт жиндеп, итке каптырып,
Бирөөгө ажал — ичер оокат жогунан...
Бирөө өлөт кара күрткө чактырып,
Бирөөгө ажал — жоонун аткан огунан.
Кээ бирөөнү өзү минген ат тебет,
Кээ бирөө бар, жардан кулап жан берет.
Бөбөк өлөт жаны гана төрөлгөн,
Бөбөк өлөт бешигине бөлөнгөн.
Кээ бирөөнүн жалгыз уулу дагы өлөт,
Барбы өлбөгөн аты даңктуу беренден?..
Ак сакалы белге түшкөн кары өлөт,

Баатыр өлөт башы көккө теңелген.
Жалгызсың деп тим койбогон бул өлүм
Жашты жаш деп ойлобогон бул өлүм.
Адам бүткөн баары да өлөт түрбайбы,
Өлгөн бирин калган көмөт түрбайбы...
Калып жесир, калып жетим же жалгыз
Башка келсе, баарына көнөт түрбайбы.
Көп ыйлаба, керек эмес муңайыш,
Пайдасы жок көңүл чөгөт түрбайбы.
Мунун баары мен издеткен Амандын
Кылган иши... кечикпей өч алармын.
Көп ыйлабай көтөр башын, Айдарбек,
Баатыр жигит ыйлабастан кубат кек.
Эр Бөлтүрүк ала жатты экөөнү
Эл чынында, ушуну айтат баатыр деп.
Баатыр өлдү баатырга окшош көмөлү
Анан кек куу, чоң Паңсаттын канын төк!
Эл чогулуп! кайрат айтты баары да,
Тууган-урук тургансыды жанында...
Иш бүтөбү кайгы менен отуруп,
Басты Айдарбек көздүн жашын шыпырып
Эшикти ачып сыртка чыгып кулады
Үй жанында жөлөп койгон укурук —
Ала койду, чаппай эми турабы?
Бет жарылды тамтык калбай тытылып...
— Мылтык кармап аткан колун үшүбү!
Сабап жатты байлоодогу туткунду.
Эл чогулуп дүрбөп жатты карашып,
Кээси түрдү: «бир! эки! үч! деп санашып.
Кээ бирөөлөр «өлтүр» дешип жатышты,
Кээ бир жигит кошо кирди сабашып,
Кээ бирөөлөр түрбай алыс качышты,
Көбү кетти үй-үйүнө тарашып.
Көбү коркту артын ойлоп бул иштин,
Көбү ойлоду көздөн далда бүтүшүн.
«Аман палбан каарына алат эми деп»,
Көбү турат өз жанынан кайгы жеп.
Көбү ойлоду билдирүүнү тез барып:
«Ким айыптуу, дал ошондон куу деп кек»
Кээси ойлоду: азыр эле аттанып
Айдарбекти алып барсам жетелеп»...
Кол коркунчак, жүрөк даабай турушат,
Улам кирип, улам үйдөн чыгышат.
— Элди талап жүрдүң эле. кутуруп,
Жазаланбай калганың жок кутулуп!
Катуу шилтеп үч-төрт жолу чапты эле,
Майда-майда сынып кетти укурук.

«Өз мылтыгың өзүңө!» деп атты эле
 Көкүрөктөн чыга келди кан оргуп.
 Сүрдүү басып үйгө кирди Айдарбек,
 Бөлтүрүктүн өчүн бир аз алдым деп.

АНЖИЯНДА

Алдындагы аттарынан чыгып тер
 Анжиянды аралашты эки шер.
 Ар кайсыдан көпкө сурап издешти,
 Адаштырат билбеген соң бөтөн жер.
 «Кайдан билдик Фрунзе эрди, биз» — дешти —
 Чайын саткан, үйдө жаткан момун эл.
 Араң кечке издеп жүрүп табышты —
 Аттуу полктун штабына барышты.
 Чачын койгон, сакал-мурут кырдырган,
 Боз кийимчен, тапанча аскан адамдан,
 Жакын барып сөз сурады Айдарбек:
 — Доктор барбы айыктырчу жарамдан!
 Жүрөгүмө бычак тийген тагы көп,
 Чыкпаган жан... басып турам араңдан...
 Азаптамын, алып чыкчу эр кайда!
 Түткундамын, чынжырды үзчү шер кайда!
 Оозумду ачсам чыгат жалын, көк түтүн...
 Кетеби деп башымдагы кара түн,
 Аттан түшпөй кычыраган аязда
 Издеп келдим Ала-Тоонун бүркүтүн.
 Билерсиз дейм Фрунзени, каякта?
 Айтыңызчы, кабагыма тийсин күн.
 Отко салса ойлонбостон кечемин,
 Ташка салса такалбастан кесемин.
 Барын айтты баштан-аяк калтырбай,
 Бир да окуя калганы жок айтылбай.
 — Жүргүн! — деп тапанча аскан бул адам,
 Куш учабы абал мурун талпынбай
 Алып кирди бир бөлмөгө жасалган
 — Олтур дагы, сүйлө,— деди,— тартынбай!
 Атаң кандай киши болгон, бай беле?
 Жайлоо жайлап төрт түлүгү шай беле?
 Күлдү Айдарбек кийинки бул сөзүнө,
 Кой жайган бет элестеди көзүнө...
 Бирге жаткан же тыңшаган киши жок,
 Жатып алып кой короонун четине,
 Уктай албай түнү менен кайгы ойлоп
 Чыгарган ыр түшө калды эсине...
 Дап-дайын турган өңдүү Жалгыз-Кыр
 Ошондогу чыгарган ыр ушул ыр:

КОЙЧУНУН ЫРЫ

Койду баксам мен бактым
Этин жеде кожоюн.
Бирин бербей шыйрактын
Бүтүн жеде кожоюн.
Өпкө калды өзүмө
(Кулак сал, тууган сөзүмө):
Ичим сыздап бук болуп,
Кан толду кара көзүмө...
Отту жагып оозун тиктеп жегендин,
Көрөбү деп көзүн карап «жеңенин»
Олтурган кез, ойго келди, үйүндө
Бий сараңы кунары жок Төрөнүн
Оюна алды, каргыш айтып бийине,
Эт тийбестен арык өпкө жегенин,
Шашылбастан орундука олтуруп,
Айтып берди жазбай анкет толтуруп.
— Короосуна кой жатып,
Базарга айдап мал сатып
Көргөн эмес атакем.
Кышта жылуу кийим жок,
Корголорго ийин жок
Өлгөн эмес атакем.
Унга кабы толбогон,
Нанга курсак тойбогон,
Жайлоо жайлап жайында
Кышта согум сойбогон,
Тыйын тапса аны да
Чыгым деп болуш койбогон...
Атам жарды киши эле,
Ат таптап чабуу иши эле.
Ач, жылаңач жүрсө да
Жалгыз ат болсун дечү эле.
Кайгырса да, күлсө да
Бар тилеги биз эле...
Тапанча аскан көпкө олтурду унчукпай,
Же сурабай, же бир башка сөз айтпай,
Сүйүндүрүп алып учкан жүрөгүн,
Болор ишти айтса боло какшатпай,
Оозун карап тааныбаган бирөөнүн
Эки жигит олтурушту чыдашпай.
— Фрунзени кайдан билдиң, ким айтты?
Бар тилегиң өч алуубу? Муну айтчы!
— Желмаян минип жел жүрөт,
Жетип тиет аткан ок.
Эл кулагы элүү дейт,
Эл укпаган бир сөз жок.

Жардылардын атасы,
Ленин деген бар дешет.
Ишинде жок катасы,
Артык тууган жан дешет.
Тону жокко баркыттан
Тон жабат деп уккамын.
Чарчаганга, алдырып
Ат миндирем деп уккам.
Чаңкаганды кандырып
Суусун берет деп уккам.
Жыгылганга боору ооруп,
Колун сунат деп уккам,
Ыйлаганды сооротуп,
Муңун сурайт деп уккам.
Эр Лениндин жолдошу
Фрунзе шер мында деп,
Ала-Тоонун жолборсу
Баатыр Мурат салды кеп.
Баштап келди ал мени,
Алдыңызда турамын,
Өзүңүздү көргөнү
Аны сизден сурадым.
Бактыгулдан, Амандан
Өч алсам деп дагы ойлойм.
Элди азуулуу камандан
Куткарсам деп дагы ойлойм.
— Көзүң тирүү, колундан көп иш келет,
Акылың бар, бизге өзүңдөй эр керек.
Азыр гана өзүң айткан большевик,
Чирик үйдү түбү менен көңтөрөт.
Жыланды урса таш алып бер эңкейип,
Күчтү мында биз бербесек ким берет.
Аттуу полкко аскер болуп калгыла,
Кайда барса кошо аттанып баргыла.
Мейли издегин өзбектен же кыргыздан:
Биздин душман, кайда болсо бир душман.
Биздин тилек, кайда болсо бир тилек:
Жадаганбыз каары таттуу турмуштан...
Биздин билек, иштеп бышкан чың билек,
Ордон чыгат жатып албай тырмышкан.
Тартынбастан курал алып колуңа,
Токтоосуз түш бара турган жолуңа.
Эшен, кожо, казы, болуш, бай, манап,
Эмгек кылбай күн өткөргөн эл талап,
Куралданып биргелешип чыгышты.
Кедейлердин малын, жерин калкалап.
Фрунзе шер берип кетти буйрукту,

Басмачыны жок кылалы талкалап.
 Ал кишинин азыркы иши Ташкенде,
 Командир мен бул жердеги аскерге.
 Таанышалы, менин атым Арстанбек,
 Оюңарда болсун бардык айткан кеп:
 Өйдө туруп кайрадан кол алышты,
 Экөө бирдей Мурат жана Айдарбек.
 Аскер болуп аттуу полкко калышты,
 Кайда алпарса Арстаке өзү айтар деп,
 — Жүргүлө эми казарманы көргүлө,
 Ат тазалап жоокер болуп көнгүлө.

ЖАРАДАР ДЕГЕН УШУЛБУ

Кары да бол, жаш да бол, —
 Кадырлашкын тирүүңдө,
 Калат бир күн алтын баш
 Казылган көрдүн түбүндө.
 (Т о к т о г у л)
 Күнү-түнү жол жүрүшүп тынбастан,
 Аттан түшпөй, тамакты сөз кылбастан,
 Эми гана жетер замат Аксууга
 Кылыч сууруп «ура!» дешти турбастан.
 Аман желдет буйрук берди качууга,
 Атышпастан, каршы найза сунбастан,
 Дем алдырбай кууду артынан атчандар,
 Жете берип шилтеп жатты чапчандар.
 Жандай барып чапты Айдарбек бирөөнү,
 Алып учуп түрсүлдөдү жүрөгү.
 Баш томолоп, кан шаркырай бергенде
 Өтө чапты, учту бир аз үрөйү,
 Камчы басты дагы бирин көргөндө,
 Кызыганда ат өлөрүн билеби.
 Жетип сайды аны дагы капталга,
 Көзү түштү эми үчүнчү атчанга.
 Тааный койду коржойгон чоң Аманды,
 Кайнап жаш кан алып учту балаңды.
 Кантип жетип сулатсам деп ойлонду
 Жапан өскөн азуусу курч каманды.
 Такай кууду, шаштырбастан койбоду,
 Аман паңсат туюк жарга камалды...
 Бура тартып туруп калып бир атты,
 Айдарбекти сарторудан кулатты.
 Кайра салып чыгып кетти камалдан,
 Кутулдум деп алкымдагы ажалдан.
 Мурат жетип жан курбусун жөлөдү,
 Ыйлай жаздап кайрат кылды араңдан:
 — Жеңил экен, керек эмес бөлөгү,
 Жоо кутулбайт, абал айык жарандан,

— Кетти паңсат, айыкканы курусун,
Кармабадым чөлдүн канкор уурусун...
Айдарбекти чечиндирип алышты,
— Жеңил... дешип бары сүйлөп жарышты.
Акыректен ок тийиптир, өтүптүр,
Арчындашып баарын чырмап таңышты.
Кең далыны жарып чыгып кетиптир,
Жумшакташып арабага салышты.
— Барып жатып госпиталга, айык бат!
Узатканча жолго чыкты эр Мурат.
— Куугун жоону, жан курбум,
Дем алдырба, үктатпа!
Ай талаада улусун,
Түнөтпөгүн кыштакка.
Үшүп барат кабыргам,
Кумтучу бул тушумду.
Жолдон кайттым кайран жан,
Жарадар деген ушулбу!
Айыгамбы, өлөмбү?
Кабар алгын жан курбум.
Унутпагын, бар эми
Аман калгын, жан курбум!
Учуп кетсем, энеме
Көзүң салгын, жан курбум.
Шор кетпеген эме эле
Эсиңе алгын жан курбум!
Чыдабады досунун бул сөзүнө,
Жаш толтурду жанган чырак көзүнө,
Аттан түшүп арабаны токтотуп,
Кантип эле албайын деп эсиме,
Өптү досун, кайра дагы коштошуп,
Келер болсоң толуп турган кезиңе,
Билерсиң деп Муратыңдын кимдигин,
Бир сөз айтты шашып алгыр бүркүтүң:
Касташканга камалда
Карматпаймын досумду,
Зарыл болсо башыма,
Саргайтпаймын досумду.
Бактылуунун бактына,
Падышанын тактына,
Казна толгон алтынга
Алмашпаймын досумду.
Барса келбес сапарга
Бара жаткан жоксуң да,
Келесиң кайра катарга,
Ишенип кой доктурга.

Көкүрөктө жаткан сырды козгошуп,
 Бирин бири карап турду окшошуп,
 Бир биринен кете алышпай ажырап
 Кайра өбүштү, кайра-кайра коштошуп,
 — Кайыр! — дешти, жүрдү араба калдырап
 Кыйналбайын деген өңдүү көп тосуп,
 Мурат ыргып минди аргымак атына,
 Жолго түштү улам карап артына...

МАРКАШКА

Аман канкор капчыгайды өрдөдү,
 Айлана аска... бөлөк жолду көрбөдү.
 Арстанбекке жакын барып зр Мурат
 — Ушул, — деди, — каракчынын өлгөнү!
 Маркашка, дейт, бул күңгөйдө жол турат.
 Бул төтө жол, өтүп жүргөм мен деди,
 Чү коюшуп Маркашкага салышты,
 Мурун жетип алдын тороп алышты.
 Капчыгайга камап алып атышып,
 Көбүн кырды көп кызыкка батышып.
 Калдыратып таш кулатып үстүнөн
 Башын жарды мээсин ташка чачышып.
 Аман менен жүздөй киши үшүгөн
 Араң-араң кутулушту качышып.
 Атып Мурат Султанбегин сулатты,
 Аттан жыгып, башын жарга кулатты,
 Кубангандан Жангарачов Арстанбек
 Алкыш айтты: иним, өзүн эрсиң! — деп,
 Аман паңсат баласындай көрчү эле,
 Жазбай аткан мерген эле Султанбек,
 Уруш ишин билген шерим дечү эле,
 Эми паңсат жүдөп бүтөт кайгы жеп.
 Казнам болсо берет элем бардыгын,
 Аты калды, кармап минип алгының,
 — Кызмат кылам эмгекчи элдин бакты үчүн,
 Талыкпастан кубам жоону күнү-түн.
 Ар бир жигит атка минип бул ишке
 Аянбастан берүү керек бар күчүн.
 Бардык алкыш болсун сиздей кишиге
 Сала билген тоонун алгыр бүркүтүн.
 Маркашканы эстей жүрсүн чоң паңсат,
 Араң качып кетти бир жак буту аксап...
 — Айтчы, Мурат, бул эмне сөз: Маркашка?
 Жөн гана эмес маани бардыр бир башка?
 — Тегенеде байтак куруп калмактар
 Турган экен абал мурун бир чакта.
 Ушул күнгө эл оозунда бир сөз бар:
 Кароол карап турган калмак жар ташта

Ашкан баатыр Маркашка деп аталган,
Келген жоону ушул жерден кайтарган.
Көп кол курап кыргыздардын арстаны
Жанбай баатыр жоболоңду баштады.
Колун таштап кырдан аркы далдага
Өзү келди имерилип асканы.
Билдирбестен артына өтүп алды да
Шашпай мелжеп Маркашканы атканы.
Тарс дегенде күңгөй көчүп, таш кулап,
Зоо жаңырды кулаган таш калдырап...
Чаң ызгыды заман акыр болгондой,
Дөө жаталбас уйкусунан ойгонбой...
Бир жыгылып тура калды эр калмак
Бирөө кармап кулагынан чойгондой.
Кайра турду оң ныптасын кармалап,
Кавхар ташын бирөө алып койгондой.
Жанбай айтты: «Кандай баатыр Маркашка!»
Маркашка айтты: «Атып салдың жанбашка!»
Маркашка өлүп качкан экен калмактар,
Баатыры жок жоого каршы ок атар,
Тегенени жердеп калган кыргыз уул
Эл жасаган эстелик бар бир катар,
Ошондогу Маркашка өлгөн жер ушул
Ач бел, куу чөл — жоодон өлгөн эр жатар
Айдарбектер Жанбай баатыр тукуму,
Айбаты зор ак албарстын тукулу!
— Султанбекти өзүң атып сулатып,
Качып берди каракчылар чубашып.
Бул жерди эми жердеп калат большевик,
Бийик тигип кызыл туусун буралтып.
Баатыр менен эл көрүшсүн кол берип,
Бастыр бачым досторуңду кубантып!
Сүйлөшкөнчө Тегенеге жетишти,
Жылжып аккан туздуу суудан кечишти...
— Айдарбектин үйү-жайы ушунда,
Көрүңүзчү, жакын калган учурда,
Капыс жерден каргашалуу ок тийди,
Калды менин ичим күйүп ушуга...
Карт энеси ого бетер бүкчүйдү,
Балдарынан урмат көрөр тушунда.
Куп десеңиз мен ошондо коноюн,
Кур дегенде бир күн эрмек болоюн.
— Бул жакшы сөз, сен ошондо баргының
Олжо аттардан бир семизин алгының!
Колуң менен союп берип кемпирге
Казы, карта, жал жедирип салгының.
Айтты Мурат минген атын темине:

— Макул болот, аткарамын бардыгын!
Жолго түштү бир семиз ат жетелеп,
Үркүп качкан, азоолугу кете элек.
КАЙДА КАЛДЫ КАРАЛДЫМ
Жетип келди өзү көргөн жайдагы
Тар короого түшүп эки ат байлады.
Үйгө кирди: «эсенсиңби энеке!»
Чочуду эне: «Балам эле кайдагы?»
Тааныбады кайдан калсын эсинде
Бир көргөн жан мурун өткөн айдагы:
Карап калды коё салып жумушун...
— Айдарбекке окшоп кетет турушүң!..
— Энекебай мен да өзүңдүн уулуңмун,
Алыс жолдон издеп келип турумун.
Учурашып кетейин деп атайын
Имерилдим капчыгайдын булуңун.
Бүгүн конуп бир сүйлөшүп кайтайын,
Биле кел деп калган эле кулунуң.
Мен Муратмын, унуттуңбу энеке?
Тааныбастан, ыйгардыңбы бөлөккө?
— Муратсыңбы, кагылайын чырагым!
Муунум бошоп, эсим кетип турамын...
Башка эч ким... өзүн жалгыз келдиңби?
Кайда калды кошо кеткен курагын?
Айтчы, балам, Айдарбекти көрдүңбү?
Не болсо да чынын үксүн кулагым.
Айтчы билсең, Бөлтүрүктүн кабарын,
Кошо келбей кайда калды каралдым?
Айткын бачым, айта турган сөзүңдү!
Көп ойлонтуп кыйнабагын өзүмдү...
Кайра келбес тартты балдарым,
Карып менин кашайттыбы көзүмдү?
Көргөнүмбү тагдыр башка салганын?
Айткын балам, эки кылбай эсимди:
Түйгүн кайтып тууруна конобу?
Эне байкуш кубанар күн болобу?
Бала жолборс калп айталбай кыйналды,
Бир заматта көп сөздөрдү ойго алды.
«Чын айтсамбы, Бөлтүрүктү өлдү деп»...
Кайра коркту дагы бир топ буйдалды...
«Билдиргин» деп айткан эмес Айдарбек,
Төө сүйкөнгөн сай талындай ыргалды...
Аз токтолуп, жөлөп коюп мылтыгын,
Жай олтуруп койгулатты калп, чынын:
— Энекебай, кайгырба,
Эсен жүрөт эки уулуң!
Эки жолку согушта

Эр Бөлтүрүк туйгунуң:
Кармашканды какшатты:
Басташканды башка атты
Ойрон кылып Аманды
Оңдоймун деп заманды,
Жаш ойлобо, энеке,
Жалыны күч балаңды.
Айдарбегиң кол баштайт,
Жоого аттанса жол баштайт.
Алдындагы мингени
Алатоолук Сартор ат,
Алтынбы же дилдеби!
Ат жабдыгы шаркылдап,
Үстүндөгү кийгени
Көз уялтып жалтылдап,
Ак келтедей жаркырап,
Сол ныптада кылычы,
Айбаты зор мунусу...
Абайлаган адамга
Акжолборстой турушу...
Эки көзү жылтылдап
Жанаша күйгөн шамчырак!
Маңдайында жылдызы
Чолпон мисал балбылдап,
Эки беттен аккан тер
Ээги ылдый тамчылап,
Сарторудан ак көбүк,
Жол боюна чачырап,
Бара жатса Айдарбек
Сарторуну камчылап,
Кабылан эрдин жүзүнө
Карай албайт жан чыдап!
— Кайда жүрсө аман жүрсө болгону,
Айта турган чын сөз ушул ойдогу,
Өзүңдү ээрчип аттанышып жатканда
Бирин кал деп жалдырасам болбоду.
Чыдашпады сөздүн чынын айтканда,
Кордук өтүп аттандырбай койбоду.
Эсен болсо кайра бир күн келишер,
Энеси өлсө колу менен көмүшөр.
Эс алды эне «сурап билип» балдарын,
Байкабады сөздүн көбү жалганын...
Жетишти ага: «эсен жүрөт» дегени
Кайда жүрөт? Сураган жок ар жагын.
Чоң кубаныч үйгө конок келгени,
Алып келди: чайын, нанын, каймагын...

— Казан асам, коногу бол эненин,
 Эт жок, бирок жупка жасап беремин.
 Ыргай кармап жардан учпай калгандай
 Кысталыштан оңой өтүп алгандай,
 Мурат бир аз жеңилдене түшкөнү
 Үстүндөгү жүгүн алып салгандай.
 Тынчып жатпай кайнаган кек ичтеги
 Көңүлүнө иштер келди ар кандай:
 — Мындабы! — деп Бактыгулду сурады,
 — Жок!—деди эне,— качып кетпей турабы...

ЭКИ БИР ТУУГАН

Кечөө кечке куйган жамгыр басылып
 Булут тарап асман чайыттай ачылып,
 Агып жатты арыкта суу шылдырап
 Алыс сапар бараткандай ашыгып.
 Кен Башкаран таттуу уйкуда тунжурап,
 Турат тып-тынч бир терең сыр жашырып...
 Ар кай жерде басып турат часовой
 Кээси турат бир орундан козголбой.
 Асмандагы жылдыз тарап батканда,
 Жер жарылып таң агарып атканда,
 Шамал жүрүп куу камыштар шуудурап,
 Мал аңдыган бөрү адырды ашканда,
 Ар кай жерден акын торгой чулдурап
 Түргүла деп кабар берип жатканда
 Бирөө келди четки ак үйгө илбирстей,
 Жылып басып часовойго билгизбей.
 Эшикти ачпай өйдө чыгып тырышып
 Шек билдирбей ылдый түшүп жылбышып,
 Коргонду ашты, кирип алды ичкери,
 Кыйнабастан эч бирөөнү тургузуп.
 Ачып алды үй эшигин ичтеги
 Кылдыратпай илмекти ары жылгызып,
 Жаткандардын бетин ачып бир баштан
 Карап чыкты, калды бири туйбастан,
 Ийин кысты издегенин таппастан,
 Кыдырата карап туруп айлана
 Кайра чыкты үй эшигин жаппастан.
 Бастырмада уктап жаткан адамга
 Басып барып бетин ачты шашпастан,
 Күлдү дагы көрө койгон эмедей
 «Тур!» — деп булктү эч нерсени кенебей...
 Жаткан адам ары карай толгонуп,
 Бетин жапты кайра баштан оңдонуп.
 — Койчу Мурат, тынчтык берчи бир азга...
 Кобурады чукуранып ойгонуп.

Башын чүмкөп шинелди өйдө тартты да
Жатып алды ак жолборстой комдонуп.
— Тур Айдарбек, жата бербө көпкө эми!
Унуттуңбу жалгаз агаң Бектенди,
Ыргып турду Бектен деген сөз угуп,
Ойлонбостон, көп турбастан сөз кылып.
Өптү кысып, кучактады мойнунан,
Мөлтүлдөдү көздөрүнөн жаш чыгып.
«Бөлтүрүк» деп бир сөз чыгып оозунан,
Ойлоп кетти... сөз сурады аз туруп:
— Чын сүйлөчү, биротоло келдиңби?
Кайдан билдиң биздин мында келгенди?
— Кече күнү келгениңди билгемин,
Көрүп тургам кимдин кайда киргенин.
Жалгыздатып жолуга албай өзүнө
Арт жагыңдан аңдып басып жүргөмүн...
«Бөлтүрүк» деп жаш толтурдуң көзүнө,
Бирок кайра келбедиби сүйлөгүн?
Айтпасаң да билем анын өлгөнүн,
Баары дайын кайсы жерге көмгөнүң...
Айлың чапкам аны өлтүргөн Мураттын,
Үйүн өрттөп керегесин кыйраттым.
Ага, эмне, оңой бекен Бөлтүрүк,
Малын айдап эчки-улагын чуулдаттым.
Ата-энесин, алган жарын өлтүрүп,
Айлыңдагы келин-кызын ыйлаттым.
Аяймынбы динден чыккан эмени,
Жоо аяган жоолошконун жеңеби?
Мурат сенин айландырды башыңды...
Көп ачытат көздөн кандуу жашыңды...
Атаң, агаң, бирдей өлүп жатканда,
Жетишкенсип коюптурсуң чачыңды.
Ким көрүнгөн кызыктырып сөз айтса,
Мен айтчу элем «жоготпо деп акылды».
Укпаптырсың жакшы болгун дегенди,
Карыганда какшатыпсың энеңди...
Тетир басты түртүп салып агасын,
Туз сепкендей тилип туруп жарасын.
Ачыштырды айтылган сөз жүрөгүн,
Эми аганын кантип бетин карасын...
Карап болбойт каны качкан иреңин...
Агасынан алыстатты арасын.
Кайра басты сууруп чыгып шамшарын:
— Айтчы, Бектен, чынбы бардык айтканың?
Бул учурда дарбазадан эр Мурат,
Кирип келди... каарын чачып шер турат...
— Токто, Айдарбек — кармай калды канжарын,

Кайда аттандың, кимге каршы кол курап?
Бул кандайча колго курал алганын?
Бул жакшы эмес, мунун өзү зор уят,
Агаң келсе, кубанбастан, кайра сен
Мушташканы жулунасың, бул эмнең?
Айдар айтты кандайча сөз болгонун,
Мурат турду артына алып колдорун.
Укту баарын: ана, энеси, бүт өлүп,
Жаңы гана ачылган гүл солгонун...
Турса дагы иреңи өчүп өзгөрүп,
Көргөзбөдү көзүнө жаш толгонун.
— Мейли Айдарбек, кейибегин сен буга,
Эчак болуп өтүп кеткен иш тура.
Кайрат кылгын кубат болсо өзүңдө,
Кайгы жаман айыга элек кезиңде.
Госпиталдан жаңы чыктың алың жок,
Көп айтчу элем: калбаганбы эсиңде:
Кайра келбейт бир чыккан соң аткан ок,
Кыргыз айтат: «Өткөн ишке өкүнбө!»
Өкүнгөндөн, кайгыргандан не пайда,
Акылыңдан айрылгандан не пайда?
Менин атам окуусу жок өттү өзү,
Ошондо да эсимде бар үч сөзү:
Биринчиси — бой көтөрбө, ойлогун,
Бардык иштин келбей койбойт кезеги.
Экинчиси — кошоматчы болбогун
Андайлардын узабаган этеги.
Үчүнчүсү — кек куубагын эч кимден,
Жамандыкка жакшылык кыл! — Эрсин сен!
Ар бир сөздүн бир гана эки миң
Туура келген мааниси бар өзүнүн.
Бул бир ууру тепсеп кирип түндөсү
Басып жыккан келиндердин бешигин,
Каракчыга ачып берип жүрбөйбү
Өсүп өнгөн өз үйүнүн эшигин.
Бул чыккынчы, болбойт муну атпаска,
Түшүн, Мурат, бул жөнүндө сөз башка.
— Чыккынчы эмес, түшүнбөгөн башында,
Кайра келип, отурган соң кашында,
Бекерге сен жулунасың Айдарбек,
Жалгыз агаң, жаныңа тарт, качырба.
Басмачынын сырын бизден көп билет
Бирге жүрсүн жарак-жабдык алсын да.
Мында эмне, бардык кылмыш паңсатта
Кайрадан бир камар белем жар ташка...
— Кана, Бектен: кулак сенде сүйлөгүн!..
Жакшыбы ушул ууру мисал жүргөнүң?

Кетемин деп Айдарбекти азгырып
Келген эле, түштү башка кыстоо күн...
Барын билип кайта албады азгырып,
Башы катты, сөзгө келбей кызыл тил.
Калайын деп Айдарбектин жанында,
Кайра коркот, жолун таппайт анын да...
«Мында калсам, большевикке кошулсам,
Бысмылдасыз тетири кат окусам,
Жатуу кыйын жети катар тозокто
Орус болуп кирип бутка чокунсам.
Уят ишко таңда макшар болгондо
Пайгамбарга сурак берип отурсам.
Экинчиден — жеңип калса мусулман
Дешер мени: «Динден чыгып бузулган»...
— Кана, Бектен кечке ойлонуп отурба,
Кыз эмессиң, көп күттүрүп созулба,
Эмне келдиң, сураганың теги эмне?
Мында эч ким жок, коркпой сүйлө, чочуба...
Жан киргендей тоңуп калган денеге
Араң-араң сөз киргени оозуна:
— Кенешкени келдим эле өзүңө
Көрбөгөндү көрсөттүң сен көзүмө...
Барын коюп үйгө кайра барайын,
Отун-сууга, үй-оокатка карайын,
Жалгыз өзү, жанында эч ким калган жок,
Таштап койбой, энебизди багайын.
Жоону жеңип аман кайтсаң арман жок,
Сенден башка барбы менин таалайым.
— Сөз ушул, — деп кубаттады Мурат эр,
Кана эмесе, бул чын болсо, колуң бер!
Айдарбек да көп каршылык кылбады,
Кайырлашып кайтты Бектен турбады...
Карап калды Айдарбектер артынан
Эске түшүп бала күнү мурдагы...
Үн үгүлду «жеп салды» деп бакырган
Минут өтпөй Бектен мындан жылганы,
Чоң көчөгө чуркап чыкты эл дүрбөп...
— Бакырган ким, болуп кетти эмне?
Жолдо турган часовойго барыптыр,
Беш атарын колдон жулуп алыптыр.
«Жеп салды» деп кыйкырганча болбостон
Бычак уруп кардын жарып салыптыр.
Эл жүгүрүп жетишкенче болбостон
Бир эр жигит аңтарылып калыптыр.
Каны менен кара жерди сугарып,
Жатат жолдо ичегиси чубалып.

Үй артында даяр турган атына,
Ыргып минип карабастан артына,
Бектен качып бара жатат сызылып,
Минген атын ууктуруп камчыга.
— Кууган менен кете турган кутулуп,
Узатпастан дал ортого аткыла!
Мурат айтты: «суранамын жалпыңан,
Атпагыла, байкагыла артынан.
Кайра жакшы, эр артынан барабыз,
Кайда кетсе баскан изин чалабыз.
Чоң паңсаттын кайда экени билинет,
Бүгүн ага кызык уруш салабыз.
Большевиктин тузагына илинет,
Коржоңдотуп тирүү кармап алабыз.
Айдарбек, сен командирге барып айт,
Мындай учур миң издесең табылбайт.
* * *

Кол аттанып жолго түштү шартылдап
Кагылышып үзөңгүлөр жаркылдап.
Ар биринин асынганы беш атар
Алда кайдан көз чагылтып жаркылдап,
Атырылат алдындагы курч аттар,
Жер казылып туягынан чаң чыгар.
Дүйнө турат ыгы менен жарашып
Калып жатты балдар чуркап карашып.
Тынбай жүрүп Ташкөмүргө келгенде,
Кайкыны ашып ойго кире бергенде,
Коргон толуп байланган ат көрүндү
Күлдү Мурат: «түшкөнү ушул чеңгелге!»
Аттан түшүп кол экиге бөлүндү,
Урунарга тоо табылды шерлерге...
Айландырып туш тараптан атышты,
Каракчылар далда жерге качышты...
Эр кызылдар айландырып коргонду
Алдын тосуп бардык жагын торгоду,
Аман ууру үйдөн чыкпай камалды,
Кеталбады мине качып жоргону.
Кай бир даары колго түшүп жан калды,
Качып чыгып кутулганы болбоду.
Кай бир даары каршылашып турушту,
Кан агызып кадимкидей урушту.
Атчан бирөө катуу чыкты качырып
Кылыч менен туз келгенди жапырып,
Коркок качты аз туруштук бербестен,
Өтө берди жолдун чаңын сапырып.
Көрдү Айдарбек бара жаткан бул Бектен
Карабастан качып өттү ашыгып.

Арт жагынан чуркай түшүп бир атты,
 Аттан жыгып бир тууганын кулатты
 Чуркап жетти... Бектен тирүү... Сайрады
 Жалдырады сөздөрдү айтып кайдагы...
 Айтты Айдарбек: «Сен бети жок, жалбарба»
 Сөз уккан жок, башын кесип жайлады,—
 Алып келип ат дорбого салды да,
 Шашпай гана канжыгага байлады:
 — Көрсүн сени жакындары Мураттын,
 Сен алардын айлын өрттөп кыйраттың...
 Көрсүн сенин өлгөнүңдү өз энең,
 Күн үч убак бир көрүүнү эңсеген.
 Билсин эне кылмыштарды сен кылган,
 Эңсешине арзыбайсың эми сен...
 Ат дорбодон алды башты кайрадан,
 Карап калды жоготчудай жергеден...
 Туруп, туруп көздөрүнө жаш толду,
 Көкүрөктө жаткан көп ой козголду.
 «Кой сойгондо жакын басып келбеген,
 Чымын өлсө боору ачыган жан элем,
 Киши болдум, коркунучтуу дебестен,
 Адам сойгон, мал ордуна көрбөгөн,
 Киши болдум канды кечкен, баш кескен,
 Ушулбу же кара мүртөз эр деген!»
 Мурат келип оюн бөлдү баатырдын:
 — Өз агаңа, айтчы кантип катылдың?
 — Койчу, Мурат, сынагансып айтпачы,
 Коё турчу, тамашаңды таштачы.
 Агам сенсиң, агам баатыр Арстанбек,
 Агам эмес журт куруткан басмачы.
 Атам Ленин, тууган энем большевик,
 Жай туугандай калган бардык башкасы.
 Өптү Мурат бекем кысып курбусун:
 — Түшүнүпсүң, айттын сөздүн дурусун.
 — Бүттүбү уруш, атышуулар токтолду?
 — Колго түштү, калганы өлүп жок болду.
 Аман кесеп түшө качты Нарынга,
 Тирүү кармап кала албадык чочкону,
 Көпкө чейин карап турдук агымга
 Чыкканы жок, өлүп тынган окшоду...
 Куп болду деп кубанышты жигиттер,
 Тоо жаңырып ырдап жатты көп аскер.

КАЙДА ОЛТУРАМ

Андан кийин көп өтпөстөн арадан,
 Тандап алып жигиттерди жараган.
 Жиберишти командирлик мектепке,
 Азыр, мына, окуп жүрөм калаңдан.

Кулак салып коркунучтуу сөздөргө
Олтурду эле тура качпай араңдан...
— Кайда олтурам! — деди сулуу Айдайкан,
Оозумду ачып олтурупмун калып таң...
Көз алдымда болуп жатты бардык иш,
Көрбөгөн дейт өз атасын таанып күч...
Каршы чыгып дөө менен дөө күрөшүп
Көл чайкалып, тоо быркырап болду түз.
Көпкө түрдү жыгышалбай тирешип,
Караңгылык басты жерди күп-күндүз.
Жан-жаныбар тепселишип кырылды,
Жолдун чаңы кызыл канга жуурулду.
Кебелбеген бийик Бозбу кебелди,
Кар кетпеген чоку чөлгө теңелди.
Көчкү жүрүп, күңгөй, тескей сүрүлүп
Кен, сай какшып, Нарын акпай бөгөлдү.
Ийилбеген картаң чыгар ийилип
Күн тийбеген тескей бетке жөлөндү.
Көрбөй калды ким озунуп, ким бүлктү?
Билбей калды, ким жыгылып ким жыкты
Билбей калдым сууга чөккөн Амандын,
Кайдан жүрүп, кантип тирүү калганын.
Кырылды эле бир каракчы калбастан,
Билбей калдым кайра кайдан алганын —
Элди талайт бир күн тыным албастан
Көп басмачы билбейм андан ар жагын.
Бала барчын отурду эле кенебей,
Шашып калды калпы чыккан эмедей.
— Калгандан соң сууга кирип жок болуп,
Карап туруп жар башында топтолуп,
Жок болгон соң дымы чыкпай чоң паңсат
Кеттик эле көпкө түрбай токтолуп.
Күлдүк эле бара жатып калжактап:
«Жаткын эми балыктарга соттолуп»...
Керсе паңсат сууну кыйын билчү экен,
Шуңгуп кирип, чыгып кетип жүрчү экен.
Кийин уксак чыгып кетип калыптыр,
Качкан бойдон кер Шерматка барыптыр,
Арзын айтып көздөн жашы төгүлүп
Сурап жатып дагы курал алыптыр.
Ар кай жерде жашынышкан бөлүнүп
Аскерине катуу кабар салыптыр...
Түшүн, сулуу сөзүмдүн жок жалганы,
Ар кай жакта жүрө турган калганы.
Жарымы өлсө, жарымы тирүү калышып,
Кайра баштан элге бүлүк салышып
Келе жатат, адаты ушул булардын,

Арт жагынан биз да калбай карышып,
 Кубалайбыз, кырып бүтпөй бардыгын
 Тыным болбойт, жүрө бермей жарышып...
 Күлдү сулуу ишенгендей баарына,
 Таң калгандай суроо берди дагы да:
 — Аянычтуу өз агаңды сойгонуң...
 Айтылбады башын кайда койгонуң
 Айтты Айдарбек, бир аз туруп кысталып:
 Анын көзүн ошол замат жойгонун:
 — Мурат аны көпкө турбай ыкшалып
 Көмдүрдү окшойт, келбей кетет ойлогум...
 Атып жыгып, башын кесип алыпмын,
 Эч максатсыз ат дорбого салыпмын...
 Кызуу менен бардыгын да иштедим,
 Кызуу менен эч нерсени сезбедим.
 Ойлоп көрсөм уккан киши корккудай
 Иш кылыпмын, кийин, кийин эстедим.
 Кээде ойлоп тура качам олтурбай,
 Калчылдаймын кармагандай безгегим...
 Жоо болсо да кыйын тура бир тууган,
 Көп кездерде корунамын айтуудан.
 Кээде сезип ыза-кордук, кыйналам,
 Жаралуумун кабыргасы кыйраган...
 Кээде кайра табалбаймын аны мен,
 Жоошугансыйт азоо жүрөк туйлаган.
 «Ырас сойгом бөлүнгөндү элимден»...
 Кайрат нарын коркпой кармайм буйлада
 — Өткөн өттү, кереги жок эми ойлоп,
 Ойноп-күлүп жүрө бергин той-тойлоп!
 «Туура!» деди жылдыз көктө жымыңдап,
 «Туура!» дешти жалбырактар шуудурап,
 «Туура!» деди арыкта суу күлдүрөп,
 Бирде мундуу, бирде шаттык күү курап.
 Тойдон бетер өйдө-төмөн эл чубап,
 Кыздар күлүп каткырыгы угулат...
 Бирге таттуу, бирге ачуу — ар кимге
 Ар башкача бүткөн эле бул дүйнө!..

ШЕРИГИ БОЛ ӨМҮРДҮН

Кайгы-мунду алда кайда унутуп,
 Бирге басты орундуктан турушуп,
 Эл чогулган эстрадага барышып
 Бирге түрдү назик күүлөр угушуп...
 Бирин-бири колтугунан алышып
 Кайра басты элден оолак чыгышып,
 Узаткандай карап түрдү кара бак,
 Эки асыл жаш бара жатты аралап.

Көзүн тигип карагансыйт түш тарап,
Кыздар көрүп Айдарбекке суктанат...
Айдайканга көзү түшүп көп жигит
Имерилет, сөз айталбай кысталат...
Ай менен күн ары, бери өтүшүп
Жүргөн элдин жүрөгүнө от жагат.
Кай бирлери жандап жакын басышты,
Өздөрүчө сын беришип жатышты...
Кыздар айтты: зор жаңылыш болуптур,
Гүл деп булбул төө күйрукка конуптур.
Чиркин жигит кайдан келип болду түш
Тандабастан шашып конок оруптур.
Эр жигиттин теңи бекен ушул кыз,
Сыртын сырдап, өңүн боёп коюптур.
Жигиттер да капа болду теңирге;
— Кайран сулуу кошулбаптыр теңине.
Тиги эки жаш эч ким менен иши жок
Кавхар жанып көздөрүнөн күйүп от.
Басып жүрдү өздөрүнчө сүйлөшүп.
Арт жагынан айта турган сөздү ойлоп...
Бактан чыгып: — кайталы эми, жүр дешип,
Бара жатып баатыр Айдар оңтойлоп,
Сурап койду: бул букетти ким берди?
Кызганычтуу кармалады гүлдөрдү.
Күлдү сулуу: алганым жок эч кимден,
Терезеге коюу үчүн муну мен
Издеп келип сатып алдым ишенсең,
Тетигинде сатып жатат көп гүлдөн.
Жан эмесмин бакка басып көп келген,
Колтуктаган гүл сый берип көрүнгөн.
Мурунтадан таанычу элем өзүңдү
Бирге олтурдум угуп айткан сөзүңдү.
Бул сыяктуу ойлоруңду билбедим...
Бүгүн эле бакка басып киргеним...
Сага башка сезилдиби бир басып
Сен күлгөндө менин кошо күлгөнүм?
Көптөн берки тааныш өңдүү сырдашып
Бул убакка үйгө кайтпай жүргөнүм?
— Байкабастан орой айтып койдумбу?
Кечир сулуу, көтөр менин ойнумду!
Чынын айтсам жоготупмун өзүмдү...
Көрөр замат оттой өткүр көзүңдү:
Мас болгомун арак ичкен эмедей,
Байкабадым айтып жаткан сөзүмдү,
Ойлонбодум бөлөк сөздү кенедей,
Өзүң алдың адаштырып эсимди.
«Бир кызга» аттуу ыр жаздым деп, аны айтты,

Сунуш кылып дагы бир сөз жаңы айтты:

— Гүлү болгун багымдын,

Мөмөсү бол шагымдын!

Кубанчы бол көңүлдүн,

Шериги бол өмүрдүн!

Угуп муну чочуп кетти Айдайкан:

— Бир көрүшпөй бул сөздү айтат кандай жан?,

— Кеп ыракмат, жеттим мына, үй ушул!

Капа болбо, кош Айдарбек, жакшы кал!

Чуркап кетти укпай айткан сунушун,

Көз алдынан өчтү күйгөн кавхар шам.

Турду Айдарбек... Асманга өйдө карады,

Жыбыраган жылдыздарды санады.

УЙКУСУЗ ТҮНДӨР

Кайра келди казармага жаш туйгун,

эл батканда кызыгына уйкунун.

Чоң күрсүндү... баары уйкуда, ким туйсун...

Бир жан айтпайт: кайда жүрдүң кечигип?

Мурат досун түрттү бузуп уйкусун...

— Таң атканда келгенинби, жол болсун!

Кетет бекен жалгыз таштап жолдошун!

Текшерүүдө биринчи эле сен сыктың,

Калп жеринен: «мен!» деп катуу кыйкырдым.

Караңгыда тура бердим сездирбей,

Бул жолу да наряд албай күтүлдүң.

Убагында кайтуу керек көп жүрбөй,

Тартип бузган аябаган уят бул.

Келгениңди көргөн бирөө болдубу?

Эртең айтса, өтөт дечи кордугу.

— Кароол жигит олтуруптур үргүлөп,

Кеттим өтүп, жан көргөн жок, ким билет?..

Кезек-кезек бакка барбай болобу,

Карган чалдай кейий бербей кайгы жеп.

Кыз жөнүндө чыгып жаны жомогу,

Кайда жүрдү, барын айтты Айдарбек,

Мурат айтты: «шашып айтып салыпсың,

Кыз көзүнө жеңил көрүнүп алыпсың».

Кызга айтуучу сөздү тандап иргешип

Эки баатыр бир аз жатып сүйлөшүп,

Мурат кайра кирди таттуу уйкуга.

Айдар болсо бир нерсени билгенсип

Жарык кылды кайра ордунан турду да,

Кыялданды кыз колтуктап жүргөнсүп,

Чөнтөгүнөн алып чыгып кагазды,

Кайра олтуруп, Айдайканга ыр жазды:

«Ашыкмын деп араң айттым сырымды,

Айтчы сулуу, өңүң неге бурулду!

Муздатпачы жанып турган жүрөктү!—
 Түрдөндүрчү ай жүзүңдөн нуруңду!
 Көкүрөктөн көз жашымды кургатчы
 Кабыл кылып арнап жазган ырымды!»
 Кайра жатып көп сөздөрдү ойлонду,
 Уктай албай ары-бери толгонду.
 «Мен чын эле кылдым бекен жеңилдик,
 Айта салам оюмдагы болгонду?
 Кайра сөзгө келбей койсо эми түк
 Качканы ошол тоту куштун колдогу»...
 Таң атканча бир да кирпич какпады,
 Ойлогон жок Айдайкандан башканы...
 Эрте турду, таңды күтүп жатпады,
 Жазган катын пакеттеди, тактады,
 Айдайкандын эшигине кутуга
 Алып барып биринчи кат таштады.
 Кечинде эле көзү түшкөн ушуга,
 Жайбаракат артка кайтты, шашпады...
 Жалгыз гана көктө чолпон балбылдайт,—
 Айдайкандын көзүнө окшош жалжылдайт.
 Эл тура элек, калаа тып-тынч магдырап,
 Жарык дүйнө карагансыйт жалдырап...
 Ой бир туман, бороону күч түн окшоп,
 Адаштырат, кээде акылдан тандырат.
 Ой бир арак, ичсең денди бүт козгоп,
 Алып учуп эт жүрөктү жандырат.
 Окшоштуруп балбылдаган чолпонду,
 Айдарбектин ыры кайра козголду:
 «Махаббат бийик асман, сен бир чолпон,
 Кол созуп, канат серпсем жетеминби?
 Болбосо жакыныңа баралбастан
 От болуп жанып жүрүп өтөмүнбү?»
 Күндөр өттү, Айдайканды көрбөдү,
 Же боору ачып өзү басып келбеди.
 Таң атырды эчен түндү уйкусуз,
 Чиркин санаа жанга тынчтык бербеди.
 Ар күн сабакта да болуп суз
 Айтылган сөз кулагына кирбеди.
 Азыр дагы туман окшоп ой басты...
 Артка олтуруп, далдаланып ыр жазды:

ОЙЛОДУМ

Амандаштың утур чыгып алдымдан,
 Айдай жаркын мени эркиме койбодуң.
 Жатсам, турсам сен кетпедиң жадымдан...
 Абайлабай жүрөк менен ойнодуң.
 Бирок кеттиң укпай сөздү мен айткан,
 Андан кийин жолукпадым, ойлодум:

«Калы килем түрү болсоң кулпунуп,
 Карап, карап көркүңө мен тойбосом:
 Жазында сен жаңы ачылган гүл болуп,
 Үзүп жыттап өз эркиңе койбосом!
 Же сен аккуу, мен боз туйгун куш болуп,
 Көл үстүндө кубалашып ойносом!
 Санаа тартып сагынганда бар болсоң,
 Күндөй күлүп маңдайымда жайнасаң.
 Суу боюнда солкулдаган тал болсоң,
 Булбул болуп бутагыңда сайрасам!
 Бир карасаң, ыраазы элем, отуңда
 Күйсөм, жансам, майдай эрип кайнасам!»
 Басса турса ойлогону Айдайкан...
 Качан кайра кеч кирбестей таң атат!
 Караңгы үйдү жарык кылып күн сайын
 Качан күйөт маңдайымда кавхар шам?
 Кат артынан каттар жазды күн сайын,
 Жообун албай тынчыр эмес курган жан...
 Уктабастан ойлоп жатат... таң атат...
 Ушундайбы жалыны күч махабат!

ИШЕНБЕЙМ, ЖИГИТ, СӨЗҮҢӨ

Жатты сулуу таттуу ойго берилип,
 Жатты турбай төшөгүндө эринип.
 Тил жетишпейт эмне кылам айтып кур,
 Ак жаздыкта чачы жатат төгүлүп!..
 Жаркыратты айдай бетин жарык нур,
 Жайкы түшкө тең эмеспи ал учур!
 Алыс кетпей көз алдында элестеп
 Бир жаш жигит: «ишен, сулуу, сүйөм!» дейт.
 Улам алып жаздыгынын астынан
 Каттар окуйт бүт ыр менен жазылган...
 «Чыны менен ашык болуп калдыбы?
 Кандай жигит бир көргөндө асылган?
 Жаш жүрөгү үшүнчалык жандыбы?
 Барбы башка ой ар жагында жашынган?
 Көп жигиттин бири болуп жүрбөсүн?
 Сынап мени, шылдың кылып күлбөсүн?»
 Кайра баштан токтойт анын өзүнө,
 Талдоо берип жазган ар бир сөзүнө,
 Бет алдында турган өңдүү Айдарбек
 Чагылышат өткүр көзү көзүнө!..
 Алдын тосот аягына чөгөлөп,
 Колун кармап, башын коёт төшүнө,
 Айта жаздап: «мен да сени сүйөмүн,
 Сен күйгөн от... мен да түшүп күйөмүн».
 Араң токтойт, толгонот да бурулат.
 Бирөө угуп койгон өңдүү уялат.

Кайра туруп аташканы келгендей
 Катка карап өз ичинен кубанат,
 Катка карайт сагынганын көргөндөй,
 «Ой артынан жаңы ой жетет кубалап...
 Оюн бузду кирип келип жеңеси:
 «Күн чыкканча турбаганы эмнеси?»
 — Ушунчалык уктапмынбы жеңеке,
 Узак жолдон чарчап келген эмече?
 — Эч ким сени уктаган деп ойлобойт,
 Таң атканча ойлоп чыккан дебесе?
 Сенин көзүң уктаган көз окшобойт,
 Таң атканча ойлоп чыккан дебесе?
 Айт сырыңды, кытыгылайм эмесе,
 Айтпай кантет өз жеңеси асылат,
 Билип койду, эми кайда жашырат?..
 — Өткөн айда агам менен бир келип
 Кеткен эле... Айткан элең сен көрүп:
 «Сулуу жигит! Тааныштырам, кызыке!»
 Ошол өзү эми мени имерип
 Сүйөмүн деп каттар жазат, жеңеке,
 Мен калгансып кыздын баары түгөнүп
 Мени көрсө мас болгондой чалышат,
 Этегиме уйгак болуп жабышат.
 Балбылдаган көзү кетпейт көзүмөн,
 Шекер тамат айткан ар бир сөзүнөн,
 Таштады окшойт акылыман тандырып
 Бир назик ой кетпей койду эсимен.
 Туруп алды жүрөгүмдү жандырып,
 Эмне дейсиң, акыл сурайм өзүңөн?
 Жеңесине кагаз сунду: «каты ушул,
 Эң акыркы ишендирген анты ушул!»

АНТ

Аягыңа койгум келди башымды,
 Арылт жаным, көздөн аккан жашымды!
 Сөзүң менен жүрөгүмдөн музду эрит,
 Балдан таттуу кылгын ичкен ашымды!
 Аз көрбөсөм сагынамын саргайып,
 Көрсөм жанам көөдөй кара кашыңды!
 Элестетип көз алдымдан кетирбейм,
 Кара жибек, калтар кундуз чачыңды!..
 Ишен, сулуу, айтканыңа көнөмүн!
 Алгың келсе — жүрөгүмдү ал, беремин!
 Кан чыкканча илебиңден соромун,
 Жан чыкканча сени менен боломун!
 Окуп көрүп күндөй сулуу жеңеси
 Коргошундай эрип кетти денеси.
 Көз алдында жетип келди күлүңдөп

Жолборс сындуу жаш жигиттин элеси!
Колтукташып бийкеч менен бир жүрөт,
Кыз кубанат көккө жетип төбөсү!
— Чыны менен ашык болуп калыптыр
Отко түшүп, жалыныңа жаныптыр.
Эми мунун жообун кандай бересиң?
Сүйөсүңбү, өзүң кандай көрөсүң?
Айтчы, мурун эче жолу кат жаздың,
— Бир да жолу жазганым жок мен өзүм...
— Уят болот жообуңду айтып бат жазгын,
«Тоготпойбу, кандай неме?» дебесин.
Тур кызыке, берди кудай теңиңди,
Жата бербей туруп ачкын көңүлдү!
Бир заматта эчен түркүн бөлүнүп,
Желдей сызып өттү чубай ой күлүк...
Чачын түзөп, күзгү жакты бир карап,
Турду сулуу ак маралдай керилип!
Ойной кетти жеңекесин жулмалап,
Көптөн көрбөй калган өңдүү эригип.
Жазчу сөздүн баарын жыйнап оюна,
Кайра олтуруп калам алды колуна...

АЙДАРБЕК

Жашыл чөп жайнап чыгабы,
Агын суу ташып кирбесе?
Магдырап дүйнө турабы,
Асмандан күн тийбесе?
Лайли-Мажнун болобу,
Карып атка конобу.
Ашыктык отко күйбөсө?
Жазганыңа карасам:
Чының менен сүйөсүң,
Жай табалбай чымын жан,
Жалын болуп күйөсүң!
Кармашарга шер таппай,
Коноруңа жер таппай,
Учуп, күйүп жүрөсүң.
Чындап сүйсөң сен мени,
Жок дебесмин мен сага,
Мен бир бышкан ак алма,
Айтамынбы: «кой, алба!»
Жок, көп иштер эсимде...
Ишенбейм, жигит сөзүңө,
Азгырба, мени алдаба...
Айдайкан.

КАНТЕМИН

Окуп чыгып Айдайкандын жазганын,
Ойлоп көрүп ишенбейм деп айтканын,

Боло түштү күйгөн оту өчкөндөй,
Сезген өңдүү тийген күнү батканын,
Сезген өңдүү басар жолун көрсөтпөй
Түш тарабын туман түшүп басканын.
Каны качты өчүп өңү кумсарып,
Ичи күйдү чай ичкендей уу салып...
Айтып келип өзү дагы сүйөрүн
Ишенбейм деп учурду окшойт үрөйүн...
Бычак менен тилип туруп мыжыгып
Түз сепкендей ачыштырды жүрөгүн.
Олтурду көп алда кимге кыжынып,
Таштагандай таш каптырып тилегин.
Ыйлай албай же күлө албай томсорду,
Кайра сүлүү карабастан окшоду.
Сезгени жок эмне кылып жатканын,
Ички сырын араң-араң жапканын,
Сезгени жок жарык кылып маңдайын
Күн асмандан күмүш шоола чачканын.
Кайдан билсин Айдарбек деп жалжалдын,
Уктай албай түн үйкусу качканын.
Эң акыркы кат болсун деп бар арман,
Ак кагазга бал тамызды каламдан:
«Сүйөмүн деп чынымды айттым мен сага,
Бир карыпмын, какпа мени, каргаба.
Колуңду өптүм, аягыңа жыгылдым,
Ишенбедиң, суроо бердиң: «алдаба!»
Алдабадым, чыным менен сүйдүм мен,
Жүрөгүм от, жалыныңа күйдүм мен —
Ошондо да ишенбедиң, кантемин?
Эгер айтсаң, кайда болсо барамын,
Эң бир кыйын кызматыңа жарармын,
Көл түбүнөн сага жакут карармын,
Ошондо да ишенбесең кантемин?
Лайли болсоң мен Мажнундан бетермин, —
Ак урамын чөлгө тентип кетермин,
Сен өт десең отту кечип өтөрмүн,
Ошондо да ишенбесең кантемин?
Сен буз десең тоону бузчу баламын,
Ширин болсоң Фархат болуп алармын,
Сени ар кайдан издеп жүрүп табармын -
Ошондо да ишенбесең кантемин?
Семетейче сапар тартып чыгармын,
Үргөнч суусун аттуу кечип турармын,
Сен сүйбөгөн душман туусун жыгармын..
Ошондо да ишенбесең кантемин!»
Өзү жазып өзү кайра текшерип
Ар бир сөздү көз алдынан өткөрүп,

Окуп жатты улам карап жазганын,
Сызып жатты кай бир сөздү жек көрүп...
Оюна алды, бүктөп жатып кагазын:
«Жетишетко сүйлөшкөнчө бет келип
Калды дагы кайсы жери бүтөлбөй?
Эми буга көрчү, сулуу, ишенбей!».

СУУК КАБАР

Катты таштап кайра артына кайтканда,
Күн күлүңдөп карап турду асманда,
Бактар ылдый башын ийип бүгүлүп,
Салам айтып гүлү ачылган жаштарга,
Желге эркелеп жалбырактар жүгүнүп
Шыбырашып көптөр мактап жатканда.
Мурат досу суук кабар жеткирди:
«Аман ууру Бектубайды өлтүрдү».
Шак дедире кулак түпкө чапкандай,
Тарс дедире көк желкеден аткандай,
Катуу тийди Айдарбекке бул кабар,
Көз тунарды күндү булут жапкандай,
Эми буга кылчу кандай арга бар?
Турду баатыр башы айланган арстандай
«Эми кантет сүйгөн сулуу Айдайкан,
Өлөр бекен ыйлап жатып турбастан!»
Катып калып: кайрадан жан киргендей,
Суусагандай сүйлөөгө тил күрмөлбөй,
«Кайдан жүрүп жолукту?»—деп сурады
Мурат бизге аралашып жүргөндөй,
«Тике турбай, олтур»—деди курагы,
Жөнү бар иш, кайнаган го дегендей
Карап алды Айдарбектин көздөрүн,
Айтып берди кыйыштырып сөздөрүн.
Аман желдет качып жүрөт таптырбай;
Жер которот бир орунда көп турбай,
Кээде калат түш тараптан оролуп,
Биз аңдыйбыз карыш эркин бастырбай,
Кыштак көрсө кирет, кетет жоголуп,
Пайдасы жок кууган менен жаткырбай,
Коён эмес бир коңулга баткандай,
Мышык эмес чий түбүнө жаткандай.
Көп басмачы кетет көзгө илинбей,
Жок болушат кайда экени билинбей.
Жыгылган там кайра турат деп ойлоп
Жүргөндөр бар өткөндү эстеп түңүлбөй.
Урган паңсат ошолорго корголоп
Сиңип кетет из калтырбай жүлүндөй.
Ким бекитет, билбей туруп аларды,
Түшүн, досум, кармоо кыйын Аманды.

Бай менен бий аны бизден качырат,
Аны бардык эшен, молдо жашырат:
«Кылычы»—дейт, кудай сүйгөн исламдын,
Караңгы калк тизе бүгүп шашылат.
Көп жерлерге жайып салган тузагын,
Ойлой-ойлой жаның күйөт, ачынат.
Молдо сөзүн момун чындай түшүнөт,
Басмачыны өз үйүндө түшүрөт.
Ошон үчүн «качкан болуп баргын» деп
«Ишеничтүү жигит болуп алгын» деп,
Бектубайды жиберешке Аманга
«Кошо жүрүп чалгынды өзүң чалгын» деп.
«Ким кандайча жардам кылат аларга?
Басса, турса баарына көз салгын» деп.
Барын шилтеп жүргөн эле Бектубай,
Кайда консо кошо конуп бүт бир ай...
Аман ууру байкап билип коюптур,
Бычак менен бир жак көзүн оюптур.
Колун жанчып, керип байлап, мык кагып,
Эл көрсүн деп асып керип чоюптур.
Майдан куюп жалбырттатып от жагып
Тирүү бойдон өрттөп шерди коюптур.
Колго түшсөң чынында ушул кылары...
Жүр үйүнө: көңүл айтып чыгалы.
Айдарбекке кыйын болду бул кеби,
Же барарын, же барбасын билбеди.
«Алмашабы көздөн аккан жаш менен
Айдайкандын күндөй жаркып күлгөнү?
Таалайым, сен үшүнчалык пас белең?
Бакта ачылган гүлдөй жайнап жүрбөдү...
Ый болобу биринчи эле барганым
Кантип угам боздогонун жалжалдын?»
Ойго чумуп Муратты ээрчип, үн, сөз жок
Басып барды эрк өзүндө жок окшоп...
Мурат окуп бир нерсени жобурап
Бата кылды, көңүл айтты да бир топ...
Сүйгөн сулуу ыйлап төрдө олтурат
Көздөрүнөн кандуу жашы мончоктоп.
Эл адаты... Эчак кийип караны
Бетин тыткан Бектубайдын аялы...
Боздойт сулуу: «арстанымдан ажырап
Калганымбы кур талаада каңгырап...
Бул кордукка тирүү кантип көнөйүн,
Дагы кимге көз артайын жалдырап,
Алда таалам, ажал бергин өлөйүн...»
Зээниң кейийт төксө жашын зар ыйлап.

Айдар болсо ээгин жөлөп төшүнө
Зорго олтурду жаш келтирип көзүнө.
Дасторконго нан салынып, чай келди,
Пиялада бал кошулган май келди.
Бир чыныдан чай кармашып олтуруп,
Кайтмак болду, адат ушул элдеги,
Коңшу келин тура калып озунуп,
Кошо чыгып Айдарбекке кат берди.
Эки жигит басып бара жатышып
Айдаикандын катын көрдү ачышып:
«Бир туугандан айрылып,
Кара кийип кайгырып,
Кара көздөн кан агып
Баткан күнү күйүткө
Кат жазат дебе жигитке.
Эркек болуп калбадым,
Жанында болуп агамдын,
Жоого бирге барбадым,
Жоболоңду салбадым,
Кантейин, күчтүү арманым...
Эт жүрөгүм кысылып,
Чолпон көздөн жаш ыргып,
Айдаи беттен кан чыгып
Аралашты кошулду,
Сыя болуп жошулду.
Анан сага кат жаздым,
Арманым ичте жатпасын.
Сурабастан башканы,
Амандан өчүм алып бер,
Душманга кыргын салып бер,
Арстаным сен, шерим сен,
Ала турган теңим сен,
Тууганым сен, элим сен!—
Мындай кезде бел кылар
Сенден башка кимим бар!
Алышканың Аманды,
Азуусу күрч каманды,
Түрү суук жыланды,
Кайсы күнү өлтүрсөң
Же тирүү кармап келтирсең...
Ошол күн болсун тоюбуз,
Орундалып оюбуз,
Айга жетип колубуз,
Ачылып эккен гүлүбүз
Жаркырап тийсин күнүбүз»...
Айдар мына баса түшүп кичине,
Карап алды күрбусунун жүзүнө:

Карып болуп өтөт окшойт кайран жап
 Кайгы үстүнө кайгы болуп күнүгө!
 Үмүт көктө, колун жетпейт жок аргаң,
 Ойлогондой болбойт экен бул дүйнө...
 Айдайкандын кайгырганын көрбөсөм,
 Качан көрсөм күлүп турса дечү элем.
 Мурат айтты: муңайбагын жан курбум,
 Мындай кезде кайрат керек, бел буугун!
 Кыргыз айтат: «бул дүйнөнүн бири кем,
 Кайгырбастан, катылгандан кек куугун.
 Кармашпасаң боло албайсың жанга тең.
 Утуп чыккын, же болбосо утулгун!
 Жакын калды, полкко кайра кетебиз,
 Чечилбеген түйүндөрдү чечебиз».

ЖОРО-БОЗО

Шамал үлүйт Кара-Тытты чаңдатып,
 Күн көргөзбөй көздөрүнө кум чачып,
 Үйлөр тигип эл кыштоого киришкен
 Айландыра тосуп кала кармашып.
 Адырларда кой кайтарып жүрүшкөн
 Койчу балдар кетет коюн айдашып.
 Токсон түшүп, Жалгыз-Кырды кар басып,
 Томсорот тоо гүлдөрү үшүп калгансып...
 Күңүрт тартып шыбак баскан жер жатат,
 Көргөн жанды эриксиз бир ой басат:
 «Боп-боз адыр... ушунда да көп эл бар —
 Бирөө ырдайт, көңүл ачат, чер жазат,
 Бирөөлөр бар — жылкычылар, койчулар,
 Бир бирине алын айтып муңдашат.
 Бирөө жал жеп, бирөө жетпей жармага,
 Бирөөгө жаз, бирөөгө кыш замана...
 «Жок! — дегенсийт күн күлүңдөп асмандан,
 Бардыгына бирдей жаз, жай бул заман!
 Жоону жеңип, уланткыла бул жерде
 Улуу ишти улуу Ленин баштаган!»
 Шамал ырдайт: «Бул туура сөз билгенге,
 Толо болот ар бириңдин ашканаң.
 Жал жешкендер жарманы да ичишет
 Эт көрбөгөн бардыгына жетишет!»
 Колот өйдө атчан чубап кол келет,
 Кайда барат, бир аз жүрсө кеч кирет!
 — Мындан ары жакын жерде айыл жок,
 Кетсек кантет ушул жерге бир түнөп?
 Ат байлоого сарайлары бар окшойт, —
 Деди өзүнчө ойлоп башчы Арстанбек.
 Кыштоолорго бөлүнүштү көп аскер,
 Той болгондой элге толду эшик төр...

Күлкү чыгып, үгүлүп үн ырдаган,
 Бар дегендей мында бирөө жыргаган,
 Жаткан эле той түшкөндөй дүбүрөп
 Түтүн булап жар астында жылгадан.
 Жүргүн!—деди Мурат досун Айдарбек,
 Бул жерде бар конок күтчү бир адам.
 Бура тартып төмөн карай киришти,
 Балдар чуркап ат алышып жүрүштү.
 Кой камаган тааныш короо, тааныш жай,
 Кечке жакын жылкы өрдөтчү өндүр сай!
 Өз ордунда алты канат аппак үй,
 Илгеркидей казанында кайнап май,
 Баары турат... учурашты Төрө бий,
 Эски тааныш кунары жок сараң бай.
 Эшик ачты: «кир, бала!» деп эңкейип,
 Боюнда бар аялга окшоп челкейип.
 Олтурган эл үйдүн ичи жык толо,
 Отто асылып казан турат ортодо.
 — Олтурбагын, түр ошондой, салмачы!
 — Ырдабаса шыкагыла бозого!
 Төрө бийдин эт чыгарчу чарасы,
 Суна берди бозо куюп ошого.
 — Дем албастан жутуп болуп олтурсун
 Же болбосо ырдап берип кутулсун!
 Мас болсо да сезиштиби уятты,
 Мейман дешип кысташпады Муратты.
 Айдарбектин оозуна курчап өргөөнү
 Же билбеди бошотууну аякты...
 Кыз-келиндер сырттан курчап өргөөнү
 Жабыктардан шыкаалашып карашты...
 Толкудубу көргөн кезде кыздарды,
 Үнүн бийик, созуп, созуп таштады:
 «Бозону сүзгөн билбейт, ичкен билет,
 Бозойду түн уктабай күткөн билет.
 Кадырын бойго жеткен сүлүү кыздын.
 Бир билсе арзып жүрүп жеткен билет,
 Бир билсе жетпей күйүп өткөн билет.
 Тулпарды баккан билбейт, чапкан билет.
 Алтынды тапкан билбейт, каткан билет.
 Аялдын күмүшү бар, жези да бар,—
 Сүйлөшүп кызык сөзгө баткан билет,
 Сырдашып бир төшөккө жаткан билет».
 — Баракелде жигитсиң, баракелде!
 — Сун бирөөгө! Же ырдасын, же ичсин.
 Чурулдашты туш тараптан чыгышып,
 Ажыратпай кимдин эмне дегенин.
 Уккан бирөө жатабы деп урушуп

Ойлой турган... тартипсиз сөз эчен миң...
Үй толгон эл... аягынан бир баштан
Карап көрдү: «Кайсынысын ырдатсам!»
Кызыл жигит, жамынганы бөрү ичик
Төрдө олтурат малдаш уруп келишип,
Саламчылар кирген кезде эшиктен
Кайра олтурган тура калып көрүшүп, —
Жигит эмес мындан мурун кезиккен
Кылыксынат көрбөгөндөй бозо ичип.
Ырчы Айдарбек жактыргандай ошону
Суна берди колундагы бозону.
Кызыл жигит ыргып туруп ордунан
Бозону алды Айдарбектин колунан.
Ырдын баары карап турган эмедей
Бара жатса алдын тосуп жолунан,
Турган элди эл экен деп кенебейт,
Деген өңдүү: «мен эмнеден корунам!»
Угуучуну көп күттүрүп турбады,
Бийик созуп терме ырларды ырдады:
«Адам деген заңга кап, курсакка кул,
Акыйкатко... бул сөздүн бардыгы чын!
Өйдөсүнөт кээ бирөө элден, жерден...
Түшүнбөсө кур көөдөн кылары ушул.
Чиренбегин бактыңа, мансабына,
Карап көргүн кайрылып арт жагында:
Өтүп өмүр, барасың өлүмгө өзүң...
Түшүнө бер өзүңдөй башканы да!»
Бозокорлор бали деп чурулдашып,
Кыйкырышса хор айткандай угулат.
Ырдап жигит суна берди чараны,
Тура калып ала койду эр Мурат, —
Бир аз токтоп эки жагын карады:
Күлүп карап досу Айдарбек шер турат.
— Сары мерден башталдыбы? — деди да
Мейли эмесе болсун, — деди тамаша.
«Бирөөнүн араак-шарап тамагынан
Өзүңдүн жармаң өйдө, иче бергин!
Бөлөк эл, бөтөн жердин гүл багынан
Артык көр өз жериңдин тикенегин!»
Кыйкырышып жаткан кезде «бали» деп
Жылып үйдөн чыкты эшикке Айдарбек. —
Олтурду эле улам карап жабыкка
Кереге, уук турган өңдүү болуп чеп.
Сыртта карап турган эле Калыйча,
Эмне үчүн? Өзү билбей басып тек...
Учурашып үйдү айланып басышты,
Бир биринин алын сурап жатышты.

— Бир жүк кылып илеки ороп башына
 Аркаңа өрүп, уштук байлап чачыңа,
 Керилген бир келин болуп калыпсың,
 Келиштирип осмо коюп кашыңа,
 Атаң менен коңшу конуп алыпсың
 Бала төрөп, бүлө күтүп жашыңда,
 Бул ак өргөө сенин үйүң эмеспи?
 Кошогум ким? Кайда жүрөт ал өзү?
 Айтты сулуу күйөөсүнүн кимдигин,
 Анжиянда соода менен жүргөнүн.
 Айтып берди: малга сатып өз ата
 Аргасы жок сүйбөгөнгө тийгенин.
 Айтты сулуу, арман кылды бир азга
 Өз ичинде Айдарбекти сүйгөнүн...
 Уккан экен жаш баатырдын абалын,
 Бардыгы өлүп өзү жалгыз калганын...
 — Арга канча... Өткөн өттү, кайрат кыл,
 Зор кармашта касташканды кыйрат, кыр
 Өлтүргөндөн атаң менен агаңды
 Өч ал, Айдар! Моокуңду бас, анан тын...
 Көрсөтөйүн сага мен бир адамды,
 Бирок баатыр, эң мурун сен айткын чын:
 Атакемди аласынбы эсиңе?
 Мени айтты деп айтпайсыңбы эч кимге?
 — Айтканыңды айтканыңдай аткарам,
 Айт, Калыйча, шек кыл менден башкада
 — Мени десең атакеме тийбегин,
 Биздикине дайым келет бир адам...
 Кармап алсаң айтып берет билгенин.
 Бүгүн келди жардык алып Амандан.
 Көргүн — деди жабык баштан шыкаалап
 Кызыл жигит турган экен ыр ырдап...

АКЫН ЫРЫ

Жагынып душманыңа зор болгуча
 Жакынга кул болуп көн! Арманың жок.
 Жамандын тилин угуп кор болгуча,
 Жакшынын колунан өл! Арманың жок!
 «Арман жок»... деп күлүп койду жаш арстан,
 Көпкө турду сүйлөшкөнчө шашпастан.
 Сулуу селки корккон өңдүү бир эсе
 Ойго батты: «тим койбой, — деп, — айтпастан.
 Басмачынын жигити эле дебесе
 Киши беле мурун-соңгу басташкан?
 Айдарбекти аяп кетип чыдабай
 Айтып коюп, кайра ойлонду бир далай...

ЖОЛУ БОЛОТ КӨРҮНӨТ

Жатар мезгил... Болгон кезде этти жеп,
 Куш жаздыкты чыканактап Арстанбек,
 От боюна эми гана кыңкайып
 Жаткан кезде «туткун кармап келдим» деп
 Кирди Айдарбек, артын карап кылчайып:
 «Баскын», — деди жигит кирди бир бөлөк:
 Отко бышкан мандалактай кып-кызыл,
 Жал-жал карайт жалынгандай: «Райым кыл»
 — Кимсиң өзүң, кайдан жүргөн эмесиң?
 Кандай жумуш, кай тараптан келесиң?
 Кана, баатыр, жашырбастан сүйлөгүн,
 Чын сүйлөсөң менден райым көрөсүң.
 Тез бол, — деди кашандыкты сүйбөймүн
 Деген өңдүү: «жалган айтсаң өлөсүң»
 Коркуу басып тана жаздап эсинен
 Айтты жигит жаш тамчылап көзүнөн:
 «Амандын жигитимин, чыным ушул
 Атымды сурасаңыз: Мамарасул,
 Асынып узун көсөө ууру мисал
 Эл талап жүргөнүмө болду бир жыл.
 Кир басып, эт кычышып, жуубай бетти,
 Алынбай мүрүт, чачым үпсөйдү, өстү.
 Түнөдүм кыштын күнү тоодо, ташта,
 От жаккан жылуу там үй көздөн өттү.
 Күн-түнү аттан түшпөй, уйку көрбөй,
 Аз токтоп чай ичүүгө чама келбей
 Кыйналдым, азап тарттым качып жүрүп,
 Ыйладым, көздүн жашы акты селдей.
 Жададым арабага кошкон аттай,
 Канткенде кутулуунун ыгын таппай,
 Жүргөмүн көптөн бери тынчтыкты эңсеп
 Акыры ойлонгомун: «болбойт качпай»...
 Бул жерге Бышкарандан бүгүн чыгып,
 Кеткени мындагы элден чыгым жыйып,
 Амандан буйрук алып келген элем,
 Билбеймин кайдан бул эр калды туюп!
 Ойлонуп өзүм дагы олтургамын,
 Амалын канткен кезде кутулардын.
 Аманга кайра барбай ушул бойдон
 Качам деп бүгүн түнү ой кылгамын...
 Кайгырып кара кийип калган жарым,
 Калбасын жетим болуп жаш балдарым.
 Жан соога өлтүрбөңүз, кечириңиз,
 Жалынып ушул сизден суранганым»...
 Кейпи кетти, каны качып, өңү өчүп,
 Калчылдады жан алгычты көргөнсүп.

Жал-жал карайт Арстанбектин колуна,
Жанындагы тапанчадан көзү өтүп.
Айдарбек эр алды бир сөз оюна
Жаны мунун кандай таттуу дегенсип,
Күлүп коюп кагаз алды бир барак
Арстанбекке берди жазып бир сабак:
«Тынчтыкты тилейт адамзат,
Тынчтыктан коркот кайра өзү.
Акыры жүрүп табылат:
Адамга тынч жай — мүрзөсү»...
Күлдү Арстанбек боору калбай каткырып,
Күлкү менен бардык ойду бастырып:
— Чын сөз! — деди. — Азыр өзүң жаздыңбы?
Же үйрөнүп алган белең жат кылып?
Болосуң го элдин сүйгөн акыны?
Көңүл коюп ырдай бергин арттырып,
Бир аз туруп сөз сурады туткундан:
— Күчү канча? Ушул азыр кайда Аман?
Айтты туткун кайда экенин Амандын,
Кайсы күнү кимге бүлүк салганын.
Айтып берди далай жолу согушта
Кантип паңсат өлбөй тирүү калганын.
«Беш атары жүзгө жетпейт чогулса»...
Айтып берди кайдан жардам алганын,
«Намангенде бирөөлөр бар ок сатат,
Ошондо да октон кемчил чоң паңсат.
Бардыгынын куралы бар десин деп
Жыгач мылтык асынганы андан көп.
Мылтыктуунун ондон-бештен огу бар,
Ошон үчүн атышпастан качат тек.
Учуру ушул чоң паңсаттын согулар,
Жүргөн кези жандын коркуп кайгы жеп.
Белек кетет, аскеринен кеч кирсе,
Кайда кетет айтпайт аны эч кимге»...
Айтты Арстанбек: «Сүйлөп бердиң сырыңды,
Жаткын эми!.. үйгө төшөк салдырды,
Чочубастан колго түшкөн жигитти
Таң атканча өз жанында калтырды.
Чайдан кийин бир жигитти жүгүрттү.
Басмачынын минген атын алдырды.
— Атты току! Баштап бирге жүрөсүң,
Эмне болсо бирге жүрүп көрөсүң.
Баары аттанып короолордон чыгышты,
Тартип менен эки катар турушту.
— Тынч бол! — деди, мелтирешти үн, сөз жок,
— Түздөл! — деди, оңго жүзүн бурушту.
Туткун турду жалгыз конгон каз окшоп,

Эр Айдарбек кайда экенин унутту...
Көзү түштү жалгыз турган туткунга:
Атасынын аты турат астында...
Төрт бутунун туягында агы бар,
Оң санында тамга баскан тагы бар.
Сол жагына жапкан кучак жалы бар.
Айдарбекти тааныгандай жаныбар, —
Башын силкип жерди чапчыйт Жибекжал,
Өзү багып, өзү минип жүргөн мал!..
Караганча Жибекжалдан көзү өтүп,
Айтты Айдарбек Арстанбекке көрсөтүп:
«Алыска минсе талбаган,
Арбаган, артта калбаган,
Ашка чапса байге алган,
Алдына күлүк салбаган...
Ак арпа берип баккан ат,
Атакем таптап чапкан ат,
Алчаңдап ойноп баскан ат,
Ар ким минсе жаккан ат.
Акыры түпкө жеткен ат,
Азабы бизге өткөн ат: —
Атакемди өлтүрүп,
Алдырып паңсат кеткен ат»...
Сезбей калды Жибекжалга барганын,
Түшө калып жылоосунан алганын...
Колу менен турду сылап көкүлүн,
Турду тарап бириндетип жалдарын.
Жашы келип кычыгына көзүнүн
Билген да жок кимге эмне сөз айтарын.
Айтты Арстанбек: атаң чапкан Жибекжал
Тийди колго! Ал, түшүрүп минип ал!
Бирөө айтты: «туш келгенин карачы,
Кандай жакшы ат! Эр жигиттин канаты!..»
Бирөө айтты: «жолу болот көрүнөт,
Кайра келди эчак кеткен бир аты!»
«Бул чоң олжо! Мындайда той берилет,
Зор кубаныч, жолун кыл!» деп чуулдашты...
— Макул болот, элдүү жерге баралы,
Аттан түшүп олтурар жер табалы...

ЖАЛГЫЗ ТАШТАП КЕТТИҢБИ

Жердин бети көөдөй кара тон кийип,
Жылт-жылт этип ар кай жерден от күйүп,
Бара жаткан жолоочуну көргөндөй
Жаткан кезде үн үгүлүп, ит үрүп...
Бышкаранга келди жакын билдирбей,
Жоокер эрлер кечке тынбай жол жүрүп.

Келип жакын көпкө токтоп турушту,
Кеңешишти иштей турган жумушту...
Бир канчасын жибиришти чалгынга:
— Басмачылар турган жерге баргыла,
Байкагыла кайдан кирсек болорун,
Аңдыгыла, сөзгө кулак салгыла.
Мамрасул, Аман кайда конорун
Жакшы билет, муну кошуп алгыла.
...Түн жармында чалгынчылар кайтышты,
Кайсы жерде ким жатканын айтышты...
Чоң кыштакты имерилип өтүштү,
Четте турган чоң коргонго жетишти.
Айландырып аскер курчап коргонду
Чыкчу жердин баарын тосту, бекитти.
Часовойду кармап алды, жол болду,
— Эми Айдарбек, акырын ач эшикти!
Буйрук берди командири Арстанбек,
— Угуң, — деди, баатыр Мурат салып кеп:
— Аман канкор туруп бербейт кармашпай,
Ат алышпайт кежигеден чайнашпай...
Бир серпкенде жыгылабы күрөшкөн
Белден алып ары-бери тайлашпай?..
Айтып турам чын сырымды жүрөктөн:
Мен барайын кол көтөрүп шайлатпай.
Канжар урса мен тосоюн төшүмдү,
Ажал турса алсын менин өзүмдү.
Аман ууру кокус үзүп койбосун,
Ачылбаган гүл мезгилсиз солбосун —
Жолун тосуп күтүп жүрөт Айдайкан...
Жеңип кайтсын, эки жашка той болсун...
Жаз жаркырап, күн күлүңдөп таң атса,
Айдарбек, жаш, өмүр сүрсүн, ойносун...
Ал мен болсом — ачуу, таттуу жеп көргөм,
Үйлүү болгом, көптү баштан өткөргөм...
Күлдү Арстанбек, өптү кысып баатырды,
— Токто! — деди Айдарбекти калтырды.
— Баскын кирип уктап жаткан чагында,
Байкагын!.. деп сөзүн айтты акыры.
Басты Мурат, бир топ аскер жанында,
Билинбестен чоң дарбаза ачылды,
Ичкериде дагы турат дарбаза,
Аны да ачты... Дагы жаңы каргаша...
Сезип калып тыштан бирөө келгенин
Оозун тосуп паңсат жаткан бөлмөнүн,
— Көтөр колуң, токтоп тургун ошондой!
Түн жармында мында кирип жүргөн ким?
Кесеп мылтык кыйкырганы часовой,

Сезди Мурат кыймылдаса өлгөнүн...
Шашып калды, башка бир сөз чыкпады,
Атын айтты часовойдун тыштагы...
— Эл кыштактан качып жатат дүбүрөп
Большевиктер кирип келип калды деп...
Ойготкун тез, айтып койгун паңсатка,
Бекер эмес, чынында да бар бир кеп...
Кароол шашып эшикти ачып жатканда
Бир аскерди Мурат түрттү: «чурка жет!»
Чуркап жетип канжар менен бир урду...
— Жедиң! — деди, бир каракчы жыгылды.
Бардык иштен калган кезде түңүлүп,
Жол ачылып кетти белем, сүйүнүп,
Сүрү үкмуштуу чоң маузерин колго алып,
Үйгө кирди илбирстен тез жүгүрүп, —
Аман желдет уйкусунан ойгонуп
Жаткан кезде шашып шымын кийинип,
Тарсылдады, мылтык удаа атылды,
Кайра баштан жым-жырт болду басылды.
Тыштагылар ичкериге жарышты,
Мылтык кезеп үйгө кирип барышты.
Кап-караңгы... көзгө эч нерсе көрүнбөйт,
Жарык кылып ширеңкелер чагышты.
Чоң паңсаттын кайда экени билинбейт,
Киргендердин өлүктөрүн табышты:
Мурат жатат жүздөмөндөп комдонуп,
Бүткөн бою кызыл ала кан болуп...
Аңтарышты үйдүн ичин, короону,
Жарык кылып карап жатты орону.
Эчак көргөн эсте калган түш окшоп,
Аман ууру таптырбады, жоголду...
Эч кай жакта чыгып кетчү тешик жок,
Сыйкырланып кетпесе учуп не болду?..
Айдап жүрдү үйдүн ээсин түрткүлөп:
— Айткын, кайда? Сен билбесең ким билет?
Багып жаткан мейманыңды таппасаң,
Же көрсөтүп кайда экенин айтпасаң, —
Азыр менден көрбөгөндү көрөсүң,
Түк оңбоюн ушул жерде атпасам...
Жетти ажалың, азыр менден өлөсүң,
Түк оңбоюн суудай каның чачпасам!..
Каарын чачып чаңырганда Арстанбек!
Жер чыдабай кеткенсиди титиреп...
— Жер алдынан жашырын жол казылган
Жолдун оозу ичкери үйдөн ачылган...
Арстанбекти баштап кирип көрсөтүү,
Паңсатты өзү ушул жерден качырган.

Жолдун оозун кайра баштан үй ээси
Тактай коюп, килем төшөп жашырган...
Кетти паңсат... кетти паңсат, кутулду..
Колго тушту, үйдүн ээси тутулду...
Айдар болсо эч ким менен иши жок,
Күйүт басып жүрөгүнө түшүп чок,
Алыс кетпей тегеренет Муратты
Акылынан ажыраган киши окшоп...
Жанындагы элдин баарын ыйлатты,
Билеби аны эчак тийип өткөн ок.
Ыйлаганда кылар арга барчылап
Көздөрүнөн жаш ордуна кан чыгат:
Түягы бүтүн болбосо
Тулпар кайдан чуркасын,
Канаты бүтүн болбосо,
Шумкар кайдан уча алсын.
Түягымдан айрылып,
Жете албадым басканга.
Канатым сынды кайрылып
Уча албадым асманга.
Куйругу жок, жалы жок
Сопойгонум ушубу?
Бир тууган, дос — баары жок,
Кокойгонум ушубу?
Мени аябай курбалым,
Жалгыз таштап кеттиңби?
Колумдагы фонарым,
Таң атпастан өчтүңбү?
Түрү суук ажыдаар,
Кача электе жолумдан,
Ташты кескен курч канжар
Түшкөнүңбү колумдан?..

БАГБАНЫМ, КАЧАН КЕЛЕСИҢ

Эшигиң алды муздак суу,
Эрте түрүп бетиң жуу!
Эндигиң сууга жошулсун,
Эстеген балаң кошулсун!
(Э л д и к и)

Айдай сулуу эки жеңин түрүнүп,
Отун жарып, суу келтирди жүгүрүп.
Көпкө күттү жеңесинин келишин
Каз, өрдөгүн түнөгүнө кийирип,
Ичтен илди чоң короонун эшигин,
Үйгө кирди тал чыбыктай ийилип.
Чырак жагып жарык кылды ак үйүн,
Илип койду чечип сырткы кийимин...

Казан асып, сууну куюп, от жагып,
Жүрдү бир аз үйдүн ичин башкарып...
Бөлөк жакка бөлдүбү анан санааны,
Өтүп төргө ак жаздыкты жазданып,
Жатып алып кайра баштан карады,
Айдарбектен кечээ келген катты алып...
Кебетеси: санаа тарткан, саргайган,
Муңайбаган тоо арстаны муңайган...
«Айыкпастан жара болуп жүрөгүм,
Аяк шилтеп араң эле жүрөмүн.
Сыр алдырбай дос, душмандын көзүнчө
Уялгандан ыксаң-ыксаң күлөмүн.
Бир карасаң тийген күндөй жарк эте,
Бирге олтурсаң кабыл болуп тилегим,—
Кан жүгүрүп толбос беле заматта
Көп кайгыдан саргыч тарткан иреңим...»
Окуганда көздөрүнө жаш келди,
Өзү жазып кылган шертин эстеди...
«Кайсы күнү Аман ууру кармалса,
Ошол күнү той кылалы» дешкени...
Эске түшүп, болгон өңдүү каргаша
Жек көрүнөт өзү жазган сөздөрү...
Өзү жумшап жибергендей өлүмгө
Алды сулуу көп сөздөрдү көңүлгө...
Деген өңдүү «өзүң бар деп айткансың»
Ой туманы чулгап алды жаш башын,
Туруп алды тикенектей сайгылап,
Билбейт сулуу эмне мынча кайгырат?
Кууду оюнан Айдарбектен башкасын...
Сүйгөн теңи алыс кетпей элестеп
Көз алдына бир секундда миң келет...
Бирде жатат жүрөгүнөн кан агып,
Жардам сурайт эки жагын каранып...
Качан жаны чыгат деген эмече
Карап турат ач карышкыр жаланып...
Бирде жатат отко күйүп денеси
Көмкөрүлгөн казан мисал карарып.
Бирде туруп ары басат карабай
Апасына чоң таарынган баладай.
Бара жатса дайра алдынан жолугат
Мөңкүп агат, өркөчтөнүп оолугат!
Кирип жатат жардан жарга урунуп,
Үйдөй-үйдөй ташты козгойт, омурат.
Жээгиндеги кайың, талдар жулунуп
Агып барат, таштан-ташка согулат...
Кечет баатыр, күңгүрөнүп: «мейли агам,
«Агып өл!» деп жумшаган да Айдайкан...»

Жайык күйүп жалын чыгып асманга,
Тегиз каптап жол калтырбай басканга,
Өрт кезигет бара жатса баатырга,
Жабышып от солкулдаган жаш талга...
Өрттөнөсүң кайт дегендей артыңа
От шатырап белги берет арстанга...
Басат баатыр күңгүрөнөт: «баратам,
— «Күйүп өл» деп жиберген да Айдайкан...»
Жан жагына оозунан уу чачырап
Жып-жылаңач жону күнгө жалтырап,
Каршы чыгат сүрү укмуштуу ажыдаар,
Сойлогондо токой сынып качырап.
Күйругу бар, алты бөлөк башы бар,
Бет алдынан көрүү кыйын жан чыдап...
Басат баатыр, күңгүрөнөт: «кармашам,
Өлсүн үчүн жиберген да Айдайкан...»
Туш тараптан карышкырлар үлүшат,
Жолун тосуп аюу, жолборс турушат,
«Бери, бери, мага жакын кел!»— дешип,
Тырмагы курч жүндүү колун сунушат.
«Мен кучактап мыжыкканды көр дешип!»
Бир, биринен кызганышып урушат.
Баатыр айтат: «талагыла, баратам
Таласын деп жиберген да Айдайкан».
Миң кубулуп кебетеси теңинин
Чөптөй купкуу кылды корккон кыз өңүн.
Туруп сулуу үй оокатына урунду
Бөлөк жакка бурмак болуп көңүлүн.
Бирок болбой ой тизилип чубурду
Оңойбу, анан арнаган жаш өмүрүн...
Кайра олтуруп чырагдандын жанына
Калем менен кагаз алды колуна:
«Чулгады санаа башымды
Уу кылып ичкен ашымды,
уктатпай уйкум качырды,
Кашымда качан болосуң?
Ойлогонум болтуруп,
Ойноп бирге олтуруп,
Көңүлүмдү толтуруп,
Кайгымды качан жоёсуң?
Текөөрү темир туйгунум,
Тепкенин сойгон түнжурум,
Күтүп калды тууруң —
Кайрылып качан коносуң?
Булуттуу түндү качырып,
Бүркөлгөн кабак ачылып,
Жаркырап нуруң чачылып,

Жазгы күн качан тиесиң?
 Жарыгы түшүп чачырап
 Айдай жүзүм жаркырап
 Баш жагымда шам чырак,
 Түнкүсүн качан күйөсүң?
 Көшөгө тушта тартылып,
 Жашырын сырлар айтылып
 Асылым качан сүйөсүң?
 Кудайдан тилеп жалынып
 Караймын жолду зарылып,
 Калганымбы сагынып?
 Көзүмдөн кетпейт элесиң...
 Жүзүмдүн үстү жабылбай
 Жабарга киши табылбай
 Арыгым турат чабылбай,
 Багбаным, качан келесиң?
 Багыма суу жеткирип,
 Барын тегиз өстүрүп,
 Колуң менен гүл үзүп,
 «Жытта!» деп качан бересиң?»
 Ар бир сөзгө шекер менен бал кошуп
 Жазып болуп колун койду ойнотуп,
 Күндөй жайнап күлүңдөдү асылзат,
 Көңүлүнөн кайгы-муңду жоготуп.
 Жеңесинин үнү чыкты: «эшикти ач!»
 Кат жазгыча «күтүп тур» деп койгонсуп.
 Оюн жазып бүткөнүнө сүйүндү,
 — Азыр, — деди, тышка карай жүгүрдү.

АЛДЫРБАДЫ КАМАНГА

Бактысыз күндөр артынан
 Бакыт күн келип жетишет.
 Адамдар улам арыдан
 Жакшылык, таалай күтүшөт.
 (Ш и л л е р)

Чилде чыгып, жалган куран ай келип,
 Ала шалбырт, күңгөйлөрдүн кары эрип...
 Күн узарып жыбыттарга баш багып
 Караган кез тескейлерди эңкейип.
 Бардык жерде колоттордон суу агып,
 Жардын түбүн кемирген кез зор берип.
 Белден баткак көчөсү бар Караван,
 Элге толду эски кепе карарган.
 «Киргизбе, — деп, эми башка бир да жан!»
 Көчөлөргө киши койду мылтыкчан,
 — Чогулушту жарыялайм ачык деп
 Башкарууга көрсөткүлө үч адам!
 — Мен көрсөтөм, башчы болсун Арстанбек!

— Дагы ким бар кат жазууга жараган?
— Сизден башка ыгын билет ким мунун...
— Катчысы өтсүн партиялык уюмдун!
Орундук жок, баары тике турушту,
Тике туруп кийирип жатты сунушту.
— Баатыр Айдар партияга өтөм дейт...
Каралуучу маселени угушту.
— Атасы жок жетим өстү Айдарбек,
Көбү сүйлөп, мен билем деп чыгышты.
Өйдө турсун, туруп мындай көрүнсүн!
— Айтсын өзү, өзүнө сөз берилсин!
— Силер көргөн Төрө бий
Эчак мурун бий болгон,
Качан көрсөң жалгыз үй...
Бай болчу бир оңбогон —
Кара-Тытка кыштаган,
Аш-тамагын кызганган.
Коюн бактым ошонун,
Койчу болуп жашыман.
Тилин уктум бозордум
Кетпей таяк башыман.
Кээде тийди жарты нан
Балдары жеп калтырган.
Бактыгулда көп жүрдү
Малай болуп бир агам,
Жеген тамак, кийими,
Бөлөк акы албаган...
Атам момун киши эле,
Айтып бергем силерге.
Кийинчерээк оңолуп,
Ашка, тойго ат чапкан.
Балдары өсүп чоңоюп,
Бардыгы иштеп мал тапкан.
Бактыгул бай бир жактан,
Көрө албаган, көз арткан...
Акыры жүрүп атамды
Баары көптөп өлтүрдү.
Чыдап карап жатамбы,
Алмак болдум өчүмдү,
Мылтык алдым колума,
Түштүм билип жолума.
Желден күлүк ат минип,
Шамал менен жарыштым,
Жоого алдырбас ык билип
Каман менен алыштым.
Жеткирбедим шамалга,
Чалдырбадым каманга!

Тепсетпей элдин аштыгын
Каманды сайчу иш калды
Калган жок эми жаштыгым,
Колдон келбес иш барбы...
Жиберсе жалгыз барамын,
Чалгынды жалгыз чаламын.

Паңсатты кармап келемин,
Орундалса талабым,
Ошондо барып аламын.
Болбосо жоодон өлөмүн,
Калк үчүн канды төгөмүн.

— Түбү-жайын айтчу барбы, угалык,
— Ата теги өзү айткандай баары анык.
— Чын берилген... Пейли туура Ленинге,
Бала баатыр партияга ылайык.

— Колго салгын, салбагандай бул эмне...
— Бүтүргүлө, жоого аттанып чыгалык.
— Шашпагыла, барын талдап карайлы.
Текшербестен колго салган жарайбы.

— Эгер силер сүйлөгүңөр келбесе,
Мен сүйлөйүн мага уруксат бергиле. —
Чөнтөгүнөн дептер алды Арстанбек:
— Чын айттыңар, «Пейли туура Ленинге!»

Ойлоо болбойт муну жалаң баатыр деп
Жаш жолборстун кылган ишин көргүлө:
Өткөн айда Үч-Коргондон Амандын
Бөлүп келди аскеринин тең жармын.

Айта билет түшүндүрүп билгенин,
Айра билет кимдин кандай жүргөнүн.
Кошо келди басмачылар жолуккан,
Көрдүңөрбү айтканына киргенин...

Чечен болот айткан сөзүн эл уккан,
Жакшы билет кимди кандай үндөрүн.
Болору анык бир жетекчи кызматкер
Дем алдырбай чоң паңсатты кууган шер.

Өзү мына, баарың бирдей тааныйсың,
Сунуш кылам: мүчө болуп алынсын!

— Бул сөз туура, баары айтылды, жетишер,
Болгула тез, кана, колго салынсын!

— Андай болсо, өтсүн деген кол көтөр.
Сөз жетиштүү, айтканыңар баары чын!
Көрдү Арстанбек көтөрүлгөн көп колду,
Каршы чыккан, калыс калган жок болду.

«Бери мында! Бери жакын келгин деп»
Айдарбектин колун кысты Арстанбек:

— Куттуктаймын биздин топко киргениң!
Иштегенден иштей турган ишиң көп...

Бийик кармап кызыл туусун Лениндин
Колдон бербей, эрдигиңе эл ишенет.

— Партиянын ишеничин актаймын,
Партбилетти жүрөгүмө сактаймын!

КАЧЫП ЖУРУП ЧАРЧАДЫҢ

Төмөн түшүп бара жатат ай батып,
Түн бир убак калган кези эл жатып.
Ууру кылсаң көрүп койдук дей турган
Толгон жылдыз жымыңдашат карашып.

Кайда барсаң, өйдө турсаң, олтурсаң
Ээрчип карайт болгон өңдүү сага ашык.
Колдон тиккен теректери көк тиреп
Чарбак жатат таттуу уйкуда мелтирер.

Ай тарапка улам карап асманды,
Айдарбек эр колуна алып арканды,
Кызыл жигит Мамрасул жанында
Басты баатыр имерилип ак тамды.
Деген өңдүү: «колум жетсе жалына
Ыргып минем» Аман турсун, арстанды.

Имерилип чоң коргондун ар жагын
Байкап көрдү туш тарабын, жан-жагын.
Турду бир аз чоң коргондун тушунда...
Бир часовой келе жатат ушунда.

— Мамрасул, тез кыймылда, жашыңын,
Байкап туруп келген кезде тушуңа:
Колун карма, мылтыгына асылган,
Же бутуңду коё койгун бутуна!

Былк этишпей тура-тура калышты,
Дубал менен дубал болуп жабышты.
Жете бербей артка кайтты часовой,
Эч бирөөнү турган жерден козгобой.

Арт жагынан учуп жетти Айдарбек,
Кучактады кыйкырат деп ойлобой.
Басып жыкты чыкпас торго түштүң деп,
— Үн чыгарсаң канжар даяр, ойлоп кой!

Беш атарын алды тартып колунан,
Бейкасамын алды чечип жонунан.

— Мамрасул, мылтыгыңды алгының,
Муну карап ушул жерде калгының!
Часовойду чечиндирип бир жолу,
Кийип алды кийиминин бардыгын.
Өзү болду, часовойго окшоду,
Часовойчо алды колго жабдыгын.
Басып барды дарбазанын алдына,
Анда калган часовойдун жанына.

Карап келдим арка жакты жок эч ким,
Кыймыл эткен эч нерсени көрбөдүм...

«Тынчтык болсо, болгону да» дегиче
«Бүттү өмүрүн, ушул, — деди — өлгөнүң».
Болот канжар «былч!» дей түштү жүрөккө,
Билбей калды оозун баса бергенин...
Жолдон сыртка аны таштап койду да,
Жыла басып кайра келди ордуна...
Колго түшкөн басмачыны жыгышып,
Мата курду бүт оозуна тыгышып,
Колу-бутун чырмап байлап салышты
«Кыймылдасаң өлдүң» сөзүн үгүзүп.
Андан кийин там артына барышты,
Эки жакты карап бир аз түрүштү,
Кубангандай кучакташып өбүштү! —
Көрүштүбү эң акыркы жеңишти?
Бири жөлөп, бири ынталап тырмышты,
Тартып, сүйөп, там үстүнө чыгышты...
Короо жакты жата калып эңкейип
Карап коюп бир аз токтоп түрүштү...
— Жаман болор кайра барсак темтейип
Бүтүрбөстөн тапшырылган жумушту.
Учун бекем кармап туруп аркандын
Иш оң болсо, белгим ошол — тартамын...
Ошол замат бастырмадан чыксын чаң...
Чарпаяда жаткандарын кырып сал!
Жатсын анан, корбашысын кайтарып,
Үйүн табат үч граната ыргытсаң...
Иштей билсең: бешенебиз жап-жарык!
Коркпо досум, өлгөнүбүз унутсаң...
Жеңилденип аркан алып колуна
Басып барды оозун ачкан моруга...
Короону аңдып койго келген илбирстей
Чебер жылып бир да дабыш билгизбей,
Тартып тур деп аркан байлап белине,
Караңгыда барын байкап күндүздөй,
Мору менен түшүп үйдүн ичине,
Этек-жеңин эч нерсеге тийгизбей,
Ширеңкени жарык кылып карады,
Көрдү жигит уктап жаткан Аманды.
Албарс кылыч төшөгүнүн жанында,
Тапанчасы жаздыгынын алдында,
Жатат паңсат эч нерсени түйбастан,
Чечип койгон кийиминин барын да...
Бала барчын ишке кирди түрбастан:
Алды тоноп уктап жаткан чагында...
Чон паңсаттын өзүн жалгыз калтырды,
Терезеде турган шамды жандырды.

Жаткан жоону жоо экен деп кенебей,
Жүрөгүнө кирбей коркуу кенедей,
Чечип туруп булкуп койду арканды...
Жер солкулдап, үй силкинди ченебей...
Төшөгүнөн ыргып турган Аманды
Уйкусунан чочуп кеткен эмедей,
— Токто,— деди паңсат эми качабы,
Тапанчаны чекесине такады.

«Токто, паңсат, эми кайда качасың?
Дем алсаңчы качып жүрүп чарчадың!
Түр үшундай, өйдө көтөр колунду...
Муну көргүн, кыймылдасаң атамын!».

БҮТКӨНҮ УШУЛ ТАР ЗАМАН

Арстанбек баш, аскерлердин баары да
Жакын келип чоң Чартактын жанына,
Калган эле Айдарбекти күтүшүп,
Арык бойлоп сыйра чыккан талына.
Далдаланып турган эле бардыгы,
Өбөктөшүп аттарынын жалына.

Айдар жетти таң кокустан аткандай
Тура калды Арстанбекке бет маңдай...
— Орундалды тапшырмаңыз берилген:
Кармап келдим уктап жаткан жеринен!
Келди мына өзү дагы кор башы,
Карап көрүң таанысаңыз өңүнөн!
Басмачынын кеткени ушул аргасы,
Ажырашты ишенишкен «бегинен».
Эртең келип калгандары жарашат
Келбегендер бирден житип тарашат...

— Эч максатсыз качып жүргөн жарабайт,
Коркпогула — чычкан мурду канабайт...
Паңсат колдо... Эми биздин өкүмөт
Калганыңды күнөөлүү деп санабайт,
Келип эртең жарашпаган өкүнөт.
Келди заман: эл жеңишти майрамдайт»
Мындан башка арт жагына бул каттын
Буйрук жазып мөөрүн бастым паңсаттын:
«Көптөн бери жардам болбой эч кайдан
Күнү-түнү качып жүрүп кетти айлам.
Жеңиш болбойт, калды үмүтүм үзүлүп,
Эч пайдасыз кереги эмне төгүп кан.
Буйрук кылам жарашкыла бүт келип:
Большевиктер өлтүрүшпөйт, калат жан.»
Колун койду: «Аманыңар силердин»...
Колго түшкөн часовайдон жибердим.
Мамарасул убадасын актады:
Түн ичинде жол баштады, кайтпады,

Карап турган ажалга да жибердим —
Барды түп-түз, коркуп кайра тартпады,
Эми муну басмачы деп айтат ким,
Туура чыкты мунун бардык айтканы.
Сүйүнгөндөн Арстанбектин көзүнөн
Жаш ыргыды, өптү Айдардын бетинен:
«Бизге да атты Россияда аткан таң,
Күйгөнү ушул бешенеде кавхар шам!
Бүткөнү ушул орду, түбү жок болуп
Биздин акын Өтө жазган тар заман.
Кара булут, муздак жамгыр күз өттү,
Ызгаары күч ак кар, көк муз кыш кетти,
Дарыяга өрдөк менен каз конуп,
Ырчы булбул бакта сайрар жаз жетти.
Күн чыга элек жаңы гана таң атып,
Намаз окуп мечит жактан эл кайтып
Жаткан кезде басмачылар келишти,
Мылтыктарын оозун төмөн каратып.
Жаңылдык деп көздүн жашын төгүштү,
Качып жүрүп калган белем жадашып!..
Арстан туруп буйрук кылды: «той болсун,
Эриккендер улак тартсын, ойносун».
Кыштактагы кара бакка эл толду,
Жаш карысы калбай түгөл топтолду.
Жумуш иштеп бир биринен талашып
Бири от жакса, бири жыгып кой сойду.
Там артынан мойнун созуп карашып
Кыздар жүрдү сынагандай бозойду.
Ары, бери жетеленди күлүктөр,
Атын токуп шашып жатты жигиттер.

БААТЫРЫМ

Кыз-келиндер кирип-чыгып тынышпай,
Бири сүйлөп экинчиси угушпай,
Айттан бетер шаракташып басышат,
Сабыр кылып бир орунда турушпай.
Терезеге гүл коюшуп жатышат
Өңчөй сулуу: чолпон жылдыз толгон ай!..
Жапты столду дасторконду жеткирип,
Коюп жатты түрдүү даамды келтирип.
Жары келип жаш баладай сүйүнүп,
Кымча бели тал чыбыктай ийилип,
Жарашыктуу көз үстүндө эки каш
Калам менен сызган өңдүү чийилип.
Көңүл ачык тыйылгандай көздөн жаш,
Бир бөлмөдө той кийимин кийинип,
Шашып жатты күзгү алдында Айдайкан,
Күн нур чачып өз үйүндө атып таң!

«Болду го» деп мойнун буруп карады:
— Көрчү, Айдарбек, көңүлүңө жагамбы?
Ушул бойдон койсом кантет чачымды?
Жылт-жылт этти кулагында сабагы.
— Жагат! — деди... Бүркүратып атырды,
Кирип келди Бектубайдын аялы:
— Бол кызыке! Баары даяр, эл келди.
Чыксын дешип күтүп турат силерди.
Токтолбостон кайра чыкты бөлмөдөн,
Кишиге окшош кайгы тартып көрбөгөн.
Өзүнчө эле көңүлү чак, Бектубай
Чыкканбы ойдон түш сыяктуу бир көргөн.
Деди Айдарбек: «Мынча күлөт — ылжаңдайт?
Ойноп-күлүп кетет белем өлбөгөн?»
— Жана келген киречиге жагынып
Жатат жеңең, тиемин деп камынып.
— Унуттуңбу: «ал, кудай!» — деп айтканын?
— Мен дагы эле сага тийип жатамын.
Сен дагы эстебестен өлгөнүнү:
Бир тууган, дос, андан калса атаңдын,
Жалганбы, айтчы, мени алганы келгениң?
Биз гана эмес, бардыгы ушул адамдын».
Бирге чыгып эл алдына келишти,
Башын ийип кыз эл менен көрүштү.
— Болор деймин баштай берсек күтпөй кеп,
Иши чыгып калган белем Арстанбек?
Аны күтсөк олтурабыз жалдырап,
Капа болбойт, анткени, өзү кеч келет.
Көтөрүлсүн эки жаштын көңүлү,
Бал ширедей таттуу болсун өмүрү!
Кана эмесе, көтөргүлө ичели,
Ойноп, күлүп өткөрөлү кечени.
Көтөрүштү чөйчөктөрүн жабылып,
Улам жаңы сүйлөөчүлөр табылып:
Өмүр, таалай тилеп жатты жаштарга
Чыпылдады алакаңдар чабылып.
Бирин-бири түртүп жатты капталга,
Бири түртүп, сөз айталбай жаңылып,
Олтургандын бары тегиз каткырды...
«Сен кыйкыр!» — деп бирин-бири шаштырды.
«Ачуу! Ачуу! Ачуу!» дешип чуулдашты...
Адегенде экөөнү тең сүр басты.
Анан кайра эл айтканга көнүштү,
Бирин-бири жалжылдашып карашты,
Эки асыл жаш бирин бири өбүштү.
Эки жаш тал айкалышып жарашты!..
Бирөө айтты жыргай түшкөн эмече:

— Болор эмес: «Ачуу! Ачуу!» дебесе.
Кызыган эл сармерденге өткөндө,
Ыр кезеги кыздар жакка өткөндө,
Кыз ырдабай жерди карап кызарып,
Сөз жоголуп ойго кирбей эч нерсе,
«Бол карындаш, отурчу эмес уялып,
Карап калдык, ырдап жибер!» — дешкендер...
Салам айтып кирип келди Арстанбек
«Жаш күрбулар, куттуу болсун кече» деп.
— Баатыр Айдар, оттон кайра тартпадың,
Бет алдыңдан ажыдаар чыкса качпадың,
Сыйланыпсың: келет орден «Кызыл Туу»
Куттуктаймын, келди мына айтканым!
Куттукташып элдин баары кол сунду...
Өйдө туруп өзү сүйгөн арстандын
Көкүрөгүн башын жөлөп акырын
Жал-жал карап Айдай айтты: «Баатырым!».